

ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอด
ในระบบการตลาดแบบเสรี

บุญส่ง เรศสันเทียะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
คณะรัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

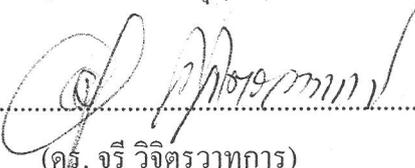
2553

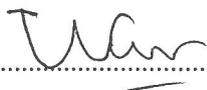
ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอด
ในระบบการตลาดแบบเสรี
บุญส่ง เรศสันเทียะ
คณะรัฐประศาสนศาสตร์

รองศาสตราจารย์..........อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร. จูรี วิจิตรวาทการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

อาจารย์..........ประธานกรรมการ
(ดร. เกษม บำรุงเวช)

รองศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร. จูรี วิจิตรวาทการ)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร. ไพโรจน์ ภัทรนรากุล)

รองศาสตราจารย์..........คณบดี
(ดร. ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์)

สิงหาคม 2553

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัด พระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี
ชื่อผู้เขียน	นายบุญส่ง เรศสันเทียะ
ชื่อปริญญา	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2553

วิทยานิพนธ์เรื่อง ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาถึงภูมิหลังและความเป็นมาของปลาตะเพียนโบราณ (2) เพื่อศึกษาถึงการดำรงอยู่ในปัจจุบันของปลาตะเพียนโบราณ (3) เพื่อศึกษาถึงแนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียนโบราณ

โดยผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยเฉพาะปลาตะเพียนโบราณหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและกำหนดกลุ่มตัวอย่าง เฉพาะชาวบ้านในชุมชนหัวแหลมตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เครื่องมือวิจัยดังนี้ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) และการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Interviews) จากผลการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยและผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว พบว่า

1) ปลาตะเพียนโบราณมีที่มาจากแนวคิดและความเชื่อของคนในสมัยโบราณว่าคนในภาคใต้ใช้ใบดั้นจากหรือใบมะพร้าวสดมาสานเป็นรูปปลาผูกไว้ที่ปลายเสาหน้าบ้านของคนในทุครั้งทีคนในครอบครัวออกไปหาปลาในทะเลเพื่อบอกกล่าวขอให้พระเจ้าคุ้มครองให้ปลอดภัยกลับมาบ้าน แนวความเชื่อในพื้นที่แถบภาคกลางที่เชื่อว่าการสานปลาที่เลียนแบบรูปร่างของปลาตะเพียนที่พบมากในกลุ่มแม่น้ำภาคกลางแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และเจริญรุ่งเรือง

นอกจากนั้นยังมีแนวความเชื่ออีกว่าการसानปลาแล้วนำมาแขวนไว้เหนือเปลนอนของเด็กๆจะทำให้เด็กเลี้ยงง่ายโตเร็วเหมือนปลาและการแขวนปลาสานยังช่วยป้องกันภูตผีไม่ให้มารบกวนเด็กๆ อีกด้วย

2) ชาวบ้านในชุมชนหัวแหลมที่ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมสืบทอดงานฝีมือการทำปลาตะเพียนโบราณมาจากรุ่นพ่อแม่มายาวนานมากกว่า 200 ปีมาแล้ว เมื่อก่อนทำขึ้นเพื่อแขวนประดับบ้านเรือนให้สวยงาม ต่อมาผู้มีนิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณไปแขวนในบ้านมากขึ้นจึงมีผู้ที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณจำหน่ายและมีการพัฒนารูปแบบลวดลายสีสันให้สวยงามขึ้นตามลำดับ ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำปลาตะเพียนโบราณ

3) แนวโน้มในอนาคตจากผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปรากฏว่า มีแนวโน้มว่าปัจจัยภายในทั้ง ผู้ผลิต วัตถุดิบ รายได้ แหล่งจำหน่ายและราคาจำหน่าย รวมถึงปัจจัยภายนอกทั้งผู้บริโภค สินค้าทดแทน ค่านิยมสมัยใหม่ นโยบายภาครัฐ และความเชื่อเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณมีแนวโน้มที่จะส่งผลให้หัตถกรรมการสานปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่สามารถดำรงอยู่ได้และอาจสูญหายไปจากสังคมไทยได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1) ด้านผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องต้องส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องอนุรักษ์ดูแลรักษาให้คงอยู่คู่สังคมต่อไป ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเพิ่มรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ

2) ด้านวัตถุดิบที่ใช้ในการทำปลาตะเพียนโบราณ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ต้องส่งเสริมให้มีการปลูกต้นลานทดแทนต้นลานตามธรรมชาติให้มากขึ้นและป้องกันการตัดทำลายต้นลานในธรรมชาติรวมถึงสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนคำนึงถึงคุณค่าทางธรรมชาติของต้นลานต่อไป

3) ด้านผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณ หน่วยงานด้านการส่งเสริมสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ต้องให้ความสำคัญกับการจัดทำนโยบายเกี่ยวกับสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในแทบทุกพื้นที่ของประเทศไทย การส่งเสริมสินค้าชุมชนนอกจากเป็นการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านทั่วไปแล้วยังเป็นการส่งเสริมอาชีพให้เกิดแก่ชุมชนประชาชนเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

ABSTRACT

Title of Thesis	Platapienbailan : Arts and Intellects of People in Phanakorn Si Ayutthaya Province to Survive in a Free Market System.
Author	Mr. Boonsong Ressantia
Degree	Master of Public Administration
Year	2010

The purposes of the study are aimed at: (1) To study the background and the origin of Plathapienbailan; (2) To study the current survival of Plathapienbailan; (3) To study the future and the trend of Plathapienbailan.

I have only scoped on Plathapienbailan , a handicraft village in Hualam, Ayutthaya Province by using qualitative research with written documents, interviews, and participatory action research. A study has found as follows:

1) Plathapienbailan came from ideas and beliefs of people in ancient times that people in the south used toddy leaves or coconut leaves to weave in a fish shape, hanging in front of their homes every time when members of a family out to sea in order to pray for god's protection and return home safely. People in the middle part of Thailand believed that weaving Plathapienbailan which found in the central basin of river, indicating an abundant of food and prosperity. Moreover, it was believed that hanging Plathapienbailan above the cradle could protect children from evil.

(6)

2) People of Hualam community mostly Muslims have inherited Plathapienbailan for more than 200 years. At first, making for decoration. Later on, it becomes very popular, people buy Plathapienbailan to hang in the house. Later on, Plathapienbailan are produced for sale with so many colors. In recent days, seem to be Plathapienbailan ignored by a new generation.

3) An analyze the trend of shows that Plathapienbailan there are both internal and external factors of producers, materials, markets and price,Plathapienbailan cannot survive and will fade away in Thai society.

Recommendations

1. Platapienbailan Producers, government agencies have to encourage local people to recognize the value of local intellects. Promote ecotourism to public participation and increase revenues enough to make a living.
2. The materials used to make Platapienbailan, government agencies involved in forest conservation have to encourage replacement of Tonlan. Prevent Tonlan cutting include public awareness to respect the value of Tonlan.
3. The products, government agencies to promote OTOP need to focus on making policies of community products which are a lot in almost every region of Thailand. To support community products not only conserve local intellects but also give local people careers.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง ปลาตะเพียนโบราณ: ศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วยความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี สำเร็จลุล่วงตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทุกประการได้นั้น เพราะผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือและความเอื้ออาทรจากคณะบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายท่าน

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.จรี วิจิตรวาทการ ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลักในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ที่ท่านอนุเคราะห์เวลาในการดูแลติดตามการวิจัยด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งจนสามารถค้นคว้าวิทยานิพนธ์เป็นผลสำเร็จตรงตามเป้าหมายทุกประการ และขอขอบคุณอาจารย์ ดร.เกษม บำรุงเวช ที่กรุณาสละเวลาเป็นประธานกรรมการสอบทั้งยังให้คำแนะนำที่ดียิ่งในการวิจัย พร้อมทั้งคำแนะนำในการแก้ไขปรับปรุงจนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพโรจน์ ภัทรนรากุล ที่เป็นกรรมการสอบในครั้งนี้เช่นกัน นอกจากนี้ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ยุทธนา พูนทองและผู้ช่วยศาสตราจารย์วิชชุกร นาคชน อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา รวมถึงอาจารย์ชาติรี มหันตรัตน์ อาจารย์ประจำสาขานิติศาสตร์ที่ผู้วิจัยทำงานอยู่ด้วยที่ช่วยเหลือเรื่องเงินค่าเล่าเรียนตลอดมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำหรับพีโสภา(สทพร มุทาพร) เลขานุการท่านอาจารย์จรี วิจิตรวาทการ และขอขอบคุณอย่างยิ่งสำหรับพี่อ้อย(อัจฉรา ฐิระวงษ์)เจ้าหน้าที่ประสานงานนักศึกษาคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ที่เป็นธุระติดต่อประสานงานดำเนินการตามระเบียบข้อกำหนดอย่างดียิ่ง อีกทั้งขอขอบคุณ อัครอม อาลี ที่ช่วยแปลบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษได้อย่างถูกต้องสวยงาม ขอขอบคุณความเชื่อมั่นและคำพูดดีๆที่เป็นกำลังใจอย่างมากจาก(น้องพลอย)พลอยชนก คล้ายโอกาส

ขอบพระคุณ พ่อหล่อและแม่จวน เรศสันเทียะ ผู้มีพระคุณอย่างที่สุดที่สละแรงกายแรงใจในการทำงานอย่างหนักอึ้งซุกซนดูแลส่งเสียให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสในการศึกษามาโดยตลอด ขอขอบคุณน้องชายและน้องสาวรวมถึงลุงป้าน้าอาทั้งหลาย ที่ส่งเสริมเงินทุนการศึกษาให้กับผู้วิจัยมาโดยตลอดเช่นกัน ท้ายที่สุดผู้วิจัยคงต้องยกผลแห่งความสำเร็จทั้งหมดทั้งปวงในครั้งนี้ให้กับภรรยา (พิสมัย เรศสันเทียะ)และบุตรชาย(อรรครศ)บุตรสาว(นิรชา)ที่อยู่เคียงข้างเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยตลอดเวลา

บุญต่ง เรศสันเทียะ

สิงหาคม 2553

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	5
1.3 ขอบเขตการวิจัย	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการวิจัย	6
1.5 นิยามศัพท์	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิด	8
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	48
3.1 การเลือกกรณีตัวอย่าง	48
3.2 วิธีการเก็บข้อมูล	48
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	49
3.4 ระยะเวลาในการวิจัย	52
บทที่ 4 ปลาตะเพียนใบลานสีปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี	53
4.1 ภูมิหลังและความเป็นมาของปลาตะเพียนใบลาน	53
4.2 การดำรงอยู่ของปลาตะเพียนใบลานในท่ามกลางระบบเศรษฐกิจแบบ แบบตลาดเสรี	64

4.3 การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของปลาตะเพียน ไบลาในในระบบการตลาด แบบเสรี	79
4.4 แนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียน ไบลาในศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	91
บทที่ 5 สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	110
5.1 สรุปการดำเนินการวิจัย	110
5.2 อภิปรายผล	111
5.3 ข้อคิดเห็นสำหรับบทบาทหน้าที่ทางสังคมของปลาตะเพียน ไบลา	119
5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	121
5.5 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป	127
บรรณานุกรม	128
ภาคผนวก	139
บทสัมภาษณ์	150
ประวัติผู้เขียน	168

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
4.1	แสดงรายได้ของครอบครัวผู้ผลิตปลาดูเพียนใบลานในปัจจุบันในแต่ละเดือน	69
4.2	แสดงรายการชนิดสินค้าปลาดูเพียนใบลานและราคาจำหน่าย ปลาดูเพียนใบลาน	72

บทที่ 1

บทนำ

ในบทแรกนี้ ผู้ศึกษาจะได้อธิบายลักษณะสำคัญแห่งการศึกษาซึ่งถือเป็นกรอบแห่งการศึกษาภาพรวมทั้งหมด เพื่อให้เห็นถึงเรื่องที่จะศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของปลาตะเพียน ไบลา นหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การดำรงอยู่ในปัจจุบันท่ามกลางระบบการตลาดแบบเสรี รวมถึงแนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียน ไบลา น โดยเนื้อหาในบทแรกนี้เป็นการกล่าวถึงความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการศึกษา นิยามศัพท์ โดยผู้วิจัยจะได้พรรณนาและอธิบายไว้โดยละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมนั้นเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเจริญทางด้านเศรษฐกิจของแทบทุกประเทศทั่วโลกเพราะความเป็นประเทศที่พัฒนาหรือไม่นั้นเราต้องดูที่ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมของแต่ละประเทศเป็นสำคัญ (ณรงค์ชัย อัครเศรณี, 2541: 6) ประเทศไทยนั้นถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่ในช่วงระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา ได้มุ่งไปที่การให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมภายในประเทศอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาต่างก็เน้นไปที่การให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมเพื่อสร้างความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจของประเทศ (โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์, 2551: 3-4)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดนโยบายการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาโดยตลอด ซึ่งทำให้สอดคล้องกับนโยบายการส่งเสริมการขยายตัวของการลงทุนด้านอุตสาหกรรมของรัฐบาลที่มุ่งส่งเสริมให้ธุรกิจในภาคอุตสาหกรรมของประเทศเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว กระทรวงอุตสาหกรรมเป็นหน่วยงานในภาครัฐที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการส่งเสริมการลงทุนด้าน

อุตสาหกรรมและมุ่งพัฒนาให้การเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยการขยายธุรกิจภาคอุตสาหกรรมให้ครอบคลุมไปในทุกพื้นที่ของประเทศ (ชูศักดิ์ จุฑาวัศดี, 2548: 13)

เขตนิคมอุตสาหกรรมจึงเป็นอีกหนึ่งนโยบายที่ภาครัฐกำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมการลงทุนให้แก่ภาคเอกชนและพัฒนาความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม อาทิ เขตนิคมอุตสาหกรรม สมุทรปราการที่มุ่งส่งเสริมการลงทุนของภาคอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล เขตนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออกที่มุ่งส่งเสริมการลงทุนภาคอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่ระยอง ชลบุรี ตราดและจันทบุรี รวมถึงเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือที่มุ่งส่งเสริมการลงทุนภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดลำพูน ลำปาง เชียงราย เชียงใหม่ เป็นต้น

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นหนึ่งในจังหวัดที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่ส่งเสริมการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคกลางที่ประกอบด้วย จังหวัดปทุมธานี นนทบุรี พระนครศรีอยุธยา สระบุรี อ่างทองและสุพรรณบุรี เป็นต้น ด้วยเหตุที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเขตติดต่อกับที่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ การคมนาคมสะดวกรวดเร็วทั้งทางรถไฟ รถยนต์และทางน้ำจึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมในหลายประเภท ดังนั้นในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงมีภาคเอกชนให้ความสนใจมาลงทุนด้านอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากในหลายพื้นที่ อาทิ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอินและนิคมอุตสาหกรรมไฮเทคตั้งอยู่ในเขตอำเภอบางปะอิน นิคมอุตสาหกรรมแฟคตอรีแลนด์ที่อำเภอวังน้อย นิคมอุตสาหกรรมโรจนะที่อำเภออุทัยและนิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนครในพื้นที่อำเภอนครหลวง

เมื่อความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในหลายพื้นที่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้านจากสภาพสังคมแบบเกษตรกรรมที่สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนปรับเปลี่ยนเป็นสังคมภาคอุตสาหกรรมในหลายพื้นที่ ผู้คนในภาคเกษตรกรรมหลังไหลเข้าสู่การทำงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนหนุ่มสาวคนรุ่นใหม่ที่กำลังเปลี่ยนไปตามสภาพความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมจากสภาพเศรษฐกิจที่เคยพึ่งพิงรายได้จากภาคการเกษตรเป็นหลักปรับเปลี่ยนมาเป็นเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพิงรายได้จากภาคอุตสาหกรรมเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยสงบเรียบง่ายของสังคมชนบท(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ,2551:24) เข้ามาสู่สภาพของสังคมที่สับสนวุ่นวายมากมายด้วยปัญหาของสภาพสังคมเมืองเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากเดิมที่เป็นเมืองเก่าโบราณมีประวัติศาสตร์อันรุ่งเรืองมายาวนานด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ดึงดูดสืบทอดกันมาหลายร้อยปี ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวด้วยเช่นกัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่นที่ความสำคัญถูกส่งต่อสืบสานกันมายาวนานจนเป็นวัฒนธรรมประจำในแต่ละท้องถิ่น เป็นมรดกตกทอดจากคนรุ่นปู่ย่าตายายมาสู่รุ่นลูกหลานในปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีหลากหลายประเภทซึ่งเกิดจากการเรียนรู้สั่งสมของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีตถ่ายทอดมาสู่ปัจจุบัน ภูมิปัญญามีทั้งที่เป็นคำสอนที่สั่งงานในการประพฤติปฏิบัติทั้งที่เป็นการประกอบสัมมาอาชีพ ทั้งที่เป็นอาหารการกินที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาด้านการรักษาพยาบาลศิลปะบันเทิงการแสดงทั้งหลายรวมถึงสิ่งของที่ใช้ในการประดับประดาบ้านเรือนให้สวยงาม ในแต่ละท้องถิ่นจะมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไป ภูมิปัญญาบางสิ่งบางอย่างอาจมิให้พบเห็นได้ทั่วไปในหลายพื้นที่แต่ภูมิปัญญาบางอย่างจะมีให้เห็นได้เพียงเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540ก: 15)

วัฒนธรรมชุมชนเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนท้องถิ่นที่ถ่ายทอดสืบสานต่อกันมาอย่างมีระเบียบแบบแผนยาวนาน เป็นคุณค่าของสังคมในท้องถิ่นนั้นที่ผู้คนในชุมชนเหล่านั้นรู้สึกถึงความสำคัญของภูมิปัญญาที่ดำรงอยู่ในชุมชนพื้นที่ของตนเอง วัฒนธรรมของแต่ละชุมชนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนในชุมชนท้องถิ่นสามัคคีปองดองกันและกันในการดูแลรักษาอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนของตนให้ยั่งยืนสืบต่อไป ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ของปัจจุบันที่ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงกับการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายพื้นที่ ในบางท้องถิ่นบางชุมชนก็ยังคงดูแลรักษาภูมิปัญญาที่เป็นวัฒนธรรมชุมชนของตนให้คงอยู่ได้ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบัน หากแต่ยังมีหลายพื้นที่หลายชุมชนที่ไม่สามารถปกป้องดูแลรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งมาของตนเอาไว้ได้อีกต่อไป ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งมาและมีคุณค่าในอดีตต้องสูญหายไปจากสังคมเพราะผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเหล่านั้น ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อนสั่งมาเอาไว้ปล่อยให้กระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์กลืนหายไปอย่างน่าเสียดาย

(ประเวศ วะสี, 2548: 20-23)

การสูญหายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายสิ่งหลายอย่างในหลายพื้นที่ อาจเป็นสัญญาณชี้ให้เห็นว่าผู้คนในสังคมได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองอันส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งแสดงถึงคุณค่าที่สำคัญยิ่งต่อชุมชนสังคมในท้องถิ่นนั้นๆ ผู้คนในสังคมย่อมต้องตระหนักถึงความสำคัญของการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนการดูแลรักษาปกป้องอนุรักษ์ให้ดำรงคงอยู่ต่อไปในชุมชนท้องถิ่นของตนเองนั้น ต้องเกิดจากจิตสำนึกที่สั่งมาของผู้คนในชุมชนสังคมที่หวงแหนสิ่งที่มีคุณค่า

ที่บรรพบุรุษสั่งสมมายาวนานและถ่ายทอดสืบต่อมายังรุ่นลูกหลานในปัจจุบัน เพราะหากว่าผู้คนในสังคมรุ่นใหม่ไม่สำนึกถึงคุณค่าความดีงามของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนแล้ว ย่อมส่งผลให้ภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อนสั่งสมถ่ายทอดสืบต่อมาขาดการดูแลเอาใจใส่สุดท้ายต้องสูญหายไปจากสังคมในที่สุด (ประเวศ วะสี, 2548: 25-27)

ปลาตะเพียนโบราณซึ่งเป็นหนึ่งในหลากหลายผลผลิตที่บ่งบอกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถือได้ว่าเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นที่สืบทอดงานฝีมือเชิงช่างกันมายาวนานหลายร้อยปี (ชาลวิทย์ เกษตรศิริ, 2550: 32) ก็ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วยเช่นเดียวกันไม่ต่างไปจากงานฝีมือภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกหลายอย่างที่ต่างก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำรงคงอยู่ได้อย่างยั่งยืนคู่กับชุมชนสังคมได้สืบต่อไปจึงเป็นจิตสำนึกที่ทุกคนในสังคมชุมชนท้องถิ่นต้องสร้างสมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปกป้องรักษามรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษให้เจริญมั่นคงอย่างยั่งยืนสืบต่อไป กระบวนการในการดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์เสริมสร้างให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดำรงคงอยู่คู่กับสังคมชุมชนในแต่ละท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างทอ้งแท้ถูกต้องเพื่อที่จะสามารถนำเอาหลักการวิชาการไปปรับใช้กับการบริหารจัดการในการอนุรักษ์ปกป้องดูแลรักษาให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถฟื้นฝ่ากระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันไปได้อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

การศึกษาวิจัยเรื่องปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีผลต่องานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องแขวนงานจักสานปลาตะเพียนโบราณซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยได้ศึกษาถึงภูมิหลังความเป็นมาของงานหัตถกรรมปลาตะเพียนโบราณตั้งแต่ครั้งอดีต จนถึงปัจจุบัน ศึกษาถึงการดำรงอยู่ของปลาตะเพียนโบราณท่ามกลางกระแสความเจริญทางเศรษฐกิจในระบบการตลาดเสรีในปัจจุบันและศึกษาถึงแนวโน้มในอนาคตของงานหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานปลาตะเพียนโบราณ ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะสามารถดำรงอยู่ได้สืบต่อไปหรือว่าจะสูญหายไปจากสังคมเช่นเดียวกับภูมิปัญญาหลายอย่างที่ในปัจจุบันไม่มีให้พบเห็นอีกต่อไปแล้วเหลือไว้เพียงเรื่องราวให้เล่าขานสืบต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาภูมิหลังและความเป็นมาของงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนใบลาน ศิลปะและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงการดำรงอยู่ของงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนใบลานของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาท่ามกลางการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจการตลาดแบบเสรีในปัจจุบัน

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงแนวโน้มในอนาคตของงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนใบลานศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.3 ขอบเขตในการวิจัย

1.3.1 การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีของปลาตะเพียนใบลานซึ่งเป็นหนึ่งในงานหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น เป็นงานฝีมือด้านการจักสานจากวัสดุธรรมชาติถือว่าเป็นงานหัตถกรรมที่เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาจากอดีตจนถึงปัจจุบันมาหลายร้อยปีแล้วโดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาเป็นการเฉพาะเจาะจงที่กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาซึ่งเป็นชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านปลาตะเพียนใบลานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพียงแห่งเดียว

1.3.2 การวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนใบลานเท่านั้น ไม่ได้มุ่งที่จะศึกษาให้ครอบคลุมถึงงานหัตถกรรมพื้นบ้านและศิลปวัฒนธรรมในด้านอื่นๆ โดยมุ่งศึกษาถึงภูมิหลังและความเป็นมาของปลาตะเพียนใบลาน การดำรงอยู่ในปัจจุบันท่ามกลางการแข่งขันในระบบการตลาดแบบเสรีและศึกษาถึงแนวโน้มในอนาคตของงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนใบลานเท่านั้น

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการวิจัย

1.4.1 ทำให้ทราบถึงภูมิหลังและความเป็นมาของงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนใบลานศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.4.2 ทำให้ทราบถึงการดำรงอยู่ของงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนใบลานของกลุ่มชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาท่ามกลางการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจการตลาดแบบเสรีใน

1.4.3 ทำให้ทราบถึงแนวโน้มในอนาคตของงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนใบลานศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.5 นิยามศัพท์

ภูมิหลังและความเป็นมา หมายถึง เรื่องราวเกี่ยวกับที่มาของปลาตะเพียนใบลานที่ได้จากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิจัยและข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การดำรงอยู่ หมายถึง การที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดมีตัวตนหรือสถานะคงอยู่ในปัจจุบันสามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปยังไม่สูญหายไปจากโลกนี้

แนวโน้มในอนาคต หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบที่กำหนดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนใบลาน

ปลาตะเพียนใบลาน หมายถึง ผลผลิตที่ได้จากการสานใบลานเป็นรูปปลาตะเพียนของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทั้งที่อยู่ในรูปเป็นแต่ละตัวและเข้าชุดเป็นพวงฝูงปลาตะเพียนแล้ว

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพรากฐานความรู้ของท้องถิ่นที่ได้ความรู้จากการดำเนินชีวิตและสามารถสืบทอดภูมิปัญญาของพวกเขามาได้โดยตลอด

วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง ระบบที่รวบรวมคุณค่าที่ผ่านมาของชุมชนเป็นบทสรุปความคิดและการปฏิบัติของชุมชนเป็นวิถีชีวิต และแนวทางการพัฒนาของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมาด้วยความคิดของคนในชุมชนแกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการทำให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและความผสมกลมกลืนกันในชุมชน

หัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการทำได้ด้วยมือของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นไม่ได้เกิดมาจากการผลิตด้วยเครื่องจักรกลใดๆทั้งสิ้นอาจมีการใช้เครื่องทุ่นแรงบางประเภท เช่น มีด ขวาน ฆ้อน สิว เป็นต้น

หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หมายถึง นโยบายที่สำคัญของรัฐบาลที่มุ่งเน้นให้ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นได้ใช้ทักษะภูมิปัญญาความรู้ความสามารถ ในการประดิษฐ์คิดค้นผลิตภัณฑ์ที่ใช้สอยได้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมให้เป็นผลิตภัณฑ์ประจำสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชนในแต่ละตำบล

หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ หมายถึง นโยบายการพัฒนาที่เกิดขึ้นในจังหวัดโออิตะ ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นการพัฒนาจากภายในชุมชนอันเป็นการพัฒนาที่มีได้เกิดจากนโยบายของรัฐแต่เกิดจากการริเริ่มและผลักดันของคนในชุมชนเอง คือ การสร้างประโยชน์สูงสุดจากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจสร้างรายได้ ปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในชุมชนโดยยังคงวิถีชีวิตสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอยู่ต่อไป

การตลาดแบบเสรี หมายถึง การดำเนินการทางธุรกิจได้แก่ การแลกเปลี่ยน การกระจายตัวของสินค้า การอำนวยความสะดวกทางการตลาด เพื่อที่จะทำให้สินค้าและบริการนั้นเคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคได้โดยอิสระปราศจากการควบคุมผูกขาดใดๆ

ความอยู่รอด หมายถึง ความสามารถในการที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ดีและยังคงสถานะตัวตนอยู่ได้ในปัจจุบัน

ทุนทางสังคม หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นมีความสามัคคีรวมพลังมีองค์กรมีหน่วยการจัดการระบบต่างๆ ในชุมชนมีศิลปวัฒนธรรมมีศูนย์รวมจิตใจมีศีลธรรมจริยธรรมมีความรักใคร่กลมเกลียวสมัคคีปรองมอดสามัคคีเป็นพื้นฐานให้ชุมชนและท้องถิ่นพัฒนาอย่างเข้มแข็งต่อเนื่อง

พลังชุมชน หมายถึง ระบบคุณค่าทางสังคม ซึ่งแสดงออกถึงการรวมตัวของประชาชนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกันด้วยความสามัคคีเกื้อกูลกัน มีการจัดการที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังในการพัฒนาชุมชน ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของประชาชนในชุมชนโดยปล่อยให้ชุมชนได้มีโอกาสตัดสินใจและเลือกแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง

เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง การประกอบสัมมาอาชีพของชาวบ้านที่เน้นการร่วมมือกันในรูปแบบกิจกรรมทางการเกษตร กิจกรรมต่อเนื่องจากการเกษตร และกิจกรรมนอกภาคการเกษตรในระดับครอบครัวเพื่อการพอกินพอใช้และกิจกรรมกลุ่มอาจขยายสู่ระดับชุมชนและสู่ภูมิภาคในอนาคตในการนี้ได้เน้นจุดหมายเพื่อให้คนมีความสุขและชุมชนมีความเข้มแข็ง

อาชีพเสริม หมายถึง อาชีพที่บุคคลกระทำเพื่อหารายได้เพิ่มเติมจากรายได้หลักอาชีพที่ทำนอกเหนือจากการทำนา เช่น ทอผ้า ทอเสื่อ เลี้ยงไหม เป็นต้นอาชีพเหล่านี้จะใช้เวลาว่างที่เหลือจากการทำนาออกจากรุ่นแล้วยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับอาชีพเสริมเช่น อาชีพอิสระอาชีพส่วนตัว

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเรื่อง ปลาตะเพียนใบลาน: ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเกี่ยวกับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้า แนวคิดที่เกี่ยวข้องจากเอกสารและงานวิจัยซึ่งได้เสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน

ความเป็นมาของการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั่วโลก ตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญ ทางด้านพลังงาน ด้านเศรษฐกิจ ที่มุ่งเน้นการเร่งผลผลิตเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด การ ผลักดันให้ครัวไทยก้าวไกลไปสู่ครัวโลก ตลอดถึงการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ล้วนเป็นเหตุปัจจัย ที่เข้ามาทำลายวิถีการทำมาหากินที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนด้านสังคม การเมือง ความงามของวัฒนธรรม และ ชนบทประเพณีที่งดงามของสังคมไทย เสื่อมลงอย่างน่าเป็นห่วง เกิดวิกฤติที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ของประชาชนในสังคมชนบทของประเทศไทย อย่างรุนแรงนำไปสู่ปัญหาความขาดแคลนแหล่งน้ำ ความยากจน หนี้สิน ที่ดินหลุดมือไปเป็นของนายทุน การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกยึดครองพื้นที่ สาธารณะ การอพยพแรงงาน ทิ้งถิ่น ครอบครัวแตกแยก เยาวชนขาดคุณภาพ ผู้สูงอายุขาดคนเหลียวแล วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกหลงลืม จากคนรุ่นหลัง ถูกปล่อยทิ้งให้ชำรุดเสื่อมสลายและ สูญหายไปเป็นที่สุด

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่กำลังจะสูญหายไปและ ไม่สามารถคลี่คลายได้อีกเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการที่จะติดตามศึกษาค้นคว้าหา ร่องรอยความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีต (สุธีรา เผ่าโชคสถิตย์, 2537: 12) และการอนุรักษ์ยัง

หมายถึงการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดเพื่อให้เกิดประโยชน์กับมหาชนมากที่สุดและยังต้องสามารถใช้ได้เป็นเวลานานที่สุดโดยให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุดทั้งนี้ต้องเกิดการกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างทั่วถึงอีกด้วยดังนั้นการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆแต่อย่างใด (นิวัติ เรืองพานิช , 2522: 18) นอกจากนี้การอนุรักษ์ยังหมายรวมถึงการใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการรักษาวัฒนธรรมให้เข้มแข็งและดำรงอยู่ได้ต่อไป

ในส่วนความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ซึ่งแผลงมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Culture” มีการให้ความหมายและนำมาใช้แตกต่างกันไปทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศซึ่งการให้ความหมายและนำไปใช้ที่แตกต่างกันออกไปก็ไม่ได้เกิดปัญหาขึ้นแต่ประการใด ด้วยเหตุนี้จึงมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมดังนี้ พระเทพเวที (อ้างถึงใน รัตนะ บัวสนธ์ และสุจริต บัวพิมพ์, 2535: 34) ได้อธิบายถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า (1) วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ (2) วัฒนธรรมมีความหมายรวมไปถึงชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคมนั้นๆตั้งแต่ภายในจิตใจของผู้คน ค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิดและสติปัญญาตลอดจนท่าทีและวิถีปฏิบัติของมนุษย์ต่อจิตใจและร่างกายของตน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตลอดจนความรู้ความเข้าใจท่าทีการมองและการปฏิบัติต่อธรรมชาติแวดล้อม (3) วัฒนธรรมคือประสบการณ์ความรู้ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่หรือเนื้อตัวทั้งหมดของสังคมนั่นเอง

ความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมคนในสังคมมีส่วนร่วมจะคิดเห็นอย่างไรมีความเชื่ออย่างไรก็แสดงออกให้ปรากฏเห็นเป็นรูปภาษา ประเพณี กิจกรรมงาน การละเล่นการศาสนาเป็นต้น ตลอดจนถึงสิ่งต่างๆที่คนในสังคมสร้างขึ้น เช่น สิ่งอันจำเป็นต่อการดำรงชีพและวิถีชีวิต ได้แก่ ปัจจัยสี่ เครื่องมือเครื่องใช้ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อซึ่งแสดงปรากฏให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่างๆที่คนในสังคมมีส่วนร่วมสร้างขึ้นสะสมเป็นความรู้ใน ความทรงจำจดไว้ในหนังสือและสิ่งต่างๆที่สร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้ให้แกกันเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน มีการเพิ่มเติมเสริมสร้างสิ่งใหม่และปรับปรุงสิ่งเก่าให้เข้ากันได้มีความเจริญก้าวหน้า (ผจงจิตต์ อธิคมนันท์, 2531: 15)

โดยวัฒนธรรมมีลักษณะดังต่อไปนี้ (1) เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้การ เรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้มนุษย์สร้างสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นมนุษย์จะต่างจากสัตว์ เนื่องจากการกระทำต่างๆเป็นเรื่องของการเรียนรู้ส่วนสัตว์จะใช้สัญชาตญาณ เช่น การแต่งกาย การ หวีผม การแปรงฟัน การกินอาหาร การปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเป็นต้น การเรียนรู้จะมีลักษณะ สั่งสมจากประสบการณ์ที่มนุษย์เผชิญในชีวิตไม่ได้ถูกถ่ายทอดทางชีวภาพหรือพันธุกรรม การ เรียนรู้ที่เกิดจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มในสังคม

(2) เป็นสิ่งซึ่งสืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นมรดกทางสังคมซึ่งส่งต่อกันมาหลายช่วงอายุซึ่งคนรุ่นต่อมาได้นำมาใช้ปฏิบัติทำให้คงอยู่ไม่สูญหายแต่อาจปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาได้ เช่น ภาษา การแต่งกาย เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นจะขึ้นอยู่กับภาวะทางสังคมในขณะนั้นๆ (3) เป็นของส่วนรวมในสังคมมิใช่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะช่วยกันคิดสร้างสรรค์ร่วมกันปฏิบัติทำให้วัฒนธรรมนั้นอยู่ยืนยาว เช่น ภาษา การแต่งกาย วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนจำนวนมากหรือของสังคมทั้งหมด

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมชุมชน เป็นระบบที่รวบรวมคุณค่าที่ผ่านมาของชุมชนเป็นบทสรุปความคิดและการปฏิบัติของชุมชนเป็นวิถีชีวิตและแนวทางการพัฒนาของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือทำให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การที่ชุมชนอยู่กันมาได้ยาวนานก็เพราะมีการผสมกลมกลืนของคนในสังคมนั้นๆ อย่างเป็นวัฒนธรรมเดียว กันหรือหากนับย้อนกลับไปในอดีตผู้คนในชุมชนนั้นๆ อาจมีเทือกเถาเหล่ากอบรรพบุรุษเดียวกันด้วย (นิพนธ์ เทียรวิหาร อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540: 35)

วัฒนธรรมชุมชนคือวิถีจัดการผลิตการถือครองที่ดินการแลกเปลี่ยนและการค้ารวมทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆจะเน้นความสัมพันธ์เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนและความยั่งยืนของส่วนรวมการมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลและการประสานประโยชน์ว่าเป็นสิ่งที่มีความหมายมีคุณค่าที่จะต้องสืบทอดมากกว่าประโยชน์สูงสุดของผลผลิตต่อหน่วยระบบการผลิตและกระบวนการทางเศรษฐกิจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของระบบคุณค่าและแนวคิดที่ชุมชนพัฒนาขึ้นและสืบสานต่อกันมา ด้วยเหตุนี้เองการทำนาจึงมิใช่เพื่อสร้างผลผลิตให้มากที่สุดแต่เพียงอย่างเดียวแต่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเช่นสังเวทียสังข์ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆเช่น แม่โพสพหรือผีเจ้าที่และเชื่อมโยงไปยังพิธีกรรมและประเพณีต่างๆที่เน้นการสืบทอดการดำรงอยู่ร่วมกันการพึ่งพาอาศัยการปกป้องความเป็นชุมชนและแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เป็นของตนเอง (ยศ สันตสมบัติ, 2537: 9)

จากพื้นฐานความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยที่วิถีวัฒนธรรมชุมชนเน้นที่การกระจายผลผลิตส่วนเกินให้กับสังคมหรือสะสมร่วมกัน เป็นการผลิตเพื่อบริโภคส่วนที่เหลือร่วมกันนำไปทำบุญและแบ่งปันผู้อื่นที่เดือดร้อนหากมีเหลืออีกก็เก็บสำรองเพื่อเป็นหลักประกันในปีต่อไป ซึ่งต่างกับวัฒนธรรมทุนนิยมที่เน้นการสะสมส่วนเกินหรือความมั่งคั่งให้กับปัจเจกชนอันนำไปสู่การกดขี่ผลประโยชน์ไปสู่มือของคนกลุ่มน้อย ทำให้ศักยภาพของชุมชนที่จะพึ่งตนเองในระดับปัจเจกชนนั้นมีจำกัดและจากการที่ชุมชนถึงแม้จะมีรายได้ แต่ก็ไม่มีระบบการออมในส่วนเกินของรายได้เพื่อเป็นหลักประกันในอนาคต ประกอบกับสภาวะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านที่ไม่เอื้อให้มี

ของตัวเองเนื่อง จากการมีหนี้สินชุมชนจำเป็นต้องมีระบบการออมหรือระบบการสะสมร่วมกันโดยยืน
หยัดบนพื้นฐานของวิถีทางของวัฒนธรรมชุมชน (วิชิต นันทสุวรรณ, 2546: 13)

วัฒนธรรมชุมชน เป็นแนวความคิดการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนเป็นศูนย์กลางโดยเชื่อว่า
วัฒนธรรมนั้นเป็นเอกลักษณ์ของคนและชุมชน หากเราไม่รู้จักตนเองและชุมชนก็ไม่อาจพัฒนาได้
และวัฒนธรรมเป็นพลังสำคัญในการพัฒนา โดย กาญจนา แก้วเทพ (2538 ก: 12) ได้เสนอว่า
การศึกษาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชนอาจต้องเปลี่ยนปรัชญาการพัฒนาเพื่อ “การกินดี อยู่ดี” เป็น
การพัฒนาเพื่อ “การกินพอดี อยู่พอดี” ยกระดับจิตใจให้ชาวบ้านช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างศีลธรรม
ในหมู่บ้านให้เข้มแข็งบำรุงรักษาวัฒนธรรมในแต่ละชุมชน เชื่อมมั่นในศักยภาพของชุมชนในพลัง
สร้างสรรค์อันจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆให้ลุล่วงไปได้ด้วยตัวของชาวบ้านเองโดยอาจต้องอาศัย
ความร่วมมือหรือความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นจากบุคคลภายนอกแต่มิใช่รอคอยพึ่งพาความช่วยเหลือ
แก้ปัญหาจากผู้อื่นเป็นการพัฒนาที่เริ่มจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยการประสานพลังกายพลัง
ปัญญาจากผู้คนในสังคม

สรุป เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากมนุษย์มีพื้นฐานในการคิด
ความสามารถในการสร้างสรรค์และสืบทอดพัฒนาการแตกต่างกันเพราะมนุษย์มีพื้นฐานถิ่นที่อยู่
อาศัยในดินแดนที่ต่างกัน ซึ่งมีพื้นฐานและสภาพแวดล้อมแตกต่างกันวัฒนธรรมของมนุษย์จึง
แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ประสบการณ์สร้างสมและการดำเนินชีวิตของผู้คนใน
สังคมเหล่านั้นด้วยปัจจุบันวัฒนธรรมชุมชนมีส่วนผสมของหลายสิ่งหลายอย่างหลากหลายเนื้อหา
เพราะมีการติดต่อกับวัฒนธรรมอื่นๆอยู่ตลอดเวลาซึ่งจะพบทั้งคุณค่าที่ดีและไม่ดีปะปนกัน จะพบ
ทั้งกระแสวัฒนธรรมใหม่และกระแสวัฒนธรรมดั้งเดิมปะปนกัน ดังนั้นเวลาที่ทำกิจกรรมในการ
พัฒนาวัฒนธรรมชุมชนบทบาทของนักพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนต้องพลิกกระแสร้ายให้กลายเป็น
กระแสดีให้ได้สกัดเอาส่วนที่ไม่ดีทิ้งไปเลือกเอาแต่ส่วนที่ดีๆมาใช้โดยต้องสำรวจศักยภาพของการ
ปรับเปลี่ยนของวัฒนธรรมชุมชนเพราะคุณสมบัติประการหนึ่งของวัฒนธรรม คือ ต้องสามารถ
ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความเป็นจริงที่เคลื่อนไหววัฒนธรรมใดเกิดขึ้นมาแล้วแต่
ขาดคุณสมบัติในการปรับเปลี่ยนก็จะสูญหายไปในที่สุด วัฒนธรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันต้อง
มีพลังในการปรับตัวทั้งนั้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2541: 21)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน

รัฐทิทยา หิรัญยหา (2544: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ การศึกษาศักยภาพชุมชนบ้านหนอง
ขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่าบ้าน
หนองขาว

เป็นชุมชน โบราณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์จึงเกิดการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมของชนหลายชาติพันธุ์ได้อย่างกลมกลืนจนเป็นวัฒนธรรมเฉพาะชุมชนขึ้น มีการสืบทอดทางวัฒนธรรมและการดำรงเอกลักษณ์ของชุมชนไว้เป็นอย่างดีและจากการศึกษายังพบอีกว่า บ้านหนองขามมีศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีเพราะชุมชนมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมหากแต่ทรัพยากรบุคคลของชุมชนยังต้องปรับปรุงการเรียนรู้กระบวนการพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอยู่อีกมาก

นิวัฒน์ อมาตยกุล (2549: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ การศึกษาวิจัยทางสังคม ผลกระทบและการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่าปัจจัยทางสังคมมีส่วนช่วยในการรักษาวัฒนธรรมชุมชนเกาะเกร็ดคือ เครื่องข่าของคักรทางสังคม กิจกรรมสำคัญทางศาสนา ความสามัคคี ความร่วมมือในชุมชนเป็นต้น สำหรับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมพบว่าการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ด้านสภาพแวดล้อม สาธารณูปโภคพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ มีอย่างเพียงพอด้านการมีส่วนร่วมประชาชนในชุมชนเกาะเกร็ดมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอน

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันมนุษย์ส่วนต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตรอดในสังคมยุคหนึ่งๆอย่างสงบสุขและสบายใจในการดำรงชีวิตประจำวันความพยายามของมนุษย์มีทั้งเอาชนะธรรมชาติการปรับตัวให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมและการยอมรับนับถือสิ่งที่มองไม่เห็น โดยถือว่าเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือสิ่งมีชีวิตทั้งปวงบนโลกในสังคมหรือชุมชนที่เจริญแล้วผู้คนมีความรู้ความเข้าใจในวิทยาการทันสมัยก็มีการนำความรู้ความเข้าใจนั้นมาใช้หรือปรับประยุกต์ เพื่อให้ชีวิตเป็นไปอย่างที่ต้องการ ส่วนในสังคมหรือชุมชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญทางด้านวิทยาการต่างๆ ชาวบ้านต้องใช้ความพยายามของตนเองคิดค้นหาวิธีสร้างเครื่องมือเครื่องใช้หรือเทคนิควิธีการต่างๆที่จะทำให้ชีวิตรอดอยู่ในสังคมและมีความสุขสงบสะดวกสบายเท่าที่ต้องการ สิ่งที่เกิดจากความคิดของท้องถิ่นเช่นนี้เรียกกันว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545: 16) สังคมที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองมาเป็นเวลาช้านานจะต้องมีภูมิปัญญาของตัวเองความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตสังคมและในสภาพแวดล้อมที่ต่างกันและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม เมื่อทศวรรษที่ผ่านมาทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรในภาคเอกชนได้ให้ความสนใจในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งนับว่าเป็นสิ่ง

ที่สำคัญในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่นและทำให้เข้าใจภาพรวมวัฒนธรรมของชาติได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพรากฐานความรู้ของท้องถิ่นที่ได้ความรู้จากการดำเนินชีวิตและสามารถสืบทอดภูมิปัญญาของพวกเขามาได้โดยตลอด (เสรี พงศ์พิศ, 2536: 17) และภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นเรื่องที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตการทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและในส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้านเองแทบทั้งสิ้น (ปรีชา อุยตระกูล, 2531: 10) นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเกิดจากการสะสมความรู้มาอย่างยาวนานและมีลักษณะเชื่อมโยงกันไปในทุกสาขาวิชาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติและโดยทางอ้อมคือเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือจากความรู้ที่ถ่ายทอดกันต่อมา (ประเวศ วะสี, 2542: 13) กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจนเกิดเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยให้สามารถเอาตัวรอดได้ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนผ่านจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมก็อาจเรียกได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เช่นเดียวกันนั่นเอง

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทย มีดังนี้ (รัตนะ บัวสนธ์, 2535: 21)

- 1) ภูมิปัญญาไทยแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ที่ดีงาม ทั้งจารีตประเพณี วัฒนธรรม และการประดิษฐ์คิดค้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีคุณค่าเช่น การนวดแผนไทย สมุนไพรไทย
- 2) ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์คุณค่าทางสังคมใหม่ ทั้งในสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเช่น ภูมิปัญญาการบวชป่าไม้ เป็นต้น
- 3) ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการผลิตภัณฑ์ การแปรรูปและการสร้างอาชีพใหม่ ทั้งด้านการผลิตสิ่งใหม่และวิธีการผลิตสิ่งใหม่ๆเช่น การผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น
- 4) ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเช่น การทำปลาตะเพียนด้วยใบลานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การทำขนมหม้อแกงของจังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น
- 5) ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดศิลปะของชาติ ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์งานศิลปะไว้มาก เช่น จิตรกรรมลายไทยศิลปะการต่อสู้อยู่ไทย การฟ้อนรำ เครื่องดนตรีไทย เป็นต้น ทำให้ประเทศไทยมีศิลปะเป็นของตนเองที่แสดงถึงความเป็นอารยะธรรมของชาติ

6) ภูมิปัญญาไทยได้เสริมสร้างความสงบสุขในการดำรงชีวิต โดยสามารถนำมา ปรับปรุงอุปนิสัยที่มีความโดดเด่นของคนไทย เช่น ยิ้มสยาม ความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรัก ความสงบความขยันและความอดทน เป็นต้น

7) ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมได้ เนื่องจากการยอมรับและยกย่องจากชาวต่างชาติว่ามีขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม มีความ สอดคล้องกับการรักษาคุณค่าทางธรรมชาติ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

8) ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ทั้งที่เกิดขึ้นจากการที่ภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมช่วยสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

9) ภูมิปัญญาไทยสามารถเสริมสร้างให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจ ในศักดิ์ศรีและ เกียรติภูมิในความเป็นไทย

10) ภูมิปัญญาไทยสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิถีชีวิตของคน ไทยให้เกิดการดำรงชีวิตเหมาะสมได้ตามยุคตามสมัย

คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยดังกล่าว จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาไทยที่บรรพบุรุษ ได้สั่งสมความรู้ประสบการณ์ แล้วถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังนั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่า สมควรที่ชาวไทย ทุกคนมีส่วนร่วมในการศึกษา อนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยให้อยู่คู่กับคนไทยเป็นประจักษ์ต่อ สายตาของชาวโลกต่อไป

สรุปเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากความคิดของ ชาวบ้านซึ่งมีลักษณะผสมผสานของความรู้ต่างๆ และได้ถ่ายทอดสืบกันมาเป็นเวลานานเป็นความรู้ ที่ชาวบ้านใช้ดำเนินชีวิตในการแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

นฤมล ปิยวิทย์ (2544: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ การศึกษาภาษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลเรื่องปฐมมูลี พบว่าอักษรที่บันทึกในไบเบิลส่วนใหญ่เป็นสำเนียงอิสาน ซึ่งมีผลทำให้การใช้พยัญชนะ สระและเสียงวรรณยุกต์แตกต่างไปจากภาษาไทยภาคกลาง การใช้ ภาษาเป็นการใช้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น มีโวหารประกอบด้วย สำนวนโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร อุปมาโวหารและสาธกโวหาร ศิลปะการใช้คำศัพท์ภาษาบาลีเป็นคำศัพท์ที่มีความหมายลึกซึ้ง พบว่าคำศัพท์บางคำปรากฏในวรรณกรรมสมัยสุโขทัยและวรรณกรรมล้านนาอีกด้วย นับว่าเป็นการค้นพบการแพร่ขยายของวรรณกรรมล้านนามาสู่อีสานแสดงถึงภูมิปัญญาของ ชาวอีสานในด้านภาษาศาสตร์ทั้งที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียน

ทัศน ทัศนียานนท์ (2546: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเพิ่มรายได้แก่ชุมชนกรณีการทำเจ็ยกระดากจากต้นปอเต่าให้ พบว่า การนำต้นเต่าให้มาทำเป็นเจ็ยกระดากนั้นชาวอีสานสืบทอดภูมิปัญญาการทำมานานแล้ว โดยกระดากที่ได้นั้นจะนำไปหล่อรูปที่ทำมาจากขุยมะพร้าวผสมผงตังคูนและใบอ้มให้มีกลิ่นหอมทำเป็นมวนคล้ายมวนบุหรี่ยาเส้นของชาวบ้านในอีสานนิยมสูบกันจะนิยมทำกันในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาเพื่อวัตถุประสงค์นำไปจุดเป็นพุทธบูชา

วารุณี พงษ์ภิญโญ (2548: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาย่านบ้านอัมพะวัน หมู่ 8 ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่าชาวบ้านนำภูมิปัญญาชาวบ้านทางการเกษตรแบบดั้งเดิมผสมผสานกับประสบการณ์ ประยุกต์เข้ากับแนวคิดใหม่ที่ค้นพบมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นและมีรายได้มากขึ้น ทำให้สมาชิกในครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้สร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ประชาชนในชุมชนและยังมีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการสวัสดิการและธุรกิจชุมชน มีการรวมกลุ่มกันโดยสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มด้วยความสมัครใจเลือกคณะกรรมการบริหาร จัดการกันเองอย่างเป็นระบบเคารพกฎระเบียบที่ร่วมกันตั้งขึ้นช่วยกันคิดช่วยกันทำและช่วยกันแก้ปัญหาชาวบ้านมีความสามัคคีมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันจึงทำให้เกิดอำนาจต่อรองในการจำหน่ายผลผลิต ทำให้ชุมชนมีพลังในการเสริมสร้างพลังในการพัฒนาและสร้างประโยชน์แก่ชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

ธนพร เวทย์ศิริยานันท์ (2548: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ภูมิปัญญาผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ พบว่า กระบวนการคิดสร้างสรรค์ลายผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบ้านท่าสว่าง ได้รับอิทธิพลความคิดมาจากพุทธศาสนา จากสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและจากสิ่งของเครื่องใช้ประจำวัน รวมถึงการแพร่กระจายจากอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างถิ่น ซึ่งลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าเกิดจากการย้อมสีต่างๆแล้วนำมาทอสลัปสีให้เกิดลวดลายตามที่ต้องการ ซึ่งภูมิปัญญาที่สำคัญของการทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบ้านท่าสว่างคือการทยอยคัดออกเช่น ผ้าลายลูกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย เป็นต้น สำหรับบทบาทของผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบ้านท่าสว่างนั้น พบว่า เป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดกันมานานแสดงถึงสถานภาพทางสังคม แสดงถึงคุณค่าทางจิตใจและแสดงถึงคุณค่าในทางเศรษฐกิจอีกด้วยเช่นกัน

สุนิชา มีศิริ (2549: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ การศึกษาการจัดการผลิตภัณฑ์กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวเพื่อการจัดการศึกษาเทศบาลเมืองตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวในเขตเทศบาลตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาในการจัดการผลิตภัณฑ์โดยรวมอยู่ในระดับน้อย

โดยมีปัญหาการส่งเสริมด้านการตลาดเป็นปัญหาใหญ่ รองลงมาเป็นปัญหาด้านราคา ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์และปัญหาด้านสถานที่จำหน่าย

นฤมล ปัญญาวิชโรภาส (2550: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ใฝ่กับวิถีชุมชนชาวเลย กรณีศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจักสานกระติบข้าวบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย พบว่า ใฝ่เป็นผลิตภัณฑ์ทางธรรมชาติที่ทรงคุณค่าต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเลย ทั้งในด้านที่เป็นอาหารเครื่องใช้สอยในครัวเรือน สร้างที่อยู่อาศัย สร้างเศรษฐกิจในชุมชนชาวบ้านนาอ้อในจังหวัดเลย นำใฝ่มาสร้างผลงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน โดยการใช้ใฝ่สานกระติบข้าวเป็นสินค้าชุมชนที่สามารถสร้างรายได้ให้เกิดแก่ผู้เกี่ยวข้องและชุมชนอย่างพอเพียงการสานกระติบข้าวจากใฝ่ของชาวบ้านนาอ้อ เป็นการแสดงถึงความรู้ความสามารถและภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมายาวนานทั้งยังเป็นวิถีชีวิตชุมชนที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

อ้อยทิพย์ เกตุอม (2547: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ภูมิปัญญาชาวบ้านตาล โคนคเพื่อการพัฒนาอาชีพ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา พบว่าชาวบ้านตาลโคนคมีภูมิความรู้ที่เป็นทุนทางสังคมอยู่หลายอย่าง ผู้คนในชุมชนได้สืบทอดภูมิปัญญาในการทำมาหากินมาหลายรุ่นมีอาชีพที่คนในชุมชนยังคงสืบทอดและพัฒนาเป็นสินค้าประจำชุมชนบ้านตาลโตนคอาทิ การทำขนมตาล การทำน้ำตาลสด การทำน้ำตาลเมา การทำน้ำตาลปึก การทำจักสานใบตาล การทำไม้กวาดเสียนตาล เป็นต้น

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะและหัตถกรรมท้องถิ่น

ความเป็นมาของศิลปะและหัตถกรรมท้องถิ่น ในประเทศไทยการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ด้วยฝีมือซึ่งเป็นงานหัตถกรรมมีอยู่มากมายหลายชนิดทำด้วยวัสดุและวัตถุดิบที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นนั้นๆ นอกจากจะมุ่งเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักแล้ว ยังสอดใส่ศิลปะในการประดิษฐ์ลงไปเป็นสิ่งประดิษฐ์ให้ดูสวยงามทำให้ชิ้นงานต่างๆ มีความรู้ค่าและความงามอย่างโดดเด่นทางศิลปวัฒนธรรมของชนชาวไทยตลอดมาไม่แพ้ชนชาติอื่นๆ หัตถกรรมไทยแต่ละประเภทมี ประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกันตาม วัตถุดิบที่ใช้ ลักษณะการใช้สอยและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตัวอย่างประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมที่สำคัญ คือ

2.1.3.1 เครื่องจักสานสมัยหินใหม่ที่มีลักษณะรูปร่างคล้ายคลึงกับเครื่องจักสานทำขึ้นด้วยวิธียาคินเหนียวภายในภาชนะเครื่องจักสาน ให้หนาพอแล้วนำไปเผา เมื่อเผาเสร็จแล้วภาชนะเครื่องจักสานจะถูกไฟไหม้หมดไป เหลือแต่ลวดลายจักสานปรากฏอยู่บนภาชนะเครื่องปั้นดินเผาชิ้นนั้น นอกจากนี้ยังมีตำนานเกี่ยวกับบุญญาธิการของพระร่วงเจ้าแห่งอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเล่ากันต่อมาว่า สมัยหนึ่งอาณาจักรนี้ตกเป็นเมืองขึ้นของขอมและจะต้องส่งส่วยน้ำ

ศักดิ์สิทธิ์ไปถวาย พระร่วงฯ ได้ให้สานกระออมครุหรือครุ เพื่อบรรจุน้ำส่งไปถวาย โดยน้ำมิได้
 รั่วไหลแม้แต่น้อย ตัวอย่างนี้ชี้ให้เห็นได้ว่าเครื่องจักสานอยู่กับชีวิตคนไทยมาเป็นเวลาช้านานแม้
 จะมีการจัดทำเครื่องจักสานในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว แต่จากการศึกษาของ มาลินี สวycastle
 ข้าว (2524 : 24) ผู้ศึกษาวิจัยเรื่อง "เครื่องจักสานในประเทศไทย" ได้สรุปไว้ว่ากรรมวิธีในการจัดทำ
 เครื่องจักสานในปัจจุบันก็ยังคงไม่แตกต่างไปจากกรรมวิธีการผลิตในอดีตมากนัก คือ จัก ถัก เย็บ
 สานและทอ เครื่องจักสานในประเทศไทยมีอยู่มากมายหลายชนิดแต่ก็สามารถแบ่งออกได้เป็น 2
 ประเภทใหญ่ๆคือ

1) เครื่องจักสานสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวันคือ

- (1) ภาชนะต่างๆ เช่น กระบุง ตะกร้า กระจาด ตะแกรง กระเช้า
 กระติบข้าว เข่ง กระชู และกระเป่า เป็นต้น
- (2) เครื่องสำหรับดักจับสัตว์น้ำ เช่น ลอบไซ ข้อง อีจู้ สุ่ม เป็นต้น
- (3) เครื่องสำหรับปูลาด ได้แก่ เสื่อชนิดต่างๆ เป็นต้น
- (4) เครื่องที่เป็นเครื่องสวมศีรษะ เช่น งอบ หมวก เป็นต้น
- (5) เครื่องที่เป็นสิ่งประดับตกแต่ง เช่น ฝาตะเพียนสานด้วยใบ
 ลาน ตัวสัตว์ต่างๆ ที่สานจากไม้ไผ่และวัสดุอื่นๆ เป็นต้น

2) เครื่องจักสานที่เป็นส่วนประกอบของอาคารบ้านเรือน เช่น ฝาเรือนที่
 สานด้วยตอกไม้ไผ่ ได้แก่ เสื่อลำแพน ฝาไม้ขัดตะ เป็นต้น ลักษณะรูปแบบของเครื่องจักสานใน
 ภาคต่างๆรูปแบบของเครื่องจักสานที่ผลิตในแต่ละภาคหรือท้องถิ่นต่างๆ จะมีรูปแบบลักษณะเด่นที่
 ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ความนิยม วัสดุที่หาได้ในแต่ละท้องถิ่น
 และจุดประสงค์ในการใช้สอยเป็นตัวกำหนด

2.1.3.2 ลักษณะรูปแบบเครื่องจักสานในแต่ละภาคดังนี้

1) ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เครื่องจักสานที่ผลิตใน
 ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ มีผลิตหวด ก่องข้าว กระติบ
 ข้าว และ โตก เป็นต้น ทั้งนี้เพราะมีวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวเหมือนกัน แต่เครื่องจักสานที่มี
 ลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือคือ เครื่องจักสานที่สานอย่างละเอียดจนแทบไม่มีช่องว่าง
 เลย แล้วเคลือบด้วยน้ำยางรักและมีการวาดลวดลายสวยงามลงบนเครื่องจักสานนั้นๆซึ่งเรียกว่า
 "เครื่องเงิน" เครื่องเงินที่นิยมทำกันมากคือ ภาชนะ กล่องต่างๆเช่น กล่องเก็บเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ มี
 ฝาครอบและหูหิ้วสำหรับแขวน หีบหรือกล่องสำหรับเก็บเสื้อผ้า เป็นต้น เครื่องจักสานชนิดนี้ตาม
 แบบเดิมหาได้ยาก เพราะปัจจุบัน ไม่เป็นที่นิยมกันแล้ว เครื่องจักสานที่มีลักษณะเด่นของภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ คือ กระเป๋าลายขี ด ซึ่งมีการประยุกต์จากลายผ้าพื้นเมือง ขณะนี้การผลิตมีอยู่น้อยมากเพราะไม่ค่อยนิยมกัน

2) ภาคกลางและภาคตะวันออก เครื่องจักสานที่ผลิตในภาคกลางและภาคตะวันออกส่วนใหญ่ ได้แก่ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เช่น กระบุง ตะกร้า กระจอก และเสื่อ เป็นต้น ลักษณะเด่นของเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ในภาคกลางอยู่ที่สีสันของเนื้อไม้ไผ่ซึ่งมีสีเหลืองสุกโดยธรรมชาติ และหากมีการลงเคลือบและรมควัน ก็จะมีสีน้ำตาลไหม้สวยงามแตกต่างจากเครื่องจักสานของภาคอื่น

3) ภาคใต้ เครื่องจักสานของภาคใต้เป็นเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนภาคอื่น เพราะวัสดุที่ใช้ในการผลิตนอกจากไม้ไผ่แล้วยังมีพืชอื่นๆเช่น เถา ย่านลิเภา เครื่องจักสานที่ผลิตจากย่านลิเภา ได้แก่ กระเป๋า ที่ใส่ปากกา คินสอ และกล่องต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำต้นกระจูดและใบลำเจียกหรือปาหนันมาใช้สานเสื่ออีกด้วย

ความหมายของศิลปะและหัตถกรรมท้องถิ่น ศิลปะเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงลักษณะของวัฒนธรรมประจำชาติที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นเป็นลักษณะของความเป็นอยู่การดำรงชีวิต ประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตในรูปของวรรณกรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม การแสดงเป็นต้น(สมชัย ใจดี , 2530: 24)และศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์เพียรสร้างขึ้นมาจากชีวิตจิตใจความรู้ความสามารถและความชำนาญของตัวเอง แล้วถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจนั้นออกมาเป็นผลงานที่มีความงดงามและทรงคุณค่าแก่สังคม ศิลปกรรมพื้นบ้านเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาทางด้านศิลปะที่ชาวบ้านแสดงออกถึงความสำเร็จบ่งบอกถึงคุณค่าความเฉลียวฉลาดในเชิงช่างของชาวบ้านที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน(วิโรจน์ ศรีอุไรอ้างถึงใน อังกูร สมคะเนย์, 2534: 17) ผู้สร้างงานศิลปะเรียกว่าเป็นศิลปินหรือช่างฝีมือซึ่งศิลปินไทยส่วนใหญ่มักสร้างสรรค์งานศิลปะขึ้นจากแรงบันดาลใจจากธรรมชาติบางทีเป็นการสร้างสรรค์มาจากความคิดความเชื่อในทางศาสนาและความเชื่อในทางไสยศาสตร์ที่เหนือธรรมชาติ ศิลปินเป็นผู้สร้างสรรค์นามธรรมให้เกิดเป็นรูปธรรมด้วยฝีมือเชิงช่างศิลปะแขนงต่างๆเพื่อให้บุคคลอื่นชื่นชมและสัมผัสได้ ความสำคัญของศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีจะเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงชนิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อการดำรงชีวิตซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน (มาลินี สวยคำข้าว , 2538: 18) หัตถกรรมพื้นบ้านคือสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นด้วยฝีมือและภูมิปัญญาเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยใช้เครื่องมือเครื่องใช้อย่างง่ายๆและเน้นที่การใช้มือใน

การทำสิ่งต่างๆเหล่านั้นผลงานที่ได้มีความประณีตสวยงามอย่างเรียบง่ายมีความคิดสร้างสรรค์ สอดแทรกและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2524: 23)

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์มาช้านาน นับเป็นงาน หัตถกรรมเก่าแก่ที่สุดของโลกประเภทหนึ่ง เพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยการดำรงชีวิตของมนุษย์ เครื่องจักสานไม้ไผ่และหวายของไทยก่อกำเนิดขึ้นมาจากชีวิตของมนุษย์ เครื่องจักสานไม้ไผ่และ หวายของไทยก่อกำเนิดขึ้นมาจากชีวิตความเป็นอยู่ระดับพื้นบ้านในสังคมเกษตรกรรมและ วิวัฒนาการเรื่อยมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งต่อกันไป เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ดีที่สุด มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้สวยงามน่าใช้ในการอุปโภคบริโภคหรือใช้สอยในพิธีกรรมทาง ศาสนาและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศเป็น มรดกสืบทอดอันยาวนานจนกลายเป็นหัตถกรรม

ความสำคัญของเครื่องจักสานไม้ไผ่และหวายของไทยได้ปรากฏ ภูหลักฐานในตำนานของ ชาติไทยกล่าวถึงเครื่องจักสานที่เรียกว่า ชะลอม กระออมหรือครุ ได้มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้ให้ พื้นอำนาจจากขอมจนได้อิสราภาพและเริ่มตั้งประเทศไทยขึ้น ดังปรากฏ ในบันทึกพงศาวดารเหนือ เรื่อง พระร่วง เป็นผู้คิดริเริ่มทำเครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่และหวายโดยสานเป็นตาถี่ ที่เรียกว่าชะลอม หรือกระออมและมีชันยาทาภายใน โดยรอบเพื่อใช้ตักน้ำไม่รั่ว น้ำหนักเบา ขนย้ายง่ายสะดวกกว่า การใช้เครื่องปั้นดินเผา ในสมัยนั้นกระออมหรือครุ จัดว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่คิดขึ้นใหม่ประชาชนจึง ตื่นเต้นเห็นเป็นของวิเศษ ส่งผลให้มีความเชื่อมั่นในบุญบารมีของพระร่วงข้าศึกขอมกลัวเกรงพากัน หลบหนีไป พระร่วงจึงเป็นหัวหน้าทำการสงครามรบชนะข้าศึก เป็นอิสราภาพพื้นอำนาจจากขอม และตั้งประเทศไทยขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครอง โดยยกเมืองสุโขทัยเป็นราชธานีตั้งแต่นั้นมา นอกจากนั้นในสมัยโบราณมีการทำสื่อเกราะให้กับนักรบไทยสานด้วยหวายเพื่อป้องกันอาวุธของมิ คมได้พอสมควร รวมทั้งผลิตภัณฑ์โล่หวายทั้งนี้เพราะวัสดุหวายมีแรงยืดหยุ่นสามารถผ่อนหนักให้ เป็นเบาได้เหมาะในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสานมีความแข็งแรงทนทานดีหลักฐานอื่นๆที่ปรากฏ ฎ เรื่องราวของเครื่องจักสานคือภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังตามวัดวาอารามหลายแห่งในประเทศไทย เช่นในอุโบสถวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่เป็นต้น ส่วนหลักฐานที่สำคัญซึ่งเพิ่งค้นพบ คือภาพเขียนบริเวณหน้าผาที่มีแนวขนานไปกับลำน้ำโขงเขตบ้านกุ่มอำเภอ โขงเจียม จังหวัด อุบลราชธานีเป็นภาพรูปสัตว์และสิ่งของที่มีรูปร่างคล้ายเครื่อง จักสานสำหรับจับสัตว์น้ำ พบเห็น ได้ตามลำน้ำโขงทั่วไปคือ สุ่มหรือข้องจึงเป็นหลักฐานเครื่องยืนยันว่าเครื่องจักสานไม้ไผ่หรือหวาย มีการทำขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่ครั้ง โบราณกาลและสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2551: 11)

การทำงานหัตถกรรมเครื่องจักสานของไทย มีพื้นฐานมาจากสังคมเกษตรกรรม ช่างสานคือ เกษตรกรในชนบท จะใช้ช่วงเวลาดังกล่าวหลังจากการทำไร่ทำนา เลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาผลิตงานหัตถกรรมด้วยใจรัก เพื่อความสุขความเพลิดเพลินตลอดจนสนองประโยชน์ใช้สอยต่อตนเองและครอบครัว รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่และหวาย จึงเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความงามบริสุทธิ์แบบธรรมชาติ สะท้อนถึงความเป็นอิสระและการแสดงออกของความคิดเฉลียวฉลาด ตลอดจนความสามารถของช่างสานในการเข้าใจวัสดุไม้ไผ่และหวายผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของการดำรงชีวิต ส่งผลให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเป็นจำนวนมาก ลักษณะรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่และหวายที่เป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน แบ่งกลุ่มตามประโยชน์ใช้สอยของสังคมชนบท

สรุปเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น หมายถึง การสร้างสรรค์งานศิลปะผ่านงานฝีมือชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นที่เรียกว่า “หัตถกรรมพื้นบ้าน” เป็นงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากความต้องการในการสร้างสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชน ท้องถิ่นที่เน้นความเรียบง่ายสวยงามเป็นเอกลักษณ์ประจำในแต่ละท้องถิ่นใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกิดจากความต้องการในการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนพื้นฐาน ไปสู่งานหัตถกรรมชุมชนและเป็นศิลปหัตถกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นนั่นเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น

สมศักดิ์ วัชรพันธ์ (2537: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ การถ่ายทอดความรู้หัตถกรรมท้องถิ่น กรณีการทำกระดาษสา บ้านท่าล้อ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า ชาวบ้านท่าล้อ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีการประกอบอาชีพทำกระดาษสามากที่สุดหมู่บ้านหนึ่งในภาคเหนือเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณเขตชานเมือง จึงประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคมความเป็นอยู่ในชุมชนอย่างมาก การทำกระดาษสาซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านทำสืบต่อกันมานาน ได้ถูกถ่ายทอดความรู้กรรมวิธีการผลิตจากรุ่นสู่รุ่นในครอบครัวมายาวนานเป็นภูมิปัญญาด้านงานศิลปหัตถกรรมที่สร้างอาชีพสร้างรายได้ให้คนในชุมชนอย่างมากมา ต่อมาองค์กรภาครัฐได้เข้าส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เกี่ยวกับกระบวนการผลิตกระดาษสาส่งผลให้ชาวบ้านสามารถผลิตกระดาษสาได้ปริมาณมากขึ้น คุณภาพดีขึ้นและสร้างรายได้มากขึ้นด้วย

จำลอง วิบูลย์ปิ่น (2545: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ศิลปหัตถกรรมผักตบชวาในจังหวัดนครปฐม พบว่า ชาวบ้านในจังหวัดนครปฐมได้สืบทอดภูมิปัญญาเรื่องการจักสานผักตบชวา ทั้งรูปแบบกระบวนการผลิตหลายสานจากการคิดค้นแบบใหม่ๆ โดยดัดแปลงมาจากงานจักสานไม้ไผ่ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้กับงานจักสานผักตบชวาซึ่งเดิมทีเคยเป็นเพียงวัชพืชที่ขึ้นปก

คลุมตามแม่น้ำลำคลอง โดยนำผักตบชวามาตากให้แห้งแล้วนำก้านใบของผักตบชวา มาสานเป็นงานหัตถกรรมรูปแบบต่างๆตามที่ต้องการเป็นการนำเศษวัชพืชเหลือใช้มาสร้างคุณค่า ในทางเศรษฐกิจและส่งเสริมอาชีพในชุมชนเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับวิถีชีวิตชุมชน ในการเกื้อกูลกันระหว่างธรรมชาติกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบต่อไป

จินตนา กงเพชร (2549: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผากับวิถีชีวิตกรรมสิทธิ์ชาวบ้านโค้งสวรรค์ ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า ชาวบ้านโค้งสวรรค์มีการทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาสืบต่อกันมาหลายรุ่น มีการถ่ายทอดศิลปะภูมิปัญญาในการออกแบบรูปทรงภาชนะเครื่องปั้นดินเผาหลากหลายรูปแบบส่วนใหญ่นิยมทำเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้งานในชีวิตประจำวันเป็นส่วนมาก

อดุลย์ กามดิษฐ์ (2551: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ หัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่บ้านเหล่าเหนือ อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น พบว่า พัฒนาการของหัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่บ้านเหล่าเหนือ มีพัฒนาการดีขึ้นในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเลี้ยงไหม วิธีการย้อมไหมและมัดหมี่ มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในกระบวนการผลิต จนสามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น คุณภาพได้มาตรฐานมากขึ้น โดยที่ใช้เวลาเท่าเดิม เครื่องมือที่นำมาใช้ได้แก่ เครื่องจักรเส้นไหมที่มีขนาดเครื่องใหญ่ขึ้น ใช้มอเตอร์ไฟฟ้าในการขับเคลื่อนทำให้ประหยัดแรงงานจากคน จากพัฒนาการดังกล่าวทำให้การผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ของชาวบ้านเหล่าเหนือมีพัฒนาการที่ดีขึ้นและยังคงอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมของการทำผ้าไหมเอาไว้ได้อย่างกลมกลืนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของไทย

ความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” มีชื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “One Tambon One Product” หรือ “OTOP” เป็นแนวคิดที่ต้องการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชน เพื่อสามารถสร้างเอกลักษณ์ให้เกิดแก่สินค้าของชุมชนมีตลาดรองรับและสามารถสร้างให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนได้ต่อไป

คำว่า “ผลิตภัณฑ์” ในแนวคิดของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้น ไม่ได้หมายความถึงสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่ยังหมายรวมถึงกระบวนการทางความคิด การบริหารจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม การท่องเที่ยว การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนตำบลอื่นๆการสร้างจุดเด่นจุดขายให้กับผลิตภัณฑ์ของตำบลเพื่อให้สามารถจำหน่ายสร้างรายได้ทั้งตลาดภายในประเทศและในตลาดต่างประเทศ

ประเทศไทยได้รับแนวคิดเกี่ยวกับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์มาจากแนวคิด “หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งสินค้า” ของจังหวัดโออิตะในประเทศญี่ปุ่นซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของเกาะคิวชูใกล้กับประเทศเกาหลีและประเทศไต้หวัน มีขนาดเนื้อที่ประมาณ 6,337 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 1.2 ล้านคน จังหวัดโออิตะมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลกเพราะได้รับความสำเร็จในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยนโยบาย “หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งสินค้า” หรือ “One Village One Product” โดยนโยบายนี้เริ่มใช้ในปี พ.ศ. 2522 โดยมีผู้นำในการพัฒนาจังหวัดคือนายอิรามัตสึ ผู้ว่าราชการจังหวัดโออิตะ โดยใช้คำขวัญว่า “นำวิถุนานชนบทมาสู่เมือง” ใช้หลักการ 3 ประการมาใช้ในการดำเนินงาน คือ

ประการที่ 1 คิดระดับโลกทำระดับหมู่บ้าน(Think Globally – Act Locally) โดยค้นหาว่าในพื้นที่ของจังหวัดมีสินค้าหรือสิ่งใดที่น่าจะมีชื่อเสียงที่สามารถดึงดูดลูกค้าทั้งในและต่างประเทศให้มาซื้อสินค้าหรือใช้บริการได้ โดยการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในหมู่บ้านของตนมาพัฒนาปรับปรุงสิ่งที่มีเหล่านั้นจนกลายเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงโด่งดังไปสู่นานาชาติ หมู่บ้านและในกรณีสิ่งที่มีอยู่ในหมู่บ้านยังไม่เหมาะสมเพียงพอที่จะนำมาใช้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนก็จะต้องคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆขึ้นในชุมชนของตน

ประการที่ 2 พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity) โดยการฝึกหัดให้ชาวบ้านคิดเป็นด้วยตัวเองรู้จักพึ่งพาตนเองและรู้จักคิดหาวิธีสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆด้วยตนเองไม่รอรับคำสั่งจากนายทุนหรือข้าราชการ โดยให้ประชาชนในหมู่บ้านต่างๆประชุมปรึกษาหารือตกลงร่วมกันเองว่าผลิตภัณฑ์ในชุมชนของเขาเหล่านั้นที่จะทำเป็นผลิตภัณฑ์ประจำหมู่บ้านควรเป็นอะไร โดยส่วนราชการไม่ควรนำเงินไปแจกชาวบ้านเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านคิดเห็นไปในทางที่หน่วยราชการต้องการให้ทำ เพราะเมื่อเงินหมดชาวบ้านอาจเลิกทำหรือไม่สามารถดำเนินโครงการต่อไปได้จึงควรให้ชาวบ้านได้ลงมือทำกันเองก่อนเมื่อถึงจุดหนึ่งที่ชาวบ้านไม่สามารถพัฒนาหรือสร้างสรรค์ต่อไปได้ หน่วยราชการจึงยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือทั้งในเรื่องของวิชาการและเงินลงทุนเพื่อให้กิจกรรมการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ประจำหมู่บ้านดำเนินต่อไปอย่างยั่งยืน

ประการที่ 3 การพัฒนาคน(Human Resource Development)เป็นเป้าหมายสูงสุดของโครงการนี้ การพัฒนาผู้นำชุมชนระดับชาวบ้านเพราะการพัฒนาชุมชนนั้นจะสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่มีผู้นำชุมชนที่มองการณ์ไกล เข้มแข็ง มีความคิดริเริ่มและสามารถแก้ปัญหาในสถานะที่ยากลำบากได้

ความหมายของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์หรือเรียกสั้นๆว่า โอท็อป (OTOP) มีการริเริ่มขึ้นในสมัยที่พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตรเป็นนายกรัฐมนตรี โดยเป็นโครงการที่รัฐบาลส่งเสริมให้ชาวบ้านในแต่ละตำบลสร้างอาชีพในการผลิตสินค้าเพื่อออกจำหน่าย โดยสร้างสินค้าที่เป็นสินค้าประจำตำบลนั้นๆในห้วงเวลาที่ประเทศชาติกำลังเผชิญ

ปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจและประชาชนทุกระดับประสบปัญหาต่างๆปัญหาหนึ่งที่ประชาชนระดับรากหญ้าซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศถูกรุมเร้าคือปัญหาความยากจนรัฐบาลจึงได้ประกาศสงครามกับความยากจน โดยได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาว่า จะจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้าโดยรัฐพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นสร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพมีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการ ของตลาดทั้งในและต่างประเทศและได้กำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติพ.ศ.2544 ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน 2544 ขึ้น โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติหรือเรียกโดยย่อว่า กอ.นตผ ซึ่งฯพณฯนายกรัฐมนตรีได้มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นายปองพล อดิเรกสาร)เป็นประธานกรรมการ และให้คณะกรรมการ กอ.นตผ มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” กำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบล รวมทั้งสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบายยุทธศาสตร์และแผนแม่บทอย่างมีประสิทธิภาพ

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางประการหนึ่งที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพมีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สามารถจำหน่ายในตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

- 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global)
- 2) พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity)
- 3) การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่เป็นกระบวนการทางความคิดรวมถึง การบริการการดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

วัตถุประสงค์ของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จากนโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาและตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 การดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) สร้างงาน สร้างรายได้ แก่ชุมชน
- 2) สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้สามารถคิดเอง ทำเองได้
- 3) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น สรุปลักษณะโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของประเทศไทยยังคงมีความจำเป็นในการที่จะต้องพัฒนาต่อไป เพื่อให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ถึงอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งเสริมการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชนสร้างงานสร้างรายได้ให้เกิดแก่คนในชุมชนให้ยั่งยืนสามารถยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้สูงขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชีวิตของคนในชุมชนหมู่บ้านตำบลสังคมและประเทศชาติ โดยการที่คนในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดเป็นผลิตผลของชุมชนที่มีคุณภาพ สร้างงานสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับชุมชนเกิดผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีจุดเด่นจุดขายที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนอย่างกลมกลืนเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

อาร์ม หุ่นศิริ (2547: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ แนวนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และการพัฒนาแบบยั่งยืนกรณีศึกษากลุ่มจักสานตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง พบว่าการรวมกลุ่มจักสานเกิดขึ้นมาก่อนที่จะมีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยมีพื้นฐานอาชีพมาเป็นองค์ประกอบในการรวมกลุ่มโดยแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มจักสาน พิพิธภัณฑ์ไม้ไผ่ ซึ่งมีการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการกลุ่มและกลุ่มแม่ค้ารายย่อย โดยทั้ง 3 กลุ่มจะรวมตัวกันตามนโยบายของภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริมการรวมกลุ่มในชุมชน แต่ยังไม่สามารถที่จะรวมกันเป็นกลุ่มเดียวเพื่อผลิตผลงานและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันได้ แนวทางการส่งเสริมจากภาครัฐได้ดำเนินการตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่าขึ้น จากนโยบายดังกล่าวทำให้เกิดการคิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ร่วมกันวางแผนการผลิตและหาช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ร่วมกัน

พันธ์เทพ สุทธิสถิต (2550: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ พฤติกรรมและการตัดสินใจซื้อของลูกค้าที่มีต่อการบริหารจัดการของกลุ่มผู้ผลิตเครื่องจักสานสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดอ่างทอง พบว่า ลูกค้าส่วนใหญ่นิยมซื้อผลิตภัณฑ์ตะกร้าสานเพราะเห็นว่าเป็นการสนับสนุนสินค้าหัตถกรรมฝีมือคนในท้องถิ่น ได้รับข้อมูลสินค้าที่ดีจากการประชาสัมพันธ์ โดยเลือกซื้อตะกร้าลายดอกพิกุลมากที่สุดและชอบตะกร้าที่สานจากหวายเพราะทนทานดีลูกค้ามีระดับการตัดสินใจซื้อที่ผูกพันโดยตรงกับรูปแบบและคุณภาพของสินค้า การบริหารจัดการที่ดีของกลุ่มกับการประชาสัมพันธ์มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์จักสานของกลุ่มผู้ผลิตเครื่องจักสานสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดอ่างทองเช่นกัน

จิตติกร สายสุตตา (2549: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ การศึกษากลยุทธ์การตลาดของผู้ประกอบการธุรกิจหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ศึกษากรณี กลุ่มแม่บ้านทำกล้วยตาก บ้านท่ากกทัน ตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า กลุ่มแม่บ้านท่ากกทันให้ความสำคัญกับการใช้หลักกลยุทธ์ทางการตลาดกับผลิตภัณฑ์เป็นอย่างมาก โดยมุ่งเน้นที่ตัวของผลิตภัณฑ์กล้วยตากเป็นสำคัญ คุณค่าทางโภชนาการ ความสะอาด รสชาติอร่อยหอมหวาน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกล้วยตากบ้านท่ากกทัน อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี รองลงมาเป็นกลยุทธ์ด้านช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ราคาและสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์กล้วยตากบ้านท่ากกทัน ได้รับการรับรองคุณภาพจากองค์การอาหารและยา ได้รับรางวัลผลิตภัณฑ์ดีเด่นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดอุบลราชธานี กลยุทธ์ด้านการตลาดมีการทำโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางวิทยุชุมชน แผ่นพับใบปลิวและเอกสารราชการ

นิภา ทองก้อน (2550: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิตสินค้า OTOPจังหวัดราชบุรี พบว่า ความสำเร็จของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิตสินค้า OTOPจังหวัดราชบุรี อยู่ในระดับสูงทั้งโดยภาพรวมและในแต่ละด้านดังนี้ ด้านการสร้างรายได้พื้นเส้นความยากจนตามเกณฑ์จปฐ.ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและด้านการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชุดตัวแปรอิสระทั้ง 7 ตัว คือ ประสิทธิภาพในการผลิตสินค้า สื่อที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย แหล่งจำหน่ายสินค้าประจำ การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ การได้รับการฝึกอบรมและมาตรฐานสินค้าที่ได้รับมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

สุมาลี ศรีสมาน (2549: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลกับผลการจัดระดับสินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผน ด้านการดำเนิน

กิจกรรม ด้านการตรวจสอบและประเมินผลและด้านการร่วมรับผลประโยชน์ขององค์การบริหาร ส่วนตำบลทั้ง โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ผลการจัดระดับคุณภาพสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ปี พ.ศ.2547 ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการคัดสรรสุดยอด ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับ 3-5 ดาว จำนวน 95 ผลิตภัณฑ์จากทั้งหมด 376 ผลิตภัณฑ์ คิดเป็นร้อยละ 52 ในส่วนของการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น เป็นไปในลักษณะ คล้อยตามกับผลการจัดระดับคุณภาพสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เช่นกัน

2.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งสินค้าของญี่ปุ่น

ความเป็นมาของหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ของญี่ปุ่น หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Village One Product) มีต้นกำเนิดมาจากหมู่บ้าน โอยามา ในจังหวัดไอจิ ประเทศญี่ปุ่น โดยหมู่บ้านโอยามาเป็นชุมชนมีพื้นที่การเกษตรจำกัด ไม่มีอุตสาหกรรมหลักและอยู่ห่างไกลจากเขต เมือง ในปี พ.ศ.2504 ชาวบ้านประมาณ 1,000 คน ร่วมกันริเริ่มโครงการส่งเสริมการปลูก บัวยและเกาลัดแบบเกษตรผสมผสานเนื่องจากบัวยและเกาลัดเป็นพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และภูมิอากาศของหมู่บ้านใช้แรงงานน้อยให้ผลตอบแทนมากกว่าข้าวซึ่งเป็นพืชดั้งเดิมของท้องถิ่น โดยแบ่งการพัฒนาออกเป็น 3 ระยะประกอบด้วย

ระยะที่ 1 (พ.ศ.2504-2507) เป็นการปลูกบัวยและเกาลัดทดแทนการปลูกข้าว

ระยะที่ 2 (พ.ศ.2508-2511) เป็นการจัดกิจกรรมให้คนหนุ่มสาวไปดูงานใน ต่างประเทศเพื่อเปิดโลกทัศน์

ระยะที่ 3 (พ.ศ.2512 จนถึงปัจจุบัน) เป็นการพัฒนาหมู่บ้านโดยปรับสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆเช่น ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ข้อมูลชุมชนเพื่อให้คน ในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นรูปแบบการพัฒนาของหมู่บ้านโอยามา ได้ถูกนำไปปรับใช้เป็ นนโยบายการพัฒนาของจังหวัดไอจิในปี 2522 โดย Mr. Morihiko Hiramatsu ซึ่งเป็นผู้ว่า ราชการจังหวัดไอจิในขณะนั้น

แนวคิดพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global : Think Globally, Act Locally) คือ การผลิตสินค้าที่คงความมีวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งไม่ใช่การผลิตที่ตอบสนองความ ต้องการของชุมชนเท่านั้น (Supply Driven หรือ Inside – Out) แต่เป็นการผลิตที่เข้าถึงรสนิยม ของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศพิจารณาความต้องการพื้นฐานของตลาดเป็นสำคัญ (Demand Driven หรือ Outside – In) ซึ่งหมายความว่าร่วมถึงการมีคุณภาพและมาตรฐานที่เป็นที่ ยอมรับอีกด้วย การที่สินค้ามีเอกลักษณ์เฉพาะจึงเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มซึ่งนำไปสู่การมีรายได้ที่

เพิ่มขึ้น นอกจากผลิตภัณฑ์ที่จับต้องได้แล้วยังหมายความรวมถึง วัฒนธรรมประเพณีกิจกรรม
สร้างสรรค์ที่จัดขึ้นในท้องถิ่น โครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ของญี่ปุ่นยังได้ส่งเสริม
เศรษฐกิจชุมชนในมิติของการท่องเที่ยวด้วย โดยได้พัฒนาการท่องเที่ยวในเมืองขนาดเล็กที่มีจุดเด่น
แตกต่างจากเมืองท่องเที่ยวขนาดใหญ่และนำเสนอจุดขายที่มีความเป็นชนบทธรรมชาติและ
สภาพแวดล้อมที่เมืองขนาดใหญ่ไม่มี

2) การพึ่งพาตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self – Reliance and Creativity)
คือ การให้ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ตัดสินใจเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเองกิจกรรมต่างๆต้องมา
จากความต้องการของคนในชุมชนคนในท้องถิ่น จะเป็นผู้ตัดสินใจว่าสิ่งใดของท้องถิ่นที่มีศักยภาพ
สิ่งใดที่มีเฉพาะในท้องถิ่นรัฐควรมีบทบาท สนับสนุนให้ชุมชนประสบความสำเร็จในสิ่งที่ชุมชน
ต้องการ การดำเนินการที่หมู่บ้าน โอยามะ นับเป็นตัวอย่างของการพัฒนาชุมชนอย่างสร้างสรรค์และ
พึ่งตนเอง

3) การพัฒนาบุคลากร (Human Resource Development) คือ การทำให้คนใน
ท้องถิ่นเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนต้องพัฒนาให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้กันว่าพัฒนาด้วยตนเอง
จังหวัดโออิตะได้จัดตั้งโรงเรียนพัฒนาบุคลากร (Toyo-no-kuni Training School) สอนใน 6
หลักสูตร โดยเปิดสอนภาคค่ำซึ่งคนในท้องถิ่นสามารถเรียนได้ในช่วงหลังเลิกงาน วิทยากรผู้สอน
ได้เชิญผู้ที่มีความรู้ประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ การเรียนทั้งหมดใช้เวลา 2 ปี ปีแรกจะมุ่งเน้น
การเรียนรู้แนวคิดจากตัวอย่างจริงและในปีที่สองจะมุ่งเน้นการนำความรู้ที่ได้มาไปปฏิบัติ

สรุปเกี่ยวกับ โครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ของประเทศญี่ปุ่น เป็นแนวทางการ
พัฒนาระดับจังหวัดซึ่งขณะนี้มีหลายประเทศได้นำแนวคิดการพัฒนาดังกล่าวไปปรับประยุกต์ใช้
ทั้งนี้ความสำเร็จของการพัฒนาจึงขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมและเศรษฐกิจ ข้อจำกัดทางด้าน
ทรัพยากรมนุษย์รวมถึงนโยบายการสนับสนุนจากภาครัฐของแต่ละประเทศเป็นสำคัญ

2.1.6 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับระบบการตลาดแบบเสรี

ความเป็นมาของระบบการตลาด ในอดีตสังคมมนุษย์มีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง แต่
ละครอบครัวสามารถผลิตพืชผลไว้รับประทานในครัวเรือนของตนได้ ข้าวของเครื่องใช้ใน
ครัวเรือนก็เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก เพราะอาศัยวัตถุดิบที่มีตามธรรมชาติเป็นหลักแม้แต่เสื้อผ้าก็ทอขึ้น
ใช้เอง เมื่อสังคมพัฒนาขึ้นและคนสามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ที่
จำเป็นได้ในปริมาณที่มากกว่าความต้องการจนเหลือเป็นส่วนเกิน จึงนำผลผลิตส่วนเกินนั้นไป
แลกเปลี่ยนกับสิ่งของหรืออาหารที่ตนและครอบครัวไม่สามารถผลิตขึ้นมาได้ การแลกเปลี่ยนนี้อาจ
เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านหรือระหว่างเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไป โดยอาศัยพ่อค้าวัวต่าง

หรือกองคาราวานหรืออาจจะนำผลผลิตนั้นไปแลกเปลี่ยนด้วยตนเอง แหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในยุคสมัยนั้นจึงยังไม่เป็นสถานที่ที่แน่นอน

ต่อมาเมื่อสังคมเจริญขึ้นเป็นเมืองใหญ่มีสภาพและฐานะเป็นสังคมเมือง การใช้เงินตราเริ่มแพร่หลายและการค้าขายมีการขยายตัวส่งผลให้ความต้องการสินค้าอุปโภคและบริโภคมีมากขึ้นตามไปด้วย จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องมีแหล่งหรือสถานที่สำหรับซื้อขายสินค้าเหล่านั้นนั่นคือตลาด ซึ่งมักจะเป็นที่ที่คนในสังคมหรือชุมชนนั้นรู้จักและสามารถเดินทางไปมาได้สะดวก รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ ขนาดของตลาดจะใหญ่หรือเล็กเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับขนาดของชุมชนที่ตลาดนั้นตั้งอยู่ หรือจำนวนสินค้าที่นำมาวางขายในตลาดแห่งนั้น นอกจากนี้แล้วลักษณะของตลาดยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนั้นๆ เช่น ถ้าชุมชนใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นสำคัญตลาดของชุมชนนั้นก็เรียกว่า "ตลาดน้ำ" หรือถ้าใช้การคมนาคมทางบกในการติดต่อค้าขายก็เรียกว่า "ตลาดบก" ตลาดจึงเป็นสถานที่ที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในสังคมอีกด้วย

ความหมายของการตลาด ในการศึกษาเกี่ยวกับการตลาดนั้นมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำจำกัดความของ "การตลาด" ไว้ดังนี้

"การตลาด" เป็นกระบวนการจัดการทางสังคมในอันที่จะทำให้ปัจเจกชนและกลุ่มบุคคลได้รับในสิ่งที่เขามีความจำเป็นและมีความต้องการ โดยอาศัยการสร้างสรรค์และการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์สิ่งที่มีคุณค่ากับคนอื่น (Kotler, 2000: 5) เป็นงานอย่างหนึ่งทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับลูกค้า โดยตรงเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวาง กว้างไกล ในหน้าที่อื่นๆทั้งหมดในองค์กรดังนั้นการตลาดจึงไม่ใช่หน้าที่ของแผนกการตลาดแต่เพียงฝ่ายเดียว (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ , 2539 ก: 23) การตลาดมีความหมายในเชิงสังคมศาสตร์อาจหมายถึง กระบวนการทางสังคมที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะได้รับสิ่งที่ต้องการผ่านกระบวนการในการสร้างการนำเสนอและการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการ หากแต่ในอีกนัยหนึ่งการตลาดในความหมายเชิงการจัดการหมายถึง กระบวนการในการวางแผน การดำเนินการ การตั้งราคา การประชาสัมพันธ์และการจัดจำหน่ายของสินค้าหรือบริการ โดยมีการแลกเปลี่ยนเพื่อตอบสนองความต้องการตามเป้าหมายของแต่ละบุคคลหรือหน่วยงาน งานด้านการตลาด คือ งานที่ทำให้สินค้าหรือบริการที่ผลิตเสร็จไปถึงมือผู้บริโภค งานด้านการตลาดที่สำคัญ เช่น การซื้อ การขาย การเก็บรักษา การโฆษณา การหีบห่อ การส่งเสริมการขาย เป็นต้น วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ใช้สินค้าหรือบริการได้รับความพึงพอใจมากที่สุด

คำว่า การตลาด (Marketing) ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้ต่างกันไป แต่ยังไม่มีความสามารถให้คำจำกัดความหรือความหมายของการตลาดจนเป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไปอย่างถาวร ทั้งนี้มีเหตุผลเนื่องมาจาก

1) การตลาดได้พัฒนาไปตามพัฒนาของสังคม เศรษฐกิจ กล่าวคือเมื่อสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนไปคำจำกัดความของการตลาดซึ่งครั้งหนึ่งอาจเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในสมัยนั้น แต่เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป สภาพของสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปคำจำกัดความนั้นก็ล้าสมัยตามไปด้วย

2) การตลาดมีขอบเขตและความหมายกว้างขวางมาก จึงให้มีข้อโต้แย้งหรือข้อพิจารณาที่ทำนายทำให้มีผู้มองการตลาดแตกต่างกันออกไปหลายแง่หลายมุมด้วยกัน

ดังนั้นในที่นี้จะขอหยิบยกคำจำกัดความหมายของการตลาดที่ให้ไว้โดยสมาคมการตลาดแห่งสหรัฐอเมริกา (American Marketing Association : AMA) ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักการตลาดทั่วไปในปัจจุบัน การตลาด หมายถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆทางธุรกิจ ซึ่งจะมีผลทำให้สินค้าหรือบริการเคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคหรือผู้ใช้

การตลาด (Marketing) ในความหมายทางธุรกิจคือกิจกรรมต่างๆที่นำเอาสินค้าและบริการจากแหล่งผลิตหรือผู้ประกอบการ ไปถึงมือผู้บริโภคในเวลาและสถานที่ที่ต้องการหรือหมายถึงการดำเนินกิจกรรมอันจะส่งผลให้สินค้าและบริการกระจายจากผู้ผลิต ไปยังผู้บริโภคเพื่อใช้อุปโภคหรือบริโภคในลักษณะที่ต้องการตามความเหมาะสม ดังนั้นการตลาดจึงมีความหมายที่กว้างเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการต่างๆมากมาย เช่น การวิจัยตลาด การวางแผน การส่งเสริมการขาย การจัดจำหน่าย เป็นต้น

ความสำคัญของการตลาดที่มีต่อสังคม ปัจจุบันนี้หน่วยงานทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นหน่วยธุรกิจที่ผลิตและขายสินค้าหรือบริการหรือเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้น โดยมีได้หวังผลกำไรก็ตาม ต่างก็ได้้นำวิธีการการตลาดมาประยุกต์ใช้กับองค์กรหรือหน่วยงานของตนไม่มากก็น้อย ไม่ว่าจะเป็นองค์กรกุศล เช่น สภากาชาด มูลนิธิสายใจไทย ได้ทำการ โฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อจูงใจให้ประชาชนบริจาคสมทบทุน หรือแม้แต่องค์กรของรัฐก็ได้นำไปใช้ เช่นกัน ที่รู้จักกันแพร่หลาย เช่น สมาคมวางแผนครอบครัว หน่วยควบคุมและต่อต้านยาเสพติด โครงการคุ้มครองและอนุรักษ์สัตว์ป่า องค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น ดังนั้นนอกจากหน่วยงานทุกประเภทต้องอาศัยวิธีการทางการตลาดแล้ว การตลาดยังอำนวยประโยชน์ที่สำคัญแก่สังคมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การตลาดช่วยเพิ่มมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชน การตลาดทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจโดยส่วนรวม ทำให้ประชาชนกินดีอยู่ดี เกิดการขยายตัวในชุมชน ความเจริญด้านต่างๆ ทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า จากการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชน ระหว่างประเทศสหภาพโซเวียต และสหรัฐอเมริกาพบว่า ประชาชนในสหรัฐอเมริกาต้องทำงาน 762 ชั่วโมงเพื่อที่จะหาเงินมาซื้อรถยนต์ขนาดกลาง 1 คัน แต่ประชาชนในประเทศสหภาพโซเวียตต้องทำงานถึง 7,097 ชั่วโมงเพื่อจะซื้อโทรทัศน์สี 1 เครื่อง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า

ประชาชนในประเทศที่มีระบบการค้าเสรี มีความเจริญทางเศรษฐกิจสูง มีความได้เปรียบในด้านมาตรฐานการครองชีพสูงกว่าประเทศสังคมนิยม ซึ่งมีข้อจำกัดการค้าและเศรษฐกิจค่อนข้างมาก ทำให้ประเทศสังคมนิยมหลายประเทศหันมาพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การค้าให้เป็นแบบเสรีมากขึ้น เพื่อลดความขาดแคลน การปันส่วนอาหารสิ่งอุปโภคบริโภค ให้ประชาชนในประเทศมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่นเดียวกับหลายประเทศในโลกเสรี

2) การตลาดก่อให้เกิดการว่างงาน เมื่อมีหน้าที่ทางการตลาดเกิดขึ้นในหน่วยงานก็มีความจำเป็นที่หน่วยงานนั้นๆ จะต้องจ้างแรงงานเข้ามาช่วยปฏิบัติงานหน้าที่ทางการตลาดให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและจากผลของการปฏิบัติหน้าที่ทางการตลาดดังกล่าวเท่ากับเป็นการสร้างความต้องการบริโภคให้มากขึ้น เมื่อมีความต้องการบริโภคสินค้าหรือบริการมากขึ้นก็ต้องเพิ่มปริมาณผลิตสินค้าหรือบริการให้มากขึ้นตามไปด้วย ความจำเป็นที่ต้องว่างงานจึงต้องเพิ่มขึ้น ผลก็คือทำให้ประชาชนมีงานทำมากขึ้น ทั้งแรงงานที่ทำหน้าที่ทางการตลาดโดยตรงซึ่งที่เป็นหน้าที่ทางการตลาดมีประมาณ 25-30 % ของงานในหน่วยธุรกิจ และแรงงานที่เพิ่มขึ้นจากผลของการทำหน้าที่ทางการตลาด

3) การตลาดเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยแก้ไขความจนของประเทศโดยไม่ปล่อยให้เศรษฐกิจของประเทศเป็นไปตามยถากรรม ซึ่งถ้าได้นำเอาระบบการตลาดเข้ามาสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและทรัพยากรของประเทศ เช่น ประเทศที่มีผลผลิตเป็นพืชผลทางการเกษตรเป็นหลัก กิจกรรมทางการตลาดก็ควรมุ่งเน้นหนักทางการพัฒนาการตลาดสินค้าเกษตร การปรับปรุงระบบการผลิต และการจำหน่ายให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและประเทศนั้นๆ ก็สามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและความยากจนของคนในประเทศได้ส่วนหนึ่ง

แนวคิดส่วนประสมทางการตลาด ส่วนประสมทางการตลาดหมายถึงตัวแปรทางการตลาดที่ควบคุมได้ซึ่งองค์กรใช้ร่วมกันเพื่อสนองความพึงพอใจแก่กลุ่มเป้าหมายส่วนประสมทางการตลาดประกอบด้วยเครื่องมือต่อไปนี้

1) ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง สิ่งที่เสนอขายโดยธุรกิจเพื่อสนองความต้องการของลูกค้าให้พึงพอใจผลิตภัณฑ์ที่จะเสนอขายอาจมีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ได้ ผลิตภัณฑ์จึงประกอบไปด้วย สินค้า บริการ ความคิด สถานที่ องค์กรหรือบุคคล ผลิตภัณฑ์ต้องมีสรรพประโยชน์และมีคุณค่าในสายตาของลูกค้าจึงจะมีผลทำให้ผลิตภัณฑ์สามารถขายได้

2) ราคา (Price) หมายถึง คุณค่าผลิตภัณฑ์ในรูปตัวเงินราคาเป็นต้นทุน (Cost) ของสินค้าผู้บริโภคจะเปรียบเทียบคุณค่าผลิตภัณฑ์กับราคาของผลิตภัณฑ์นั้นถ้าคุณค่าสินค้าสูงกว่าราคาผู้บริโภคจะตัดสินใจซื้อสินค้า ดังนั้นผู้กำหนดกลยุทธ์ด้านราคาจึงต้องคำนึงถึงคุณค่าที่รับรู้ในสายตาของลูกค้า

3) การจัดจำหน่าย (Place) หมายถึง โครงสร้างของช่องทางซึ่งประกอบด้วย สถาบันและกิจกรรมที่ใช้เพื่อเคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์และบริการจากองค์กร ไปยังตลาด สถาบันที่นำผลิตภัณฑ์ออกไปสู่ตลาดเป้าหมายได้แก่ สถาบันการตลาด สำหรับกิจกรรมช่วยในการกระจายตัวสินค้า ประกอบด้วย การขนส่ง การคลังสินค้าและการเก็บรักษาสินค้าคงคลัง

4) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) หมายถึง การติดต่อสื่อสารข้อมูลระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อเพื่อสร้างทัศนคติและพฤติกรรมการซื้อ การติดต่อสื่อสารอาจใช้พนักงานขายทำหรืออาจไม่ใช่พนักงานขายก็ได้ เครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ผู้ขายสามารถเลือกใช้เพียงเครื่องมือเดียวหรือหลายเครื่องมือแบบผสมผสานกัน (Integrated Marketing Communication) ก็ได้เช่นกันจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมที่มีต่อลูกค้า พิจารณาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้การเลือกใช้เครื่องมือสื่อสารรูปแบบต่างๆบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันได้ (เสรี วงษ์มณฑา, 2540: 23)

สรุปเกี่ยวกับระบบการตลาดเสรี การตลาดเป็นการดำเนินการทางธุรกิจ ได้แก่ การแลกเปลี่ยน การกระจายตัวของสินค้า การอำนวยความสะดวกทางการตลาด เพื่อที่จะทำให้สินค้าและบริการนั้นเคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคการตลาดที่มีประสิทธิภาพจะสามารถมีอิทธิพลก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง นั่นคือจะก่อให้เกิดการเจริญเติบโตและขยายตัวทางธุรกิจได้อย่างมากมายซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาโดยกว้างขวางออกไปตัวอย่างเช่น ถ้ากิจการรถไฟได้มุ่งการตลาดมากขึ้นก็จะทำให้เกิดการขยายตัวของการใช้ประโยชน์ของการบริการเพื่อการท่องเที่ยว การขนส่งสินค้า การศึกษา การหมุนเวียนของเงินตรา การไปมาหาสู่กันได้และอีกมากมาย ปัญหาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถคิดค้นและพัฒนาประเภทของสินค้าและบริการที่ดีที่สามารถสนองความต้องการของคนกลุ่มต่างๆ ได้มากกลุ่มขึ้นเพื่อให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการตลาดเสรี

วสันต์ เดชะกัน (2546: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ทัศนคติของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อกลยุทธ์ส่วนประสมการตลาดของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหมู่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รู้จักผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของหมู่บ้านถวายเป็นอย่างดี รับทราบข้อมูลผลิตภัณฑ์จากเพื่อนมากที่สุด ผลการศึกษาทัศนคติความชอบของผู้ซื้อที่มีต่อปัจจัยส่วนประสมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์บ้านถวายพบว่า ด้านตัวผลิตภัณฑ์ผู้ซื้อพึงพอใจค่อนข้างมาก ด้านราคา ด้านสถานที่จำหน่ายและด้านส่งเสริมการตลาดผู้ซื้อพึงพอใจในระดับปานกลาง ผลการศึกษาพฤติกรรมของผู้ซื้อสินค้าพบว่า ส่วนใหญ่นิยมซื้อสินค้าประเภทผ้า รองลงมาเป็นสินค้าแกะสลักไม้และหมวดเครื่องจักสานเป็นต้น

ประภาพร ภูมิธรรมรัตน์ (2549: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่ใช้ในการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภค พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่ใช้ในการตัดสินใจซื้อสินค้า ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ปัจจัยด้านราคา ปัจจัยด้านการจัดจำหน่าย ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่ใช้ในการตัดสินใจซื้อสินค้า มีสินค้าจำหน่ายหลายประเภท หลายยี่ห้ออยู่ในระดับมากที่สุด ผลการเปรียบเทียบปัจจัยส่วนประสมการตลาดกับปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า มีค่าเฉลี่ยปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดกับปัจจัยส่วนบุคคลมีนัยทางสถิติที่สำคัญ

ทัศนีย์ ศรีดาพันธ์ (2550: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้บริการร้านกาแฟรูปแบบสมัยใหม่ของผู้บริโภคในเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอายุระหว่าง 20 – 29 ปี สถานภาพโสดเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป ทำงานบริษัทเอกชนเป็นส่วนมาก รายได้มากกว่า 10,000 บาท/เดือน มากับเพื่อนร่วมงานเป็นส่วนมาก สำหรับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการใช้บริการร้านกาแฟสมัยใหม่ การตกแต่งร้านที่ทันสมัยเป็นปัจจัยอันดับแรก que เลือก รองลงมาเป็นรสชาติและกลิ่นกาแฟ ส่วนประสมการตลาด ผลิตภัณฑ์ ราคา การส่งเสริมการตลาดก็เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้บริโภคตัดสินใจใช้บริการร้านกาแฟรูปแบบใหม่มากขึ้นด้วย

2.1.7 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ความเป็นมาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทย เปลี่ยนไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก วิถีชีวิตในภาคการเกษตรที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิมเปลี่ยนไปเป็นวิถีชีวิตแบบสังคมในภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น จากวิถีการผลิตภาคเกษตรเพื่อการบริโภคในครัวเรือนปรับเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากยิ่งขึ้น วิถีการดำเนินชีวิตที่เคยพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มชนต้องปรับเปลี่ยนไปเป็นวิถีชีวิตที่ต้องดิ้นรนแข่งขันจากวิถีชุมชนที่เคยสงบสุขแวดล้อมด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่บริบูรณ์ กลับกลายเป็นสังคมที่แวดล้อมไปด้วยปัญหามลพิษแวดล้อมมากมาย จากผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดแนวคิดที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงที่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของชุมชนดั้งเดิม การพัฒนาที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนไว้อย่างยั่งยืนสืบไป “แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน” ถูกคิดค้นและนำไปใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างแพร่หลายทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนของไทยท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเราที่ผ่านมา “เป็นการพัฒนาแบบหมาหางด้วน” (วาสนาบุญสม, 2548: 17) ปัญหาความเสื่อมทรามที่เกิดขึ้นในสังคมไทยส่วนแล้วแต่มีสาเหตุหลักๆดังนี้

2.1.7.1 ความเสื่อมโทรมของคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีสาเหตุมาจากการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมของประเทศ ได้แก่ คิวินพิษจากโรงงาน น้ำเสียจากโรงงาน ปัญหาขยะเป็นพิษ คิวินไอเสียจากรถยนต์ ปัญหาสารพิษตกค้างในภาคการเกษตร สารพิษจากยาฆ่าแมลงต่างๆรวมถึงปัญหาขยะจากการผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้าและเทคโนโลยีการสื่อสารต่างๆเป็นต้น

2.1.7.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน เมื่อมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากภาคการเกษตรมาเป็นวิถีชีวิตแบบภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบันนั้น ส่งผลให้ผู้คนในภาคการเกษตรต้องอพยพย้ายถิ่นฐานจากสังคมชนบทไปสู่สังคมเมืองมากขึ้นจากวิถีชีวิตที่สงบเรียบง่ายในชนบทไปสู่สภาพสังคมที่สับสนวุ่นวายแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เพื่อเอาตัวรอดในการดำเนินชีวิตประจำวันก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอีกเป็นจำนวนมากเช่น ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาทางเพศ ปัญหาทางอาชญากรรม ปัญหาเด็กเร่ร่อนเป็นต้น

นอกจากปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วการขยายตัวเพิ่มขึ้นของพลเมืองโลกก็เป็นอีกหนึ่งปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมไทย เพราะจำนวนคนที่เพิ่มมากขึ้นย่อมส่งผลให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติกันมากขึ้นเกิดการได้เปรียบเสียเปรียบในการแบ่งปันทรัพยากรที่เท่าเทียมเป็นธรรม ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มุ่งหมายให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุสิ่งของเทคโนโลยีที่ทันสมัยกลับส่งผลที่ร้ายแรงตามมาด้วยปัญหาความเสื่อมโทรมทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่คิงามของวัฒนธรรมชุมชนเช่นกัน ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สังคมมนุษย์นั้น ไม่ได้อยู่ในสภาพที่หยุดนิ่ง หากแต่จะเคลื่อนไหวตลอดเวลาดังนั้นแนวโน้มโดยทั่วไปของสังคมจึงอยู่ในสภาพที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยความหมายของการเปลี่ยนแปลงแล้วเราพิจารณาในลักษณะของการเปรียบเทียบความแตกต่างของสิ่ง ๆ หนึ่งในเวลาต่างกัน การเปลี่ยนแปลงจึงเกี่ยวข้องกับเวลา หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้เราพิจารณาในแง่การเปรียบเทียบความแตกต่างของสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งในเวลาที่ผ่านมา

ประเวศ วะสี (2548: 25) ซึ่งสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นพิเศษได้ให้คำนิยามของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า “เป็นการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของสังคมอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการกระทำและการปะทะสังสรรค์ รวมทั้งผลของการกระทำและโครงสร้างที่ก่อให้เกิดปทัสถานอย่างเห็นได้ชัด ”อย่างไรก็ตามในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้เราอาจจำแนกได้เป็น 2 ประการทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการพิจารณารูปธรรม กล่าวคือถ้าพิจารณาในแง่ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) นั้น จะเกี่ยวข้องกับระดับพฤติกรรมเป็นสำคัญซึ่งหมายถึงเป็นการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติที่แสดงออกต่างๆที่เกิดจากการปะทะสังสรรค์ของสมาชิกสังคม แต่ถ้าพิจารณาใน

แง่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural change) นั้นจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับ ปทัสถาน (Norms) อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบกฎเกณฑ์ต่างๆที่ครอบคลุมสังคมนั้นและ เมื่อเราพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมก็จะครอบคลุมไปถึงระเบียบกฎเกณฑ์ ทักษะ ค่านิยม แบบแผนของความสัมพันธ์ สถานภาพและบทบาทกฎหมายต่างๆซึ่งการประพฤติ ปฏิบัติไปตามปทัสถานเหล่านี้จะอยู่ในโครงสร้างของสังคม

วรวิภา โรมรัตนพันธ์ (2548: 34) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ ระบบสังคม กระบวนการ แบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบ ครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเปลี่ยนไปหรือไม่จะเป็นด้านใดก็ตามการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปได้อย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้ เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น

วิทยากร เชียงกุล (2538: 23) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลง ของระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ด้วยกัน อันเป็นผลมาจากระเบียบที่กำหนดการกระทำ และ ความสัมพันธ์ของคน เช่น สิทธิและหน้าที่ ขนบธรรมเนียมประเพณี บทบาทและสถานภาพ มีการ เปลี่ยนแปลง

สุพัตรา สุภาพ (2541: 18) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ใด ๆ ที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแล้ว การเปลี่ยนแปลงนั้น ไม่ว่าจะเล็กน้อย หรือใหญ่โตเพียง ไรก็ตามย่อมถือได้ว่าเป็นเปลี่ยนแปลงทาง สังคมได้ทั้งสิ้น

อนก นาคะบุตร (2545: 35) หมายถึง ความแตกต่างในส่วนใดส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นกับ โครงสร้างของสังคมหรือการจัดระเบียบของสังคมระหว่างปัจจุบันกับอดีต

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นใน สังคมระหว่างช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งทั้งระดับจุลภาคและระดับมหภาคซึ่งอาจเป็นผลดีหรือผลเสียก็ได้ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยทั่วไปสังคมจะไม่เปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วแบบที่เรียกว่าเปลี่ยนแปลงอย่างหน้ามือเป็นหลังมือหากการเปลี่ยนแปลงนั้นจะมีลักษณะ แบบค่อยเป็นค่อยไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ย่อยๆ (Social relations) โดยทั่วไป ตัวอย่างเช่น ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดากับ บุตร ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่เป็นต้น และถ้า ความสัมพันธ์ทั่วไปที่กล่าวถึงนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆเป็นระยะเวลานานๆก็อาจมีผลทำ ให้ความสัมพันธ์ที่เป็นแบบแผนหรือความสัมพันธ์ระดับโครงสร้างของสังคมจริงๆ เปลี่ยนแปลง ไปได้ ซึ่งก็ถือได้ว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับสถาบันแล้ว

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ย่อยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอแต่ความสัมพันธ์ในระดับโครงสร้างจะยังไม่เปลี่ยนแปลงไปทั้งนี้เพราะว่าอาจมีความสัมพันธ์ใหม่ที่ถือปฏิบัติเกิดขึ้นมาแทนที่ทำให้สังคมอยู่ในสภาพที่สมดุลเคลื่อนที่ต่อไปได้นอกจากนี้สังคมที่ไม่มีการติดต่อกับสังคมอื่นแล้วอาจไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรเลย ทั้งนี้เป็นเพราะยังไม่เห็นตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงไม่เห็นตัวอย่างของสังคมอื่นที่ดีหรือที่แตกต่างไปจากตน การไม่เห็นตัวอย่างมีผลทำให้ไม่มีการแปลงสภาพแวดล้อมดั้งเดิมของคนอีกด้วย อาทิเช่น สังคมดั้งเดิมในทวีปแอฟริกาหรือชาวเกาะบางแห่งในมหาสมุทรแปซิฟิก เป็นต้น

2.1.8 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมและพลังชุมชน

ความเป็นมาของทุนทางสังคมและพลังชุมชน ทุนทางสังคมในประเทศไทย มีการศึกษาของนักวิชาการทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่ได้ศึกษาถึงโครงสร้างของสังคมไทยในแง่มุมต่างๆ และได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์บางประการของประชาชนในชุมชนไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความหมายของคำว่าทุนทางสังคมและมีความเกี่ยวข้องกับหลักการและวิถีชีวิต โดยเฉพาะนักวิชาการในสำนักคิดวัฒนธรรมชุมชนที่สนับสนุนให้คนท้องถิ่นศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง อันเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์และการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ถึงแม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะไม่ได้กล่าวถึงคำว่าทุนทางสังคมโดยตรง แต่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมปรากฏการณ์ชัดเจนขึ้น โดยชี้ให้เห็นถึงระบบคิดที่อยู่ในรูปของคุณค่า วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนหรือผนวกเอาแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการยกระดับจิตใจเข้าไปใช้ โดยระบบคิดดังกล่าวได้ส่งผลถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในรูปแบบของความร่วมมือระหว่างกันในการแก้ไขปัญหา ซึ่งส่งผลในทางปฏิบัติและผลลัพธ์ที่ออกมาในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชนในรูปของการรวมกลุ่มและเกิดเป็นเครือข่ายของชุมชน

ส่วนแนวคิดทุนทางสังคมและคำว่าทุนทางสังคมในประเทศไทย เพิ่งเริ่มปรากฏขึ้น ในปี 2540 ภายหลังจากที่ได้มีการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) โครงการของกองทุนเพื่อสังคมดังกล่าว ได้พยายามและทำให้สังคมไทยหันกลับไปมองคุณค่าที่เคยมีอยู่ที่เป็นทุนเดิมแต่อาจมองข้ามไป รวมทั้งสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล รวมไปถึงสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งสิ่งที่เป็นศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่ม องค์กรประชาชน เครือข่าย เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้เกิดการฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีอยู่และเริ่มสูญหายไปมี

การนำกลับมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในระดับชุมชน และหลังจากนั้น คำว่าทุนทางสังคมในประเทศไทยก็ได้ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งนักวิชาการไทยหลายท่านอธิบายไว้ ดังนี้

อำภา จันทราภาส (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ได้อ้างนิยามทุนทางสังคมของนักวิชาการ เช่น ประเวศ วะสี, ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรมเอาไว้

ประเวศ วะสี (2548: 26) ได้กล่าวว่า ทุนทางสังคมคือความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมี การศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมี ประสิทธิภาพในการทำงาน การมีการเมืองและระบบราชการที่ดี เมื่อนำเอามารวมกันก็เรียกได้ว่าเป็น การเกิดทุนทางสังคมซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2540: 32) ได้กล่าวทุนทางสังคมหมายถึงความเข้มแข็งของชุมชน ท้องถิ่น ความสามัคคี รวมพลัง มีหน่วยที่จะจัดการ จัดระบบของชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวม ใจ มีศีลธรรม มีจิตวิญญาณความสมัครสมานสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ ในชุมชนมีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน

จุรี วิจิตรวาทการ (2545: 18) ได้กล่าวว่าทุนทางสังคมหมายถึง สถาบันทางสังคม และ รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนชนบทที่ทำหน้าที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ ให้ ความชอบธรรม แก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร

อุไรวรรณ พวงสายใจ (2545: 21) ได้กล่าวว่าทุนทางสังคม คือความสัมพันธ์ทางสังคมใน แนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบัน/องค์กร ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่มและรูปเครือข่าย รวมทั้ง ค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชนและ ประชาสังคม

สุชาดา วิลาพันธ์ (2549: 16) กล่าวว่า สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้กำหนดให้ทุนทางสังคม หมายถึงผลรวมของสิ่งดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน สังคมทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอด รวมถึงการรวมตัวของคนที่มีคุณภาพเพื่อสร้าง ประโยชน์ต่อส่วนรวม บนพื้นฐานของความไว้วางใจเสียใจเสียใจแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดี งาม

อนек นาคะบุตร (2545: 36) กล่าวว่าทุนทางสังคมคือวิถีคิดและระบบความรู้ในการจัดการ วิธีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันใน ชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการคิดเชิงซ้อน และเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้ และภูมิปัญญา อีก ทั้งต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้ นั้น อาจเป็นรูปของจารีต กฎหมาย หรือเกณฑ์ทาง

สังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้นๆ อันนั้นก็ยังมีมองว่าทุนทางสังคมในสังคมไทยนั้นอยู่ภายใต้หลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1) หลักการตอบแทนกัน (Teciprocicy) ถือเป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลไกในการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เป็นหลักการที่เน้นความเท่าเทียม

2) หลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communalality) คือการใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่างๆ ร่วมกัน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นมาของคำว่าทุนทางสังคมที่เป็นทางการอาจจะเพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อไม่นาน แต่ถ้าจะพิจารณาถึงปรากฏการณ์ที่แสดงถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของผู้คนในสังคมไทย ความเห็นอกเห็นใจความเอื้ออาทรกันหรือความมีน้ำใจต่อกัน จะพบถึงสิ่งที่เราเรียกว่าทุนทางสังคมได้มีปรากฏขึ้นในสังคมไทยมาช้านานแล้ว ซึ่งอาจจะต้องศึกษาผ่านวิถีชีวิตและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาจากผลงานของวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมในประเทศไทย จะเห็นได้ว่ามีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาหรือแม้กระทั่งแนวพระราชดำริเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่ประเทศไทยประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจและมีโครงการกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เกิดขึ้นในสังคมไทย คำว่า ทุนทางสังคมก็ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง โดยมีความหมายที่ครอบคลุมในบริบทหลากหลาย เช่น เรื่องของวัฒนธรรม ได้แก่ เรื่องของภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ หรือเรื่องของความเป็นชุมชน ได้แก่ ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

รวมทั้งในเรื่องขององค์กรภาคประชาชน ผู้นำ เครือข่าย เป็นต้น ซึ่งโดยภาพรวมจะเห็นได้ว่าการศึกษาสังคมไทยของนักวิชาการไทยและต่างชาติ สะท้อนให้เห็นภาพของทุนทางสังคมไทยที่เคยมีในอดีตอย่างชัดเจน รวมทั้งการชี้ให้เห็นถึงระบบคิดในสังคมไทยที่เกี่ยวกับคุณธรรมของชุมชน ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ค่านิยม ประเพณีอันดีงามที่สืบทอดมาจากบรรพชนรวมทั้งระบบอุปถัมภ์ที่มีค่านิยมไม่เป็นทางการ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ได้ส่งผลถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและส่งผลถึงความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรระหว่างกันความเป็นกลุ่มเป็นก้อนและความเป็นเครือข่ายระหว่างกันของคนในสังคมไทย ซึ่งมีผลต่อสภาพความเพียงพอหรือความพออยู่พอกินของคนในชุมชน ความสามารถพึ่งพาอาศัยและการพึ่งพาตนเองของชุมชนไทย (วรวิมล โธมรัตน์พันธ์, 2548: 32-36) ความหมายของทุนทางสังคมคำว่า “ทุนทางสังคม” หรือ “Social Capital” ทั้งในส่วนคำและความหมายที่ใช้กันอยู่พัฒนามาจากฐานคิดและประสบการณ์ทางตะวันตก เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์กับสังคมไทย จึงต้องใช้

ระมัดระวังและปรับใช้กับบริบทของสังคมไทยเพราะอันเป็นสังคมตะวันออก ที่มีรากฐานประวัติศาสตร์และปรัชญาของสังคมที่แตกต่างออกไปซึ่งในทัศนะของนักคิดนักวิชาการของไทยได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมไว้มากมาย

ด้วยเหตุที่คำว่า “ทุนทางสังคม” นั้นได้ถูกนำมาใช้ในหลายแง่มุมและในลีลาที่แตกต่างกัน จึงต้องทำความเข้าใจกันเรื่องทุนก่อนว่าทุนไม่ได้มีแต่เพียงเงินเท่านั้นแต่ยังมีทุนอื่นๆอีกมาก เช่น ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางปัญญา เป็นต้น ดังนั้น ทุนทางสังคมหมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรมดี การมีความซื่อสัตย์ สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมการมีประสิทธิภาพในการทำงาน การมีการเมืองและระบบราชการที่ดีทั้งนี้ทุนทางสังคมเป็นฐานที่ทำให้เศรษฐกิจดี ประเทศใดที่มีทุนทางสังคมมาก เศรษฐกิจย่อมดี ญี่ปุ่นและสิงคโปร์เป็นตัวอย่างของประเทศที่มีลักษณะใกล้เคียงกับคำกล่าวข้างต้น จึงมีเศรษฐกิจดีกว่าประเทศที่มีทุนทางสังคมน้อยกว่า (ประเวศ วะสี, 2542: 16) ทุนทางสังคมมีความเป็นนามธรรมสูงหมายถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น มีความสามัคคีรวมพลังมีองค์กรมีหน่วย การจัดการระบบต่างๆในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรมมีศูนย์รวมจิตใจมีศีลธรรมจริยธรรม มีความรักใคร่กลมเกลียวสมัคสมานสามัคคีเป็นพื้นฐานให้ชุมชนและท้องถิ่นพัฒนาอย่างเข้มแข็งต่อเนื่อง และยั่งยืน (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม , 2541: 9) ทุนทางสังคมสามารถวัดได้จากการสังเกต ปรากฏการณ์และได้จากการสำรวจการวัดจากระดับความร่วมมือของคนในชุมชนทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมรวมถึงการวัดในระดับปัจเจก เช่น การมีส่วนร่วมการมีการต่างตอบแทนความไว้วางใจกันบรรทัดฐานทางสังคม นอกจากนี้การวัดทุนทางสังคมอาจดูได้จากตัวเลขสถิติต่างๆเช่น อัตราการเกิด อาชญากรรม การมีสุขภาพดี มีการศึกษาดีและมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ กลุ่มหรือชุมชนที่มีทุนทางสังคมสูงอาจดูได้จากการตัวกันอย่างหนาแน่นของเครือข่ายทางสังคมพิจารณาจากการมารวมตัวกันมากๆในที่เดียวกัน (วรวิไล โธมรัตน์พันธ์, 2548: 36)

ทุนทางสังคมของสังคมไทยนั้นอยู่ภายใต้ได้หลักที่สำคัญ 2 ประการคือ หลักต่างตอบแทน (Reciprocity) เป็นกลไกการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่างๆเช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานแบบลงแขก เป็นการเน้นที่ความเท่าเทียมกันเป็นบรรทัดฐานที่ถูกผลิตซ้ำๆจนเป็นแบบอย่างที่ดีที่สังคมยึดถือปฏิบัติและหลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communitary) หมายถึงการใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่างๆกล่าวคือ ให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยยังเผ่งนัยของการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการใช้สอยพื้นที่อันเป็นการรักษาเพื่อส่วนรวมนอกจากนี้ทุนทางสังคมยังเป็นเหมือนชุดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ที่มีผลมาจากพื้นฐานของความคาดหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกันเป็นชุดของค่านิยมร่วมกันและมีสำนึกในการในความไว้วางใจร่วมกัน มีลักษณะเป็นทุนในรูปแบบอื่นๆเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดผลดีและประสพ

ผลสำเร็จ (Coleman, 1961: 76) ทูทางสังคมยังเป็นเสมือนพื้นฐานที่มีอยู่ในทุกสังคมที่จะก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน (Fukuyama, 2004: 34) และสามารถเพิ่มมูลค่าของทุนทางสังคมได้ โดยดูจากระดับจำนวนสมาชิกของกลุ่มที่เพิ่มขึ้นในสังคมและระดับความร่วมมือของสมาชิกในสังคมนั้นๆและยังสามารถวัดได้จากระดับรายได้ในครัวเรือนของกลุ่มทุนทางสังคมได้อีกทางหนึ่งด้วย (Narayan , 1999: 123)

สรุปเกี่ยวกับทุนทางสังคม ทุนทางสังคมหมายถึง ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตที่ดีงามของคนในสังคม เป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การศึกษาที่ดี ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความซื่อสัตย์สุจริต คุณงามความดีที่ส่งผลให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขเจริญรุ่งเรืองยั่งยืนสืบไป

“พลังชุมชน” เป็นระบบคุณค่าทางสังคม (Social Value) ซึ่งแสดงออกถึงการรวมตัวของประชาชนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกันด้วยความสามัคคีเกื้อกูลกัน มีการจัดการที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังในการพัฒนาชุมชนซึ่งต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของประชาชนในชุมชน โดยปล่อยให้ชุมชนได้มีโอกาสตัดสินใจและเลือกแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง (พนัส พฤษสุนันท์, 2548: 17) พลังชุมชนเป็นผลมาจากการผนึกรวมกันขององค์ความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผนวกกับบทเรียนทางวิชาการ ประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติตามหลักการพัฒนาต่างๆความพยายามในการพัฒนาชุมชนด้วยศักยภาพของบุคคลในชุมชนแสดงออกในรูปแบบของการสร้างสรรค์แนวคิดวิธีการในการพัฒนาในชุมชน ด้วยกระบวนการสร้างพลังอันเป็นกระบวนการทางสังคมที่สำคัญ ที่ส่งเสริมให้เห็นถึงพลังความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่คิดฝันแห่งพลังความคิด การมีจิตสำนึกต่อประโยชน์ของส่วนรวม เทคนิควิธีการที่น่าเสนออย่างหลากหลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับการเลือกใช้เพื่อความสำเร็จที่ชุมชนคาดหวังต่อไป (จรี วิจิตรวาทการ, 2545: 12)

ลักษณะและปัจจัยในการเป็นพลังชุมชน คือ ภูมิปัญญาระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ระบบความคิดของชุมชน เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเชื่อมโยงคนในชุมชนเอาไว้ด้วยกัน การชี้วัดว่าชุมชนใดมีภูมิปัญญาหรือไม่ดูได้จากการสืบทอดองค์ความรู้หรือการสร้างสรรค์ปรับปรุงและพัฒนาองค์ความรู้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเงื่อนไขสภาพของชุมชน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากผู้นำความคิดของสมาชิกในชุมชน เป็นผู้ที่เชื่อมโยงสืบทอดภูมิปัญญาไปสู่พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆที่ควบคุมพฤติกรรมทางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและการเมืองของสมาชิกในชุมชน และสังเกตจากความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนซึ่งสมาชิกในชุมชนจะสะท้อนได้ดีว่ามีการสืบทอดภูมิปัญญาหรือไม่ โดยดูจากทัศนคติหรือความคิดเห็นและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ในการถือปฏิบัติตามพิธีกรรมความเชื่อเหล่านั้น

การจัดการกลุ่มองค์กรชุมชนหรือกลุ่มชาวบ้านนับเป็นกุญแจสำคัญของความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นรูปแบบของการรวมตัวทางสังคมที่ทำให้เกิดอำนาจทางสังคมที่จะถ่วงดุลกับอำนาจรัฐ และอำนาจเงิน (จูรี วิจิตรวาทการ, 2536: 27)

สรุปเกี่ยวกับพลังชุมชน พลังชุมชนหมายถึง ระบบคุณค่าของสังคมที่ผู้คนในสังคม แสดงออกถึงความร่วมมือร่วมใจแนวคิดสติปัญญาในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดแก่ชุมชน พลังชุมชนเป็นเครื่องแสดงถึงภูมิปัญญา ความรู้ประสบการณ์ที่ผ่านการถ่ายทอดสืบต่อกันมาอัน ส่งผลให้ชุมชนเกิดการพัฒนาเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนเพื่อ วัตถุประสงค์ที่จะสร้างสังคมที่ดีงาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมและพลังชุมชน

วสันต์ เทพสุริยานนท์ (2548: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน ท้องถิ่นในการจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนวัดวัวแดง ตำบลแม่สา อำเภอยางป่า จังหวัดน่าน พบว่า ความเชื่อมโยงและความต่อเนื่องของแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้นมีรูปแบบวิธีการขั้นตอนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นวัดวัวแดง ทำให้ กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมของคนในชุมชนวัดวัวแดงทำร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำ กิจกรรมร่วมกันทำให้คนในชุมชนเรียนรู้ถึงการคงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมของท้องถิ่น เกิด ความตระหนักในคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดสรรทรัพยากรวัฒนธรรมภายในชุมชน ท้องถิ่นของตนเอง เกิดความสุขความประทับใจวิถีชีวิตชุมชนและพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ของชุมชน

อุไรวรรณ พวงสายใจ (2545: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ ทุนทางสังคมที่มีผลต่อความเข้มแข็ง ของชุมชน พบว่า ในชุมชนชนบทชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย พึ่งพิง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว นับว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญและเป็นพื้นฐานที่ช่วยส่งเสริมให้ ชุมชนเกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือองค์กรและองค์กรนั้นเกิดความเข้มแข็งสามารถเผชิญปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้ ชุมชนบ้านสันป่ายาง หมู่ที่ 2 ตำบลสันป่ายาง อำเภอมะแมง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนดั้งเดิมเก่าแก่มีการสืบทอดมรดก วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อเดียวกัน มีความสัมพันธ์ ระบบเครือญาติสูง มีคนต่างถิ่นย้ายเข้ามาในชุมชนน้อยมากและเป็นไปในระบบเครือญาติเช่นกัน ทำให้คนในชุมชนพึ่งพาอาศัยกันแบบญาติพี่น้อง พึ่งพาธรรมชาติและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน ทุนทางสังคมส่วนใหญ่เป็นทุนที่มาจากภายในชุมชนเองมากกว่า ทุนที่มาจากภายนอกชุมชน สามารถจัดการบริหารทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชน มากที่สุด

สุชาดา วิลาพันธ์ (2549: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ กระบวนการทุนทางสังคมในโครงการหมู่บ้านนำอยู่กรณีศึกษาบ้านเกาะกลาง ตำบลบางนมโค อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า พัฒนาการกระบวนการทุนทางสังคมบ้านเกาะกลางเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติของการเรียนรู้ในการปรับตัว ระบบความคิดและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จิตสำนึกที่กระตุ้นที่อยู่อาศัย ภาวะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของคนในแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่มาได้จนถึงปัจจุบัน กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้น จะเปลี่ยนไปตามสภาพความเป็นอยู่ในแต่ละช่วง ผลการศึกษาพบว่า ตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนบ้านเกาะกลางเป็นชุมชนที่นำอยู่ เพราะทุนทางสังคมนั้นมีความชัดเจน แต่ในช่วงที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสทุนนิยมบทบาทของทุนทางสังคมลดน้อยลงมาก แต่ทุนทางสังคมไม่ได้หายไปจากชุมชนบ้านเกาะกลาง หากแต่ช่วงหลังไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเหมือนในอดีต

พิทักษ์ สิริวงศ์ (2550: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านใต้ กระบวนการสร้างพลังชุมชนด้วยภูมิปัญญาทางชาติพันธุ์ พบว่า กระบวนการในการสร้างพลังชุมชนของกลุ่มสตรีชาวไทยวนบ้านใต้ ตำบลคูบัว อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี ที่ตั้งเดิมบรรพบุรุษได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากเมืองเชียงแสน กลุ่มสตรีชาวไทยวนบ้านใต้มีกระบวนการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับทางการและภาคเอกชนในการสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่ม กลุ่มสตรีบ้านใต้ได้มีการสร้างเครือข่ายชุมชนมีการจัดการภูมิความรู้โดยฟื้นฟูทุนทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ใช้ความภูมิใจในรากเหง้าของวัฒนธรรมการทอผ้าตีนจก คิดค้นสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าตีนจก สร้างตลาดใหม่ ๆ มีการจัดประกวดผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า การจัดแสดงผลงานผ้าทอตีนจกของกลุ่มสตรีบ้านใต้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกลุ่มต่างๆในชุมชน สร้างองค์ความรู้ในเรื่องการทอผ้าตีนจกแบบไทยวน สร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวในชุมชน สร้างทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นที่ยอมรับในสังคมภายนอกชุมชนได้อย่างยั่งยืนเข้มแข็ง

2.1.9 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

ความเป็นมาของเศรษฐกิจชุมชน ปัจจุบันปัญหาวิกฤติ การทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาสำคัญของชาติ ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขและบรรเทาความเดือดร้อนเป็นผลกระทบต่อกิจกรรมของประชาชนทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือในชนบทกระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ โดยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนองค์กรชุมชนและประชาชนในชุมชน เพื่อให้เป็น "เศรษฐกิจของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน" อย่างแท้จริงสังคมไทยควรที่จะก้าวไปสู่ยุคแห่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดชะตากรรมชีวิตตนเองตั้งแต่ระดับชุมชน อำเภอ

จังหวัดและหลอมรวมเป็นแผนพัฒนาระดับชาติสร้างกระบวนการพัฒนาที่แท้จริงที่เป็นการพัฒนาสังคมแบบองค์รวม โดยมีพื้นฐานอยู่ในระดับชุมชนความยั่งยืนของสังคมชนบทเป็นปัจจัยของความยั่งยืนทั้งหมด เดิมเศรษฐกิจของชาวชนบทเป็นเศรษฐกิจพอเพียงคือมีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติพอเพียงสามารถหล่อเลี้ยงชีวิตให้เป็นไปตามปกติได้

ยุทธศาสตร์การพัฒนารวมของประเทศไทยที่ผ่านมาวางอยู่บนหลักทฤษฎีที่เสนอจากประเทศตะวันตกที่ว่าด้วยการทำให้ทันสมัย โดยใช้ตัวแบบการพัฒนาจากตะวันตกเป็นแม่แบบ กระแสแนวคิดนี้ได้พัฒนาสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เป็นทั้ง แนวคิดทฤษฎีและยุทธศาสตร์ยุทธวิธีจากยุคที่ชื่นชมต่อสิ่งที่เรียกว่าอารยธรรมตะวันตก (Western civilization) สู่วุฒ Modernization มาถึงยุค NICS และสืบทอดมาถึงคำว่า โลกาภิวัตน์ ยุทธศาสตร์การพัฒนามีแนวทางที่สำคัญ 8 ประการ คือ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2541: 141)

- 1) ความเชื่อว่าวัฒนธรรมไทย รวมทั้งสถาบัน โบราณของไทยล้ำหลังและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจะพัฒนาก้าวหน้าได้ก็ต้องเลียนแบบโลกตะวันตก
- 2) เศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประชาชน
- 3) แนวทางของการพัฒนาไม่ได้ถูกกำหนดจากความต้องการของประชาชนเป็นหลัก แต่ถูกครอบงำโดยแนวทางที่นำเสนอโดย World Bank และ IMF
- 4) วางพื้นฐานการพัฒนาจากบนลงสู่ล่าง และใช้รัฐและนโยบายของรัฐเป็นศูนย์กลางของการวางแผนและดำเนินการ ในการพัฒนา
- 5) วางอยู่บนพื้นฐานการสร้างเมืองหลวงหรือกรุงเทพฯ ให้เป็นศูนย์กลาง ทั้งด้านการค้า อุตสาหกรรม การปกครอง การคมนาคมและวัฒนธรรม
- 6) เป็นนโยบายที่คำนึงถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านการเมืองวัฒนธรรมและการศึกษา
- 7) เป็นแผนพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม (เริ่มมีการดำเนินการอย่างจริงจังด้านสิ่งแวดล้อม หลังจากนายอานันท์ ปันยารชุน ได้จัดตั้งรัฐบาลเมื่อปี 2534)
- 8) เป็นแผนพัฒนาประเทศภายในขอบเขตของประเทศไทยเท่านั้น ขาดการวางยุทธศาสตร์ในขอบเขตระดับโลก

แนวคิดว่าด้วยการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ประกอบแนวคิดที่สำคัญ 6 ประการ คือ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2541: 148)

- 1) ต้องช่วยเหลือกลุ่มคนที่ยากจนที่สุด เพราะพวกเขาไม่มีทางออก นอกจากทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) เน้นการพัฒนาแบบพึ่งพาตัวเอง ภายใต้ความจำกัดทางสภาพธรรมชาติ

- 3) การพัฒนาจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายรุนแรงด้านสิ่งแวดล้อม
- 4) วางอยู่บนหลักการว่าด้วยการมีสุขภาพอนามัยที่ดี การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การมีอาหารที่เพียงพอแก่การบริโภค
- 5) วางอยู่บนหลักการที่ว่าด้วยการส่งเสริมการริเริ่มของประชาชน
- 6) มนุษยชาติ คือ ศูนย์กลางและหัวใจของการพัฒนา

ในช่วงเวลาเดียวกันกระแสวิถิดิในโลกที่สามได้ผลักดันให้นักวิชาการที่ก้าวหน้าในประเทศเสนอแนวการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการพัฒนาใหม่ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

- 1) ต้องปลดปล่อยตัวเองออกจากการเป็นอาณานิคมทางวิชาการและต้องตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมของตนเอง
- 2) ต้องตระหนักชัดว่าถ้าพึ่งทฤษฎีเศรษฐกิจเป็นการสร้างปัญหาและนำไปสู่ความด้อยพัฒนาการพัฒนาต้องเน้น
- 3) ต่อต้านแนวคิดเรื่องการค้าเสรี เงินเสรี และสื่อเสรี รวมทั้งการครอบงำของกลุ่มทุนเก็งกำไรไร้พรมแดน
- 4) ประเทศโลกที่สามต้องมีทฤษฎี และยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เป็นตัวของตัวเอง เพราะที่ผ่านมามีทฤษฎีและยุทธศาสตร์

การพัฒนาประเทศส่วนแต่ถูกเสนอโดย World Bank และ IMF ความล้มเหลวของการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นบทพิสูจน์ความผิดพลาดในการเดินตาม World Bank กับ IMF อย่างชัดเจน "เศรษฐกิจพอเพียง" เป็นหลักปรัชญาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งการจะดำเนินชีวิตให้อยู่รอดในภาวะวิกฤติของประเทศเช่นนี้จะต้องมีหลักปฏิบัติที่ทำให้เกิดความเป็นจริงขึ้นมาให้ได้ คำว่า "เกษตรทฤษฎีใหม่" ได้ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติที่มีรากฐานมาจากปรัชญา "เศรษฐกิจพอเพียง" อันเป็นที่มาของแนวคิดและยุทธศาสตร์ "เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง" ของกระทรวงมหาดไทยซึ่งใช้เป็นเครื่องมือและกระบวนการพัฒนาความคิด ทักษะ ทักษะ พฤติกรรมและระบบการผลิตในการดำรงชีวิตของชุมชน

ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แบ่งออกเป็น 2 นัย คือ

- 1) ความหมายเชิงวิชาการ หมายถึง การผลิต การแปรรูป การค้า และการบริหาร ที่ผู้อยู่ในกระบวนการมุ่งหวังผลกำไรในรูปตัวเงิน แต่ในขณะ เดียวกันก็ตระหนักถึงความพึงพอใจที่แม้ว่าจะได้เงินเล็กน้อยแต่ตนเองและครอบครัวและชุมชนดำรงอยู่อย่างรู้รักสามัคคีมั่นคงปลอดภัย
- 2) ความหมายเชิงปฏิบัติหมายถึง การผลิตการแปรรูป การบริโภค การค้า และการบริหาร ที่เป็นการตัดสินใจดำเนินการของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจากแนวทางทฤษฎีใหม่ของกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นนโยบายหลัก 5 ประการและกิจกรรมหลัก 9 ประการคือ

- 1) ยึดชุมชนเป็นหลัก โดยเริ่มจากการส่งเสริมการผลิตขั้นพื้นฐานตามแนวทฤษฎีใหม่ขึ้นเป็นการทำการเกษตรผสมผสานและเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก
- 2) การรวมกลุ่มจะใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ โดยเริ่มที่กองทุนชุมชนและนำทุนไปใช้ในกิจกรรมการแปรรูปผลผลิตหรือกลุ่มอาชีพ และมีร้านค้าหรือสหกรณ์ดำเนินการค้าการซื้อและการขาย
- 3) ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มขึ้น และจัดทำผังองค์กรเครือข่าย และส่งเสริมการเรียนรู้กระบวนการที่ประสบผลสำเร็จ
- 4) จัดให้มีตลาดนัดชุมชนหรือลานค้าชุมชนในทุกอำเภอ เพื่อให้เกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพนำผลผลิตออกจำหน่าย
- 5) จัดให้มีการประชุมประชาคมเศรษฐกิจหรือเวทีประชาชน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรึกษาหารือ ในลักษณะ"คิดเอง ทำเอง" ระหว่าง "เพื่อน" ด้วยกัน

ในส่วนของกิจกรรมหลัก 9 ประการประกอบด้วย

- 1) การเกษตรผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่)
- 2) การจัดลานค้าชุมชนหรือตลาดนัดชุมชน
- 3) การสร้างเครือข่ายร้านค้าชุมชน
- 4) การพัฒนากลุ่มอาชีพ
- 5) การทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชน
- 6) การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 7) การจัดทำประชาคมอำเภอ
- 8) จัดตั้งศูนย์บริการด้านการเกษตร
- 9) ดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์ และจัดทุนหมุนเวียนในชุมชน

ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน

ประเวศ วะสี (2542: 9) ได้ให้ความหมายของ เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ไว้ด้วยกันหลากหลายความหมายดังนี้

เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง(Self – Sufficient Economy)หมายถึง การประกอบสัมมาอาชีพของชาวบ้านที่เน้นการร่วมมือกันในรูปแบบกิจกรรมทางการเกษตร กิจกรรมต่อเนื่องจากการเกษตรและกิจกรรมนอกภาคการเกษตรในระดับครอบครัวเพื่อการพอกินพอใช้และ

กิจกรรมกลุ่มอาจขยายสู่ระดับชุมชนและภูมิภาคในอนาคต ในการนี้ได้เน้นจุดหมายเพื่อให้คนมีความสุขแลชุมชนมีความเข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพื้นฐานเป็นระบบเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็ง ทั้งทางสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือชุมชน สำหรับคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายความว่าพอเพียงสำหรับทุกคนมีธรรมชาติแวดล้อมมีความรักความเข้าใจอย่างเพียงพอ มีปัญญาความรู้พอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดสมดุลจะเรียกว่าเศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลก็เป็นปกติสบายไม่เจ็บไข้ไม่วิกฤติเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนล้นมั่ง ไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง ข้อสำคัญเมื่อพูดถึงเศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชนหรือสังคมอาศัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ

มงคล ด้านธารินทร์ (2541: 17) กล่าวถึงเรื่องเศรษฐกิจชุมชนว่า เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติก็เหมือนกับเรื่องการเมือง การศึกษาการพัฒนา สังคมที่เกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจและความมุ่งมั่นร่วมกันว่าการกระทำของเรานั้นก็เพื่อความรุ่งเรืองและความอยู่รอดปลอดภัยของสังคมไทยและประเทศไทยทั้งมวล การพัฒนาเศรษฐกิจระดับล่างคือชุมชนชนบทจะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับบนคือประเทศและเศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่เรื่องใหม่สุดข้าวแต่ประการใด แท้จริงคือการทำงานเพื่อการดำรงชีพในแนวสัมมาชีพเพื่อการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์อื่นๆในหมู่บ้านนั่นเอง

สรุปเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชนทำให้เกิดความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะให้เห็นกระบวนการผลิต การบริโภคการแปรรูปและการขายดำเนินไปอย่างเป็นรูปธรรมและหากพื้นที่ชุมชนใดมีปัจจัยดังกล่าวครบครันเข้มแข็งก็ย่อมต้องได้เห็นชุมชนนั้นมีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่พัฒนาอย่างเข้มแข็งถาวรมั่นคงยั่งยืนต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน

มยุรี พิมพ์พาท (2546: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ เศรษฐกิจชุมชนชวานาแบบพึ่งตนเองโดยใช้ภูมิปัญญาชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม พบว่า ชุมชนมีการบริหารจัดการแปลงนาอย่างสมบูรณ์แบบและสามารถลดการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกชุมชนลงได้ การปลูกข้าวด้วยเทคโนโลยีชีวภาพสามารถลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชนและยังส่งผลดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและพบว่าปัจจัยที่ชวานาอำเภอดอนตูมประสบความสำเร็จในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่ ปัญหาการขาดภาวะสมดุลอันเนื่องมาจากการพัฒนาแบบทันสมัยและชวานาต้องพึ่งพิงเครื่องมือเครื่องใช้ทางเทคโนโลยีมากขึ้นไป

สมเดช บุญสาธ (2546: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ เศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาบ้านทุ่งนางโกล คำบลทุ่งนางโกล อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร พบว่า ระบบเศรษฐกิจในชุมชนบ้านทุ่งนางโกล มีความสัมพันธ์กันภูมิปัญญาของงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจ สังคม และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้านทุ่งนางโกลเป็นอย่างมาก โดยในชุมชนดังกล่าวมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักสานอยู่เป็นจำนวนมากทั้งผู้ทรงภูมิความรู้ในเรื่องจักสาน ผู้ประกอบอาชีพจักสาน ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์รายย่อย จากการศึกษาพบว่า นายอ่อน ทองปิว เป็นบุคคลแรกที่นำหัตถกรรมเครื่องจักสานมาทำเป็นอาชีพก่อนคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน เมื่อกิจการก้าวหน้าสามารถสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นมาก จึงมีคนอื่นทำตามแบบอย่างจนเกิดกระบวนการเรียนการสอนการจักสานในรูปแบบต่างๆ เพิ่มมากขึ้น จึงมีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างอำนาจต่อรองในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้ชุมชนบ้านทุ่งนางโกลในปัจจุบันมีสภาพเศรษฐกิจในชุมชนที่เข้มแข็ง ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นมาก เป็นชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงแข็งแรงต่อไป

2.1.10 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับอาชีพเสริม

ความเป็นมาของอาชีพเสริม การตัดสินใจในการเลือกประกอบอาชีพของบุคคลนั้น มีองค์ประกอบในการตัดสินใจอยู่หลายประการ เป็นกระบวนการที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยาวนานในแต่ละช่วงเวลาของชีวิต ซึ่งแต่ละขั้นตอนนี้มีความสัมพันธ์กับความเป็นไปของบุคคล ซึ่งการเลือกอาชีพจะต้องตอบสนองความต้องการของชีวิตได้เป็นอย่างดีเมื่อเขามีข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพต่างๆ ที่มากเพียงพอ ในหลายคนเมื่อเลือกที่จะประกอบอาชีพใดเป็นหลักแล้วยังมีการเลือกอาชีพอย่างอื่นเป็นอาชีพเสริมอีกด้วย (สุมาลี กุสสกุลนิรันดร์ , 2531: 14) อาชีพเสริมเป็นอาชีพที่บุคคลกระทำเพื่อหารายได้เพิ่มเติมจากรายได้หลัก จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การประกอบอาชีพเสริมของชาวนาในภาคอีสานของชาวบ้านหมู่บ้านศรีฐาน อำเภอป่าดิว จังหวัดยโสธร พบว่าอาชีพเสริมหมายถึงอาชีพที่ทำนอกเหนือจากการทำนาเช่น ทอผ้า ทอเสื่อ เลี้ยงไหม เป็นต้น อาชีพเหล่านี้จะใช้เวลาว่างที่เหลือจากการทำนานอกจากนี้แล้วยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับอาชีพเสริมเช่น อาชีพอิสระ อาชีพส่วนตัว เป็นต้น

อาชีพอิสระ (Entrepreneurship) มีความหมายในทางกว้างมากยังมีอีกคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันนั่นคืออาชีพส่วนตัวหรือการทำงานตนเอง (Self – Employment) หรือคำว่า การประกอบธุรกิจขนาดย่อม (Small Enterprise) โดยมีความหมายที่เข้าใจเป็นการทั่วไปว่า หมายถึงอาชีพที่เป็นนายจ้างตัวเองมีความเป็นอิสระไม่รับเงินเดือนจากนายจ้าง แต่รับค่าตอบแทนจากกิจการของตัวเอง(กรมอาชีวศึกษา) การประกอบอาชีพส่วนตัวคือ การประกอบธุรกิจของส่วน

บุคคลหรือของครัวเรือนหรือระหว่างหุ้นส่วนด้วยกันเพื่อมุ่งหวังสร้างรายได้และกำไร โดยผู้ประกอบการเป็นผู้ทำงานในกิจการของตน โดยทั่วไปการประกอบอาชีพส่วนตัวมีความหมายครอบคลุมตั้งแต่การประกอบสาขาอาชีพที่เป็นระบบ (Formal Sector) เช่น อาชีพแพทย์ พยาบาล ทุนายความ วิศวกรรมเป็นต้นและอาชีพที่ไม่เป็นระบบ (Informal Sector) เช่น หาบเร่ แผงลอย ขายอาหาร เกษตรกรเป็นต้น ผู้วิจัยขอกกล่าวถึงผลการศึกษาเอกสารงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเสริม ซึ่งมีนักวิชาการนักคิดจำนวนมาก ได้ให้แนวคิดทฤษฎีที่สามารถเชื่อมโยงกับอาชีพเสริมได้เป็นอย่างดีดังนี้

การเลือกอาชีพเป็นพัฒนาการที่ต่อเนื่องยาวนานหลายปีเป็นขั้นตอนเชื่อมโยงแต่ละวัยเมื่อเกิดการพัฒนาแล้วจะไม่กลับไปมีลักษณะเหมือนตอนเริ่มต้นอีก การเลือกอาชีพเป็นกระบวนการที่ผสมผสานความต้องการของบุคคลที่จะเลือกอาชีพให้สนองความต้องการความสนใจและให้เหมาะสมกับความสามารถของเขาให้มากที่สุด โดยตระหนักถึงโอกาสที่จะได้ประกอบอาชีพ (Job Opportunity) พัฒนาการด้านอาชีพได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบหลายอย่างเช่น ความสามารถ ความถนัด โอกาสในสังคม การศึกษา อารมณ์และค่านิยมของบุคคลเป็นต้น ซึ่งความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเลือกอาชีพตามทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพนี้มี 3 ประการคือ

- 1) การเลือกอาชีพเป็นกระบวนการ (Process)
- 2) กระบวนการเลือกอาชีพไม่สามารถย้อนหลังได้ (Irreversible)
- 3) การเลือกอาชีพเป็นการประนีประนอม (Compromise) ระหว่างความสนใจ

ความสามารถ และความเป็นจริงของสภาพแวดล้อมในโลก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเสริม

กรรณิภา โปธิ์สามคั่น (2549: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ การศึกษาสภาพการผลิตและการตลาดไก่พื้นเมืองไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ไก่พื้นเมืองของไทยในปัจจุบันมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของสังคมในชนบทมากเนื่องจากเป็นอาชีพเสริมที่นิยมทำกันมานาน เป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่หาง่ายต้นทุนการเลี้ยงต่ำ ไม่ว่าจะเป็นไข่ไก่หรือเนื้อไก่เป็นที่นิยมนับรับประทานกันทั่วไปในชนบท

เกียรติศักดิ์ แก้วมหาชัย (2550: บทคัดย่อ) วิจัยในหัวข้อ แรงจูงใจในการเลือกประกอบอาชีพเสริมของชาวนาในเขตตำบลเชียงหวาง อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี พบว่า ชาวนาส่วนใหญ่เลือกที่จะทำอาชีพเสริมนอกฤดูทำนา สาเหตุมาจากการมีภาระหนี้สิน รายได้ไม่เพียงพอ ต้องการหาค่าเล่าเรียนบุตร ค่ารักษาพยาบาลและส่วนใหญ่ไม่มีเงินออม สำหรับแรงจูงใจที่ส่งผลให้ชาวนาในเขตตำบลเชียงหวาง ตัดสินใจเลือกทำอาชีพเสริมมาจากปัจจัยด้านครอบครัว ด้านสังคม ความพึงพอใจส่วนตัวและแรงจูงใจจากข้อมูลข่าวสารสาธารณะ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 การที่เราจะทราบถึงภูมิหลังและความเป็นมาของงานหัตถกรรมปลาตะเพียนโบราณ การดำรงอยู่ท่ามกลางสภาวะการแข่งขันในระบบการตลาดแบบเสรีในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของงานหัตถกรรมปลาตะเพียนโบราณนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างดี เพื่อที่จะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยได้อย่างถูกต้อง ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาในเรื่องดังกล่าว โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 การเลือกกรณีตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพราะจากการสังเกตและสอบถามผู้รู้ในชุมชนพบว่า การสานปลาตะเพียนโบราณนั้นมีทำกันอยู่เฉพาะในกลุ่มชาวบ้านที่เป็นมุสลิมในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น อีกทั้งผู้วิจัยได้มีโอกาสนพบปะพูดคุยกับชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกันที่มีอาชีพเสริมในการทำปลาตะเพียนโบราณมาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำจึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณในครั้งนี้

3.2 วิธีการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้เริ่มทำการวิจัยเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณ ซึ่งเป็นศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่วันที่ 23 มิถุนายน 2552 เป็นต้นมา โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลวิจัยดังต่อไปนี้

1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน หัตถกรรมท้องถิ่น ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน การท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกษตรและอุตสาหกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในทุกด้านเพื่อศึกษาถึงความเกี่ยวข้องของการทำปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรีในปัจจุบันและเพื่อหาคำตอบในการวิจัยครั้งนี้

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยถึงกรรมวิธีในการทำปลาตะเพียนโบราณในทุกขั้นตอนที่บ้านของป้าต้อย (นางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณ) บ้านเลขที่ 47/28 หมู่ที่ 3 หมู่บ้านกิตติลาวัลย์ ตำบลบ้านกรด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการสังเกตและสอบถามขั้นตอนในการทำปลาตะเพียนโบราณตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นตอนสุดท้ายอยู่เป็นประจำ รวมทั้งให้พาลงพื้นที่วิจัยเพื่อไปดูการทำปลาตะเพียนโบราณของคนอื่นๆ ในอีกหลายพื้นที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพราะแทบทั้งหมดของกลุ่มชาวบ้านที่มีอาชีพทำปลาตะเพียนโบราณล้วนเป็นเครือญาติกันทั้งนั้น

3) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการทำปลาตะเพียนโบราณรวมถึงผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมพื้นบ้านดังกล่าว จากปราชญ์ท้องถิ่นผู้สูงอายุที่รู้จักงานหัตถกรรมปลาตะเพียนโบราณ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน ผู้บริหารองค์กรท้องถิ่น ผู้บริหารสถานศึกษา นักธุรกิจพ่อค้าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยวต่างๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยการตั้งประเด็นคำถามแบบกว้างๆ ไม่เฉพาะเจาะจงและเปิดกว้างในการตอบคำถาม

3.3 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลทุกๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยประสบการณ์จริงที่ได้พบเห็นได้สัมผัสพูดคุยรับฟังคำบอกเล่าจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำปลาตะเพียนโบราณ รวมถึงจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ นักวิชาการด้านต่างๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้นั้นมาผสมผสานกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารงานเขียน ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ รวมถึงแบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งหมด การวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวได้ใช้วิธีการพรรณนาและให้หลักเหตุผลในการอธิบายตามข้อมูลจริงที่ปรากฏ โดยพยายามหลีกเลี่ยงการใช้ความรู้ตีความตัวค่านิยมพื้นฐานและทัศนคติส่วนตัวของผู้วิจัยให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยหลักฐานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ ผสมผสานกับข้อมูลที่ได้จากการสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำปลาตะเพียนโบราณและการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในท้องถิ่นรวมถึงนักวิชาการในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น แบบสอบถามปลายเปิด การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นต้น มาทำการวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มีเทคนิคที่สำคัญ ดังนี้

1) การจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) เป็นการนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกและจัดหมวดหมู่ออกให้เป็นระบบ เช่น ข้อมูลหมวดบุคคลากร ข้อมูลหมวดงบประมาณ ข้อมูลหมวดวัสดุอุปกรณ์ ข้อมูลหมวดงบประมาณ เป็นต้น

2) การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น มาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุปร่วมกันของเรื่องนั้น

3) การเปรียบเทียบเหตุการณ์ (Constant Comparison) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มา ไปเทียบเคียงหรือเปรียบเทียบกับเหตุการณ์อื่น เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างกันที่เกิดขึ้น เช่น เปรียบเทียบหน่วยงานหนึ่งกับอีกหน่วยงานหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จทางการบริหาร เป็นต้น

4) การวิเคราะห์ส่วนประกอบ (Componential Analysis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ออกให้เห็นเป็นส่วนๆ เช่น วิเคราะห์การบริหารงานขององค์กรออกเป็น 7 หมวด ตามกรอบของ PMQA เป็นต้น

5) การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Content Analysis) เป็นการนำเอกสารหรือหลักฐานต่างๆ มาวิเคราะห์ให้เห็นว่า มุ่งพรรณนาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น วิเคราะห์การปกครองสมัย พ.ศ. 2475 จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

6) การวิเคราะห์สาเหตุและผล (Cause and Effect Analysis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เห็นว่าจากผลมาจากเหตุ คือ วิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้น ย้อนกลับมาให้เห็นว่าเกิดมาจากเหตุปัจจัยใดบ้าง หรือวิเคราะห์เหตุไปหาผล คือ วิเคราะห์จากเหตุไปหาผล คือ วิเคราะห์ให้เห็นว่าเมื่อเหตุนี้เกิดขึ้น ได้นำไปสู่ผลที่เกิดขึ้นอะไรบ้าง

7) การสร้างจินตนาการเชิงสังคมวิทยา (Sociology Imaginary) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยเปลี่ยนมุมมองการวิเคราะห์ไปยังมุมมองอื่นๆ เพื่อดูผลการวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเช่นใด เช่น เปลี่ยนมุมมองการวิเคราะห์จากมุมมองค่านิยม มาเป็นการวิเคราะห์มุมมองด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคนิคใด ก่อนที่จะมีการนำเทคนิค ทั้ง 7 เทคนิคมาใช้ นั้น จำเป็นอย่างมากที่จะต้องมีการตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้ผู้วิจัยเกิดความ มั่นใจว่าข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมานั้นมีความถูกต้องก่อน ทั้งนี้เพราะการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเน้น การใช้อัตวิสัย (Subjectivity) ไม่เหมือนกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณที่เน้นการใช้วัตถุวิสัย (Objectivity)

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เรียกว่า “การตรวจสอบข้อมูล สามเส้า (Triangulation)” โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator triangulation) และ 3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory triangulation)

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล จะเน้นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่ง ต่างๆนั้นมีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่าได้ข้อค้นพบมาเหมือนกัน แสดงว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย จะเน้นการตรวจสอบจากผู้วิจัยหรือผู้เก็บ ข้อมูลต่างคนกันว่า ได้ค้นพบที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งถ้าผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลทุกคน พบว่าข้อค้นพบที่ได้มามีความเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี จะเน้นการตรวจสอบว่าถ้ามีการใช้ทฤษฎีที่ หลากหลายแล้ว ข้อมูลที่ได้มาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ถ้าผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะนำทฤษฎีใด มาใช้ ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

3.4 ระยะเวลาในการทำวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้เวลาในการดำเนินการตั้งแต่เริ่มต้นศึกษาจนกระทั่งจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มดังนี้

- 1) เขียนและเสนอโครงร่างของงานวิจัย
(1 พฤษภาคม 2552- 15 มิถุนายน 2552)
- 2) สืบหาเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อมูลพื้นฐานและเตรียมการวิจัย
(16 มิถุนายน 2552-20 กันยายน 2552)
- 3) ลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล
(25 ตุลาคม 2552-27 มกราคม 2553)
- 4) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในส่วนที่ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์
(3 กุมภาพันธ์ 2553-12 มีนาคม 2553)
- 5) จัดระเบียบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปข้อมูลขั้นสุดท้ายและเขียนผลการวิจัย
(20 เมษายน 2553-15 พฤษภาคม 2553)
- 6) จัดพิมพ์รายงานการวิจัยและแก้ไขปรับปรุง
(25 พฤษภาคม 2553-15 มิถุนายน 2553)
- 7) นำเสนอผลงานวิจัยต่อคณะกรรมการวิทยานิพนธ์
(6 กรกฎาคม 2553)

บทที่ 4

ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี

4.1 ภูมิหลังและความเป็นมาของปลาตะเพียนโบราณ

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ผู้คนสามารถผลิตปัจจัยในการดำรงชีวิตได้เองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นอาหารการกินหรือเครื่องมือเครื่องมือนานาชนิดที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพหรือ คติความเชื่อในการดำรงชีวิตประจำวันก็ตาม งานจักสานหรือเครื่องจักสานเป็นงานหัตถกรรมและศิลปะ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนของไทยในอดีตของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในเรื่อง “ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไท” ที่กล่าวถึงการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตแห่งภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีชีวิตของชาวชนบทในสังคมเกษตรกรรม

เพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำได้ไม่ยากและมักใช้วัตถุดิบที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นมาทำเป็นเครื่องจักสานใช้เป็นภาชนะใช้ในครัวเรือนทำเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพและทำเป็นเครื่องเล่นเครื่องแขวนเครื่องประดับในบ้านเรือน ได้อีกด้วย งานจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาที่ชาวบ้านทำขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันมาแต่โบราณกาล แม้ในปัจจุบันนี้งานจักสานหรือเครื่องจักสานก็ยังคงมีการทำกันอยู่โดยทั่วไปในทุกภูมิภาคของประเทศหรืออาจจะพูดได้ว่าเครื่องจักสานในเมืองไทยนั้นมีทำมีใช้กันในทุกแห่งหนตำบลก็เห็นจะได้เช่นกัน นอกเหนือจากประโยชน์ใช้สอยแล้วงานจักสานยังสะท้อนถึงวัฒนธรรมภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ซึ่งวิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2551: 24) ได้กล่าวไว้ในผลงานเขียนทางวิชาการเรื่อง “เครื่องจักสานในประเทศไทย ” ว่าสังคมชนบทของไทยชาวบ้านเรียนรู้การใช้ทรัพยากรตามธรรมชาติต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินกันมาช้านานแล้วจากหลักฐานทางโบราณคดี ในประเทศไทยทำให้เชื่อได้ว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เคยอาศัยอยู่บริเวณประเทศไทยสามารถทำเครื่องจักสานมาตั้งแต่ยุคหินกลางเมื่อหลายหมื่นปีมาแล้ว แต่หลักฐานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง ที่แสดงว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์เคยอาศัยอยู่ในประเทศไทยที่บริเวณ

บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อประมาณ 4,000 ปีมาแล้วได้แก่ ภาชนะดินเผาชิ้นหนึ่งรูปร่างคล้ายชามหรืออ่างเล็กๆผิวด้านนอกมีรอยของลายจกสานโดยรอบ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ในอดีตรู้จักการทำภาชนะจกสานแน่นอน แต่ที่ไม่สามารถหาหลักฐานของเครื่องจกสานโดยตรงได้นั้นเพราะงานจกสานส่วนใหญ่ทำมาจากวัสดุที่เป็นไม้ที่มีอายุขัยเฉลี่ยสั้นๆผุพังได้ง่ายจึงยากที่จะมีอายุยืนยาวอยู่ได้นานๆหลายพันหลายหมื่นปีเช่นภาชนะที่ทำจากดินหินหรือโลหะอื่นๆสำหรับงานจกสานนั้นเป็นหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมาแต่โบราณ

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ชุมชนเป็นรากฐานของชาติ” ของ จัตรีทิพย์ นาดสุภา (2541: 24) ที่กล่าวสรุปไว้ว่า ชุมชนบ้านเชียงเป็นหลักฐานยืนยันทางวิชาการได้เป็นอย่างดีถึงการค้าขายของชุมชนคนไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตเมื่อหลายพันปีก่อน และโดยเฉพาะเครื่องจกสานจากไม้ไผ่ที่มีวิถีเกี่ยวข้องกับชีวิตคนไทยนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเลยทีเดียว วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2524: 17) ได้ศึกษาความเป็นมาของวิถีภูมิปัญญาของชาวบ้านในชนบทที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมที่ทำมาจากไม้ไผ่ โดยเริ่มตั้งแต่เกิดคนไทยในชนบทสมัยโบราณจะต้องทำพิธี “ตกฟาก” ให้กับเด็กที่เกิดใหม่ทุกคนคือเมื่อเด็กออกจากครรภ์มารดาจะตกใส่พื้นบ้านที่เรียกว่า “ฟาก” ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สับให้แตกแล้วแผ่เรียงกันออกเป็นพื้นเรือนเครื่องผูกหรือเรือนไม้ไผ่ ดังนั้นเมื่อทารกแรกเกิดมาแล้วตกลงบนฟากหรือพื้นไม้ไผ่คนโบราณจึงเรียกเวลาที่เด็กเกิดว่า “ตกฟาก” นั่นเอง แม้ในปัจจุบันพื้นบ้านส่วนใหญ่ในเมืองหรือแม้แต่ในชนบทที่เจริญแล้วจะไม่มีพื้นบ้านที่ทำจากไม้ไผ่หรือฟากแล้วก็ยังคงเรียกเวลาที่เด็กเกิดกันว่า “ตกฟาก” อยู่เช่นเคย

หลังจากคลอดแล้ว “หมอดำแย” จะทำพิธี “ร่อนกระดัง” คือหลังจากอาบน้ำทำความสะอาดให้เด็กแรกเกิดที่ผ่านการ “ตัดสายสะดือ” ด้วยการใช้ “ริ้วไม้ไผ่” ที่ใช้แทนมิดที่เป็นโลหะเพราะอาจทำให้เด็กเกิดบาดทะยักจากการใช้มิดโลหะได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในสมัยโบราณจึงนิยมใช้ “ริ้วไม้ไผ่” ที่มีความคมเช่นเดียวกับมิดโลหะมาตัดสายสะดือให้เด็กแรกเกิดแทนนั่นเอง หมอดำแยจะอุ้มเด็กนอนลงบนหลังกระดังที่มีลักษณะนูนและนุ่มยืดหยุ่นได้ดี จากนั้นหมอดำแยจะยกกระดังขึ้นพอเป็นพิธีแล้ววางกระดังลงเบาๆให้เด็กตกใจแล้วร้องไห้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนสมัยโบราณที่ทำให้เด็กเกิดความคุ้นเคยกับการอุ้มของพ่อแม่เด็กนั่นเอง นอกจากการวางเด็กลงบนกระดังแล้วคนโบราณยังนำเอาแหที่ใช้ในการหาปลามาโยงคลุมกระดังที่เด็กนอนอยู่อีกด้วย โดยมีความเชื่อว่า รังแหจะป้องกันภูตผีไม่ให้เข้ามาทำร้ายเด็กเกิดใหม่ได้แต่โดยภูมิปัญญาดังกล่าวแล้วคนในสมัยโบราณต้องการให้เด็กคุ้นเคยกับการใช้สายตามองดูสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ใกล้ๆตัวมากกว่าเป็นการฝึกให้เด็กสนใจในสิ่งที่มองเห็นรอบตัวและฝึกการใช้สายตามันนั่นเอง

นอกจากนี้ในชนบทบางท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานในสมัยโบราณนิยมสาน “เฉลว” ที่สานจากดอกไม้ไผ่เป็นแฉกๆคล้ายดาวขนาดเท่าฝ่าบาตร แล้วใช้ด้ายสีแดง คำ

และสี่ขาวรอบๆมุมของเฉลวนำไปผูกติดกับปลายไม้ไผ่ปักไว้เชิงบันไดบ้านเพื่อบอกกล่าวให้ผู้รู้
 ผ่านไปมาทราบว่าบ้านหลังนี้มีแม่ลูกอ่อนกำลังอยู่ไฟ ใครจะไปจะมาเยี่ยมเยือนให้พุดจาแต่สิ่งที่เป็น
 มงคล ไม่พุดจาในสิ่งที่อัปมงคล ที่อาจเกิดผลร้ายกับแม่และเด็กเกิดใหม่ เป็นอีกหนึ่งในงาน
 หัตถกรรมภูมิปัญญาของชาวบ้านในชนบทที่มีมาแต่ครั้งอดีตสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึง
 ความสัมพันธ์ระหว่างงานจักสานหรือเครื่องจักสานกับวิถีชีวิตของคนไทยมาแต่ครั้งโบราณกาล
 แล้ว พอเด็กเจริญเติบโตขึ้นมาอีกหน่อยคนโบราณก็จะทำเปลแขวนให้เด็กนอน โดยใช้ไม้ไผ่มาสาน
 เป็นเปลกว้างยาวพอเหมาะกับตัวเด็ก ในขณะที่เด็กนอนในเปลจะมีอีกหนึ่งในภูมิปัญญาที่เกิด
 จากการสร้างสรรค์และจินตนาการงานศิลปะและหัตถกรรมของชาวบ้านในชนบทมาแต่ครั้ง
 โบราณได้แก่ “ปลาตะเพียนใบลาน” ที่นิยมนำมาแขวนไว้เหนือเปลเพื่อให้เด็กดูเล่นจนเพลินแล้ว
 กลับไป

งานจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของไทยในแทบทุกเทศ
 ทุกวัยในทุกภูมิภาค การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชนบทล้วนเกี่ยวข้องกับงานจักสาน
 อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นเพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตแทบทั้งสิ้น ตั้งแต่
 ภาชนะเครื่องใช้ในครัวเรือนประเภท กระบุง ตะกร้า กระจาด กระด้ง กระติบ หวด เป็นต้น
 เช่นเดียวกับงานวิจัยของ นฤมล ปัญญาชิโรภาส (2550: บทคัดย่อ) ในเรื่อง“ไม้ไผ่วิถีชุมชนชาวเลย
 กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจักสานกระติบข้าว บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ” ที่
 กล่าวถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดเลยที่นำเอาไม้ไผ่ที่เป็นพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาประดิษฐ์
 คิดค้นเป็นงานหัตถกรรมเครื่องใช้ในครัวเรือน

นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำเช่น ลอบ ไซ อีจู้ ตะข้อง กระชัง เป็นต้น
 ทั้งหลายทั้งสิ้นล้วนเป็นผลงานจักสานทั้งสิ้น ไม่เว้นแม้แต่เวลาที่ตายไปแล้วก็หนึ่งงานจักสาน ไปไม่
 พ้นเช่น ชาวบ้านในภาคเหนือจะทำเฉลวปักไว้ในบริเวณบ้านที่มีคนตาย เมื่อยกศพออกไปจากบ้าน
 แล้วจะทำให้ผีไม่สามารถจำบ้านและกลับมาบ้านได้อีก นอกจากนี้ชาวอีสานยังใช้ไม้ไผ่มาสาน
 ขัดกันเป็นแผงทาด้วยางไม้ให้หนาเพื่อปิดฝาโลงศพ เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้แสดงให้เห็นว่างานจัก
 สานเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเลยทีเดียว งานจักสานก็
 เช่นเดียวกับงานหัตถกรรมประเภทอื่นๆของมนุษย์ ที่ได้รับการพัฒนาสืบต่อกันเรื่อยมาและเพื่อให้
 เหมาะสมกับสภาพการใช้สอยในแต่ละด้าน ดังนั้นประโยชน์ในการใช้สอยจึงเป็นจุดประสงค์ที่
 สำคัญในการสร้างหัตถกรรมพื้นบ้านรวมทั้งงานจักสานด้วย ซึ่งงานวิจัยของ มาลินี สวดีคำข้าว
 (2524: 18) ได้กล่าวถึงในผลงานวิจัยเรื่อง “เครื่องจักสานในประเทศไทย : รายงานวิจัย” กล่าวว่างาน
 จักสานพื้นบ้านนั้นอาจแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆตามลักษณะของการใช้สอยได้ดังนี้ งานจักสานที่

ทำเพื่อใช้เป็นภาชนะใส่สอยในครัวเรือน งานจักสานที่ใช้ในการประกอบอาชีพ งานจักสานที่ใช้ในการประมงและงานจักสานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเป็นต้น

ปลาตะเพียนโบราณ ถือได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมประเภทงานจักสาน จากภูมิปัญญาของคนไทยในสมัยโบราณที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อของคนไทยในอดีต เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตประจำวันและจากการทำมาหากินในวิถีชีวิตชนบทของคนไทยมาแต่อดีตอีกด้วย ในอดีตพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางจัดเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งของประเทศไทยชาวชนบทในภาคกลางประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะการทำนา การประมงพื้นบ้านการหาปลาตามห้วยหนองคลองบึงและในแม่น้ำสายต่างๆก็เป็นอีกหนึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ภาคกลาง สมกับคำขวัญที่ว่าบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางนั้นอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว วิถีชีวิตผู้คนผูกพันอยู่กับสายน้ำมาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งอดีตจนปัจจุบัน จากหลักฐานงานเขียนเรื่องพื้นบ้านพื้นเมืองของงามพิศ สัตย์สงวน (2545: 25) ที่กล่าวไว้ว่าสังคมชนบทในพื้นที่ภาคกลางตั้งแต่โบราณเป็นสังคมเกษตรกรรมประชาชนมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับท้องนาและแม่น้ำมาโดยตลอด เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันล้วนแต่เป็นงานหัตถกรรมจักสานเสียเป็นส่วนใหญ่งานจักสานในแถบพื้นที่ภาคกลางนั้นนอกจากทำเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพต่างๆแล้ว ยังมีงานจักสานประเภทที่เกี่ยวข้องกับวิถีการเกิดแก่เจ็บตายอีกมากมายด้วย นอกจากนี้ความอุดมสมบูรณ์ของปลาน้ำจืดชนิดต่างๆในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางโดยเฉพาะปลาตะเพียน ซึ่งเป็นปลาน้ำจืดประเภทปลาที่มีเกล็ดขนาดปานกลางชนิดหนึ่งที่มีชุกชุมในแหล่งน้ำแทบทุกแห่งในประเทศไทยโดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของไทย ปลาตะเพียนเป็นปลาน้ำจืดที่มีรสชาติอร่อยมากชนิดหนึ่งเป็นที่นิยมบริโภคของชาวบ้านมานานตั้งแต่อดีต จากงานเขียนของชาญวิทย์ เกษตร ศิริ (2550: 37) เรื่อง “ความรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยา” ตอนหนึ่ง กล่าวว่า “ในสมัยพระเจ้าท้ายสระพระองค์ทรงโปรดปรานการรับประทานปลาตะเพียนเป็นอย่างมาก จนถึงขนาดที่เคยออกกฎเอาไว้ว่าห้ามผู้ใดบริโภคปลาตะเพียนโดยเด็ดขาด เพราะเกรงว่าปลาตะเพียนจะหมดไปนั่นเอง” แสดงถึงรสชาติความอร่อยของปลาตะเพียนปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งของไทย เนื่องจากปลาตะเพียนเป็นปลาที่สามารถแพร่ขยายพันธุ์ได้รวดเร็ว จึงส่งผลให้มีจำนวนมากมายในธรรมชาติและเป็นที่รู้จักของชาวบ้านมานานและด้วยรูปร่างลักษณะที่สวยงามของปลาตะเพียนที่มีรูปแบบคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีครีบบนและครีบล่างสวยงามและครีบบนและครีบล่างที่สวยสมส่วนอีกด้วย จึงเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดงานหัตถกรรมภูมิปัญญาชาวบ้านจากการเลียนแบบรูปร่างปลาตะเพียนของชาวบ้านในกลุ่มภาคกลาง โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันยาวนานกว่า 200 ปีมาแล้ว ในปลายรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศกษัตริย์องค์สุดท้ายที่ปกครองกรุงศรีอยุธยาก่อนที่จะเสียกรุงให้แก่พม่าในปีพ.ศ. 2310 นั้น เป็นยุคที่รุ่งเรืองมากในทางเศรษฐกิจการค้ากับชาวต่างประเทศ

มีชนชาติจากต่างประเทศอพยพเข้ามาทำมาหากินในกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก ชนชาติมุสลิมก็เป็นอีกหนึ่งชนชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยในกรุงศรีอยุธยามานาน เดิมทีนั้นชาวมุสลิมอพยพมาทางเรือเพื่อมาค้าขายกับชาวพื้นเมืองในกรุงศรีอยุธยา โดยทั้งนี้จากคำบอกเล่าของนางกอลิเยะ ซูโฮมี (2553) ชาวบ้านที่เป็นลูกหลานของชาวมุสลิมดั้งเดิมที่ปัจจุบันตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลายชั่วอายุคนแล้ว เล่าให้ฟังว่าเดิมทีเดียวชาวมุสลิมอพยพลงเรือขึ้นมาจากภาคใต้ของไทยซึ่งแต่ดั้งเดิมชาวมุสลิมในแถบภาคใต้ประกอบอาชีพชาวประมงทางทะเลเป็นส่วนใหญ่ ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมชายทะเลรวมกันเป็นกลุ่มชนเล็กๆเมื่อจะออกทะเลหาปลาถ้าจะมีพิธีบอกกล่าวพระอัลเลาะห์ ซึ่งเป็นพระเจ้าที่คนมุสลิมนับถือให้ช่วยคุ้มครองและบันดาลให้ประสบความสำเร็จในการหาปลาได้มากๆ ในการบอกกล่าวพระอัลเลาะห์ของชาวมุสลิมที่มีอาชีพประมงในภาคใต้นั้น จะนำใบมะพร้าวใบจากหรือใบตาลมาจักสานเป็นรูปปลาแล้วนำไปแขวนไว้บนปลายไม้ไผ่ปักไว้หน้าบ้านทุกครั้งเพื่อขอพรพระเจ้าที่ตัวเองนับถือ

ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน และจากคำบอกเล่าในการสัมภาษณ์นางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณ (2553) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กล่าวว่าชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบลานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นล้วนแล้วแต่เป็นพี่น้องชาวมุสลิมแทบทั้งสิ้นนั่นเอง จากคำบอกเล่าดังกล่าวต่อไปว่าเดิมทีพี่น้องชาวมุสลิมที่ลงเรือล่องขึ้นมาค้าขายยังพื้นที่อยุธยาอันอาศัยกินนอนอยู่ในเรือเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการเดินทางมาทางเรือนั้นใช้ระยะเวลาวันหลายวันหลายเดือนและมักันทั้งครอบครัว การอยู่อาศัยกันในเรือบางครั้งก็จะมีลูกเล็กเด็กแดงอาศัยมาด้วยการดูแลเด็กๆจึงเป็นปัญหาที่วุ่นวายไม่น้อย การหาวิธีที่จะทำให้เด็กเล็กอยู่เฉยและหลับนอนได้ง่ายขึ้นจึงจำเป็นต้องหาเครื่องมือเบี่ยงเบนความสนใจของเด็กเล็กๆ ในระหว่างการเดินทางทางเรืองานจักสานง่ายๆที่ชาวมุสลิมที่อาศัยมากับเรือค้าขายในสถานที่ต่างๆ จึงทำขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องแขวนดึงดูดความสนใจของเด็ก งานหัตถกรรมการสานปลาตะเพียนจากใบมะพร้าวจึงถูกทำขึ้นมาใช้ในการดังกล่าวเพราะแต่ดั้งเดิมก็เป็นงานจักสานที่ชาวบ้านมุสลิมในภาคใต้ทำขึ้นกันอยู่แล้ว ศิลปะและภูมิปัญญาการจักสานรูปปลาจากใบมะพร้าวทางภาคใต้เพื่อใช้เป็นเครื่องบูชาขอพรพระเจ้าในยามที่ต้องเดินทางออกทะเลหาปลาของพี่น้องมุสลิมในพื้นที่ภาคใต้ เมื่อต้องเดินทางมาค้าขายในต่างแดนและต้องทำเครื่องแขวนเพื่อใช้ในการเลี้ยงดู เด็กเล็กๆในเรือที่อาศัยระหว่างเดินทางงานจักสานปลาจึงถูกทำขึ้นมาอีกครั้งหากแต่ การทำนั้น วัตถุประสงค์มิได้ทำเพื่อตอบสนองความเชื่อเรื่องพรจากพระเจ้าเหมือนครั้งในอดีตที่ชาวประมงมุสลิมภาคใต้ทำกันมาแต่ครั้งอดีตกาล ซึ่งผลงานวิชาการของชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2550 : 26) ได้กล่าวถึงการเดินทางไปมาค้าขายในสมัยอยุธยาตอนปลายไว้ว่า มีชาวมุสลิมอพยพเดินทางด้วยเรือ

สินค้าขึ้นมาจากภาคใต้เพื่อติดต่อค้าขายกับอยุธยา ซึ่งตรงกับข้อเท็จจริงในปัจจุบันที่ว่าชาวมุสลิมในอยุธยาปัจจุบันบางคนมีเชื้อสายมาจากมุสลิมภาคใต้นั่นเอง

เมื่อภูมิปัญญาการทำงานจักสานปลาของพี่น้องชาวมุสลิมถูกนำมาใช้กับการทำเครื่องแขวนเพื่อหลอกให้เด็กเล็กๆหันมาสนใจทำให้อยู่ในความสงบและนอนหลับพักผ่อนเพื่อให้พ่อแม่มีเวลาว่างในการทำกิจกรรมอื่นๆจากเหตุผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานเขียน เรื่องมรดกพื้นบ้านของวิบูลย์ ลี้สุวรรณที่กล่าวว่า เครื่องจักสานอีกชนิดหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นเครื่องจักสานที่มีเฉพาะถิ่นของภาคกลางคือปลาตะเพียนใบลาน สำหรับแขวนไว้เหนือเปลเด็กสานด้วยใบลานหรือใบตาลเป็นรูปปลาตะเพียนตัวใหญ่หนึ่งตัวมีลูกปลาตัวเล็กๆห้อยเป็นพวงอยู่ข้างล่าง รูปลักษณะของปลาตะเพียนเลียนแบบมาจากปลาตะเพียนจริงๆการสานปลาตะเพียนใบลานเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของชาชนบทที่มีมาแต่โบราณที่เชื่อว่า ถ้าแขวนปลาตะเพียนสานไว้เหนือเปลและแขวนให้พอดีกับระดับที่เด็กมองเห็นได้ตรงๆไม่ก่อนไปทางหัวนอนหรือก่อนไปทางปลายเท้า จะช่วยให้เด็กมีสายตาศอาด มองปลาตะเพียนสานนานๆนอกจากนี้คนโบราณยังเชื่อว่าถ้าแขวนปลาตะเพียนไปทางหัวนอนมากๆจะทำให้เด็กตาช้อนขึ้นเพราะถูก“แม่ชื้อ”มารบกวนทำให้เด็กมีตาผิดปกติได้

ในปัจจุบันชาวชนบทก็ยังนิยมเลี้ยงเด็กให้นอนเปลไม้ไผ่ที่แกว่งไกวได้อยู่แต่การนิยมใช้ปลาตะเพียนสานไปแขวนเหนือเปลนั้นความนิยมกลับค่อยเลือนหายไป จากคำบอกเล่าที่ได้จากการสัมภาษณ์นางอุดม มัจฉาชีพ ที่ทำอาชีพค้าขายปลาตะเพียนใบลานอยู่ที่หน้าสวนสมเด็จพระนครศรีอยุธยา กล่าวว่า การทำปลาตะเพียนใบลานในปัจจุบันนั้นยังคงมีประชาชนในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยายังคงประกอบอาชีพดังกล่าวหลงเหลืออยู่แต่วัตถุประสงค์ในการทำนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ที่ทำเพื่อแขวนเหนือเปลไว้ให้เด็กดูเล่นแต่ปัจจุบันทำเพื่อเป็นเครื่องแขวนประดับบ้านเรือนมีการปรับปรุงรูปแบบให้สวยงามขึ้นสีสันสวยงามขึ้นมีการตกแต่งระบายสีสวยงามขึ้น รูปแบบพวงปลาตะเพียนใหญ่ขึ้นซึ่งเป็นการประยุกต์รูปแบบให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน

อีกหนึ่งความเชื่อเกี่ยวกับปลาตะเพียนใบลานงานจักสานด้านหัตถกรรมจากภูมิปัญญาชาวบ้านในแถบที่ราบลุ่มภาคกลางของไทยก็คือ ความเชื่อที่ว่าปลาตะเพียนเป็นปลาที่แพร่ขยายพันธุ์ได้ง่ายหากินเก่งชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ซึ่งแสดงถึงความรักความผูกพันในกลุ่ม ดังนั้นการสานปลาตะเพียนเพื่อทำเป็นของเล่นให้เด็กก็จะช่วยให้เด็กเล็กๆเลี้ยงดูง่ายเจริญเติบโตได้รวดเร็วเหมือนปลาตะเพียนและที่สำคัญเด็กจะโตขึ้นแล้วมีความรักความผูกพันกันภายในครอบครัวเช่นเดียวกับฝูงปลาตะเพียนนั่นเอง แต่หากพิจารณาคุณภาพความเป็นจริงจะพบว่ารูปร่างลักษณะของปลาที่สานจากใบมะพร้าวหรือใบลานนั้นบังเอิญที่มีรูปร่างลักษณะที่คล้ายคลึงกับปลาตะเพียน

จริงๆมากกว่าชาวบ้านในชนบทจึงมักเรียกปลาจากใบมะพร้าวหรือใบลานว่า “ปลาตะเพียนสถาน”

ซึ่งในผลงานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง” ของงามพิศ สัตย์สงวน (2545: 28) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวนาในพื้นที่ภาคกลางและได้พูดถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ลุ่มน้ำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เป็นศูนย์รวมของแม่น้ำหลายสายทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์สมดังคำกล่าวที่ว่า “อยุธยาดินดีน้ำชุ่มในน้ำมีปลาในนามีข้าว” และจากความอุดมสมบูรณ์ของปลาน้ำจืดนานาชนิดที่มีตามลุ่มน้ำในอยุธยาชาวบ้านจึงคิดค้นงานหัตถกรรมพื้นบ้านสานปลาตะเพียนใบลานขึ้นมาเพื่อแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของอยุธยานั่นเอง

สำหรับที่มาของคำว่า “ปลาตะเพียนใบลาน” นั้น นายปัญญา น้ำเพชร (2553) ปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับงานจักสานปลาตะเพียนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเล่าว่า เดิมทีนั้นการจักสานปลานิยมใช้ใบมะพร้าวสดที่มีความอ่อนนุ่มบิดงอเข้ารูปทรงได้ง่าย สะดวกมาสานเป็นตัวปลาขนาดใหญ่เล็กแล้วแต่ความต้องการและตามขนาดของใบมะพร้าวที่นำมาสาน สาเหตุเพราะใบมะพร้าวหาได้ง่ายทั่วไปตามบ้านเรือนต่างๆทุกแห่งหนของไทย หากแต่ข้อเสียของการใช้ใบมะพร้าวมาจักสานปลานั้นก็มีอยู่คือเมื่อเวลาผ่านไปหลายวันใบมะพร้าวที่นำมาสานปลา จะเริ่มเหี่ยวเฉาและแห้งในที่สุดจะส่งผลให้ใบมะพร้าวกรอบบิดเบี้ยวรูปทรงปลาเสีย ไม่สวยงามและที่สำคัญแตกหักได้ง่ายไม่คงทนถาวร

เมื่อให้เด็กๆเล่นจะเสียหายได้ง่ายจึงต้องเสียเวลาทำให้ใหม่อยู่เรื่อยๆเช่นเดียวกับการใช้ใบตาลสดก็มีผลเช่นเดียวกันกับการใช้ใบมะพร้าวสดนั่นเอง แต่ในความจริงแล้วยังมีพืชอีกชนิดหนึ่งที่อยู่ในตระกูลพืชกลุ่มเดียวกันกับมะพร้าวและตาลนั่นก็คือ ต้นลาน รูปร่างลักษณะของต้นลานจะเหมือนหรือคล้ายคลึงกับต้นตาลมากกว่าต้นมะพร้าวชอบขึ้นในสภาพภูมิประเทศที่คล้ายๆกัน ในขณะที่มะพร้าวเป็นพืชที่ชาวบ้านนิยมปลูกในสวนใกล้บ้านในทุกพื้นที่ของประเทศ ไทยต้นตาลกลับนิยมปลูกกันตามท้องทุ่งนามากกว่าดังจะเห็นได้จากปัจจุบันจะพบต้นตาลปลูกบนคันนาในทุ่งนาเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในแถบจังหวัดเพชรบุรีที่ถือได้ว่าเป็นแหล่งปลูกตาลมากที่สุดในปัจจุบันสมกับชื่อที่เรียกว่า “น้ำตาลเมืองเพชร” นั่นเอง

สำหรับต้นลานนั้นกลับพบว่านิยมปลูกกันไว้ตามวัดวาอารามเสียเป็นส่วนมาก อาจเป็นเพราะใบลานถูกนำมาใช้ประโยชน์ในทางที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากก็เป็นได้เช่น คัมภีร์ใบลานที่ใช้บันทึกพระธรรมคำสอนต่างๆเป็นต้น เราจึงเห็นต้นลานมักจะปลูกกันในบริเวณวัดในทุกพื้นที่ของประเทศเป็นส่วนใหญ่มากกว่าที่จะปลูกในเรือสวนไร่นาของชาวบ้านทั่วไป ซึ่งตรงกับผลงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ใบลานเรื่องปฐม

มูลนิธิ” ของนฤมล ปิยวิทย์ (2544: บทคัดย่อ) ที่กล่าวถึงการใช้โบลานบันทึกรรพความรู้ต่างๆลงในโบลานเพื่อเก็บรักษาไว้ได้นานหลายปีแสดงถึงการใช้ประโยชน์จากโบลานที่นอกเหนือจากการใช้ทำงานหัตถกรรมพื้นบ้านชนิดต่างๆแล้ว และในบางพื้นที่จะพบต้นลานขึ้นอยู่ในป่าเป็นจำนวนมาก ซึ่งพบเห็นได้ในบางพื้นที่ เช่น พื้นที่ป่าลานในเขตอนุรักษ์ป่าทับลาน อำเภอนาดิ จังหวัดปราจีนบุรี พื้นที่ป่าดงลานในเขตอำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น หากแต่พื้นที่ป่าต้นลานตามธรรมชาติเหลือพื้นที่ไม่มากนักในปัจจุบันเพราะพื้นที่ดั้งเดิมของป่าลานถูกบุกรุกแผ้วถางนำพื้นที่ไปทำประโยชน์ด้านเกษตรกรรมอย่างอื่นแทน ซึ่งเป็นปัญหาว่าในอนาคตในประเทศไทยจะยังหลงเหลือพื้นที่ป่าต้นลานธรรมชาติอยู่อีกหรือไม่ ซึ่งจากบทความของประมวล มหาร (2553) หัวหน้าฝ่ายวิชาการอุทยานแห่งชาติทับลาน เล่าเรื่องลานป่าให้ฟังว่าในประเทศไทยเหลือป่าลานหลายจังหวัด ทั้งที่ จ.ลพบุรี จ.ชัยภูมิ ก็มี แต่ว่าในจุดที่เคยมีไม่ได้เป็นป่าที่สมบูรณ์เหมือนในจุดนี้เป็นลานหัวไร่ปลายนาในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

ลูกหลานเหล่านี้คือความหวังและลมหายใจของป่าลานต่างจากที่ทับลานแต่ลานที่เป็นผืนใหญ่และอุดมสมบูรณ์ที่สุดที่ทับลานมีคือลานป่า ระบบนิเวศของลานชอบดินเหนียวทรายระบายน้ำได้ดี เป็นป่าดิบแล้ง แต่โครงสร้างของป่าลานก็มีต้นไม้อื่นขึ้นด้วย ลานสามารถยึดพื้นดินตามไหล่เขาเพราะรากที่แผ่กระจายออกไป อุ้มน้ำได้ดี "ลานมีวงจรชีวิตเมื่อไหร่เห็นลานออกดอกแสดงว่าระลอกสุดท้ายของลานมาถึงแล้ว ในช่วงชีวิตของลานจะมีการติดดอกออกผลได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ต่อหนึ่งต้น แต่อายุในช่วงที่จะออกดอกได้นั้นก็ต้องอยู่ในช่วงอายุ 60-80 ปี เห็นต้นไหนออกดอกปีหน้าก็ยืนต้นตายเราก็ปล่อยให้ผุพังไปตามธรรมชาติ ต้นลานจะออกดอกเป็นช่อ ขนาดใหญ่คล้ายรูปปริมาตรตรงส่วนยอดของลำต้น ช่อดอกหนึ่งจะมีดอกเป็นจำนวนล้านๆดอก สีเหลืองอ่อน และมีกลิ่นหอม นับตั้งแต่เริ่มออกช่อดอกและบานกลายเป็นผลกินเวลาประมาณ 1 ปีขึ้นไป" ประมวล มหาร เล่าเรื่องวงจรชีวิตของลานให้ฟัง

นอกจากนั้นยังกล่าวต่อไปอีกว่าป่าลานที่เหลืออยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติห้ามไครบุกรุกจึงเป็นสถานที่ที่ปลอดภัยอีกส่วนหนึ่งคือต้นลานที่ออกต้นในหมู่บ้านส่วนใหญ่ชาวบ้านก็ยังเห็นความสำคัญน้อยไม่สนใจ พอต้นหนึ่งออกลูกก็จะมีหลายหมื่นหลายพันลูก ทางอุทยานสงสารลูกหลานเลยได้ประชุมกันตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548ว่าอยากช่วยเหลือลูกหลาน เลขขอชาวบ้านแล้วนำลูกหลานเหล่านั้นมาปลูกในพื้นที่ของอุทยานเป็นจุดเริ่มต้นของ "โครงการคืนลานสู่ป่า" โดยให้ชุมชนเห็นความสำคัญให้ชาวบ้านรู้ว่าป่าลานมีความสำคัญ เหลือน้อย ไม่ใช่แค่เคยชินต้นมากก็เห็นต้นลานอยู่หน้าบ้านแต่ต้องให้รู้ว่าป่าลานที่มีอยู่ เมื่อเทียบกับพื้นที่ทั่วไปแล้วมันเหลือน้อยเราใช้โครงการคืนลานสู่ป่า ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเห็นว่าลานเป็นไม้สำคัญ เป็นไม้ที่โคเคนของผืนป่ามรดกโลก อีกชนิดหนึ่งมีสมบูรณ์เฉพาะ ด.บุพราหมณ์ เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกภูมิใจกับบ้านเกิดของเขาด้วย ยิ่ง

ลูกหลานด้วยนัยขางเป็นอีกหนึ่งวิธีปลูกหลาน "ปาลานที่นี้น่าจะเป็นปาลานสิ้นสุดท้ายที่จะสมบูรณ์อยู่ และเป็นแห่งเดียวของเอเชียเสียด้วยซ้ำ" ประมวล มหาร (2553) กล่าวถึงถิ่นพักพิงอันน้อยนิดที่ยังสมบูรณ์ของปาลาน

ผลสำเร็จของการกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาสนใจลาน คือ มีชุมชนบางส่วนที่ได้ใช้ประโยชน์จากโบราณ โครงการคืนลานสู่ป่าสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนพอควร จากที่ครั้งแรกก็จะมีเสียงแว่วเข้ามาว่า จะทำไปทำไมมีในที่เขาเองยังต้องตัดทิ้งเสียด้วยซ้ำไป แต่ขณะนี้คนบุพราหมณ์มองว่าอนาคตเราพยายามจะปลูกต้นลานให้ริมฝั่งสองข้างทางถนนเป็นตำบลเดียวในไทย ด้านเรื่องของประโยชน์ใช้สอยที่สร้างมูลค่าให้แก่ลานและชุมชน ประมวลมองว่าการแปรรูปจากลานในปัจจุบันนิยมใช้ใบอ่อนของลานเพียงอย่างเดียว แม้แต่การนำลูกหลานอ่อนมาทำขนมหวานก็ยังมีการกินเฉพาะในครัวเรือน ทำให้การทำลูกหลานเป็นของหวานหากินยาก ทำยากเพราะ เปลือกที่ติดเม็ดต้องเอาออกให้หมดไม่ฉะนั้นอาจจะท้องเสีย แต่สำหรับนักพิทักษ์แล้วเขากลับมองว่าเป็นการดีเพราะเมื่อไหร่ที่ชุมชนเอาลูกหลานมากินมากๆ ปาลานก็หมด ต้นแม่ก็ตายเมื่อนั้นลานคงสูญพันธุ์เร็วขึ้น

โบราณนั้นเดิมทีชาวบ้านนำมาทำหัตถกรรมพื้นบ้านในงานจักสานประเภทเครื่องใช้สอยในครัวเรือนได้แก่ กอบ หมวก ร่ม สำหรับกันแดดกันฝนของชาวบ้านชาวไร่ชาวนาซึ่งนิยมทำใช้กันในแทบทุกภูมิภาคของประเทศไทยและงานจักสานจำพวกเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ทำมาจากโบราณนั้นพบว่ามีการทำสืบกันมานานแล้วตั้งแต่ครั้งในอดีตกาล จนถึงในปัจจุบันหัตถกรรมงานจักสานจากโบราณประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนก็ยังเป็นที่นิยมในชนบทอีกหลายพื้นที่อยู่มากเช่นกัน

ในบางพื้นที่ได้พัฒนาขึ้นเป็นสินค้าชุมชนและผลิตเพื่อการค้าไปบ้างแล้ว เหตุผลสำคัญที่โบราณถูกนำมาใช้ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นจำนวนมากในหลากหลายชนิดสินค้าก็เพราะคุณสมบัติทางกายภาพที่โบราณมีความเหนียวทนทานไม่แตกหักง่าย ยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนรูปแบบได้สะดวกสามารถนำมาทำผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายรูปแบบจึงเป็นที่นิยมของชาวบ้านในการนำโบราณมาทำงานจักสานประเภทต่างๆ

ซึ่ง สมเดช บุญสง (2546 : 24) กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชน ภูมิศึกษา เครื่องจักสานบ้านทุ่งนางโกล ตำบลทุ่งนางโกล อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ” ที่กล่าวถึงการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสานที่ใช้วัสดุดิบจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ในการทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว ปลาตะเพียนโบราณงานหัตถกรรมประเภทจักสานของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแรกเริ่มก็ใช้ใบมะพร้าวสดหรือใบตาลสดมาสานปลาตะเพียนเช่นกันเพราะเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในธรรมชาติใกล้บ้านแต่ด้วยเหตุผลทางด้านคุณสมบัติทางกายภาพที่เปราะบางไม่คงทนแตกหักง่ายอายุการใช้งานสั้น ต่อมาจึงได้มีการนำโบราณซึ่งปกติใช้

ในงานหัตถกรรมจักสานประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนชนิดต่างๆอยู่แล้วนำมาประยุกต์ใช้สานปลาตะเพียนแทนใบมะพร้าวและใบตาลสดปรากฏว่าใบลานมีความเหนียวทนทานยืดหยุ่นง่ายกว่าปรับเปลี่ยนรูปร่างได้ดีและมีอายุการใช้งานนานกว่ามาก จากนั้นมาใบลานจึงถูกนำมาใช้ในการทำหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนและเรียกงานจักสานปลาตะเพียนซึ่งเป็นงานจักสานประเภทเครื่องแขวนเครื่องประดับบ้านนั้นว่า “ปลาตะเพียนใบลาน” นับแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน จากคำบอกเล่าในการสัมภาษณ์ของนายปัญญา น้าเพชร (2553) ประธานมูลนิธิพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

แต่หากจะนับว่างานจักสานปลาตะเพียนใบลานศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น มีมาตั้งแต่เมื่อใดใครเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการและทำกัน ในสถานที่ใดบ้าง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าทั้งจากเอกสารหลักฐานต่างๆเท่าที่จะแสวงหาได้และจากการที่ได้สอบถามพูดคุยสัมภาษณ์ ผู้ที่มีภูมิความรู้เกี่ยวกับปลาตะเพียนใบลานงานหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ความดังนี้ ป้าตุ้ย อายุ 58 ปี ชาวบ้านในชุมชนหัวแหลม ตำบลท่าวาสกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพื้นเพเดิมเป็นคนที่เกิดและเติบโตที่นี้พ่อแม่พี่น้องสืบเชื้อสายมุสลิมมาแต่ครั้งอดีตกาล หากนับในต้นตระกูลเดียวกันนี้และนับได้ว่าเป็นลูกหลานในตระกูลลำดับที่ 5 ของเครือญาติตระกูลนี้เลยทีเดียว ป้าตุ้ยมีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน 5 คนเป็นผู้ชาย 2 คนและผู้หญิง 3 คนและยังเป็นลูกคนโตของบ้านนี้

นับตั้งแต่จำความได้เมื่อก่อนที่บ้านแม่จะทำงานจักสานปลาตะเพียนใบลานอยู่ทุกวันป้าตุ้ยซึ่งเป็นคนโตที่สุดของบ้านต้องมีหน้าที่คอยช่วยแม่ทำงานจักสานปลาตะเพียนอยู่โดยตลอดในแทบทุกขั้นตอนการทำเท่าที่พอจะช่วยเหลือได้ ชีวิตจึงต้องผูกพันอยู่กับการทำปลาตะเพียนใบลานมาตั้งแต่ยังเด็กๆและในจำนวนคนที่ทำเกี่ยวกับปลาตะเพียนใบลานในแทบบริเวณชุมชนหัวแหลมนั้นยังมีอยู่อีกหลายบ้านซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นบ้านญาติๆกันกับแม่ ซึ่งจากคำบอกเล่านี้เท่าที่ทราบจะมีผู้หญิงเสียเป็นส่วนมากที่ทำงานจักสานปลาตะเพียนใบลาน ผู้ชายมีบ้างแต่ไม่มากนักเพราะผู้ชายส่วนใหญ่มีงานอย่างอื่นทำกันอยู่แล้ว ในสมัยที่ยังเด็กอยู่นั้นการทำปลาตะเพียนสานนิยมใช้ใบลานกันแล้วแต่จะใช้ใบลานมาทำงานจักสานปลาตะเพียนใบลานเมื่อใดนั้นไม่ทราบได้ว่าเริ่มมาตั้งแต่เมื่อไหร่

เมื่อสอบถามว่าใบลานที่ใช้ในการสานปลาตะเพียนนั้นมาจากที่ไหน ป้าตุ้ยเล่าว่าแม่จะพาไปซื้อใบลานจากพ่อค้าเร่ที่ล่องเรือมาค้าขายสินค้าต่างๆตามแม่น้ำในเขตเกาะเมืองอยุธยาแถวๆทำน้ำหน้าวัดจีนหรือวัดรัตนชัยชื่อในปัจจุบัน บริเวณท่าเรือหน้าวัดจีนในสมัยนั้นจะมีเรือเร่ของพ่อค้าจากถิ่นต่างๆล่องมาจอดเพื่อขายสินค้าอยู่เป็นจำนวนมากในหลายชนิดสินค้าและใบลานก็เป็นหนึ่งในสินค้าที่พ่อค้าเร่ล่องเรือมาขายในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในสมัยนั้นด้วยเช่นกัน ใบลาน

นั้นจะซื้อขายกันเป็นมัดๆละประมาณขนาดหนึ่งคน โอบราคาในสมัยนั้นตกประมาณมัดละ 10 บาท ซึ่งถือว่ายังไม่แพงเท่าไรนัก จากการสอบถามป่าคู่ย์ว่าไบลานในสมัยนั้นพ่อค้าเร่ นำมาจากที่ไหน ท่านบอกว่าพ่อค้าเร่เร่ นำไบลานส่วนใหญ่มาจากป่าแถวจังหวัดสระบุรี ลพบุรีและแถวจังหวัดเพชรบูรณ์ล่องลงมาตามแม่น้ำลพบุรีแม่น้ำป่าสักและมาเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตนเอง

ไบลานที่ใช้ในการสานปลาตะเพียนไบลานของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น เป็นไบลานอ่อนหรือยอดอ่อนของไบลานที่ยังคงเป็นสีขาวหรือเหลืองอ่อนอยู่และเป็นส่วนของยอดอ่อนที่ยังไม่กางออกเป็นไบลาน ซึ่งต้องตัดยอดอ่อนของต้นลานเป็นจำนวนมากในแต่ละครั้งเพื่อนำมาขายในแต่ละครั้งซึ่งหากมองเพียงผิวเผินก็อดเป็นห่วงไม่ได้ว่าเมื่อต้นลานถูกตัดยอดอ่อนเป็นจำนวนมากอยู่เป็นประจำอาจเป็นสาเหตุทำให้ต้นลานตายได้เช่นกัน แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้ว ยอดอ่อนของพืชจำพวกต้นตาล ต้นลานและต้นมะพร้าว นั้นจะแทงยอดอ่อนเพื่อสร้างเป็นใบแก่แผ่กิ่งก้านอยู่ตลอดเวลาถึงแม้จะถูกตัดยอดอ่อนไปบ้างก็สามารถออกรยอดอ่อนใหม่มาทดแทนได้ ตลอดเวลานั้นเองเมื่อได้ยอดอ่อนของไบลานแล้วต้องนำมาตากแดดให้แห้งสนิทอย่างดีก่อนแล้วจึงนำมามัดรวมกันให้ได้ขนาดที่ต้องการก่อนที่จะส่งไปขายให้กับชาวบ้านที่ทำงานจักสานประเภทต่างๆต่อไป

ในขณะที่ป่าคู่ย์ยังเป็นเด็กนั้นยายก็ยังมีชีวิตอยู่และเล่าให้ฟังว่าคนรุ่นปู่ตายายที่อาศัยอยู่ในชุมชนหัวแหลมแห่งนี้ ทำอาชีพเกี่ยวกับการสานปลาตะเพียนไบลานสืบต่อกันมานานมากแล้ว นับตั้งแต่ครั้งแรกเริ่มที่กลุ่มชนชาวมุสลิมจากภาคใต้ที่ล่องเรือมาค้าขายที่อยุธยาในสมัยโบราณเมื่ออยู่นานวันเข้าเกิดความรักความผูกพันกับอยุธยาจึงพากันอพยพครอบครัวขึ้นจากเรือมาตั้งหลักแหล่งลงหลักปักฐานปลูกสร้างบ้านเรือนรวมกันอยู่บริเวณหัวแหลมตั้งแต่ครั้งนั้นจนปัจจุบัน จึงเกิดเป็นชุมชนมุสลิมที่ขยายใหญ่โตมาจนถึงทุกวันนี้ จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักฐานการสร้างบ้านแปลงเมืองของชุมชนมุสลิมหัวแหลมพบหลักฐานของการสร้างมัสยิดและสุเหร่าที่บริเวณหัวแหลมระบุว่า สร้างมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2365 ซึ่งหากเปรียบเทียบปีกันดูกับปีพ.ศ. ที่สร้างกรุงเทพมหานครในปีพ.ศ. 2325 จะพบว่าชุมชนมุสลิมหัวแหลมสร้างบ้านเรือนกันมาใกล้เคียงกับการสร้างกรุงเทพมหานครในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ 1 ของราชวงศ์จักรีเลยทีเดียว

จากงานวิจัยของชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2551 : 35) เรื่อง “อยุธยาศึกษา ตลาดวิชาสำหรับครู-อาจารย์” ได้กล่าวถึงการเดินทางขึ้นมาค้าขายของชาวมุสลิมจากภาคใต้ในตอนปลายอยุธยาและต่อมาได้อพยพย้ายครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานในอยุธยาเป็นการถาวรเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นจากข้อมูลหลักฐานที่ค้นพบอาจพอทำให้เราสรุปได้ถึงระยะเวลาของการก่อกำเนิดของงานหัตถกรรมจักสาน

ปลาตะเพียนโบราณของชาวบ้านชุมชนมุสลิมที่หัวแหลมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาว่าเริ่มมีการทำงานจักสานปลาตะเพียนโบราณกันที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อชาวมุสลิมกลุ่มแรกๆ เริ่มอพยพครอบครัวขึ้นจากเรือมาอยู่บนฝั่งแม่น้ำที่บริเวณหัวแหลมหากเทียบปีพ.ศ.ก็น่าจะมีอายุมากกว่า 200 ปีมาแล้วนั่นเอง จากคำให้สัมภาษณ์ของ นายปัญญา น้ำเพชร (2553) ประชาชนชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

4.2 การดำรงอยู่ของปลาตะเพียนโบราณในท่ามกลางระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี

4.2.1 สภาพทั่วไปของชุมชนหัวแหลม

ชุมชนหัวแหลมตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาณาเขตติดต่อกับทิศเหนือติดกับพื้นที่ตำบลคลองสระบัว อำเภอพระนครศรีอยุธยา ทิศใต้ติดกับพื้นที่ตำบลประจักษ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ทิศตะวันออกติดกับพื้นที่ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยาและทิศตะวันตกติดกับพื้นที่ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนหัวแหลมมีประชากร โดยประมาณ 1,300 คนจากจำนวนประชากรทั้งหมดของตำบลท่าวาสุกรีทั้งสิ้น 7,846 คน ประชากรส่วนใหญ่ที่หัวแหลมในปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขาย สถานที่ตั้งชุมชนเป็นร้านค้าติดแถวเป็นจำนวนมากมีสถานศึกษาในพื้นที่หลายแห่งเช่น โรงเรียนพานิชยการอยุธยา โรงเรียนเทคโนโลยีโยธยา วิทยาลัยเทคนิคอยุธยา นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานราชการต่างๆอาทิ ศูนย์ซ่อมสร้างอย่างทหารบกอยุธยา ศูนย์สรรพสามิตทางน้ำอยุธยาและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อาทิ อนุสาวรีย์สมเด็จพระศรีสุริโยทัย และอนุสรณ์สถานท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น

สำหรับอาชีพของคนในชุมชนหัวแหลมในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย รองลงมาเป็นอาชีพรับจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรมทั่วไป รับราชการมีจำนวนไม่มากนัก อาชีพทางเกษตรกรรมไม่พบว่ามีหลงเหลืออยู่ในชุมชนหัวแหลมอีกต่อไป อาชีพประมงตามแม่น้ำยังพอมิอยู่บ้างแต่ไม่มากเช่นกัน สำหรับผู้ที่ยังประกอบอาชีพทำปลาตะเพียนโบราณในชุมชนหัวแหลมนั้นพบว่า ยังมีเหลืออยู่เฉพาะในกลุ่มเครือญาติพี่น้องของป่าคู่ย์เพียงแค่ประมาณ 10 ครัวเรือนเท่านั้น หากนับเป็นจำนวนคนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานจักสานปลาตะเพียนโบราณในชุมชนหัวแหลมแล้วมีเหลืออยู่ประมาณ 40 –50 คนเท่านั้นเองเครือญาติของป่าคู่ย์ ที่ยังประกอบอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณอยู่ในปัจจุบัน มีดังนี้

- 1) ครอบครัวแม่ป่าต๋อย ซึ่งในปัจจุบันแม่ป่าต๋อยเสียชีวิตไปแล้วแต่ก็ยังคงใช้สถานที่ในการทำปลาตะเพียนอยู่โดยมีหลานสาวที่เป็นลูกของน้องสาวคนเล็กของป่าต๋อยอยู่อาศัยในปัจจุบัน
- 2) ครอบครัวป่าต๋อย มีสมาชิกทั้งหมด 9 คน ประกอบด้วยป่าต๋อย ลุงฤทธิ์(สามีป่าต๋อย) นายรัตน์(ลูกชายคนโต) นายระ(ลูกชายคนรอง)และนายริน(ลูกชายคนสุดท้อง) นอกจากนั้นยังมีนางก้อย(ภรรยานายรัตน์) นางป้อม(ภรรยานายระ) เด็กชายพริกไทยและเด็กหญิงน้ำหวาน(ลูกชายและลูกสาวของนายรัตน์)ในครอบครัวของป่าต๋อยนั้น ปัจจุบันลุงฤทธิ์ทำงานที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ นายรัตน์ทำงานที่บริษัทเอเอ็นไอ นางก้อยทำงานที่บริษัทซันโย นายระรับจ้างทั่วไป นายรินขับรถรับจ้าง นางป้อมทำงานซักรีดเสื้อผ้า มีเพียงป่าต๋อยเพียงคนเดียวที่ยังคงทำอาชีพปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเสริมจากการทำงานบ้านทั่วไปอยู่ในปัจจุบันนี้ ครอบครัวของป่าต๋อยไม่มีลูกหลานเหลนคนไหนเลยที่สืบทอดการทำงานจักสานปลาตะเพียนโบราณแม้แต่คนเดียว
- 3) ครอบครัวน้องสาวคนรอง(นางคิม) มีสมาชิกทั้งหมด 7 คนประกอบด้วย นางคิม นายสุชิน(สามีนางคิม) นายบันเทิง(ลูกชายคนโต) นายบรรเทา(ลูกชายคนรอง) นายบัณฑิต(ลูกชายคนที่สาม) นางสาวปิยะดา(ลูกสาวคนโต) นางสาวปิยนตร(ลูกสาวคนที่สอง)ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวนางคิม นายสุชินทำงานเป็นพนักงานเทศบาล นายบันเทิงทำงานบริษัทเคนนอน นายบรรเทาเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัย นางสาวปิยะดาเรียนหนังสือระดับอาชีวะ นายบัณฑิตขับรถรับจ้าง นางสาวปิยนตรเรียนชั้นมัธยมต้น มีนางคิมที่ยังคงทำงานจักสานปลาตะเพียนโบราณอยู่เป็นประจำโดยมีลูกสาวทั้งสองคอยช่วยเหลือในยามที่ว่างจากการเรียนหนังสือและนางคิมยังเปิดร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกด้วย โดยมีร้านค้าอยู่สองแห่งคือ ที่บริเวณหน้าสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ตรงข้ามวัดพุทธไสวรรค์ 1 แห่งและที่บริเวณหน้าโรงเรียนประจักษ์อีกหนึ่งแห่ง อาจถือได้ว่าร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณของนางคิม เป็นศูนย์รวมที่สำคัญของงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนโบราณของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเลยทีเดียว เพราะทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดให้เป็นร้านจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548 ที่ผ่านมา
- 4) ครอบครัวนางแต้ว(น้องสาวคนที่สองของป่าต๋อย)มีสมาชิกทั้งหมด 5 คน ประกอบด้วย นางแต้ว นายบุญมาก(สามีนางแต้ว) นายอภิชาติ(ลูกชายคนโต) นายสมลาภ(ลูกชายคนรอง) นางสาวอภิชญา(ลูกสาวคนสุดท้อง)ครอบครัวนางแต้วจัดได้ว่าเป็นครอบครัวที่มีฝีมือในการสร้างสรรค์ลวดลายปลาตะเพียนที่ดีที่สุดในจำนวนพี่น้องทั้งหมดของป่าต๋อยเพราะนายบุญมาก สามีนางแต้วเคยเรียนศิลปะมาก่อน ตอนที่เรียนที่วิทยาลัยอาชีวะและปัจจุบันเป็นครูสอนศิลปะ จึงมีหัวก้าวหน้ามากในการออกแบบลวดลายบนปลาตะเพียนมากกว่าคนอื่น ๆ และมีการถ่ายทอดการออกแบบลวดลาย บนปลาตะเพียนไปสู่พี่น้องครอบครัวอื่นๆ สืบกันมาและนางแต้วเองก็มีทักษะใน

การออกแบบระบายสี และการเลือกใช้สีที่สวยงามแปลกตามากกว่าคนอื่น ๆ จึงทำให้ปลาตะเพียนโบราณในยุคหลังๆ ออกมามีสีที่สวยงามแปลกตามากกว่าเมื่อก่อน ที่มักจะใช้สีพื้นๆ ธรรมดาไม่มีลวดลายวิจิตรบรรจงเหมือนในปัจจุบันนี้ จากการที่มีทักษะฝีมือที่เหนือกว่าคนอื่น ๆ และการออกแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของนางแก้วส่งผลให้ได้รับการคัดเลือกให้เป็นช่างฝีมือดีเด่นในงานหัตถกรรมสานปลาตะเพียนโบราณของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อครั้งจัดงานเฉลิมฉลองอยุธยาบรมกโลกในปีพ.ศ.2546 และมีชาวต่างประเทศที่มาร่วมชมในงานชื่นชมฝีมือการออกแบบระบายสีบนปลาตะเพียนโบราณของนางแก้ว ติดตามให้เดินทางไปสอนการออกแบบ ตกแต่งระบายสีปลาตะเพียนโบราณที่ประเทศอังกฤษในปีพ.ศ.2547 มาแล้วและเป็นช่องทางให้ปลาตะเพียนโบราณงานจักสานฝีมือชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีโอกาสเดินทางไปแสดง อดิหมชาวต่างชาติที่ประเทศอังกฤษในเวลาต่อมาและเปิดตลาดการค้าส่งออกงานหัตถกรรมจักสานปลาตะเพียนโบราณงานฝีมือจากภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสามารถส่งออกไปยังต่างประเทศได้เป็นผลสำเร็จตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

5) ครอบครัวนายโต้ง(น้องชายป่าคู่ยคนโต)มีสมาชิกทั้งหมด 6 คนประกอบด้วย นายโต้ง นางสาวสมพร(ภรรยา นายโต้ง) นายสามารถ(ลูกชายคนโต) นางสาวสมร(ลูกสาวคนรอง) นางสาวจิตรา(ลูกสาวคนสุดท้อง) เด็กชายสมบัติ(ลูกชายคนเล็ก) นายโต้งมีอาชีพเป็นช่างซ่อมรถยนต์ทั่วไป นายสามารถลูกชายคนโตทำงานบริษัท นางสาวสมรทำงานห้างสรรพสินค้า นางสาวจิตราเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัย เด็กชายสมบัติเรียนชั้นมัธยมต้น นางสาวสมพรภรรยา นายโต้งทำอาชีพเสริมปลาตะเพียนโบราณจากการค้าขายอาหารที่ถือเป็นงานประจำมีลูกสาวทั้งสองคนมาช่วยเหลือในบางครั้ง แต่ไม่ได้ทำปลาตะเพียนในทุกขั้นตอนนางสมพรจะรับปลาตะเพียนโบราณที่สานเป็นตัวแล้วมาระบายสีให้สวยงามตามที่นางแก้วที่มาว่าจ้างให้ระบายสีปลาตะเพียนโบราณ คิดค่าระบายสีเป็นตัวๆละเท่าไรแล้วแต่ขนาดใหญ่เล็กอย่างไรเป็นสำคัญ ครอบครัวนางแก้วจะทำปลาตะเพียนโบราณครบทุกขั้นตอนตั้งแต่การสานตัวปลาตะเพียนทุกขนาดที่ต้องการ นำมาระบายสีตามลวดลายที่ออกแบบไว้ นำตัวปลาตะเพียนโบราณที่ระบายสีแห้งแล้ว มาร้อยเป็นพวงปลาตะเพียนโบราณตามขนาดและจำนวนที่กำหนดและตามที่ลูกค้าสั่งทำอีกด้วย

6) ครอบครัวนายตี(น้องชายป่าคู่ยอีกคน)มีสมาชิกทั้งสิ้น 5 คนประกอบด้วย นายตี นางสาวสำเนา(ภรรยา นายตี) นายสุรชาติ(ลูกชายคนโต) นายสุรเชษฐ(ลูกชายคนรอง) นางสาวสินีนาด(ลูกสาวคนสุดท้อง) นายตีทำกระชังเลี้ยงปลาในแม่น้ำ นางสาวสำเนาช่วยงานในการเลี้ยงปลาและใช้เวลาว่างทำปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเสริม นายสุรชาติทำงานในหน่วยงานราชการแห่งหนึ่ง นายสุรเชษฐเป็นพนักงานเก็บค่าโดยสารรถบขส. นางสาวสินีนาดเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัย นางสาวสำเนาทำจ้างระบายสีปลาตะเพียนโบราณเช่นเดียวกันซึ่งรับปลาตะเพียนมาจกนางแก้ว

เช่นเดียวกันด้วย ในเวลาว่างลูกสาวนางสำเภาก็จะมาช่วยแม่ระบายสีปลาตะเพียนใบลานด้วยเช่นกัน

7) ครอบครัวนายบันเทิง(ลูกชายนางตี๋ม)หลังจากแต่งงานแยกครอบครัวจากพ่อแม่แล้ว ก็ยังคงให้ภรรยาของนายบันเทิงคือนางสมใจ ทำอาชีพรับจ้างระบายสีปลาตะเพียนใบลานเป็นอาชีพเสริมไปด้วยเช่นเดียวกัน นายบันเทิงและนางสมใจมีอาชีพหลักในการเป็นลูกจ้างชั่วคราวของโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งไม่มีลูกจึงใช้เวลาว่างจากการทำงานประจำ มารับจ้างระบายสีปลาตะเพียนใบลานเพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัวอีกทางหนึ่ง

8) ครอบครัวนายอภิชาติ(ลูกชายคนโตนางแต้ว)แต่งงานมีครอบครัวใหม่กับนางจินตนาทั้งสองคนทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งในนิคมอุตสาหกรรมใกล้เคียงบ้าน แต่ก็ยังใช้เวลาที่ว่างจากการทำงานในโรงงานมาช่วยงานของที่บ้านพ่อแม่คือนางแต้วที่เปิดเป็นร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานถึง 2 แห่งและยังผลิตปลาตะเพียนใบลานแบบครบวงจรอีกด้วย จึงใช้แรงงานมากกว่าที่อื่นๆซึ่งก็ทำให้ครอบครัวนายอภิชาติมีรายได้เสริม จากการรับจ้างทำวงปลาตะเพียนใบลานเป็นชุดตามที่ลูกค้าต้องการแล้วแต่ขนาดใหญ่เล็กแตกต่างกันไป

9) ครอบครัวนางสาวสมร(ลูกสาวนายโต้ง)หลังจากแต่งงานกับนายอนุชิตก็แยกครอบครัวมาจากพ่อแม่สร้างครอบครัวใหม่ทั้งสองคนทำงานเป็นพนักงานเทศบาลเป็นอาชีพหลัก แต่ก็ยังคงใช้เวลาว่างมารับจ้างระบายสีปลาตะเพียนใบลานเป็นอาชีพเสริมอยู่เพราะนางสาวสมรเคยช่วยแม่ทำมาก่อนจึงรู้วิธีการทำอย่างดีและเห็นว่าการทำปลาตะเพียนใบลานนั้นถึงแม่จะมีรายได้ไม่มากมายนัก แต่ก็ยังเป็นอาชีพที่คนรุ่นปู่ย่าตายายทำสืบทอดต่อกันมาจึงยังคงยึดอาชีพทำปลาตะเพียนใบลานกันอยู่ต่อไป

10) ครอบครัวนางสาวสินีนาถ(ลูกสาวนายตี๋) หลังเรียนจบมหาวิทยาลัยก็แต่งงานกับข้าราชการครูคนหนึ่งและทำงานในศูนย์ดูแลเด็กอ่อนของวัดแห่งหนึ่งเป็นอาชีพประจำแต่ก็ยังคงใช้เวลาว่างจากการทำงานประจำมารับจ้างทำปลาตะเพียนใบลานช่วยแม่อยู่ต่อไป

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ป้าต๋อยนั้นไม่มีลูกหลานสืบทอดภูมิปัญญาการทำปลาตะเพียนใบลานในรุ่นต่อมาเลย ลูกๆทุกคนรวมถึงครอบครัวก็ไม่มีใครสนใจที่จะทำปลาตะเพียนใบลานงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ศิลปะและภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อนๆถ่ายทอดวิชาความรู้เอาไว้ให้แต่อย่างใด เท่าที่สอบถามเหตุผลจากลูกๆทุกคนตอบเกือบเหมือนกันว่า งานสานปลาตะเพียนใบลานของแม่เสียเวลามากต้องใช้ความอดทนสูง ซ้ำยังต้องใช้ทักษะในเชิงช่างศิลป์ในการระบายสีให้ปลาสวยงามใช้เวลานานกว่าจะได้แต่ละตัว ทำซ้ำแล้วซ้ำอีกหลายทีดีกว่าจะเสร็จสิ้นครบชิ้นตอนที่สำคัญรายได้ไม่มากเท่าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจึงไม่เกิดแรงจูงใจให้ทำปลาตะเพียนใบลาน

ตามอย่างแม่ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่ารุ่นลูกรุ่นหลานไม่มีคนสืบทอดศิลปะและภูมิปัญญาการทำปลาตะเพียนโบราณต่อจากป้าตุ้ยอย่างแน่นอน

ในส่วนของครอบครัวน้องๆของป้าตุ้ยยังโชคดีกว่ามากที่ยังมีลูกๆในทุกครอบครัวสืบทอดศิลปะการทำปลาตะเพียนโบราณสืบต่อไปอีกหนึ่งช่วงอายุคน แต่ส่วนใหญ่ก็ทำได้เพียงการทำเป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้จุนเจือครอบครัวเท่านั้นเอง ไม่มีใครหรือครอบครัวไหนที่ตั้งใจทำให้เป็นกิจจะลักษณะอย่างจริงจังเหมือนในรุ่นพ่อแม่และน้องๆ โดยเฉพาะน้องสาวทั้งสองครอบครัวและโดยอย่างยิ่งน้องสาวที่ชื่อแต้ว นั้นจะทำอย่างจริงจังและมุ่งมั่นในการสืบสานศิลปะภูมิปัญญาแขนงนี้อย่างทุ่มเทมุ่งมั่นสืบต่อไปอาจเป็นเพราะมีคู่ชีวิตที่มีความรู้ทางด้านงานศิลปะรวมทั้งมีความชอบในศาสตร์และศิลป์ด้านการทำปลาตะเพียนโบราณอยู่ก็เป็นไปได้

จึงเป็นปัญหาใหญ่ที่ทุกคนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปลาตะเพียนโบราณมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนว่าจะร่วมมือกันดำเนินการกันอย่างไรต่อไป เพื่อรักษาภูมิปัญญาเก่าแก่ด้านงานฝีมือชิ้นนี้ให้คงอยู่ได้สืบต่อไป เพื่อเป็นมรดกตกทอดสืบต่อไปให้แก่คนรุ่นลูกหลานในปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาปรับปรุงงานฝีมือการสานปลาตะเพียนโบราณให้ทันสมัยเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่ และช่วยเหลือผู้ที่ประกอบอาชีพงานหัตถกรรมพื้นบ้านให้มีแรงจูงใจและขวัญกำลังใจที่จะสืบสานงานศิลปะและภูมิปัญญาอย่างเช่นปลาตะเพียนโบราณกันต่อไป

เพราะว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่นที่ความสำคัญถูกส่งต่อสืบสานกันมายาวนานจนเป็นวัฒนธรรมประจำในแต่ละท้องถิ่น เป็นมรดกตกทอดจากคนรุ่นปู่ย่าตายายมาสู่รุ่นลูกหลานในปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีหลากหลายประเภทซึ่งเกิดจากการเรียนรู้สั่งสมของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีตถ่ายทอดมาสู่ปัจจุบัน ภูมิปัญญามีทั้งที่เป็นคำสอนที่ดีงามในการประพฤติปฏิบัติทั้งที่เป็นการประกอบสัมมาอาชีพ ทั้งที่เป็นอาหารการกินที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาด้านการรักษาพยาบาลศิลปะบันเทิงการแสดงทั้งหลายรวมถึงสิ่งของที่ใช้ในการประดับประดาบ้านเรือนให้สวยงาม ในแต่ละท้องถิ่นจะมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไป ภูมิปัญญาบางสิ่งบางอย่างอาจมิให้พบเห็นได้ทั่วไปในหลายพื้นที่แต่ภูมิปัญญาบางอย่างจะมีให้เห็นได้เพียงเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น

บางทีการสูญหายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายสิ่งหลายอย่างในหลายพื้นที่ อาจเป็นสัญญาณชี้ให้เห็นว่าผู้คนในสังคมได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอันส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมไทยได้เช่นเดียวกัน

4.2.2 รายได้ของครอบครัวผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันในรอบหนึ่งปี

ตารางที่ 4.1 แสดงรายได้ของครอบครัวผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันในแต่ละเดือน

ครอบครัว	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
มกราคม	3,100	3,300	10,600	3,600	3,400	3,400	2,800	3,100	2,300	2,600
กุมภาพันธ์	3,400	3,700	9,200	3,200	2,900	3,100	2,500	2,800	2,900	2,800
มีนาคม	3,200	4,100	7,800	3,900	2,800	3,200	2,600	2,600	2,400	2,500
เมษายน	4,500	5,400	16,000	4,100	3,200	3,800	3,300	3,200	2,900	3,000
พฤษภาคม	3,100	3,200	7,600	2,800	2,500	3,100	2,700	2,400	2,200	2,500
มิถุนายน	2,800	3,200	8,800	3,000	2,700	2,600	2,900	2,500	2,300	2,400
กรกฎาคม	2,900	3,300	8,700	2,800	2,900	2,700	2,600	2,800	2,500	2,300
สิงหาคม	3,200	4,100	9,900	3,200	3,100	3,000	2,800	3,300	2,700	2,800
กันยายน	3,400	4,400	10,200	3,500	3,200	3,300	3,100	3,200	3,000	3,300
ตุลาคม	3,600	4,600	11,000	3,800	3,600	3,500	3,300	3,500	3,100	3,200
พฤศจิกายน	4,100	4,800	11,200	3,800	3,700	3,800	3,500	3,800	3,600	3,400
ธันวาคม	4,800	5,400	18,900	4,100	4,200	4,300	3,900	4,200	3,700	3,900
รวม	42,100	49,500	129,900	41,800	38,200	39,800	36,000	37,600	33,600	34,700

จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า ครอบครัวยุคใหม่มีรายได้จากการทำปลาดิบเลี้ยงปลา เลี้ยงเดือนละตั้งแต่ 2,800–4,100 บาท ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราค่าแรงขั้นต่ำของจังหวัด พระนครศรีอยุธยาที่อยู่ประมาณ 5,300 บาท/เดือนแล้ว จะเห็นได้ว่ารายได้จากการทำปลาดิบเลี้ยงปลา ของแต่ละครอบครัวนั้นต่ำกว่ารายได้ขั้นต่ำของแรงงานไร้ฝีมือในภาคอุตสาหกรรมเสียอีก ยกเว้นเพียงแค่ครอบครัวของนางคิ้วเท่านั้นที่มีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 10,000 บาท/เดือน เพราะว่ามี ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลาดิบเลี้ยงปลาด้วยรายได้รวมจึงมากกว่าครอบครัวอื่น

4.2.3 ระบบการตลาดของปลาดิบเลี้ยงปลาในปัจจุบัน

การจัดจำหน่ายปลาดิบเลี้ยงปลาในปัจจุบัน มีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ดังนี้

- 1) ร้านค้าที่จำหน่ายปลาดิบเลี้ยงปลาอยู่ 2 แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประเภทงานจักสานปลาดิบเลี้ยงปลาที่ริมถนนหน้าโรงพยาบาลไปชุมชนหัวแหลมตรงข้ามสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ซึ่งเป็นร้านเดียวกับร้านของนางคิ้วนั่นเองอีกหนึ่งร้านตั้งอยู่บริเวณหน้าโรงเรียนประจักษ์ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 2) ปลาดิบเลี้ยงปลายังมีวางขายตามแผงร้านค้าเล็กๆอีกหลายแห่ง เช่น ในตลาดเจ้าพรหม ตลาดหัวรอ ตลาดหน้าวังจันทร์เกษม ตลาดแกรนด์และในศูนย์การค้าที่สำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่น เทสโก้โลตัส ห้างบิ๊กซี ห้างแอมโปมอลล์ ห้างอัมพรสรรพสินค้า เป็นต้น
- 3) ออกร้านจำหน่ายตามงานเทศกาลต่างๆที่ทางจังหวัดจัดขึ้นเป็นประจำในทุกปี เช่น งานอยุธยาจรดไกล งานวันขึ้นปีใหม่ งานวันสงกรานต์ งานวันลอยกระทง งานออกพรรษา และงานเทศกาลอื่นๆและในบางครั้งก็ไปออกงานแสดงของหน่วยราชการทั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอื่นๆ
- 4) ร้านค้านายฉัตรภัณฑ์ที่กรุงเทพมหานครรับสินค้าปลาดิบเลี้ยงปลาไปวางจำหน่าย ให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
- 5) ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในแต่ละจังหวัด โดยการส่งเสริมของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 การโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าปลาดิบเลี้ยงปลาใช้นั้นใช้ช่องทางการประชาสัมพันธ์สินค้าดังนี้
 - 1) ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่นำปลาดิบเลี้ยงปลาไปลงโฆษณาในใบประกาศท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2) องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดทำหนังสือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3) วารสารประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานราชการในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4) ร่วมงานกิจกรรมของสถานศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5) จัดทำปลาตะเพียนโบราณขนาดใหญ่ที่สุดในโลกที่บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลองครบรอบวันประสูติ 1 พระชันษาของพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ

6) เว็บไซต์ในอินเทอร์เน็ตที่หลากหลายเว็บไซต์ลงโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

7) คณะกรรมการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติใช้รูปปลาตะเพียนโบราณ ศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นรูปโลโก้ของผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปรู้จักปลาตะเพียนโบราณกันอย่างแพร่หลาย การทำบรรจุภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบัน มีการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อให้เหมาะสมกับขนาดของปลาตะเพียนโบราณดังนี้

1) ปลาตะเพียนโบราณขนาดใหญ่ ใช้บรรจุภัณฑ์กล่องกระดาษที่ออกแบบมาเฉพาะใส่ปลาตะเพียนโบราณโดยเฉพาะตามขนาดที่กำหนด

2) ปลาตะเพียนโบราณขนาดกลาง ใช้ถุงพลาสติกตามขนาดพวงปลาตะเพียนโบราณใส่บรรจุมัดปากถุง

3) ปลาตะเพียนโบราณขนาดเล็ก ทำเช่นเดียวกับปลาตะเพียนโบราณขนาดกลาง

4) เฉพาะกรณีที่ชาวต่างชาติซื้อสินค้าจะบรรจุใส่กล่องกระดาษให้อย่างดี ในทุกขนาดของปลาตะเพียนโบราณเพื่อความสะดวกในการขนส่งเดินทางของชาวต่างชาติ
ราคาปลาตะเพียนโบราณที่จำหน่ายในปัจจุบัน

1) ปลาตะเพียนโบราณขนาดใหญ่พิเศษเรียกว่า ชุด 15 ตัว ประกอบด้วย ปลาตะเพียนตัวแม่ขนาดใหญ่ 1 ตัว ลูกปลาตะเพียน 3 แถวๆละ 5 ตัว ราคาชุดละประมาณ 2,000-3,500 บาท ราคาขึ้นอยู่กับลวดลายสีส้มและความยากง่ายในการระบายสีปลาตะเพียนโบราณแต่ละตัว

2) ปลาตะเพียนโบราณขนาดใหญ่เรียกว่า ชุด 12 ตัว ประกอบด้วย ปลาตะเพียนตัวแม่ขนาดใหญ่ 1 ตัว ลูกปลาตะเพียน 3 แถวๆละ 4 ตัว ราคาชุดละประมาณ 1,000-2,000 บาท

3) ปลาตะเพียนโบราณขนาดกลางเรียกว่า ชุด 9 ตัว ประกอบด้วย ปลาตะเพียนตัวแม่ขนาดกลาง 1 ตัว ลูกปลาตะเพียน 3 แถวๆละ 3 ตัว ราคาชุดละประมาณ 500-1,000 บาท

4) ปลายตะเพียนใบลานขนาดเล็กเรียกว่า ชูด 6 ตัว ประกอบด้วย ปลายตะเพียนตัวแม่ขนาดเล็ก 1 ตัว ลูกปลายตะเพียน 3 แถวๆละ 2 ตัว ราคาชูดละประมาณ 100-500 บาท

5) ปลายตะเพียนใบลานขนาดต่างๆจำหน่ายเป็นตัว ราคาตั้งแต่ตัวละ 10-100 บาทแล้วแต่ขนาดใหญ่เล็กและความยากในการระบายสีรวมถึงลวดลายที่แตกต่างกันไป

4.2.4 ตารางแสดงรายละเอียดราคาจำหน่ายปลายตะเพียนใบลาน

ตารางที่ 4.2 แสดงรายการชนิดสินค้าปลายตะเพียนใบลานและราคาจำหน่ายปลายตะเพียนใบลาน

ชนิดสินค้า	ชื่อเรียกสินค้า	ราคาสินค้า
ปลายตะเพียนใบลานขนาดพิเศษ	ชูด 15 ตัว	2,000 – 3,500 บาท
ปลายตะเพียนใบลานขนาดใหญ่	ชูด 12 ตัว	1,000 – 2,000 บาท
ปลายตะเพียนใบลานขนาดกลาง	ชูด 9 ตัว	500 – 1,000 บาท
ปลายตะเพียนใบลานขนาดเล็ก	ชูด 6 ตัว	100 – 500 บาท
ปลายตะเพียนใบลานเป็นตัว	-	10 – 100 บาท

4.2.5 ขั้นตอนวิธีในการทำปลายตะเพียนใบลานในปัจจุบัน

ปลายตะเพียนใบลานศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีขั้นตอนและวิธีการทำดังนี้

4.2.5.1 การเตรียมใบลาน วัตถุดิบที่ใช้ในการสานปลายตะเพียนในปัจจุบันของชาวบ้านในชุมชนหัวแหลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ใบลาน ซึ่งเป็นส่วนยอดอ่อนของต้นลานที่ชใบเลี้ยงเดี่ยวในตระกูลปาล์มเช่นเดียวกับต้นตาล ต้นลานสามารถขึ้นได้ในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ต้นลานแบ่งตามสภาพภูมิประเทศที่พบในประเทศไทยได้ 3 ชนิดดังนี้

1) ลานวัด เป็นต้นลานที่นิยมปลูกกันโดยทั่วไปภายในบริเวณวัด เช่นเดียวกับต้นตาลพบว่าในหลายพื้นที่ของประเทศไทยโดยเฉพาะภาคเหนือและอีสานมักจะปลูกต้นตาลและต้นลานไว้ในวัดเพื่อใช้ใบตาล ผลตาล กาบใบตาล รวมถึงลำต้นของตาลในประโยชน์ด้านต่างๆมากมาย ในขณะที่ต้นลานนั้นใบลานมีคุณสมบัติที่เหมาะสมทนทานจึงมักใช้ใบลานในการ

จดบันทึกเรื่องราวต่างๆทางพระพุทธศาสนารวมถึงสรรพความรู้ทางด้านอื่นๆไว้ในใบลานตั้งแต่ครั้งในอดีตที่ผ่านมา

2) ลานคำหรือลานพร้าว เป็นต้นลานพันธุ์ดั้งเดิมของไทยพบได้ในแทบทุกพื้นที่และมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามพื้นที่ต่างๆชาวบ้านใช้ประโยชน์จากต้นลานในการทำงานจักสานประเภทเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันต่างๆเช่น กอบ หมวก หลังคา เป็นต้น

3) ลานพรุ พบมากในภาคใต้ในพื้นที่ป่าพรุไม่ค่อยพบเห็นในภูมิภาคอื่นๆของประเทศไทยจึงมีชื่อเรียกว่า ลานพรุ

ใบลานที่นำมาใช้ในการจักสานต้องใช้ส่วนที่เป็นยอดอ่อนของต้นลานเท่านั้นตัดใบลานอ่อนในขณะที่ยังไม่คลี่กาบใบออกจากกัน นำมาฉีกแยกออกทีละกาบใบแล้วตากแดดให้แห้ง จากนั้นแยกใบลานตามขนาดใหญ่อเล็กเพื่อความสะดวกในการเลือกใช้สานปลาคะเพียนใบลานต่อไป

ตามปกติใบลานจะมีลักษณะด้านโคนใบจะกว้างและหนาจากนั้นจะเรียวค่อนไปด้านปลายใบ ในการเตรียมใบลานจึงต้องมีการวัดขนาดที่พอเหมาะแล้วตัดหัวตัดท้ายด้วยมีด เมื่อได้ใบลานตามขนาดที่ต้องการแล้วใช้มีดปลายแหลมคม กรีดใบลานออกจากก้านใบในหนึ่งก้านใบลาน เมื่อกรีดแยกออกจากกันแล้วจะได้ใบลาน 2 ชั้น จากนั้นนำใบลานที่กรีดแยกออกมาแล้วไปตัดแต่งขนาดให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเท่าๆกันโดยใช้เครื่องมือเฉพาะกิจที่มีชื่อเรียกว่า “เลียด” เป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านในชุมชนหัวแหลมใช้ในการกำหนดขนาดเส้นขอบของใบลานให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ “เลียด” ทำหน้าที่ในการตัดแต่งขอบใบลานให้เป็นเส้นตรงตามขนาดที่กำหนดเพื่อความสวยงามและสะดวกเวลานำไปสานขึ้นรูปปลาคะเพียนใบลานต่อไป

4.2.5.2 การสานปลาคะเพียนใบลาน ในขั้นตอนการสานปลาคะเพียนใบลานนั้นมีส่วนที่สำคัญประกอบด้วย

1) กระจอมปลาหรือกระจังบนคือ ส่วนที่อยู่บนสุดของพวงปลาคะเพียนใบลานในแต่ละชุด มีลักษณะคล้ายดาวแปดแฉกมีส่วนนูนขึ้นทั้งสองด้านทั้งด้านบนและด้านล่าง กระจอมปลาใช้สำหรับเป็นที่แขวนแม่ปลาคะเพียนใบลานตัวใหญ่ โดยให้เชือกหรือด้ายแขวนแม่ปลาคะเพียนใบลานตัวใหญ่ตรงจุดศูนย์กลางของกระจอมปลานั้นเอง ซึ่งจากการแขวนดังกล่าวจะทำให้แม่ปลาคะเพียนใบลานแขวนอยู่ใต้กระจอมปลาห่างพอประมาณส่วนด้านบนของกระจอมปลาทำเชือกให้เป็นที่สำหรับผูกหรือแขวนปลาคะเพียนใบลานได้ทั้งชุดหรือทั้งพวง ในส่วนของแฉกทั้งแปดของกระจอมปลาใช้เป็นที่สำหรับแขวนปีกเป้าหรือเม็ดซึ่งเป็นเครื่องตกแต่งเข้าสู่ปลาคะเพียนใบลานให้ดูสวยงาม

2) ปลาตะเพียนใบลานตัวแม่ เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของการทำปลาตะเพียนใบลานเพราะเป็นตัวแม่ที่ทำหน้าที่โช่วหรือแขวนลูกปลาเข้าสู่ชุดรวมถึงเครื่องประดับตกแต่งอื่นๆให้ดูกลมกลืนสวยงาม ขนาดของปลาตะเพียนใบลานตัวแม่จะเป็นตัวกำหนดจำนวนของลูกปลาตะเพียนต่อไปว่า ปลาตะเพียนใบลานชุดดังกล่าวจะเป็นชุดใหญ่พิเศษ ชุดใหญ่ ชุดกลาง หรือชุดเล็ก

3) หางปลาตะเพียนใบลานนับว่าเป็นอีกส่วนที่สำคัญของการสานปลาตะเพียนใบลาน เพราะว่าโดยปกติในการสานปลาตะเพียนใบลานนั้นไม่ว่าจะเป็นปลาตะเพียนขนาดใดใหญ่หรือเล็ก ที่ต้องใช้ใบลานสองชั้นมาขึ้นรูปสอดคล้องประสานกันไปตามกรรมวิธีของการสานปลาตะเพียนใบลานที่ทำกันทั่วไป แต่สุดท้ายเมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนการสานจะได้ปลาตะเพียนใบลานกลมๆมีครีบบนและครีบล่างด้านละ 2 ครีบ แต่ปลาตะเพียนใบลานที่ได้นั้นจะไม่มีส่วนของหางปลาที่มีลักษณะแบนๆมีครีบสองข้างทั้งด้านบนและด้านล่างเหมือนหางปลาตะเพียนในธรรมชาติ ดังนั้นขั้นตอนต่อจากการสานตัวปลาตะเพียนใบลานเสร็จแล้วต้องสานในส่วนหางต่อไปทุกครั้งในทุกตัว เพราะในส่วนของหางปลาตะเพียนตัวนั้นๆต้องใช้ใบลานขนาดเดียวกันมาเย็บต่อกันด้านกว้างสองใบจึงจะดูสมดุลสวยงาม

4) การสานกระทงเกลือหรือดาวห้าแฉกเป็นส่วนที่ใช้สำหรับแขวนลูกปลาตะเพียนใบลานเพื่อเข้าสู่ชุดหรือเข้าพวงปลานั้นเอง โดยการแขวนลูกปลาต่อจากแม่ปลาตะเพียนในพวง โดยให้ห่างจากตัวแม่ปลาพอประมาณ การแขวนลูกปลาตะเพียนก็แขวนด้านใต้กระทงเกลือ เหมือนกับการแขวนแม่ปลาด้านใต้กระโجمปลานั้นเอง ในส่วนของแฉกทั้งห้าแฉกก็ใช้เครื่องตกแต่งแขวนประดับให้สวยงามเช่นเดียวกับกระโجمปลาเช่นกัน

5) การสานปีกเป้าหรือเม็ดเป็นส่วนตกแต่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเข้าสู่ชุดปลาตะเพียนใบลาน เพราะปีกเป้าหรือเม็ดใช้เป็นเครื่องตกแต่งและเครื่องกำหนดระยะห่างระหว่างปลาตะเพียนตัวแม่กับกระโجمปลาและกำหนดระยะห่างระหว่างลูกปลาตะเพียนกับกระทงเกลือและใช้สำหรับตกแต่งบริเวณปลายแฉก ทั้งในส่วนของปลายกระโجمปลาและที่ปลายกระทงเกลือรวมถึงตกแต่งด้านล่างของลูกปลาตะเพียนอีกด้วย

6) ใบโพธิ์ เป็นเครื่องตกแต่งอีกอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ชุดปลาตะเพียนใบลานดูสวยงามมีสีสันมากขึ้น ใบโพธิ์จะนำมาแขวนไว้ได้ปีกเป้าหรือเม็ดที่ประดับอยู่บริเวณปลายแฉกทั้งของกระโجمปลาและปลายกระทงเกลือรวมถึงใต้ท้องของลูกปลาตะเพียนอีกด้วยเช่นกัน

7) ลูกปลาตะเพียนใบลาน เป็นส่วนที่ใช้ประกอบกับตัวแม่ปลาตะเพียนนั่นเอง ลูกปลาตะเพียนที่สำคัญนั้นต้องมีขนาดที่เหมาะสมกับตัวแม่ปลาตะเพียน เพื่อให้เกิดความ

สมควรเวลาที่นำไปเข้าสู่ด้วยกันถูกลาตะเพียนจะมากหรือน้อยก็ตัวนั้นจะขึ้นอยู่กับลาตะเพียนตัว
แม่มีขนาดเท่าใดใหญ่หรือเล็กดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น

4.2.5.3 การระบายสีปลาตะเพียนโบราณ ในขั้นตอนนี้จะประกอบด้วยขั้นตอนที่
สำคัญอยู่ 2 ขั้นตอนด้วยกันดังนี้

1) ขั้นตอนการลงสีพื้น เป็นการระบายสีปลาตะเพียนทั้งตัวด้วยสีเดียว
เป็นการเพิ่มสีสันให้สวยงามและลบรอยตำหนิต่างๆที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการสานปลาตะเพียน สีลง
พื้นที่นิยมกันในอดีตมักเป็นสีโทนแก่สีเข้มจัดเช่น สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน สีทอง สีเงิน เป็นต้น
ต่อมาในยุคปัจจุบันการใช้สีลงพื้นปรับเปลี่ยนไปตามความนิยมของผู้บริโภคมากขึ้นมีการใช้สีลง
พื้นที่แปลกตามากยิ่งขึ้นเกือบทุกเฉดสีทีเดียว

2) ขั้นตอนการเขียนลวดลาย นับเป็นอีกหนึ่งขั้นตอนที่สำคัญมากของ
การทำปลาตะเพียนโบราณทีเดียวเพราะในปัจจุบันการเขียนลวดลายรวมถึงการระบายสีในตัวปลา
ตะเพียนเป็นจุดขายที่สำคัญของปลาตะเพียนโบราณในยุคการแข่งขันระบบการตลาดเสรีขั้นตอน
การเขียนลวดลายบนตัวปลาตะเพียนมีดังนี้

(1) การวาดเกล็ดปลา เมื่อก่อนในอดีตมักนิยมใช้ฟู่กันเล็กปลาย
แหลมจุ่มสีขาวหรือสีเงินระบายเป็นรูปร่างโค้งซ้อนสลับเหมือนเกล็ดปลาตะเพียนจริงทั่วทั้งตัว
ยกเว้นที่บริเวณหางปลาและด้านหัวปลาสำหรับการระบายสีในช่องเกล็ดปลานั้น ใช้ฟู่กันเล็กปลาย
แหลมเช่นเคยจุ่มสีที่ระบายแล้วตัดกับสีลงพื้นได้ดีหรือสีโทนตรงข้ามกับสีลงพื้น จะทำให้สีระบาย
เกล็ดดูโดดเด่นสวยงามตัดกับสีลงพื้นอย่างลงตัว ในการระบายสีเกล็ดปลาตะเพียนใช้ฟู่กันระบาย
คล้ายรูปพัดในทุกเกล็ดของปลาจนทั่วทั้งตัว แต่ในปัจจุบันนิยมใช้ปากกาเมจิกสีดำหรือน้ำเงินวาด
เส้นลายเกล็ดปลาแทนการใช้ฟู่กันเหมือนในอดีต

(2) การวาดลวดลายหัวปลาตะเพียน บริเวณหัวปลาตะเพียนจะมี
ลวดลายลักษณะพิเศษโดยการวาดลายเส้นโค้ง ออกจากตัวปลาจำนวนสองเส้นห่างกันพอประมาณ
ระบายสีเป็นแนวเส้นตั้งเหมือนเหงือกปลาซ้อนกันทั้งสองเส้น โค้ง ส่วนบริเวณปลายปากของตัว
ปลาตะเพียนระบายสีเป็นวงกลมเล็กๆคล้ายลูกตาของปลาทั้งสองข้าง แล้วใช้ปลายฟู่กันระบายสีดำ
เป็นจุดตรงกลางเป็นตาของปลา ปัจจุบันนิยมใช้ปากกาเมจิกสีดำระบายแทนการใช้ฟู่กันเพราะ
หาง่ายและใช้สะดวกกว่ามาก

(3) การวาดลวดลายบนหางปลาตะเพียน หางปลาตะเพียนส่วน
ใหญ่มักจะใช้โบราณสองใบมาเย็บต่อกันด้านกว้างแล้วพับขึ้นรูปเป็นหางปลา ซึ่งจะทำให้ได้หาง
ปลาตะเพียนที่ใหญ่กว้างมากขึ้น ดูสมส่วนและโดดเด่นเวลาเข้าสู่คพวงปลาตะเพียนโบราณครบ

ชุด การวาดลวดลายบริเวณหางปลา รวมถึงการระบายสีจะมีลวดลายที่นิยมใช้กันอยู่หลายลวดลาย แล้วแต่ว่าจะกำหนดรูปแบบอย่างไรให้ดูสวยงามสะดุดตา รวมถึงการเลือกใช้สีส้นระบายหางปลา อีกด้วยเช่นกัน แต่โดยส่วนใหญ่ที่นิยมทำกันมาคือการเลือกใช้สีส้นที่กลมกลืนใกล้เคียงหรือใช้สี เดียวกันกับสีระบายลวดลายเกล็ดปลานั้นเอง

(4) การระบายสีที่ปลายหางและปลายครีบปลาตะเพียนมักนิยม ใช้สีเดียวกับสีระบายเกล็ดปลา หรืออาจใช้สีทองระบายที่ส่วนปลายของหางปลาและครีบปลา ทั้งหมด เพื่อช่วยขับให้ลวดลายบนตัวปลาและหางปลาดูสวยงามโดดเด่นมากขึ้น

(5) การระบายสีกระโجمปลา พื้นสีของกระโجمปลามักใช้สี เดียวกับสีลงพื้นตัวปลาระบายจนทั่วกระโجم สำหรับบริเวณจุดยอดกึ่งกลางของกระโجم ทั้ง ด้านบนและด้านล่างระบายด้วยสีทองหรือสีเหลือง หรืออาจใช้สีเดียวกับที่ระบายเกล็ดปลาก็ได้ ระบายสีเป็นวงกลมรอบๆจุดกึ่งกลางกระโجمคล้ายดอกทานตะวันทั้งสองด้าน

(6) การระบายสีกระตงเกลื้อ ระบายสีเช่นเดียวกับกระโجمปลา ทุกอย่าง ยกเว้นเพียงแค่จุดกึ่งกลางของกระตงเกลื้อที่ระบายเฉพาะด้านบนเท่านั้น

(7) การระบายสีปักเป้า ระบายทั้งเม็ดด้วยสีเดียวกันกับสี ระบายเกล็ดปลาและบริเวณหางปลากับปลายครีบทั้งหมด

(8) การระบายสีลูกปลาตะเพียน การใช้สีทั้งสีลงพื้น สีระบาย เกล็ด สีปลายหางปลายครีบใช้สีเหมือนกัน อาจจะแตกต่างบ้างที่การสร้างลวดลาย หรือระบายสี ลวดลายบนตัวลูกปลาเท่านั้น

4.2.5.4 การเข้าฟองปลาตะเพียนโบราณ ขั้นตอนการเข้าชุดหรือเข้าฟองปลา ตะเพียนนั้นมีขั้นตอนดังนี้

1) นำกระโجمปลามาร้อยเชือกหรือด้ายด้านบนก่อน โดยร้อยเม็ดปักเป้า จำนวน 3 ลูกไว้ด้านบนของกระโجمปลา เพื่อให้ดูสวยงามไม่ว่างเปล่าเกินไป มัดเชือกหรือด้ายให้ เรียบร้อยแข็งแรงไม่หลุดได้ง่าย

2) นำเชือกหรือด้ายมาร้อยด้านล่างของกระโجمปลา นำเม็ดปักเป้ามาร้อย ลงมาจำนวน 3 ลูก จากนั้นนำกระตงเกลื้อหนึ่งอันมาร้อยต่อจากเม็ดปักเป้ามัดให้แน่น นำเม็ดปักเป้า มาร้อยต่อลงมาอีก 3 ลูกมัดให้แน่นเช่นกัน

3) นำปลาตะเพียนตัวแม่มาร้อยต่อจากเม็ดปักเป้า ในการร้อยเชือกหรือ ด้ายของปลาตัวแม่ต้องคำนึงถึงความมั่นคงแน่นอนหนาเป็นพิเศษ เพราะตัวปลาตะเพียนตัวแม่มีขนาด ใหญ่และน้ำหนักมาก และยังต้องนำเอาลูกปลาตะเพียนทั้งหมดมาร้อยแขวนต่อจากปลาตัวแม่อีก จึงทำให้มีน้ำหนักมากขึ้นไปอีกหลายเท่าตัว

4) การร้อยฝูงปลาตะเพียนตัวลูกในการร้อยลูกปลาตะเพียนจะแบ่งออกเป็น 3 แถวด้วยกัน โดยเริ่มจากการร้อยฝูงลูกปลาตรงบริเวณกลางตัวของแม่ปลาตะเพียนก่อนเป็นอันดับแรก เพราะเป็นการถ่วงน้ำหนักหาจุดสมดุลระหว่างช่วงหัวและช่วงหางของแม่ปลาตะเพียนนั่นเอง ใช้เชือกหรือด้ายร้อยให้ตรงกับเส้นเชือกหรือด้ายที่ร้อยมาจากข้างบน นำเม็ดปักเป้ามาร้อยเส้นตรงกลางจำนวน 4 เม็ด จากนั้นนำเอาระทงเกลือหนึ่งอันมาร้อยต่อ จากนั้นนำเม็ดปักเป้ามาร้อยต่ออีก 3 เม็ด จึงนำลูกปลาตะเพียนหนึ่งตัวมาร้อยต่อลงมา แล้วนำเม็ดปักเป้ามาร้อยต่ออีก 3 เม็ด นำลูกปลาตะเพียนมาร้อยต่ออีกหนึ่งตัว ทำแบบเดียวกันจนได้ลูกปลาตะเพียนครบ 3 ตัว เมื่อลูกปลาตะเพียนครบ 3 ตัว ร้อยเม็ดปักเป้าต่ออีก 3 เม็ดแล้วจึงร้อยใบโพธิ์หนึ่งใบเป็นการปิดท้าย

5) การร้อยลูกปลาตะเพียนในอีกสองฝูงที่เหลือ ฝูงที่ 1 ร้อยบริเวณปลายปากของลูกปลาตะเพียน ข้อแตกต่าง บริเวณปลายปากปลาตะเพียนตัวลูกจะใช้เม็ดปักเป้าจำนวน 6 เม็ด และในส่วนปลายหางของปลาตะเพียนตัวลูก ให้คาดคะเนในจุดที่ร้อยฝูงปลาตะเพียนตัวลูกแล้วจะเกิดความสมดุลของพวงปลาตะเพียนทั้งหมด และใช้เม็ดปักเป้าเพียงแค่ 2 เม็ดเท่านั้น นอกจากนั้นทำกรรมวิธีเหมือนกันกับฝูงลูกปลาตะเพียนตรงกลางทุกประการ

6) การร้อยเม็ดปักเป้าและใบโพธิ์ ในส่วนที่เหลือที่ต้องมีการตกแต่งให้พวงปลาตะเพียนใบลานชุดนี้ดูสวยงามสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยการนำเม็ดปักเป้าจำนวน 2 เม็ดมาร้อยแล้วปิดท้ายด้วยใบโพธิ์ ที่บริเวณปลายของกระโجمปลาทุกแฉก ปลายของกระทงเกลือทุกแฉก ที่บริเวณปากและปลายหางของลูกปลาตะเพียนทุกตัวจนครบ จะได้ชุดปลาตะเพียนใบลานที่ระบายนีดูสวยงามประดับประดาตกแต่งอย่างสวยงามพร้อมที่จะจำหน่ายให้ผู้ที่สนใจในงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในโอกาสต่อไป

7) การบรรจุพวงปลาตะเพียนใบลานใส่ถุงพลาสติก นำถุงพลาสติกขนาดใหญ่พอที่จะใส่พวงปลาตะเพียนใบลานทั้งพวงได้มาใส่ให้เรียบร้อยมัดปากถุงให้แน่นหนา มั่นคง ป้องกันฝุ่นที่จะทำให้เกิดความสกปรกกับปลาตะเพียนใบลานทั้งหมดได้และเป็นการรักษาสีสนให้สดใสอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย เพราะถ้าไม่รักษาความสะอาดให้ดีจะส่งผลให้ปลาตะเพียนสกปรกจากฝุ่นทำความสะอาดยากและที่สำคัญขายไม่ได้ราคาเสียเวลาทำมาก จึงต้องรักษาให้ดูดีสะอาดอยู่เสมอ

4.2.6 การขนส่งผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณ

เนื่องจากปลาตะเพียนโบราณมีรูปทรงผลิตภัณฑ์เป็นพวงห้อยระย้า จึงต้องแขวนไว้ในที่สูงตลอดเวลาไม่สามารถพับเก็บได้จึงเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่ง ที่ต้องหาสถานที่เก็บที่กว้างขวางพอสมควร และต้องมีหลังคาสูงเพียงพอสำหรับการแขวนพวงปลาตะเพียนโบราณทั้งหมดทั้งพวงใหญ่พวงเล็ก นอกจากนี้ปัญหาเกี่ยวกับสถานที่เก็บผลิตภัณฑ์แล้ว การขนส่งผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณก็เป็นอีกหนึ่ง ปัญหาที่ต้องหาทางแก้ไข ในการขนส่งผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณไม่สามารถให้โดนแสงลมปะทะ ในขณะที่ขนส่งได้ เพราะอาจส่งผลให้เกิดความเสียหายกับผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ดังนั้นในการขนส่งจึงต้องออกแบบรถสำหรับการขนส่งปลาตะเพียนโบราณเป็นการเฉพาะดังนี้

4.2.6.1 สถานที่ใกล้กับแหล่งผลิต ใช้รถมอเตอร์ไซค์ดัดแปลงเป็นรถพ่วงข้างเหมือนรถขายผลไม้ เพียงแต่ด้านพ่วงข้างทำโครงสร้างเหล็กให้สูงประมาณ 1.50 เมตร และปิดกันผนังด้านข้างทั้งหมดให้มีมิติครบถึงด้านและด้านล่างอีกด้วยให้เป็นห้องที่ลมเข้าไม่ได้ ด้านข้างด้านนอกทำเป็นประตูเปิดปิดได้ทั้งสองบาน ภายในตู้ตรงกลางทำราวสำหรับแขวนพวงปลาตะเพียนเหมือนตู้แขวนเสื้อผ้าเวลาขนส่งก็นำพวงปลาตะเพียนโบราณ มาแขวนไว้ที่ราวจนเต็มพื้นที่ปิดประตูให้แน่นเวลารถวิ่งพวงปลาตะเพียนที่อยู่ภายในตู้ที่บจะ ไม่โดนลมจากภายนอกตู้ ขณะที่รถวิ่งจึงไม่เกิดความเสียหายกับพวงปลาตะเพียนโบราณทั้งหมด ถึงที่หมายโดยปลอดภัยสินค้าไม่เสียหายจำหน่ายได้ราคาดี

4.2.6.2 สถานที่ไกลแหล่งผลิต ใช้รถยนต์บรรทุกขนาดเล็กหรือรถปิกอัพ มาต่อตู้ที่บเหมือนรถห้องเย็นทุกอย่าง เพียงแต่ไม่ต้องคิดเครื่องปรับอากาศเท่านั้นเอง ภายในตู้ทำราวแขวนสำหรับแขวนปลาตะเพียนโบราณ 3 ราวเวลาขนส่งก็นำปลาตะเพียนโบราณมาแขวนให้เต็มทุกราวมัดให้แน่น ปิดประตูให้แน่นสนิทแล้วขนส่งไปยังลูกค้าในต่างจังหวัดได้โดยสะดวกประหยัดสินค้าไม่เสียหายลูกค้าพึงพอใจสินค้าจำหน่ายต่อได้ราคา

4.2.6.3 ส่งออกต่างประเทศ นำผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณ ห่อใส่ถุงพลาสติกมัดให้แน่น แล้วนำลงบรรจุในกล่องกระดาษให้แน่นหนาแข็งแรง สามารถขนส่งทางเรือหรือทางเครื่องบินได้โดยสะดวกและถูกต้องตามที่กฎหมายระหว่างประเทศกำหนดทุกประการ

4.3 การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของปลาตะเพียนโบราณในระบบการตลาดแบบเสรี

ปลาตะเพียนโบราณเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งเช่นกันที่ได้รับผลกระทบจากสภาวะทางเศรษฐกิจในทุกครั้งที่ผ่านมา การปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไปก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปลาตะเพียนโบราณสินค้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถฝ่าอุปสรรคต่างๆและอยู่รอดมาได้ในท่ามกลางระบบการตลาดแบบเสรีในปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่เกิดจากกระบวนการในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสังคมมาได้จนทุกวันนี้ของปลาตะเพียนโบราณมีดังนี้

4.3.1 ผู้ผลิต

ชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณแต่เดิมนั้นมีเพียงกลุ่มชาวมุสลิมที่ชุมชนหัวแหลมเท่านั้นที่ยังยึดอาชีพดังกล่าวสืบทอดต่อกันมา นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกว่า 200 ปีมาแล้ว หากแต่ในปัจจุบันยังคงมีครอบครัวชาวมุสลิมที่หัวแหลมทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณกันอยู่ไม่มากนักเพราะลูกหลานคนรุ่นใหม่มองว่าการเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีรายได้ดีกว่ามากกว่าและสบายกว่าอาชีพทำปลาตะเพียนโบราณ ที่ต้องใช้ความอดทนและเสียเวลามากในการทำ ประกอบกับรายได้ที่ไม่มากพอจึงไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาให้ความสนใจอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบัน

หากแต่ในท่ามกลางปัญหาจำนวนคนที่ทำในกลุ่มชาวมุสลิมที่หัวแหลมเริ่มลดปริมาณลงแต่กลับมีความหวังที่เรื่องรุ่งขึ้นมาในกลุ่มคนที่ชื่นชอบหัตถกรรมปลาตะเพียนโบราณของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อปรากฏข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ว่า ในกลุ่มคนที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น ยังมีคนที่ไม่ใช่พี่น้องมุสลิมเฉพาะที่ชุมชนหัวแหลมหันมายึดอาชีพทำปลาตะเพียนโบราณกันมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่มาจากภาคอีสานที่มาขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรม พอได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยในปัจจุบันต้องออกจากงานประจำที่โรงงานก็หันมาทำอาชีพเสริมรับจ้างสานปลาตะเพียนโบราณร่วมกับพี่น้องชาวมุสลิมที่หัวแหลมกับคนอีกกลุ่มหนึ่งที่หันมาทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณทั้งที่ไม่ใช่มุสลิมดั้งเดิม ได้แก่คนที่แต่งงานมีครอบครัวกับชาวมุสลิมที่หัวแหลมแล้วหันมานับถือศาสนาอิสลามก็หันมาทำอาชีพดังกล่าวเป็นงานเสริมเช่นเดียวกัน

จากการสำรวจข้อมูลของศูนย์ช่วยเหลือแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า มีจำนวน

ผู้ถูกเลิกจ้างจากภาคอุตสาหกรรมจำนวนหลายหมื่นคนจากการดำเนิน โครงการต้นกล้าอาชีพของ สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร่วมกับสถาบันการศึกษาในจังหวัดเช่น วิทยาลัยการอาชีพเสนา วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยสารพัดช่าง ได้เปิดอบรมแรงงานที่ถูกเลิกจ้าง ในภาคอุตสาหกรรม เข้ามาฝึกอาชีพตาม โครงการสร้างอาชีพให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว พบว่า มีจำนวนผู้ที่สนใจเข้ารับการฝึกอาชีพตาม โครงการต้นกล้าอาชีพในสาขาการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน สานปลาตะเพียน ไบลาน ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก โดยเชิญชาวบ้านที่ทำอาชีพดังกล่าวมานานและเป็นผู้มีความรู้ทักษะประสบการณ์ด้านการสานปลา ตะเพียน ไบลานมาเป็นวิทยากรฝึกอาชีพการสานปลาตะเพียน ไบลานใน โครงการดังกล่าว จากผล การดำเนิน โครงการดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมจำนวนมากหันมาประกอบอาชีพ ในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านปลาตะเพียน ไบลานเป็นอาชีพหลักกันต่อไป

4.3.2 วัตถุดิบ

ปลาตะเพียน ไบลานเป็นหัตถกรรมภูมิปัญญาประเภทจักสานเครื่องแขวน เครื่องประดับบ้านเรือนที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติในการผลิตและได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน คือ ไบลาน ไบลานเป็นพืชตระกูลปาล์มเช่นเดียวกับต้นตาลและต้นมะพร้าวชอบขึ้นในเขตป่าดิบชื้น ปัจจุบันพบมากที่เขตอุทยานแห่งชาติทับลานจังหวัดปราจีนบุรี ไบลานมีคุณสมบัติทางกายภาพที่ เหมาะแก่การนำมาทำปลาตะเพียน ไบลานเพราะ เหนียวนุ่ม ยืดหยุ่นง่ายไม่แตกหักเปราะบาง จัดขึ้น รูปได้สะดวกจึงเป็นที่นิยมนำมาทำเป็นงานจักสานหลานชนิดเช่น หมวก กอบ ร่ม หลังคา รูปสัตว์ ต่างๆรวมถึงคัมภีร์ ไบลานทางพุทธศาสนาอีกด้วยเช่นกัน

ไบลานถูกนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการสานปลาตะเพียน ไบลานมานานแล้ว ปัจจุบันก็ ยังคงใช้ไบลานสานปลาตะเพียนอยู่เช่นเคย หากแต่ปรากฏว่ายังมีคนที่คิดปรับเปลี่ยนใช้วัสดุชนิด อื่นๆมาสานปลาตะเพียนเช่นกัน อาทิ ใช้รับปั้น พลาสติกเส้น สายน้ำเกลือ หลอดกาแฟเป็นต้น หากแต่ไม่ว่าจะใช้วัสดุชนิดใดมาทำปลาตะเพียนรูปแบบการสานปลาตะเพียนไม่เคยเปลี่ยนแปลง ไปจากเดิมเลย เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของปลาตะเพียนสานไปแล้วเพราะด้วยรูปร่างของปลา สาน จากวัสดุธรรมชาติที่ออกมาแล้วรูปร่างคล้ายคลึงกับปลาตะเพียนในธรรมชาติมาก จึงเรียกกันติด ปากว่า “ปลาตะเพียนสาน” และด้วยเหตุที่นิยมใช้ไบลานมาสานปลาตะเพียนกันมากจึงเรียกว่า “ปลาตะเพียน ไบลาน” ในที่สุด แต่จากสถานการณ์ในปัจจุบันที่ต้นลานตามธรรมชาติยังมีหลงเหลือ อยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย แหล่งใหญ่ที่สุดในปัจจุบันอยู่ที่อุทยานแห่งชาติทับลาน อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรีนั้น เหลือพื้นที่ป่าต้นลานเพียงไม่กี่ร้อยไร่เพราะต้นลานบางส่วนล้มตายไปตาม

ธรรมชาติ จากข้อมูลของนายประมวล มาหาร หัวหน้าฝ่ายวิชาการอุทยานแห่งชาติทับลาน ได้กล่าวว่า “ลานมีวงจรชีวิตเมื่อไหร่เห็นลานออกดอกแสดงว่าระลอกท้ายของลานมาถึงแล้ว ในช่วงชีวิตของลานจะมีการติดดอกออกผลได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้นต่อหนึ่งต้น แต่อายุในช่วงที่จะออกดอกได้นั้นก็ต้องอยู่ในช่วงอายุ 60-80ปี เห็นต้นไหนออกดอกปีหน้าก็ยืนต้นตายเราก็ปล่อยให้ผุพังไปตามธรรมชาติ”

ดังนั้นในปัจจุบันจึงมีการคิดค้นนำเอาวัสดุเหลือใช้ นำกลับมาใช้ทำเป็นวัตถุดิบในการสานปลาตะเพียนแทนใบลาน วิทยาลัยอาชีวศึกษาศรีเริ่มในการนำฟิล์มพลาสติกที่เหลือทิ้งมาจากระบวนการผลิตกล่องใส่อุปกรณ์ชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์จากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีลักษณะเหมือนฟิล์มภาพยนตร์มาใช้ในการสานปลาตะเพียนพบว่า สามารถทดแทนใบลานจากธรรมชาติได้ดี สานขึ้นรูปได้สะดวกทนถาวรมากกว่าใบลานเพราะเป็นสารเคมีประเภทพลาสติก แต่มีข้อเสียที่เป็นวัสดุสีดำเพียงสีเดียวไม่สามารถระบายเป็นสีอื่นได้เพราะพื้นผิวของฟิล์มลื่นเป็นมันวาวไม่ยึดติดสีที่ระบายลงไป ไม่เหมือนกับใบลานที่ยึดเกาะกับสีที่ระบายได้ดีกว่า และพบว่าฟิล์มที่นำมาสานปลาตะเพียนนั้นมีกลิ่นของสารเคมีอยู่ด้วย ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพและเป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมได้อีกด้วย

นอกจากนี้ยังจากการสัมภาษณ์ นายสมเดช รักษาสัตย์ (2553) นักศึกษาระดับอาชีวศึกษาพบว่าวิทยาลัยสารพัดช่างพระนครศรีอยุธยา ได้คิดค้นการใช้สายน้ำเกลือที่เหลือทิ้งจากสถานพยาบาลมาใช้เป็นวัตถุดิบในการสานปลาตะเพียนแทนใบลานเช่นกัน โดยทำเป็นปลาตะเพียนแต่ละตัวไม่เข้าพวงใหญ่เหมือนปลาตะเพียนใบลาน ส่วนใหญ่ปลาตะเพียนที่สานจากสายน้ำเกลือนั้นจะนำไปทำเป็นพวงกุญแจมากกว่า นอกจากนี้ยังพบว่ามีคนนำขวดน้ำดื่มเปล่าสีขาวมาตัดแต่งเป็นรูปปลาตะเพียนอีกด้วย จากการสอบถาม นางสาวแก้วทอง (2553) ชาวบ้านในตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา ที่ทำปลาตะเพียนจากขวดน้ำดื่มพบว่า การใช้วัสดุดังกล่าวนั้นเป็นการนำสิ่งของเหลือทิ้งในครัวเรือนมาปรับประยุกต์ทำเป็นเครื่องแขวนประดับบ้านเพื่อความสวยงามเพลินมากกว่าที่จะทำเป็นอาชีพอย่างจริงจัง ซึ่งจากการสังเกตในขณะที่ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลวิจัยยังพบว่า มีบ้านเรือนในบริเวณใกล้เคียงกับบ้านของนางสาว แก้วทอง มีปลาตะเพียนที่ทำมาจากขวดน้ำเปล่าแขวนที่บ้านหลายครอบครัว

การใช้หลอดกาแฟมาสานเป็นรูปสี่เหลี่ยมปลายแหลมแล้วนำมาร้อยเรียงกันเป็นรูปปลาตะเพียน พบว่ามีแขวนอยู่ตามหน้ารถยนต์โดยสารในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยสอบถาม นายสมใจ ชันมาลี (2553) อายุ 56 ปี อาชีพขับรถโดยสารประจำทางสายอยุธยา-สุพรรณบุรี กล่าวว่า ลูกสาวที่กำลังเรียนหนังสือที่วิทยาลัยการอาชีพเสนาเป็นคนทำมาให้แขวนที่หน้ารถ สอบถามได้ความว่ามีการเรียนการสอนวิชาชีพเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน

ปลาตะเพียนโบราณของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงคิดค้นใช้วัสดุอย่างอื่นมาทดแทนโบราณในการสานปลาตะเพียน จึงได้นำเอาหลอดกาแฟที่พบเห็นได้ทั่วไปนำมาทำความสะอาดใช้มีดคมๆ ปาดออกเป็นแผ่นยาวนำมาสานเป็นรูปสี่เหลี่ยมปลายแหลมแล้วนำมาร้อยเรียงกันเป็นรูปปลาตะเพียนแทนโบราณ

4.3.3 ผลลัพธ์

ปลาตะเพียนโบราณสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวมุสลิมหัวแหลมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่เดิมนั้นเป็นการสานขึ้นรูปร่างคล้ายปลาตะเพียน ไม่มีสีสันทดลวดลายใดๆบนตัวปลาแต่อย่างใด ใช้สีธรรมชาติของโบราณสีขาวออกเหลืองร้อยด้วยด้ายแขวนกับปลายไม้เรียวแหลมปักแขวนต้นกล้วยหนึ่งไม้แขวนปลาตะเพียนหนึ่งตัวยังไม่ได้ร้อยเป็นพวงชุดเหมือนในปัจจุบันนี้ จากคำบอกเล่าของ นางอุ้ม มัจฉาชีพ (2553) ที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณและมีร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเล่าว่า ในระยะเวลาต่อมาก็เริ่มมีการปรับปรุงสีสันทันเพิ่มมากขึ้น โดยระบายสีปลาตะเพียนโบราณเป็นสีเดียวทั้งตัวในตอนนั้นนิยมใช้สีสดสะอาดตาเช่น สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน ซึ่งได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้น

ต่อมาเมื่อผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณเป็นที่นิยมของผู้บริโภคมากขึ้นจึงมีคนคิดรูปแบบลวดลายสีสันทันบนตัวปลาตะเพียนโบราณ ให้มีความสวยงามวิจิตรบรรจงมากขึ้นไปอีกซึ่งบุคคลที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบลวดลายสีสันทันปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันเป็นคนที่เกี่ยวข้องในคนมุสลิมชุมชนหัวแหลมโดยตรง เป็นลูกเขยของครอบครัวมุสลิมในชุมชนหัวแหลมเอง เมื่อก่อนเคยเรียนในวิทยาลัยอาชีวะด้านศิลปะจึงมีทักษะด้านการออกแบบลวดลายสีสันทันทางด้านจิตรกรรม ปลาตะเพียนโบราณในระยะเวลาต่อมาจึงมีรูปแบบลวดลายสีสันทันสวยงามมากยิ่งขึ้นเช่นในปัจจุบัน

ปลาตะเพียนโบราณนั้นนอกจากมีการพัฒนาปรับปรุงในเรื่องสีสันทันลวดลายที่วิจิตรบรรจงมากยิ่งขึ้น มีการนำสีที่แตกต่างกันมาระบายบนตัวปลาตะเพียนโบราณเพื่อสร้างเป็นงานศิลปะที่สวยงามเพิ่มมากขึ้นแล้ว ในปัจจุบันยังมีการปรับเปลี่ยนขนาดรูปร่างของผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณให้มีหลากหลายขนาดมากยิ่งขึ้นอีกด้วย การปรับเปลี่ยนขนาดรูปร่างทำให้เหมาะสมกับการเลือกซื้อของผู้บริโภคมากขึ้น จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวท่านหนึ่งที่เดินทางมาจากกรุงเทพมหานคร มาเที่ยวที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยากับครอบครัวด้วยรถยนต์ส่วนตัว พบว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณนั้นมาจากขนาดรูปร่างที่มีให้เลือกหลากหลาย

มากขึ้น รวมถึงเรื่องราคาที่เหมาะสมพอดีกับขนาดของผลิตภัณฑ์อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของเจ้าของร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณที่อยู่ชานบ้านหนึ่งบอกว่า ขนาดของปลาตะเพียนโบราณที่มีหลายขนาดเป็นเหตุผลที่ผู้ซื้อส่วนใหญ่ใช้ตัดสินใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณสำหรับปลาตะเพียนโบราณที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีการทำกันมามีขนาดความยาวจากหัวจดปลายหาง 3.19 เมตรและความกว้างจากครีบบนถึงครีบล่าง 2 .59 เมตร จัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันครบรอบหนึ่งชันษาของพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ

จัดทำโดยเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานราชการอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เป็นปลาตะเพียนโบราณที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่เคยปรากฏให้พบเห็นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แขนงบนเสาที่หน้าประตูมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาในปีพ.ศ. 2548 เป็นงานหัตถกรรมฝีมือของชาวบ้านชุมชนหัวแหลมตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทั้งสิ้น

ในขณะที่ปลาตะเพียนโบราณขนาดเล็กที่สุดนั้นสามารถนำไปแขวนในชวดปากกว้างได้สำหรับใช้เป็นสิ่งตกแต่งห้องทำงานห้องนั่งเล่นหรือประดับในห้องนอนได้ การปรับเปลี่ยนรูปแบบและขนาดรูปร่างของผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณ มาจากปัจจัยทางด้านผู้บริโภคเป็นส่วนใหญ่การตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคคนปัจจุบันทำให้ผู้ที่ทำอาชีพปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต้องปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์และขนาดของปลาตะเพียนโบราณตามไปด้วย

รูปลักษณ์ของปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะยังคงรูปร่างแบบเดิมเอาไว้ แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์เปลี่ยนไปบ้างเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อ เช่นในปัจจุบันพบว่า มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของหางปลาตะเพียนโบราณซึ่งแต่เดิมเคยใช้รูปแบบเป็นรูปแฉกสองด้านขึ้นบนหนึ่งแฉกและลงล่างอีกหนึ่งแฉกเหมือนที่พบเห็นกันทั่วไป แต่ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่นั้นทำให้หางปลาตะเพียนโบราณคล้ายกับหางของปลากัดไทยมากยิ่งขึ้นคือทำเป็นริ้วๆแล้วห้อยลงด้านล่างเพียงอย่างเดียวเหมือนกับหางปลากัดตามธรรมชาติที่พบเห็นโดยทั่วไปนั่นเอง จากการสอบถามนางอุดม มัจฉาชีพ (2553) เจ้าของร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณบอกว่า ลูกค้าที่เป็นเด็กรุ่นลูกหลานจะชื่นชอบปลาตะเพียนโบราณที่มีรูปร่างคล้ายปลากัดมากกว่ารูปแบบของหางปลาตะเพียนแบบเดิมๆและนิยมนำไปทำเป็นพวงกุญแจเป็นตุ๊กตามากกว่าการเข้าพวงใหญ่ๆเหมือนในอดีต

แต่ก็ยังเป็นการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์เฉพาะในส่วนของหางปลาตะเพียนโบราณเท่านั้น รูปร่างส่วนตัวปลายังเหมือนเดิมจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไม่พบว่ามีมีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์การสานตัวปลาตะเพียนโบราณไปเป็นรูปแบบอื่นๆเลยยังคงลักษณะการสานในรูปแบบเป็น

สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่เช่นเดิมคือมีลักษณะหัวแหลมหางแหลมมีครีบบนและครีบล่างแหลมเหมือนในอดีตไม่เปลี่ยนแปลงแต่ประการใด จากการสัมภาษณ์ นางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณ (2553) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยกล่าวว่า รูปแบบการสานปลาตะเพียนโบราณตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันเหมือนเดิมทุกอย่างไม่เปลี่ยนแปลงเพราะไม่สามารถที่จะสานให้เป็นรูปแบบอื่นๆได้ ซึ่งสอดคล้องตรงกันกับคำให้สัมภาษณ์ของนางกอลิเยะ ซูโฮมี (2553) ชาวบ้านในชุมชนหัวแหลมอีกคนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยที่กล่าวสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

นอกจากนั้นยังมีสถานศึกษาระดับวิทยาลัยทั้งอาชีวะและสารพัดช่างในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเปิดการเรียนการสอน ในสาขาวิชาการออกแบบวาดลายปลาตะเพียนโบราณเพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้มีโอกาสในการเรียนรู้ สร้างสรรค์รูปแบบผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชนปลาตะเพียนโบราณให้มากขึ้น นอกจากเป็นการเรียนการสอนในห้องเรียนแล้วยังสามารถนำความรู้ที่ได้ในห้องเรียน ไปประยุกต์ใช้งาน ได้จริงอีกด้วยการบรรจุหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันศึกษานับเป็นอีกก้าวหนึ่งของการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมชุมชนผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณให้ยังคงอยู่ได้ต่อไปในท่ามกลางการแข่งขันทางธุรกิจการค้าในระบบการตลาดแบบเสรีในปัจจุบัน

ซึ่งตรงตามวิสัยทัศน์และเป้าหมายทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ที่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงกำหนดนโยบายในการอนุรักษ์ฟื้นฟูงานหัตถกรรมปลาตะเพียนโบราณมาโดยตลอด สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนดังกล่าว สอดคล้องกับปรัชญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาที่กล่าวว่า “มหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นบนฐานความรู้คู่มรดกโลก”

4.3.4 ระบบการตลาด

ชาวบ้านที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณในชุมชนหัวแหลมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำงานกันในระบบครอบครัวเป็นส่วนใหญ่แทบทุกครัวเรือนที่ทำปลาตะเพียนโบราณล้วนเป็นเครือญาติกันทั้งนั้น ในทุกขั้นตอนของการผลิตปลาตะเพียนโบราณจะมีคนที่รับผิดชอบในแต่ละส่วน ตั้งแต่ขั้นตอนการหาวัตถุดิบโบราณ การปรับแต่งโบราณให้เหมาะกับการสานปลาตะเพียน ขั้นตอนการสานขึ้นรูปปลาตะเพียนโบราณ การระบายสีวาดลายปลาตะเพียนโบราณรูปแบบต่างๆ การนำปลาตะเพียนขนาดต่างๆมาเข้าฟางหรือเข้าชุดตามขนาดที่กำหนด การรวบรวมปลาตะเพียนโบราณที่ทำเสร็จแล้วไปจำหน่าย ร้านค้าที่จำหน่ายปลาตะเพียนโบราณทั้งหมดในทุกขั้นตอนจะจัดแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน ราคาค่าแรงงานในการทำ

ปลาตะเพียนโบราณ จะกำหนดตามความยากง่ายของการทำในแต่ละอย่างทีกล่าวมาที่ค่าแรงแพงที่สุดได้แก่ ขั้นตอนการระบายสีลวดลายตัวปลาตะเพียนโบราณเพราะว่าเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้เทคนิคความชำนาญอย่างสูงในการระบายสีลวดลายให้ออกมาสวยงามวิจิตรบรรจงในหลากหลายรูปแบบลวดลายตามที่กำหนดข้อมูลจากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัย โดยการสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ทำปลาตะเพียนโบราณในชุมชนหัวแหลม พบว่า กระบวนการขั้นตอนในการทำปลาตะเพียนโบราณนั้น เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายคนในหลายครอบครัว แต่ทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันจึงค่อนข้างที่จะสนิทสนมรู้จักกันมานานหลายปีการทำงานที่ต้องประสานขั้นตอนการทำปลาตะเพียนโบราณจึงเป็นไปด้วยความเป็นกันเองและคุ้นเคยซึ่งกันและกัน มากยิ่งขึ้น นางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณ (2553) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ที่ช่วยเหลือผู้วิจัยในการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

การจัดสรรรายได้ให้แก่แต่ละคนที่เกี่ยวข้องจึงคิดราคากันตามแต่ความยากหรือง่ายของกระบวนการในการทำปลาตะเพียนโบราณตั้งแต่ต้นจนครบกระบวนการผลิต ในขั้นตอนการสานปลาตะเพียนโบราณนั้นมักจะเป็นผู้สูงวัยที่มีความชำนาญในการสานปลาตะเพียนโบราณมายาวนานเป็นกลุ่มที่ทำในกระบวนการดังกล่าว เพราะการสานปลาตะเพียนโบราณเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องใช้ทักษะความชำนาญอย่างเพียงพอในการทำแต่ละครั้ง ขั้นตอนต่อมาได้แก่ขั้นตอนระบายสีลวดลายบนตัวปลาตะเพียนโบราณนั้นจะมีทั้งที่เป็นผู้สูงวัยและคนรุ่นใหม่หนุ่มสาวที่มีฝีมือทางด้านศิลปะมาพอสมควร รวมถึงต้องมีทักษะในการใช้สีและเทคนิคการระบายสีได้เป็นอย่างดีด้วยเช่นกันและจากการสัมภาษณ์นายอำนาจ ภาระเกด (2553) อาชีพช่างเขียนภาพศิลปะมายาวนานหลายปีเจ้าของร้านจำหน่ายผลงานทางศิลปะในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวว่าทักษะการระบายสีบนปลาตะเพียนโบราณของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นเป็นรูปแบบของการเรียนรู้จากการทำบ่อยๆมากกว่าที่จะเรียนรู้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

จึงส่งผลให้ผลงานศิลปะที่ปรากฏบนปลาตะเพียนโบราณไม่ละเอียดอ่อนเพียงพอ รวมถึงขาดจินตนาการในการใช้สีที่ถูกต้องส่งผลให้ลวดลายที่อยู่บนปลาตะเพียนโบราณไม่เป็นที่นิยมในมุมมองของนักศิลปะที่เป็นมืออาชีพในงานทางด้านนี้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ไม่มีบุคคลที่เรียนทางด้านศิลปะในสถานศึกษามาก่อนเลย ส่วนใหญ่เรียนรู้เรื่องการระบายสีบนปลาตะเพียนโบราณมาจากการทดลองทำมาอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญมากกว่า ดังนั้นจึงส่งผลให้งานศิลปะที่เกิดจากทักษะฝีมือของชาวบ้านในการทำปลาตะเพียนโบราณไม่สวยงามวิจิตรบรรจงเหมือนงานศิลปะของนักศิลปะอาชีพนั่นเอง

ระบบการจัดจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีร้านค้าที่เป็นจุดจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณใหญ่ๆอยู่ 2 แห่งดังนี้ ร้านค้าที่หน้าโรงเรียนประจักษ์

ตำบลประจักษ์ทางออกไปอ่างทองและสุพรรณบุรี อีกหนึ่งร้านอยู่ที่หน้าสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ถนนหน้าโรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยาออกไปวัดกษัตราธิราชอีกหนึ่งแห่ง นอกจากนี้ก็มีแขวนจำหน่ายตามร้านค้าในตลาดเจ้าพรหม ตลาดแกรนด์ ตลาดหัวรอหัวแหลม ตามห้างสรรพสินค้าต่างๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและตามจุดท่องเที่ยวสำคัญในอยุธยาที่มีปลาตะเพียนโบราณวางจำหน่าย จำนวนร้านค้าที่จำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีที่เป็นศูนย์กลางใหญ่ๆอยู่เพียง 2 แห่ง เป็นผลดีที่ส่งผลให้ผู้ประกอบการร้านค้าจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณมีคู่แข่งในตลาดไม่มากส่งผลให้มีรายได้ในแต่ละเดือนมากพอที่จะดำเนินกิจการร้านค้าอยู่ได้ต่อไป ถึงแม้ว่ารายได้ที่ขายปลาตะเพียนโบราณจะไม่สูงมากนักหากเทียบกับสินค้าประเภทอื่นๆแต่การที่คู่แข่งไม่มากก็ทำให้มีรายได้เหลือเก็บพอสมควรในแต่ละเดือน นางอุดม มัจฉาชีพ (2553) เจ้าของร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณที่ใหญ่ที่สุดในอยุธยา กล่าวกับผู้วิจัยว่า ดำเนินกิจการร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนโบราณต่อจากคุณแม่ เมื่อก่อนตนเองก็ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกันแต่เมื่อคุณแม่อายุมากขึ้นร่างกายไม่แข็งแรงตนเองเป็นลูกสาวคนเดียวจึงต้องลาออกจากงานในภาคอุตสาหกรรมมาดำเนินกิจการร้านค้าปลาตะเพียนโบราณแทนคุณแม่ต่อไป

ตำแหน่งและสถานที่ตั้งร้านค้าปลาตะเพียนโบราณก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ร้านค้าปลาตะเพียนโบราณมีลูกค้าแวะเวียนมาซื้อปลาตะเพียนโบราณอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะในวันหยุดเสาร์อาทิตย์จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวตามวัดต่างๆ ในอยุธยา มักจะแวะมาซื้อปลาตะเพียนโบราณเป็นของฝากติดมือกลับบ้านไปด้วย จากการลงพื้นที่วิจัยพบว่า ลูกค้าส่วนใหญ่ที่เดินทางมาซื้อปลาตะเพียนโบราณเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมากันเป็นครอบครัวด้วยรถยนต์ส่วนตัวมากกว่าที่จะเดินทางมาด้วยรถโดยสารประจำทางและส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยมากกว่านักท่องเที่ยวต่างชาติ ร้านค้าปลาตะเพียนโบราณของนางอุดม มัจฉาชีพ ตั้งอยู่บนเส้นทางที่สวนสมเด็จพระศรีฯออกไปเส้นทางเข้ากรุงเทพมหานครและไปจังหวัดสุพรรณบุรีได้ จึงทำให้ในแต่ละวันมีจำนวนรถยนต์เดินทางผ่านหน้าร้านจำนวนมาก ทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวแวะซื้อปลาตะเพียนโบราณกลับบ้านไปด้วยจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่แวะซื้อปลาตะเพียนโบราณที่ร้านของ นางอุดม มัจฉาชีพ ที่หน้าสวนสมเด็จพระศรีฯพบว่า ส่วนใหญ่บอกว่าเป็นเส้นทางผ่านจึงแวะซื้อติดรถกลับบ้านไปฝากเพื่อนๆที่บ้านใกล้กัน สอดคล้องกับการสังเกตของผู้วิจัยที่พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณจะขับรถยนต์มาจอดแวะซื้อแล้วจึงเดินทางกลับต่อไป

การปรับตัวของผู้จำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันนอกจากร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมแล้ว พบว่า มีนักธุรกิจเอกชนเข้ามาดำเนินกิจการจัดสร้างสถานที่ท่องเที่ยวรูปแบบของตลาดน้ำขึ้นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสมัยใหม่

นอกเหนือไปจากแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่เป็น โบราณสถานวัดวาอารามต่างๆ จึงทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพิ่มมากขึ้นและนิยม ที่จะแวะเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ ที่สร้างขึ้นโดยภาคเอกชนคือตลาดน้ำอโยธยาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อมีแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากขึ้น ผู้ประกอบการร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณจึงขยายเพิ่มร้านจำหน่ายไปที่ตลาดน้ำด้วยเช่นกัน ส่งผลให้ปริมาณการจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณมีมากยิ่งขึ้นส่งผลดีกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำปลาตะเพียนโบราณในทุกส่วน มียอดการสั่งทำปลาตะเพียนโบราณเพิ่มมากขึ้นมีรายได้มากขึ้น จากการสัมภาษณ์ นางอุดม มัจฉาชีพ (2553) เจ้าของร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณที่ขยายกิจการมาเปิดร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณแห่งใหม่ที่บริเวณตลาดน้ำบอกว่า มีรายได้จากการจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณเพิ่มมากขึ้นกว่าเมื่อก่อนมาก จึงต้องสั่งเพิ่มจำนวนปลาตะเพียนโบราณให้เพิ่มมากขึ้น ไปด้วย สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของนางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณ (2553) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการทำปลาตะเพียนโบราณ กล่าวว่า ในปัจจุบันจำนวนการสั่งเพิ่มการผลิตปลาตะเพียนโบราณมีมากขึ้น โดยเฉพาะหลังจากมีการเปิดแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำขึ้นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งจากการลงพื้นที่สังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในวันหยุดราชการจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวที่ตลาดน้ำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำนวนมากเช่นเดียวกัน

ที่กรุงเทพฯมีจำหน่ายที่ร้านนารายณ์และตามแหล่งท่องเที่ยวในต่างจังหวัดก็จะมีปลาตะเพียนโบราณวางจำหน่ายเช่นกัน นอกจากนี้ในต่างประเทศที่มีคนไทยไปเปิดร้านอาหารไทยก็สั่งซื้อปลาตะเพียนโบราณไปประดับร้านค้าและวางจำหน่ายด้วยทั้งในญี่ปุ่น อเมริกา ยุโรปและอังกฤษเป็นต้น ในระบบอินเทอร์เน็ตก็มีหลายเว็บไซต์ที่ลงโฆษณาขายสินค้าปลาตะเพียนโบราณและมีหลายเว็บไซต์ ที่ลงรายละเอียดเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณทำให้ปลาตะเพียนโบราณหัตถกรรมพื้นบ้านศิลปะและภูมิปัญญาของชาวอยุธยาโด่งดังไปทั่วโลกด้วยระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดนส่งผลให้ในปัจจุบันสินค้าปลาตะเพียนโบราณ จากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่รู้จักทั้งในประเทศไทยและโด่งดังไกลไปถึงต่างประเทศทั่วโลก

4.3.5 ความเชื่อในเรื่องปลาตะเพียนโบราณ

เป็นสิ่งที่แสดงถึงการทำให้เด็กเลี้ยงง่ายโตเร็วมีความขยันหมั่นเพียรเหมือนซื้อปลาตะเพียนและอ่อนโยนปรับตัวเก่งเหมือนโบราณที่มีความเหนียวทนทานยืดหยุ่นไปได้ทุกทิศทางจากความเชื่อดั้งเดิมในอดีตของคนโบราณในเรื่องดังกล่าว ที่ในปัจจุบันกำลังเลือนหายไปจากจิตสำนึกของคนในสังคมไทยมากขึ้นทุกที จากการสัมภาษณ์ นายปัญญา น้าเพชร (2553) ปราชญ์

ชาวบ้านที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีภูมิความรู้ในเรื่องความเชื่อที่เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณมา ตั้งแต่ครั้งในอดีต กล่าวว่ คนโบราณมีความเชื่อในเรื่องดังกล่าวกันมากทุกครั้งที่ครอบครัวใดมีลูก เล็กๆเกิดมา ญาติพี่น้องจะสานปลาตะเพียนจากใบมะพร้าวสด ใบตาลสดหรือโบราณ นำมาแขวน ไว้ที่เปลที่เด็กนอนด้วยความเชื่อที่ว่าจะทำให้เด็กเลี้ยงง่ายโตเร็วฉลาดปราดเปรียวเหมือนปลา ตะเพียน สอดคล้องกับงานเขียนทางวิชาการของชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2550: 27) ที่กล่าวถึงความ เจริญรุ่งเรืองของอยุธยาในอดีตที่เป็นอยู่ชั่วอู่่น้ำอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว และคนในสมัย โบราณมีความเชื่อในเรื่องที่เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณมานานเช่นนั้น

จากความเชื่อดังกล่าวใน โอกาสที่มีการจัดกิจกรรมเพื่อเฉลิมฉลองครบรอบหนึ่งปี ของพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจึงได้จัดทำปลา ตะเพียนโบราณขนาดใหญ่ขึ้นนำมาแขวนประดับไว้ที่บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครศรีอยุธยาในปีพ.ศ.2548 ผลจากการจัดกิจกรรมในครั้งนั้นส่งผลให้ผู้คนในสังคมไทยหัน กลับมาให้ความสนใจในปลาตะเพียนโบราณเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะความเชื่อในเรื่องปลาตะเพียนโบราณกับการเลี้ยงดูเด็กเล็กของคนไทยในอดีตมีการกล่าวถึงมากขึ้น มีประชาชนให้ความสนใจซื้อ ปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพิ่มมากขึ้นไปด้วย ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณมีรายได้เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

นอกจากนั้นจากการวิจัยครั้งนี้พบอีกว่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณเป็น สิ่งที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ความเจริญรุ่งเรืองและการขยายเผ่าพันธุ์ที่รวดเร็วของปลาตะเพียน ตามธรรมชาติ ทำให้นักธุรกิจที่เปิดกิจการใหม่หรือที่ทำการใหม่ในปัจจุบันนิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณนำไปแขวนไว้ที่ทำงานหรือที่บ้านเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของตนเองและกิจการที่ดำเนินการ และจากการสอบถามนายสมศักดิ์ จัง โสพานิช (2553) เจ้าของร้านจำหน่ายคอมพิวเตอร์ใน ห้างสรรพสินค้าโลตัส ที่เปิดกิจการใหม่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวถึงความเชื่อในเรื่อง ดังกล่าวว่ตนเองเป็นคนเชื่อสายจีนมีความเชื่อในเรื่องนี้มานานจากรุ่นพ่อแม่แล้ว การดำเนิน กิจการใหม่ๆทุกครั้งจะนำสิ่งที่เป็นมงคลมาประดับตกแต่งในที่ทำงานอยู่เสมอ พอมาเปิดกิจการ ใหม่ที่อยุธยาจึงนำปลาตะเพียนโบราณหัตถกรรมภูมิปัญญาของชาวบ้านมาประดับที่ร้านด้วย

จากการศึกษาทางวิชาการของวาสนา บุญสม (2548: 34) เรื่อง“ศิลปวัฒนธรรมไทย สายใยจากอดีต” กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องที่เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณว่า คนไทยผูกพันกับความ เชื่อทางจิตใจมายาวนานจนหล่อหลอมมาเป็นประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนและยึดถือปฏิบัติมา จนถึงปัจจุบัน แม้ในบางความเชื่อจะเปลี่ยนแปลงไปหรือสูญหายไปจากสังคมไทยแล้ว แต่ในส่วน ของความเชื่อที่เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณของอยุธยานั้น ยังคงปรากฏว่ความเชื่อดังกล่าวยังมี อิทธิพลในระดับที่มาก เนื่องมาจากปลาตะเพียนโบราณยังคงสืบทอดสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นมา

ได้อย่างยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องปลาตะเพียนโบราณเป็นสิ่งที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรืองยังได้รับการถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นใหม่ในหลายกิจกรรมที่ผ่านมา ความเชื่อกับสังคมไทย ยังคงปรากฏให้เห็นกันอยู่ในหลายพื้นที่ที่แตกต่างกันไป หลายแห่งก็ยังคงประเพณีวัฒนธรรมตามความเชื่อแบบเดิมๆ หากแต่หลายพื้นที่ก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมให้เข้ากับยุคสมัยของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สามารถที่จะอยู่รอดได้ในสังคมปัจจุบัน

สอดคล้องกับผลงานวิชาการของสมชัย ใจดี (2530: 27) เรื่อง “ประเพณีและวัฒนธรรมไทย” ได้กล่าวถึงความเชื่อของชาวบ้านในชนบทของไทยก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติ ตามความเชื่อนั้นจนกระทั่งกลายมาเป็นประเพณีที่ฝังงมและสืบทอดต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมประจำชุมชนในแต่ละท้องถิ่น เช่นเดียวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่หลายสิ่งหลายอย่างมีที่มาจากความเชื่อของคนในสมัยโบราณ ปลาตะเพียนโบราณศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านของอยุธยาในปัจจุบันก็เป็นหนึ่งในสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันนี้ก็มีที่มาจากความเชื่อของผู้คนในอดีตเช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมประเพณีในอีกหลายๆ พื้นที่ที่หลายๆ ชุมชนในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันไป ซึ่งตรงกันกับคำบอกเล่าของนางกอลิเยาะ ซูโฮมี (2553) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอีกท่านหนึ่งที่กล่าวว่า ปลาตะเพียนโบราณนั้นมีที่มาจากความเชื่อของชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้ที่ทำขึ้นมาเพื่อบอกพระเจ้าให้คุ้มครองคนในครอบครัวที่ออกทะเลหาปลาให้ปลอดภัยกลับมาและต่อมาจึงมีการปรับเปลี่ยนมาทำเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านเหมือนเช่นในปัจจุบันนี้

4.3.6 บทบาททางสังคมในปัจจุบัน

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า ปลาตะเพียนโบราณถูกนำเข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมมากขึ้น จากผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งจากผู้ที่ทำอาชีพเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณเองหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานราชการส่วนกลางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ที่ให้ความสนใจนำเอาปลาตะเพียนโบราณมาสร้างบทบาทในทางสังคมเพิ่มมากขึ้น จากคำบรรยายทางวิชาการของดำรง พุฒตาล (2553) ในการปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาในปีพ.ศ.2553 กล่าวถึง การใช้ปลาตะเพียนโบราณเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนทั่วไปรู้จักกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้ปลาตะเพียนโบราณเข้ามามีบทบาททางสังคมเพิ่มมากขึ้นและทำให้คนในสังคมหันมาให้ความสนใจปลาตะเพียนโบราณเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน

การจัดกิจกรรมในโอกาสวันเฉลิมฉลองครบรอบหนึ่งปีพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ ที่หน่วยงานราชการต่างๆ ใช้ปลาตะเพียนโบราณเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการดูแล

เลี้ยงดูบุตรหลานในสังคมไทยก็เป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญของปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ปรากฏให้คนในสังคมไทยและทั่วโลกได้รู้จัก ปลาตะเพียนโบราณมากยิ่งขึ้น การสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณของอยุธยาแพร่หลายไปยังสถานที่ต่างๆทั่วโลกได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ส่งผลให้ประชาคมโลกเริ่มให้ความสนใจในเรื่องราวของปลาตะเพียนโบราณเพิ่มมากขึ้นไปด้วย จากการศึกษาข้อมูลทางระบบอินเตอร์เน็ตพบว่าปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณมากขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงข้อมูลปลาตะเพียนโบราณที่ปรากฏตามสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆให้พบเห็นได้มากขึ้นเช่นเดียวกัน

กิจกรรมในงานแสดงแสงสีเสียงของเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยาในทุกปี ที่เรียกว่า “ขอยศยิ่งฟ้าอยุธยามรดกโลก” เป็นงานที่จัดขึ้นฉลองโอกาสในการที่พื้นที่เกาะเมืองอยุธยา ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกจาก UNESCO ในปีพ.ศ.2535 การจัดกิจกรรมในงานดังกล่าว นอกจะมีหรรษาต่างๆมาจัดแสดงแล้ว ยังมีการจัดกิจกรรมย้อนยุคแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของอยุธยามาแสดงไว้ในงานทุกปี ปลาตะเพียนโบราณเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จัดแสดงให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ศึกษาประวัติความเป็นมาและการดำรงอยู่ในปัจจุบัน และจากการสัมภาษณ์นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล (2553) นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่รับผิดชอบในการดำเนินการดังกล่าวด้วยว่า องค์การปกครองท้องถิ่นให้ความสนใจอย่างยิ่งในการดูแลรักษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยตลอด โดยเฉพาะปลาตะเพียนโบราณนั้นเราขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าโอท็อประดับห้าดาวเลยทีเดียว นอกจากนี้ยังจัดตั้งกลุ่มอาชีพผู้ประกอบการทำปลาตะเพียนโบราณให้อีกด้วย

จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาวิจัยในข้างต้น จะพบว่า ปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถที่จะอยู่รอดได้ในสภาพเศรษฐกิจแบบเสรีในปัจจุบันด้วย ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ผลิต วัสดุดิบ รูปแบบผลิตภัณฑ์ ระบบการตลาด ความเชื่อเรื่องปลาตะเพียนโบราณและบทบาทในสังคมปัจจุบันของปลาตะเพียนโบราณ ส่งผลให้ปลาตะเพียนโบราณสามารถที่จะปรับตัวให้อยู่รอดในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ในปัจจุบันในระดับที่น่าพึงพอใจ

4.4 แนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียนไบลานิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แม้ว่าในปัจจุบันปลาตะเพียนไบลานงานหัตถกรรมศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะยังคงสามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการค้าในระบบการตลาดแบบเสรีได้อย่างน่าภาคภูมิใจ เพราะไม่ว่าสถานะเศรษฐกิจภายนอกทั้งที่เป็นปัญหาจากระบบเศรษฐกิจภายในของประเทศไทยเองหรือเกิดจากผลกระทบจากสถานะของเศรษฐกิจจากต่างประเทศ ในหลายๆครั้งที่ผ่านมางานหัตถกรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นงานศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านท้องถิ่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็สามารถฝ่าอุปสรรคปัญหาเหล่านั้นมาได้ในทุกๆครั้งหากแต่ในความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั้งที่เป็นปัจจัยภายในของงานปลาตะเพียนไบลานเองและจากปัจจัยแวดล้อมภายนอก ดังนั้นเพื่อศึกษาหาทิศทางและแนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียนไบลานงานหัตถกรรมศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อที่จะได้ทราบว่าหนทางข้างหน้าในอนาคตปลาตะเพียนไบลานจะสามารถดำรงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นของชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและมรดกทางสังคมให้กับคนไทยต่อไปได้หรือไม่อย่างไร ในการศึกษาวิเคราะห์หาแนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียนไบลานนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาปัจจัยแวดล้อม โดยแบ่งเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกดังนี้

4.4.1 ปัจจัยภายในที่ใช้ศึกษาแนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียนไบลาน

4.4.1.1 แหล่งวัตถุดิบ

ปลาตะเพียนไบลานใช้วัตถุดิบที่สำคัญในการทำหัตถกรรมงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้แก่ ไบลาน ซึ่งจากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้สอบถามผู้ที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนไบลานในปัจจุบันถึงแหล่งที่มาของไบลาน พบว่า ปัจจุบันไบลานที่ใช้กันอยู่นั้นนำมาจาก 2 แหล่งสำคัญด้วยกันคือ จากแหล่งต้นลานที่เขตอำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีระยะทางห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณ 350 กิโลเมตร ถ้าเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัวในสภาวะราคาน้ำมันปัจจุบันต้องใช้เงินค่าน้ำมันไป-กลับประมาณ 700 บาทต่อครั้ง หากรวมกับค่าซื้อไบลานด้วยซึ่งในปัจจุบันไบลานแห้งขายเป็นกิโลกรัมละ 100 บาท ในหนึ่งมัดน้ำหนัก 10 กิโลกรัมราคา 1,000 บาท ในหนึ่งครั้งที่เดินทางไปซื้อไบลาน บรรทุกเต็มคันรถได้ประมาณ 200 มัด หรือประมาณ 2,000 กิโลกรัมคิดเป็นเงินทั้งสิ้นประมาณ 20,000 บาทต่อหนึ่ง

เที่ยวแต่ถ้าหากให้พ่อค้าคนกลางนำไปลานจากอำเภอนาดีมาส่งที่อยู่ชุธยาเองจะเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อไบลานประมาณ 25,000 บาทต่อเที่ยวจากจำนวนมัดไบลานเท่ากัน

แหล่งที่สองจากเขตอำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น ระยะทางห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณ 450 กิโลเมตร หากเดินทางไปซื้อไบลานเองจะเสียค่าน้ำมันไป-กลับประมาณ 1,000 บาทต่อเที่ยวราคาไบลานใกล้เคียงกัน ดังนั้นหากพิจารณาจากแหล่งที่มาของวัตถุดิบไบลานจากทั้งสองแหล่งล้วนแต่มีค่าใช้จ่ายใกล้เคียงกัน จะเห็นได้ว่าต้นทุนในการซื้อวัตถุดิบไบลานสูงอยู่ไม่ใช่น้อยเพราะในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น จากการสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำปลาตะเพียนไบลานเล่าว่า ไม่ปรากฏว่ามีต้นลานอยู่ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเลยซึ่งคงจะนำไปเป็นประเด็นศึกษาต่อไปว่าแท้ที่จริงแล้วในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีต้นลานหรือไม่

หากแต่พื้นที่ป่าต้นลานตามธรรมชาติเหลือพื้นที่ไม่มากนักในปัจจุบันเพราะพื้นที่ดั้งเดิมของป่าลานถูกบุกรุกแผ้วถางนำพื้นที่ไปทำประโยชน์ด้านเกษตรกรรมอย่างอื่นแทน ซึ่งเป็นปัญหาว่าในอนาคตในประเทศไทยจะยังหลงเหลือพื้นที่ป่าต้นลานธรรมชาติอยู่อีกหรือไม่ ซึ่งจากบทความของ ประมวล มหาร (2553) หัวหน้าฝ่ายวิชาการอุทยานแห่งชาติทับลาน เล่าเรื่องลานป่าให้ฟังว่าในประเทศไทยเหลือป่าลานหลายจังหวัด ทั้งที่ จ.ลพบุรี จ.ชัยภูมิ ก็มี แต่ว่าในจุดที่เคยมีไม่ได้เป็นป่าที่สมบูรณ์เหมือนในจุดนี้เป็นลานหัวไร่ปลายนาในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ลูกหลานเหล่านี้คือความหวังและลมหายใจของป่าลานต่างจากที่ทับลานแต่ลานที่เป็นผืนใหญ่และอุดมสมบูรณ์ที่สุดที่ทับลานก็คือลานป่า ระบบนิเวศน์ของลานชอบดินเหนียวทรายระบายน้ำได้ดี เป็นป่าดิบแล้ง แต่โครงสร้างของป่าลานก็มีต้นไม้อื่นขึ้นด้วย ลานสามารถยึดพื้นดินตามไหล่เขาเพราะรากที่แผ่กระจายออกไป อุ้มน้ำได้ดี "ลานมีวงจรชีวิตเมื่อไหร่เห็นลานออกดอกแสดงว่าระสุดท้ายของลานมาถึงแล้ว ในช่วงชีวิตของลานจะมีการติดดอกออกผลได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้นต่อหนึ่งต้น แต่อายุในช่วงที่จะออกดอกได้นั้นก็ต้องอยู่ในช่วงอายุ 60-80ปี เห็นต้นไหนออกดอกปีหนาก็ยืนต้นตายเราก็ปล่อยให้ผุพังไปตามธรรมชาติ ต้นลานจะออกดอกเป็นช่อใหญ่คล้ายรูปปรางค์ตรงส่วนยอดของลำต้น ช่อดอกหนึ่งจะมีดอกเป็นจำนวนล้าน ๆ ดอก สีเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม นับตั้งแต่เริ่มออกช่อดอกและบานกลายเป็นผลกินเวลาประมาณ 1 ปีขึ้นไป"ประมวลเล่าเรื่องวงจรชีวิตของลานให้ฟัง

ดังนั้นหากพิจารณาถึงเหตุผลจากข้อมูลข้างต้นอาจพอสรุปได้ว่า แหล่งวัตถุดิบไบลานที่นำมาทำงานจักสานปลาตะเพียนไบลานของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น มีระยะทางที่ไกลมากและเสียค่าใช้จ่ายมากในแต่ละครั้ง的去ซื้อไบลาน ทำให้มีต้นทุนในการทำปลาตะเพียนไบลานสูงมากอาจเป็นปัญหาในอนาคตว่า หากต้นลานลดน้อยลงจากในปัจจุบันทั้งโดยธรรมชาติที่เมื่อถึงช่วงอายุเวลาหนึ่ง ต้นลานจะออกดอกแล้วก็ตายไปเอง โดยธรรมชาติหรือจากฝีมือ

การตัดทำลายของมนุษย์เองอาจทำให้ราคาโบราณสูงกว่าในปัจจุบันอย่างมาก จนกระทั่งผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณไม่สามารถสู้กับต้นทุนการทำปลาตะเพียนที่สูงต่อไปได้และเลิกกิจการในการทำงานจักสานปลาตะเพียนโบราณในที่สุด

4.4.1.2 ผู้ผลิต

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าในช่วงต้น พบว่าปัจจุบันผู้ผลิตงานจักสานปลาตะเพียนโบราณที่ชุมชนหัวแหลมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้นยังคงมีทำกันอยู่เฉพาะในครอบครัวตระกูลของนางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณหรือป่าคู่ย์กับพี่น้องลูกหลานที่เกี่ยวข้องกันเท่านั้น หากพิจารณาจากข้อมูลที่มีจะพบอีกว่า ครอบครัวป่าคู่ย์เองนั้นในปัจจุบันไม่มีลูกชายหรือลูกสาวลูกเขยหรือลูกสะใภ้ทำอาชีพเกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณกันเลย ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่าในอนาคตหากหมดสิ้นยุคสมัยนี้แล้ว งานหัตถกรรมสานปลาตะเพียนโบราณซึ่งเป็นศิลปะและภูมิปัญญาที่คนรุ่นปู่ย่าตายายถ่ายทอดฝีมือในการทำงานจักสานปลาตะเพียนโบราณมากกว่า 200 ปีมาแล้วก็คงจะหมดสิ้นคนที่สืบทอดงานจักสานปลาตะเพียนโบราณอีกต่อไป

แต่ถ้าหากพิจารณาข้อมูลจากครอบครัวอื่นๆ จะพบว่า ในครอบครัวน้องชายและน้องสาวของป่าคู่ย์ทั้งหมด ยังคงมีลูกสืบสานงานศิลปะและภูมิปัญญาด้านการจักสานปลาตะเพียนโบราณกันต่อมาอีกรุ่นหนึ่ง แต่หากดูให้ดีก็พบว่า มีเพียงครอบครัวนางแก้วครอบครัวเดียวเท่านั้น ที่ทำกิจการงานสานปลาตะเพียนโบราณอย่างเอาใจจริงเอาใจง และ มีธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนอยู่ต่อไป และสามารถสร้างรายได้ในครอบครัวอย่างเป็นกอบเป็นกำก็อาจถือว่าเป็นอาชีพหลักเลยก็ได้ นอกจากนั้นทั้งหมดแทบจะเรียกได้ว่าทำเพียงเพื่อเป็นอาชีพเสริมในครอบครัวเท่านั้น แต่ก็ยังคิดว่า ครอบครัวป่าคู่ย์ที่ไม่มีคนรุ่นต่อมาสืบทอดแล้วแต่ยังไม่รู้ว่าในอนาคตครอบครัวของหลานๆ ของจะยังทำงานสานปลาตะเพียนโบราณอยู่ต่อไปหรือไม่

“พวกน้องๆ ยังพอมีลูกหลานสืบต่อนะ ส่วนของป่าไม่มีลูกหลานคนไหน สืบทอดการทำปลาตะเพียนโบราณกันเลย ทำงานโรงงานอุตสาหกรรมกันหมดลูกสะใภ้ด้วยหลานก็ยังเล็ก อยู่โตขึ้นมันก็ไม่ทำกันหรอกก็คงจะหมดยุคของป้านี้แหละ ไม่มีคนสืบทอดมรดกของปู่ย่าตายายอีกต่อไปก็เสียคายนะถ้ามันจะสูญหายไปจากวัฒนธรรมชุมชนอยุธยา ก็หวังว่าจะมีคนรุ่นใหม่สานต่อมรดกทางวัฒนธรรมศิลปะและภูมิปัญญาของพ่อแม่เอาไว้สืบต่อไป ” จากถ้อยคำให้สัมภาษณ์ของนางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณ (2553) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

ป่าคู่ย์นั้นไม่มีลูกหลานสืบทอดภูมิปัญญาการทำปลาตะเพียนโบราณในรุ่นต่อมาเลย ลูกๆ ทุกคนรวมถึงครอบครัวก็ไม่มีใครสนใจที่จะทำปลาตะเพียนโบราณงานหัตถกรรมพื้นบ้านศิลปะและภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อนๆ ถ่ายทอดวิชาความรู้เอาไว้ให้แต่อย่างใด เท่าที่สอบถามเหตุผลจากลูกๆ ทุกคนตอบเกือบเหมือนกันว่า งานสานปลาตะเพียนโบราณของแม่เสียเวลามากต้องใช้

ความอดทนสูง ซ้ำยังต้องใช้ทักษะในเชิงช่างศิลป์ในการระบายสีให้ปลาสวยงามใช้เวลานานกว่าจะ
ได้แต่ละตัว ทำซ้ำแล้วซ้ำอีกหลายเที่ยวกว่าจะเสร็จสิ้นครบขั้นตอนที่สำคัญรายได้ไม่มากเท่าทำงาน
ในโรงงานอุตสาหกรรมจึงไม่เกิดแรงจูงใจให้ทำปลาตะเพียนโบราณตามอย่างแม่ ซึ่งเป็นที่แน่นอน
ว่ารุ่นลูกหลานไม่มีคนสืบทอดศิลปะและภูมิปัญญาการทำปลาตะเพียนโบราณต่อไปอย่าง
แน่นอน

“พูดถึงอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณนี่นะ อันที่จริงรายได้ไม่มากเท่าไรหรอก
ในแต่ละเดือน เทียบกับค่าแรงในโรงงานอุตสาหกรรมแล้วที่โน้นดีกว่าเยอะ ไหนจะค่าแรง ค่ากะ
ค่าโอที ค่าน้ำมันค่าแก๊สอีกปีละเดือนๆหนึ่งได้มากกว่าทำปลาตะเพียนเยอะ อย่างนี้เมื่อก่อนตอนเด็กๆ
อยู่ที่ช่วยแม่ที่บ้านทำปลาตะเพียนโบราณมาก่อนเหมือนกัน แต่พอเรียนจบก็เข้าไปทำงานที่โรงงาน
อุตสาหกรรมเหมือนคนอื่นๆแต่แม่ที่บ้านก็ยังทำปลาตะเพียนอยู่ไม่ได้ทิ้งไปไหนแต่เราเห็นว่าได้
เงินน้อยสู้ไปทำงานในโรงงานไม่ได้” จากคำสัมภาษณ์ของนางอุดม มัจฉาชีพ เจ้าของร้านจำหน่าย
ปลาตะเพียนโบราณที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่กล่าวกับผู้วิจัยในการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลวิจัยใน
ครั้งนี้

“จากเมื่อก่อนตอนที่ขึ้นมาปลูกบ้านเรือนบนฝั่งแม่น้ำชาวบ้านชุมชนหัวแหลมส่วน
หนึ่งก็เริ่มทำปลาตะเพียนโบราณออกขายกันเป็นอาชีพเสริมของครอบครัว และมารุ่งเรืองซึกเมื่อ
ประมาณยี่สิบปีให้หลังหละมั้ง ที่เห็นแทบทุกครอบครัวทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณกันเป็นล่ำ
เป็นสันทีเดียว แต่ระยะหลังๆมานี้หายไปเยอะเหมือนกันเดี๋ยวนี้เหลือที่ทำอยู่ไม่กี่ครอบครัวแล้ว
ส่วนใหญ่ลูกหลานคนรุ่นใหม่หนีไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรมกันหมดนับตั้งแต่เริ่มมีโรงงานมา
ตั้งในเขตอุทยานนะ ” จากคำบอกเล่าของนายสำริด วงษ์สรรค์ (2553) อาชีพขายของที่ระลึกให้
นักท่องเที่ยวในบริเวณวัดแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ดังนั้นหากพิจารณาจากข้อมูลที่มีพอจะคาดเดาได้ว่าในอนาคตถ้าหากหมดยุค
สมัยการสานปลาตะเพียนโบราณของครอบครัวพี่น้องลูกหลานของป่าต๋วยไปแล้ว จะยังมีใครที่สืบ
สานงานหัตถกรรมสานปลาตะเพียนโบราณนี้ต่อไปอีก ซึ่งผู้วิจัยเองก็รู้สึกได้ถึงแนวโน้มใน
อนาคตของปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาว่า คง
มีแนวโน้มที่จะสูญหายไปจากสังคมไทยเหมือนเช่นเดียวกันกับงานมรดกทางวัฒนธรรมของไทย
อีกมากมายที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทและสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นมาได้ใหม่ในยุคสมัยที่กระแส
โลกาภิวัตน์โถมกระหน่ำสังคมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคนไทยให้ต้องหมดสิ้นไปอย่างน่า
ใจหาย

4.4.1.3 รายได้

จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า ผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณแทบทุกครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ประมาณ 2,800-4,500 บาทต่อเดือน ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับรายได้ขั้นต่ำของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมแล้ว ยังพบอีกว่าผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเสริมเป็นส่วนใหญ่ผู้นั้นมีรายได้จากการทำงานเกี่ยวกับการสานปลาตะเพียนโบราณเฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่ารายได้จากการทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 5,300 บาทต่อเดือน ซึ่งจากการสัมภาษณ์นางอุดม มัจฉาชีพ (2553) เจ้าของร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณถึงประเด็นรายได้จากการทำปลาตะเพียนกล่าวว่า “พูดถึงอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณนี่นะ อันที่จริงรายได้ไม่มากเท่าไรหรอกในแต่ละเดือน เทียบกับค่าแรงในโรงงานอุตสาหกรรมแล้วที่โน้นดีกว่าเยอะ ไหนจะค่าแรง ค่ากะ ค่าโอที ค่าน้ำมันค่านี้อีกอีกปีละเดือนๆหนึ่ง ได้มากกว่าทำปลาตะเพียนเยอะ อย่างนี้เมื่อก่อนตอนเด็กๆอยู่ที่ช่วยแม่ที่บ้านทำปลาตะเพียนโบราณมาก่อนเหมือนกัน แต่พอเรียนจบก็เข้าไปทำงานที่โรงงานอุตสาหกรรมเหมือนคนอื่นๆแต่แม่ที่บ้านก็ยังทำปลาตะเพียนอยู่นะไม่ได้ทิ้งไปไหนแต่เราเห็นว่าได้เงินน้อยสู้ไปทำงานในโรงงานไม่ได้

แต่พออายุมากเข้าก็เลิกทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม กลับมาอยู่บ้านเฉยๆไม่ได้ทำอะไรก็กลับมาทำปลาตะเพียนโบราณอีก มันก็เป็นอาชีพเสริมได้นะคุณเดือนๆหนึ่งก็ได้หลายพันบาทอยู่หรอก รวมๆกับของแฟนของลูกก็ช่วยแบ่งเบาภาระทางครอบครัวไปได้เหมือนกัน แต่ถ้ามีงานอื่นให้เลือกทำนะฉันก็เลือกไปทำอย่างอื่นดีกว่าทำปลาตะเพียนนะ มันเหนื่อยนั่งหลังขดหลังแข็งทั้งวันกว่าจะได้แต่ละตัวอย่างระบายสีนี่นะ ตัวหนึ่งต้องทำซ้ำแล้วซ้ำอีกตั้งหลายทียกว่าจะเสร็จ บางทีก็ตายไปเลยแหละเหมือนกลิ้งสีกลิ้งทินเนอร์ไหนจะกลิ้งน้ำมันเบนซินเข้าไปอีกปวดหัวไปเลยเหมือนกัน คนหนุ่มสาวถึงไม่ค่อยนิยมเข้ามาทำปลาตะเพียนโบราณกันเลยในปัจจุบันคิดว่าในอนาคตปลาตะเพียนโบราณก็ยังมีคนใหม่ๆเข้ามาทำต่อไปนะ แต่อาจจะไม่ใช่คนมุสลิมอีกแล้วก็ได้ เพราะเห็นมีพวกคนทางอีสานที่มาเป็นสะใภ้อยุธยาที่พากันเยอะแล้ว ฉันว่ามันก็คงอยู่ได้ต่อไปนะ แต่ไม่รู้ว่าจะนานแค่ไหนในชีวิตพวกเราคงยังไม่สูญหายไปหมดหรอกถ้าส่งเสริมให้ราคาดีๆและมีคนมาซื้อเยอะๆก็อาจอยู่ได้ต่อไปในอนาคตนะ”

ในส่วนความคิดเห็นจากการสอบถามนายบังลิม กอชัน (2553) อาชีพขับรถรับจ้างบริการนักท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวว่า “ปลาตะเพียนโบราณนะเธอผมเห็นมาตั้งแต่เป็นเด็กแล้วแถวบ้านผมเขาทำกันมานานมากหลายปีแล้ว ทุกวันก็ยังมีทำกันอยู่บ้างแต่ไม่มากเหมือนเมื่อก่อน ที่บ้านผมไม่เคยทำปลาตะเพียนโบราณหรอกทุกวันนี้ผมก็ยังเห็นว่ายังทำกันอยู่ได้นะ มีร้านค้าขายปลาตะเพียนโบราณในอยุธยาใหญ่ๆสองสามที่ แถวหน้าสวนสมเด็จพระที่นั่ง บริเวณหน้าโรงเรียนประจักษ์ที่หนึ่งแล้วที่ตลาดใกล้ๆวิหารหลวงพ่อพระมงคลบพิตรอีกที่หนึ่ง ก็พอขาย

ได้บ้างนะผมเห็นพวกนักท่องเที่ยวก็ชอบซื้อนะทั้งคนไทยคนต่างชาตินั้นแหละคนไทยที่มาเที่ยวจะซื้อพวกใหญ่ๆแต่คนต่างชาติชอบซื้อพวกเล็กๆหรือเป็นตัวๆไปมากกว่า”

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นสรุปว่ารายได้จากการทำปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันยังน้อยกว่ามากเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากภาคอุตสาหกรรมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนรุ่นใหม่ในวัยทำงานไม่นิยมหันมาให้ความสนใจในการทำปลาตะเพียนโบราณ ซึ่งจากการลงพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำปลาตะเพียนโบราณจะเป็นผู้สูงอายุมากกว่าที่จะเห็นเด็กคนรุ่นใหม่ในวัยทำงานมาทำปลาตะเพียนโบราณ จึงเป็นที่น่ากังวลว่าในอนาคตเมื่อหมดยุคสมัยของผู้สูงอายุที่ยังคงทำปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันนี้แล้ว หากไม่มีคนรุ่นลูกหลานของชาวอยุธยาเข้ามาสืบทอดศิลปะและภูมิปัญญางานหัตถกรรมปลาตะเพียนโบราณกันต่อไป ก็อาจทำให้ปลาตะเพียนโบราณสูญหายไปจากสังคมไทยได้เช่นกัน

4.4.1.4 แหล่งจำหน่ายสินค้า

ในปัจจุบันปลาตะเพียนโบราณมีสถานที่จำหน่ายที่เป็นหลักแหล่งอยู่ 2 ที่ด้วยกัน คือ ที่บริเวณริมถนนสายโรงพยาบาลไปชุมชนหัวแหลมตรงข้ามสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ซึ่งเป็นร้านค้าของนางแก้วและเป็นศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทงานจักสานปลาตะเพียนโบราณสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับ 5 ดาวของจังหวัดอีกด้วย อีกหนึ่งแห่งเป็นร้านค้าจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณที่บริเวณด้านหน้าโรงเรียนประจักษ์ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนั้นก็จะเป็นไปในลักษณะบางครั้งบางคราวแล้วแต่โอกาสไม่แน่นอน แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นสถานที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั่นเองในต่างจังหวัดก็ไปตามงานแสดงสินค้าตามเทศกาลหรือที่หน่วยงานราชการจัดขึ้น อาจมีร้านในกรุงเทพมหานครมาสั่งสินค้าไปจำหน่ายบ้างแต่นานๆครั้งจะสั่งสินค้ามาที่หนึ่งก็แล้วแต่ว่าสินค้านั้นขายได้เร็วเพียงใด

การขยายกิจการเพิ่มจำนวนร้านค้าปลาตะเพียนโบราณนั้นทำได้ค่อนข้างยากมาก เพราะปัจจัยเรื่องรายได้ในการจำหน่ายจะเป็นตัวกำหนดทิศทางในขยายตัวของร้านค้าและผู้จำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในอนาคต ต้นทุนในการสร้างร้านค้าจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณค่อนข้างสูงและการเลือกสถานที่ตั้งร้านค้าจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณก็เป็นปัจจัยในการตัดสินใจขยายกิจการซึ่งนางอุดม มัจฉาชีพ เจ้าของร้านค้าจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณที่บริเวณหน้าสวนสมเด็จพระเจ้าตากสินว่า “ตำแหน่งและสถานที่ตั้งร้านค้าปลาตะเพียนโบราณก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ร้านค้าปลาตะเพียนโบราณมีลูกค้าแวะเวียนมาซื้อปลาตะเพียนโบราณอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะในวันหยุดเสาร์อาทิตย์จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวตามวัดต่างๆในอยุธยา มักจะแวะมาซื้อปลาตะเพียนโบราณเป็น

ของฝากติดมือกลับบ้านไปด้วย จากการลงพื้นที่วิจัยพบว่า ลูกค้าส่วนใหญ่ที่เดินทางมาซื้อปลาตะเพียนโบราณเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมากันเป็นครอบครัวด้วยรถยนต์ส่วนตัวมากกว่าที่จะเดินทางมาด้วยรถโดยสารประจำทางและส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยมากกว่านักท่องเที่ยวต่างชาติ ร้านค้าปลาตะเพียนโบราณของนางอุดม มัจฉาชีพตั้งอยู่บนเส้นทางที่สวนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงเทพมหานครและไปจังหวัดสุพรรณบุรีได้ จึงทำให้ในแต่ละวันมีจำนวนรถยนต์เดินทางผ่านหน้าร้านจำนวนมาก ทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวแวะซื้อปลาตะเพียนโบราณกลับบ้านไปด้วยจำนวนมาก” จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่แวะซื้อปลาตะเพียนโบราณที่ร้านของนางอุดม มัจฉาชีพ ที่หน้าสวนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพบว่า ส่วนใหญ่บอกว่าเป็นเส้นทางผ่านจึงแวะซื้อติดรถกลับบ้านไปฝากเพื่อนๆที่บ้านใกล้กัน สอดคล้องกับการสังเกตของผู้วิจัยที่พบว่าส่วนใหญ่ผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณจะขับรถมาจอดแวะซื้อแล้วจึงเดินทางกลับไป

ดังนั้นหากพิจารณาจากแหล่งจำหน่ายสินค้าก็ถือได้ว่า ปลาตะเพียนโบราณมีสถานที่จำหน่ายไม่มากนักในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และในต่างจังหวัดคงต้องจัดหาสถานที่จำหน่ายสินค้าเพิ่มเติมได้มากยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งแนวโน้มสินค้าปลาตะเพียนโบราณมีโอกาสตลาดจำหน่ายได้เพิ่มมากขึ้นทุกที่ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งเป็นผลมาจากรายได้จากการจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณไม่มากหากเปรียบเทียบกับกรจำหน่ายสินค้าอื่น ๆ จึงไม่จูงใจให้ผู้คนหันมาทำร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในอนาคตเมื่อจำนวนร้านค้าจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณไม่เพิ่มมากขึ้นไปกว่าในปัจจุบัน ก็อาจเป็นสาเหตุให้ร้านค้าที่มีอยู่เลิกกิจการไปในที่สุดเมื่อรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำเนินกิจการหันไปทำมาค้าขายสินค้าอื่น ๆ ที่ให้ผลตอบแทนมากกว่าการขายปลาตะเพียนโบราณ

4.4.1.5 ราคาสินค้า

ปลาตะเพียนโบราณงานหัตถกรรมด้านจักสานศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา วางจำหน่ายเฉพาะที่ร้านจำหน่ายเท่านั้นหาซื้อจากที่อื่น ๆ เหมือนสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปไม่ได้ ประกอบกับสินค้ามีหลายขนาดหลายราคาให้เลือกซื้อตั้งแต่ขนาดใหญ่พิเศษที่มีราคาหลักพันบาทไปถึงหลายพันบาทต่อชุด ขนาดใหญ่ธรรมดาราคาอยู่ที่หลักพันบาทต่อชุด ขนาดปานกลางราคาตั้งแต่หลักร้อยไปถึงหลักพันบาทต่อชุดและขนาดเล็กราคาประหยัดตั้งแต่หลักสิบบาทไปถึงหลักร้อยบาทต่อชุด จะเห็นได้ว่าปลาตะเพียนโบราณมีราคาที่ยืดหยุ่นสูงถึงเกือบสูงมากในบางชิ้นซึ่งโดยปกติคนทั่วไปไม่มีแรงจูงใจที่จะซื้อสินค้าเหล่านี้ นอกจากบุคคลพิเศษที่ต้องการซื้อไปใช้ในโอกาสสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ด้วยเหตุผลหลายอย่างที่ทำให้ราคาของปลาตะเพียนโบราณมีราคาแพง ต้นทุนด้านวัตถุดิบ แรงงานฝีมือ ระยะเวลาในการทำนานและ

อื่นๆจึงทำให้ราคาของปลาตะเพียนโบราณแพงกว่าสินค้าบางอย่างในท้องตลาดทั่วไป ดังนั้นปัจจัยด้านราคาก็อาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คนทั่วไปไม่นิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณกันในปัจจุบันนี้

จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยในประเด็นแรงจูงใจของผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ผู้ที่ปลาตะเพียนโบราณซื้อส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวกันเป็นครอบครัวด้วยรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุด และตัดสินใจซื้อพวกปลาขนาดปานกลางและขนาดเล็กมากกว่าที่จะซื้อปลาขนาดใหญ่ที่มีราคาแพง จึงทำให้ปลาตะเพียนโบราณขนาดเล็กและกลางจะขายดีกว่าขนาดใหญ่ ประเด็นในเรื่องราคาปลาตะเพียนโบราณที่มีราคาค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าอื่นๆก็เป็นปัจจัยที่หนึ่งที่ทำให้ผู้บริโภคไม่นิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณ เมื่อผู้วิจัยสอบถามลูกค้าที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณที่ร้านค้าของนางอุดม มัจฉาชีพที่บริเวณหน้าสวนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ พบว่า ผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณให้เหตุผลว่าเพราะเชื่อว่าปลาตะเพียนโบราณเมื่อนำไปแขวนที่บ้านจะทำให้เจริญก้าวหน้าอุดมสมบูรณ์ร่ำรวยในการดำเนินกิจการร้านค้ามากกว่าเหตุผลในเรื่องสิ่งสวยงามที่ใช้ประดับบ้านเรือน แต่เมื่อผู้วิจัยสอบถามเด็กๆวัยรุ่นที่เดินทางไปเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าถึงประเด็นการซื้อปลาตะเพียนโบราณพบว่า ส่วนใหญ่ตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าไม่รู้อะไรจะทำอะไรแถมราคาก็แพงมากกว่าสินค้าตามสมัยนิยมอื่นๆที่มีขายตามห้างสรรพสินค้าทั่วไป

ดังนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าราคาของปลาตะเพียนโบราณที่จำหน่ายในปัจจุบันมีราคาแพงกว่าสินค้าใช้สอยในชีวิตประจำวันอีกหลายอย่างตามท้องตลาดทั่วไป จึงทำให้ไม่เป็นที่นิยมซื้อของผู้บริโภครุ่นใหม่ ราคาแพงจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ปลาตะเพียนโบราณไม่เป็นที่นิยมในสมัยนี้และจะทำให้ผู้ประกอบการเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพและเลิกทำอาชีพสานปลาตะเพียนโบราณในอนาคต

สรุปได้ว่า จากการศึกษายวิจัยภายในที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณ ทั้งในเรื่องวัตถุดิบ ผู้ผลิต รายได้ แหล่งจำหน่ายและราคาสินค้า ล้วนแล้วแต่ส่งผลต่ออนาคตการดำรงอยู่ของปลาตะเพียนโบราณเป็นอย่างมากเลยทีเดียว มีแนวโน้มว่าในอนาคตจากปัจจัยแวดล้อมภายในของปลาตะเพียนโบราณดังที่กล่าวมา อาจเป็นไปได้ว่าปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านชุมชนหัวแหลมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนมานานกว่า 200 ปีจะสูญหายไปจากสังคมไทยและสังคมโลกในที่สุด

4.4.2 ปัจจัยภายนอกที่ใช้ในการศึกษาแนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียนโบราณ

4.4.2.1 ผู้บริโภคร

ในปัจจุบันจากการศึกษาค้นคว้าลงพื้นที่ที่สอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าปลาตะเพียนโบราณพบว่า คนที่ตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น ปรากฏว่าจากการสำรวจข้อมูลโดยการสังเกตและสอบถามผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณเป็นคนจากต่างพื้นที่ต่างจังหวัดทั้งสิ้น ตลอดระยะเวลาที่วิจัยในเรื่องนี้ไม่ปรากฏว่าพบคนที่มีความสัมพันธ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซื้อปลาตะเพียนโบราณเลยแม้แต่คนเดียว จากการสังเกตพฤติกรรมการซื้อปลาตะเพียนโบราณส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มักเป็นครอบครัวโดยรถยนต์ส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่และเป็นคนค่อนข้างมีฐานะทางสังคมพอสมควรถ้าเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณมักจะเป็นนักท่องเที่ยว ที่เดินทางมาโดยรถโดยสารรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ ที่เป็นนักท่องเที่ยวแบกสะพายกระเป๋าไม่พบว่าซื้อปลาตะเพียนโบราณเป็นชุดแต่นิยมซื้อเป็นตัวๆที่เก็บรักษาได้ง่ายกว่าเป็นพวงหรือเป็นชุด

จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยในประเด็นแรงจูงใจของผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ผู้ที่ปลาตะเพียนโบราณซื้อส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวกันเป็นครอบครัวด้วยรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุด และตัดสินใจซื้อพวงปลาขนาดปานกลางและขนาดเล็กมากกว่าที่จะซื้อปลาพวงใหญ่ที่มีราคาแพง จึงทำให้ปลาตะเพียนโบราณขนาดเล็กและกลางจะขายดีกว่าขนาดใหญ่ ประเด็นในเรื่องราคาปลาตะเพียนโบราณที่มีราคาค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าอื่นๆก็เป็นปัจจัยที่หนึ่งที่ทำให้ผู้บริโภคไม่นิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณ เมื่อผู้วิจัยสอบถามลูกค้าที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณที่ร้านค้าของนางอุดม มัจฉาชีพ ที่บริเวณหน้าสวนสมเด็จพระศุภเชษฐในการตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณ พบว่า ผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณให้เหตุผลว่าเพราะเชื่อว่าปลาตะเพียนโบราณเมื่อนำไปแขวนที่บ้านจะทำให้เจริญก้าวหน้าอุดมสมบูรณ์ร่ำรวยในการดำเนินกิจการร้านค้ามากกว่าเหตุผลในเรื่องสิ่งสวยงามที่ใช้ประดับบ้านเรือน แต่เมื่อผู้วิจัยสอบถามเด็กวัยรุ่นที่เดินทางไปเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าถึงประเด็นการซื้อปลาตะเพียนโบราณ

พบว่า ส่วนใหญ่ตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าไม่รู้จะซื้อไปทำอะไรแถมราคาก็แพงมากกว่าสินค้าตามสมัยนิยมอื่นๆที่มีขายตามห้างสรรพสินค้าทั่วไป จากการสัมภาษณ์ นายบังลิม กอชัน (2553) อาชีพขับรถรับจ้างบริการนักท่องเที่ยวได้กล่าวว่า “ผมมีอาชีพขับรถตุ๊กๆรับจ้างพานักท่องเที่ยว ไปเที่ยวสถานที่ต่างๆในอยุธยามานานหลายปีแล้ว ตั้งแต่ผมยังเป็นหนุ่มจนทุกวันนี้เกือบหกสิบแล้ว ขับรถตุ๊กๆรับจ้างส่งให้ลูกๆสองคนเรียนจนจบมหาวิทยาลัยได้นั้นแหละ ผมก็ภูมิใจนะกับอาชีพขับรถรับจ้างที่นี้ได้เห็นผู้คนแปลกหน้ามากมายทั้งคนไทยคนต่างประเทศที่

เดินทางมาเที่ยวในอยุธยา ผมดีใจที่เห็นคนต่างถิ่นต่างบ้านต่างเมืองมาเที่ยวที่อยุธยาบ้านผม ช่วยให้ความเจริญในการทำมาหากินของผมพออยู่ได้จนทุกวันนี้ จำนวนนักท่องเที่ยวก็ยังมีมากมีน้อยตามสภาพเศรษฐกิจนั้นแหละ ปีไหนเศรษฐกิจดีก็เข้ามาเที่ยวเยอะปีไหนเศรษฐกิจไม่ค่อยดีก็มาเที่ยวน้อยเป็นเรื่องปกติขึ้นลงตามธรรมชาติ ปลาตะเพียนโบราณนะเธอผมเห็นมาตั้งแต่เป็นเด็กแล้วแถวบ้านผมเขาทำกันมานานหลายปีแล้ว ทุกวันก็ยังมีทำกันอยู่บ้างแต่ไม่มากเหมือนเมื่อก่อน ที่บ้านผมไม่เคยทำปลาตะเพียนโบราณหรอกทุกวันนี้ผมก็ยังเห็นว่ายังทำกันอยู่ได้นะ มีร้านค้าขายปลาตะเพียนโบราณในอยุธยาใหญ่ๆสองสามที่ แถวหน้าสวนสมเด็จพระที่นั่ง บริเวณหน้าโรงเรียนประจักษ์ที่หนึ่งแล้วก็ตลาดโกสั่ววิหารหลวงพ่อพระมงคลบพิตรอีกที่หนึ่ง ก็คงพอขายได้ผมเห็นพวกนักท่องเที่ยวก็ชอบซื้อนะทั้งคนไทยคนต่างชาตินั่นแหละคนไทยที่มาเที่ยวจะซื้อพวงใหญ่ๆแต่คนต่างชาติชอบซื้อพวงเล็กๆหรือเป็นตัวๆไปมากกว่า”

ดังนั้นจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้บริโภคที่ตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณนั้นพบว่าเป็นคนจากต่างจังหวัดและเป็นนักท่องเที่ยวมีฐานะครอบครัวดี จึงพอสรุปได้ว่าผู้บริโภคที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณนั้น เป็นคนมีฐานะดีสามารถซื้อปลาตะเพียนโบราณในราคาที่แพงๆได้ แต่กลับพบว่าคนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเองกลับไม่นิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณกันเลย ทั้งที่เป็นสินค้าในท้องถิ่นของตัวเองแท้ๆซึ่งหากว่าไม่สามารถจะรณรงค์ให้คนอยุธยาหันมาสนใจในงานหัตถกรรมภูมิปัญญาของชาวอยุธยาเองได้ ก็อาจจะทำให้ศิลปะและภูมิปัญญางานสานปลาตะเพียนโบราณของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสูญหายไปได้ในอนาคต

4.4.2.2 สินค้าทดแทนหรือคู่แข่ง

หากพิจารณาในประเด็นนี้อาจถือได้ว่า ปลาตะเพียนโบราณยังคงมีปัจจัยเสี่ยงอยู่มากที่จะสูญหายไปจากสังคมได้เพราะในสภาพปัจจุบันมีสินค้าที่ผลิตจากอุตสาหกรรมเข้ามาทดแทนตลาดสินค้าตกแต่งประดับบ้านเรือนแทนปลาตะเพียนโบราณเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นสินค้าในประเทศและที่เป็นสินค้าจากต่างประเทศ จึงมีแนวโน้มที่ปลาตะเพียนโบราณงานหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะถูกสินค้าจากภาคอุตสาหกรรมที่มีรูปทรงทันสมัยตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากกว่าเข้ามาทดแทนหรือเป็นคู่แข่งทางการตลาดของปลาตะเพียนโบราณจนอาจส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนชนิดนี้ไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภคในยุคปัจจุบันอีกต่อไปและอาจส่งผลให้ผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบัน หันไปทำกิจการด้านอื่นๆแทนการทำปลาตะเพียนโบราณในที่สุด

จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยในประเด็นแรงจูงใจของผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ผู้ที่ปลาตะเพียนโบราณซื้อส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวกันเป็นครอบครัวด้วยรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุด และตัดสินใจซื้อพวงปลาขนาดปานกลางและ

ขนาดเล็กมากกว่าที่จะซื้อปลาพวงใหญ่ที่มีราคาแพง จึงทำให้ปลาตะเพียนโบราณขนาดเล็กและกลางจะขายดีกว่าขนาดใหญ่ ประเด็นในเรื่องราคาปลาตะเพียนโบราณที่มีราคาค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าอื่นๆก็เป็นปัจจัยที่หนึ่งที่ทำให้ผู้บริโภคไม่นิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณ เมื่อผู้วิจัยสอบถามลูกค้าที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณที่ร้านค้าของนางอุดม มัจฉาชีพ ที่บริเวณหน้าสวนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณ พบว่า ผู้ที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณให้เหตุผลว่าเพราะเชื่อว่าปลาตะเพียนโบราณเมื่อนำไปแขวนที่บ้านจะทำให้เจริญก้าวหน้าอุดมสมบูรณ์ร่ำรวยในการดำเนินกิจการร้านค้ามากกว่าเหตุผลในเรื่องสิ่งสวยงามที่ใช้ประดับบ้านเรือน แต่เมื่อผู้วิจัยสอบถามเด็กๆวัยรุ่นที่เดินทางไปเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าถึงประเด็นการซื้อปลาตะเพียนโบราณพบว่า ส่วนใหญ่ตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าไม่รู้จะซื้อไปทำอะไรแถมราคาก็แพงมากกว่าสินค้าตามสมัยนิยมอื่นๆที่มีขายตามห้างสรรพสินค้าทั่วไป

ในปัจจุบันมีสินค้าที่ผลิตจากภาคอุตสาหกรรมจำนวนมากทั้งที่เป็นสินค้าที่ใช้ในครัวเรือนประจำวันประเภทสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งหลายและทั้งที่เป็นสินค้าตกแต่งเพื่อความสวยงามทั้งในบ้านเรือนและตามร่างกายเสื้อผ้าเครื่องประดับต่างๆที่ภาคอุตสาหกรรมผลิตออกสู่ตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคตามสมัยนิยม ปลาตะเพียนโบราณจัดอยู่ในประเภทเครื่องตกแต่งประดับบ้านเรือนมากกว่าการใช้สอยในชีวิตประจำวันหรือสำหรับการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน จึงมีสินค้าในประเภทเดียวกันที่เป็นสินค้าอุตสาหกรรมผลิตขึ้นมาแข่งขันและทดแทนปลาตะเพียนโบราณเพิ่มมากยิ่งขึ้น มีรูปลักษณะรูปร่างที่แตกต่างมากมายหลายชนิดให้เลือกซื้อตามความต้องการของผู้บริโภคแต่ละคน ต่างจากปลาตะเพียนโบราณที่มีรูปลักษณะแบบเดียวจะแตกต่างกันบ้างก็เฉพาะขนาดและลวดลายสีสันทันของตัวปลาตะเพียนโบราณเท่านั้น จากการสอบถามนางอุดม มัจฉาชีพ เจ้าของร้านค้าที่จำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเล่าว่า “ลูกค้าที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ที่มีครอบครัวแล้ว ไม่ค่อยมีวัยรุ่นรุ่นใหม่วัยรุ่นนิยมมาซื้อปลาตะเพียนโบราณแต่อย่างใด”

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าปลาตะเพียนโบราณมีคู่แข่งหรือสินค้าทดแทนจำนวนมากจากผลิตภัณฑ์ทางด้านอุตสาหกรรมที่ทันสมัยตรงตามค่านิยมของผู้บริโภคยุคใหม่มากกว่าและอาจส่งผลให้ปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสูญหายไปจากสังคมไทยในที่สุด

4.4.2.3 ค่านิยมสมัยใหม่

สังคมในยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีหลายอย่างที่ต้องปรับปรุงให้พัฒนาขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างทันทั่วถึง วัฒนธรรมในสังคมหลายอย่างในหลายแห่งทั่วโลกที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้า

กับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปได้อย่างทันเวลาทันความต้องการของคนในสังคมนั้นๆก็จะถึงกาลสูญหายไป ไม่สามารถดำรงคงอยู่ได้ ปลาตะเพียนโบราณเป็นอีกหนึ่งในจำนวนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางสังคมที่ ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การดำรงอยู่ของปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันนั้นเกี่ยวข้องกับรายได้จากการจำหน่ายสินค้าพื้นบ้านชนิดนี้ ผู้ผลิตจำนวนหนึ่งที่ยังคงยึดอาชีพการทำปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันแม้จะมีความผูกพันในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมากเพียงใดก็ตาม แต่หากความนิยมของผู้บริโภคสมัยใหม่ไม่ให้ความสนใจที่จะซื้อหาผลิตภัณฑ์ชุมชนชนิดนี้แล้วย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้การดำรงชีพประจำวันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำปลาตะเพียนโบราณ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อผู้บริโภคในยุคปัจจุบันหันไปให้ความสำคัญกับสินค้าทดแทนชนิดอื่นมากเท่าใดก็ย่อมส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่องานหัตถกรรมสานปลาตะเพียนโบราณอย่างแน่นอน

สุพัตรา สุภาพ (2541: 28) กล่าวไว้ในผลงานทางวิชาการเรื่อง “สังคมวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัวยุคใหม่ ศาสนา ประเพณี” ว่า ค่านิยมของคนไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมจากตะวันตกที่มีอิทธิพลมากกว่าส่งผลให้การประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนของไทยหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปและสูญหายไปเป็นจำนวนมาก วัฒนธรรมชุมชนหลายอย่างในหลายพื้นที่ของไทยสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย เพราะคนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิชาการของศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2538: 34) เรื่อง “พฤติกรรมผู้บริโภค” ที่กล่าวถึงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของคนไทยที่มีอิทธิพลมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในสมัยทุนเสรีนิยมในปัจจุบัน สินค้าในภาคอุตสาหกรรมที่ทันสมัยส่งผลกระทบต่อค่านิยมของผู้บริโภคให้เปลี่ยนไปชื่นชอบกับสินค้าจากภาคอุตสาหกรรมมากกว่าที่จะนิยมสินค้าที่มาจากภูมิปัญญาของชุมชนคนไทยเหมือนครั้งอดีต นอกจากนี้ยังรวมถึงผลงานวิชาการของ ประเวศ ะสี (2548: 31) เรื่อง “การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นที่ตั้ง” กล่าวถึงผลของความเจริญทางด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชนว่าเป็นเพราะความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพลจากความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม จึงส่งผลให้ผู้คนในสังคมหลงลืมรากฐานความเจริญทางวัฒนธรรมชุมชนที่มีมายาวนานไปหมด ดังนั้นการพัฒนาที่ดีจึงต้องรักษาวัฒนธรรมทางสังคมที่ดีเอาไว้ด้วยเช่นเดียวกัน

ดังนั้นผู้วิจัยขอสรุปว่าค่านิยมของผู้บริโภคในยุคปัจจุบันส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณอย่างยิ่ง ซึ่งเมื่อมีจำนวนผู้บริโภคยุคใหม่ลดจำนวนลงและผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน อาจเป็นไปได้ว่าในอนาคตผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาคงลดจำนวนลงและไม่มีใครสนใจในการทำปลาตะเพียนโบราณอีกต่อไป

4.4.2.4 นโยบายของภาครัฐ

นโยบายของภาครัฐที่ชัดเจนที่สุดเกี่ยวกับงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ผ่านมามีชื่อเรียกว่า นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นี้แหละที่ถือว่าเป็นนโยบายของภาครัฐที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านมากที่สุด เพราะมุ่งเน้นให้ชาวบ้านในแต่ละตำบลสร้างสรรค์พัฒนางานฝีมือทางหัตถกรรมด้านต่างๆ ออกจำหน่ายเป็นสินค้าประจำท้องถิ่นแล้วแต่ว่าท้องถิ่นไหนถนัดหรือเชี่ยวชาญในงานหัตถกรรมในด้านใด ปลาตะเพียนโบราณซึ่งเป็นงานฝีมือจากภูมิปัญญาด้านจักสานของชาวบ้านในชุมชนหัวแหลมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นอีกหนึ่งในงานหัตถกรรมด้านจักสานที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสินค้าประจำตำบลและเป็นสินค้าประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกด้วยเช่นกัน

แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปหลายปีปรากฏว่าหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น กลับปล่อยปละละเลยที่จะส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจังกับงานหัตถกรรมพื้นบ้านในแทบทุกพื้นที่ของประเทศไทย ทำให้ผู้ผลิตสินค้าประจำตำบลหรือชุมชนต่างๆ ประสบปัญหาทางด้านการตลาดเป็นอย่างมาก สินค้าหลายอย่างผลิตออกมาแล้วไม่สามารถหาตลาดจำหน่ายที่แน่นอนได้ รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐก็หดหายไปอีกด้วยในปัจจุบันจึงพบว่าผู้ผลิตสินค้าชุมชนต้องยืนหยัดอยู่ด้วยลำแข้งของตัวเอง ทำให้ผู้ผลิตจำนวนมากไม่สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการตลาดแบบเสรีในปัจจุบันที่มีคู่แข่งกันในตลาดจำนวนมากและมีสินค้าทดแทนที่ตรงตามรสนิยมของผู้บริโภคในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

ปัญหา OTOP ปัญหาวิธีคิดจากบทความของเสรี พงศ์พิศ (2553) กล่าวว่า “การส่งเสริมให้ชาวบ้านผลิตนั้นง่ายแต่ให้ขายได้ขายดีนั้นยากขายไม่ออกก็เจ๊ง คนเจ๊งคือชาวบ้านไม่ใช่หน่วยงานราชการที่ไปส่งเสริม วันนี้มี OTOP เต็มไปหมด อะไรที่ออกจากหมู่บ้านเรียกโอท็อปกันทั้งนั้น แทบจะหนึ่งหมู่บ้านหลายผลิตภัณฑ์ไปแล้ว งานแสดงสินค้าโอท็อปก็มีไม่ขาดพลาดงานนี้ก็มีงานใหม่ แต่ปัญหาผลผลิตล้นตลาดก็ยังไม่แก้ ฝ้ายไหมผ้าฝ้าย สมุนไพร ไวน์ท้องถิ่น หัตถกรรมสารพัด ข้าวปลา สุราพื้นบ้าน อาหารแปรรูป ปลาหยีที่แล้ว โฆษณาว่ามีเป็นล้านชิ้น

วันนี้กลุ่มแม่บ้านกลุ่มชาวบ้านหลายแห่งเริ่มท้อ หลายกลุ่มเลิกไป อย่างกลุ่มที่จัดทะเบียนผลิตสุราพื้นบ้านตั้งแต่กลางปี 2545 มีจำนวนประมาณ 1,200 กลุ่มทั่วประเทศ หนึ่งปีต่อมาเหลือเพียง 5 เปอร์เซนต์ คือเหลือไม่ถึงร้อยกลุ่มเท่านั้น ปัญหาสำคัญของโอท็อปเป็นปัญหาเก่าที่เอามาเล่าใหม่หรือเหมือนเล่าเก่าในขวคใหม่ คือ ตั้งโจทย์ผิดจะทำอะไรที่ก็ตั้งคำถามว่า “ทำอะไร” มีเทคนิควิธีการอะไรดีมีสูตรสำเร็จอะไรบ้าง ทำอย่างไรจึงจะทำได้เยอะๆ เพื่อจะได้ขายมากๆ

ไม่ได้ถามว่า "ทำไปทำไม" ส่วนใหญ่เริ่มต้นก็ตั้งหน้าตั้งตาผลิตเพื่อขายในตลาดใหญ่ จะรวยเลยว่า
 ฝันหวังตลาดกันหน้าคำคร่ำเครียด ทะเลาะกันแทบจะฆ่ากันตายเพราะแย่งกันไปขายที่อิมแพคเมือง
 ทองธานีหรืองานใหญ่ๆที่กรุงเทพฯ โดยเฉพาะงานที่ไม่ต้องเสียค่าสถานที่ที่ตั้งใจยกกันผิดก็เพราะ
 หน่วยงานที่ส่งเสริมคิดแบบแยกส่วน คิดเป็นเรื่องๆตามหน้าที่ของหน่วยงานของตนเอง ซึ่งความ
 จริงมีอยู่หลายหน่วยทับซ้อนและแข่งขันกันอ้างความเป็น "เจ้าของ" กลุ่มโน้นกลุ่มนี้ที่มีโอท็อปดีๆ
 ใหม่ๆที่ก็เป็นหมู่บ้านเดียวกันและชาวบ้านก็คนเดียวกันเพียงแต่ใส่เสื้อวันละสีเพื่อให้เข้ากับ
 หน่วยงานที่ไปส่งเสริมเท่านั้น นอกจากคิดแบบแยกส่วนแล้วยังไม่มีแผนอะไรมากไปกว่าการผลิต
 ส่วนการตลาดนั้นให้ "ไปตายเอาดาบหน้า" ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้ตายตามความตั้งใจ จะมีสักที่รายที่ขาย
 ดีจน "ผลิตไม่ทัน" ก้าวไกลไปถึงส่งออกเพราะที่ส่งออกได้ก็เพราะการดำเนินการโดยข้าราชการ
 บางคนที่หาลาไปพิเศษ อาศัยหน่วยงานตนเองทำงานใกล้ชิดกับชาวบ้านและบริษัทเอกชนนักธุรกิจ
 ที่ "ต่อยอด" (รวมทั้ง "เคี้ยยอด" ในบางกรณี)

โอท็อปวันนี้อาจจะมี "ล้านชิ้น" แต่ที่เป็น "นวัตกรรม" จริงๆ มีสักกี่ชิ้น ดูเหมือนว่า
 ส่วนใหญ่เป็นอะไรที่เลียนแบบกันมากกว่า แคมพูดอกอัญชัน มะคำดีควายไปไหนก็เจอ แต่ก็ไม่เห็น
 มีสูตรอะไรพิเศษไปกว่าของคนอื่นต่างกันแต่ขวดและข้อความข้างขวดเท่านั้น ที่พอจะเรียกโอท็อป
 จริงๆ ก็เป็น "มรดก" เก่าแก่ดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เอามาปรับประยุกต์บ้างเล็กน้อยเท่านั้น จะเรียกว่า
 เอาของเก่ามาขายก็ไม่น่าคิดนักยังหาโอท็อปนวัตกรรมจริงๆน้อยเกินไป เพราะจะเกิดนวัตกรรมได้
 ก็ต่อเมื่อมี "การเรียนรู้" ไม่ใช่ "การเลียนแบบ" อย่างที่ทำกันวันนี้ ถ้าจะส่งเสริมโอท็อปให้เป็น
 "วิสาหกิจชุมชน" ไม่ใช่ "ธุรกิจชุมชน" ก็ต้องส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ต้องใช้เวลาไม่ใช่เรียนรู้
 เทคนิคอย่างเดียว แต่เรียนรู้วิธีคิดวิธีวางแผนวิธีทำแผนพัฒนาชุมชนทั้งหมด ทำกันทั้งกระบวนการอย่าง
 มีแบบมีแผนอย่างมีข้อมูล ใช้ความรู้ไม่ใช่ความเห็นหรือความอยากเห็นใครทำอะไรแล้วรวยก็จะเอา
 อย่างเขาบ้าง

ถ้าโอท็อปเป็นผลของวิสาหกิจชุมชน โอท็อปต้องมาจากกระบวนการเรียนรู้
 เพราะถ้าไม่มีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี ไม่มีแผนแม่บทชุมชนเป็นฐาน ไม่มีเศรษฐกิจพอเพียงเป็น
 ปรัชญา ไม่เอาการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย โอท็อปก็ไม่ต่างจากผลิตภัณฑ์ธุรกิจชุมชนทั่วไป เป็น
 SME ที่คนในชุมชนบางคนหรือนักธุรกิจจากนอกชุมชนเข้าไปจัดการและดำเนินการแบบธุรกิจ
 คนที่ได้กำไรได้ประโยชน์จากโอท็อปจริงๆ กลายเป็นพ่อค้าที่มีความรู้ ทุน ตลาด ส่วนชาวบ้านก็
 ยังคงเป็นแรงงานถูกๆอยู่เหมือนเดิม ไม่ได้อะไรที่ควรได้จากความรู้ภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่น

วิสาหกิจชุมชน การประกอบการที่ดำเนินการโดยกลุ่มชาวบ้านในชุมชนไม่ได้
 ปฏิเสธตลาด ไม่ได้ปฏิเสธการส่งออกไปขายในตลาดใหญ่รวมทั้งต่างประเทศ แต่วิสาหกิจชุมชน
 ต้องมีฐานคิดที่หนักแน่นมีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการพึ่งตนเองเป็นอันดับแรก เมื่อมีฐานแน่นจะทำ

"ธุรกิจ" ต่อไปก็ไม่มีปัญหาไม่เสี่ยงจนเกินไปและถ้าหากพลาดพลังขายไม่ได้ก็ไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ไม่ใช่เป็นหนี้เป็นสินแทบจะล้มละลายอย่างที่หลายกลุ่มกำลังเผชิญวันนี้ การทำวิสาหกิจชุมชนเป็นการสร้างฐานที่นำไปสู่การผลิตโอท็อปได้และจะเป็นโอท็อปที่มาจากการเรียนรู้ ไม่ใช่เลียนแบบ เป็นนวัตกรรมเป็นสิ่งสร้างสรรค์ใหม่ที่มีคุณค่าและมูลค่า

โอท็อปที่มาจากกระบวนการเรียนรู้เช่นนี้จะมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่จำเป็นต้องหาเงินแต่กับของเก่าอย่างเดี๋ยวกต่อไป เพราะถ้ามีการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นบนฐานภูมิปัญญา อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่และได้ความคิดสร้างสรรค์เป็นแรงขับเคลื่อนจะเกิดสิ่งใหม่ๆ อย่างไม่รู้จบ เหมือน โออิตะ ต้นตำรับโอท็อปซึ่งเป็นต้นแบบ "วิถีคิด" ดังกล่าว ที่มะนาวลูกเดียวทำได้ 500 อย่างหรือเครือข่ายอินแปงที่สกลนคร ยมนาที่นครศรีธรรมราช เป็นต้น นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้การทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้ชุมชนแยกแยะได้ว่าพวกเขาจะผลิตอะไรเพื่อการบริโภคภายในชุมชนในตลาดในเครือข่ายท้องถิ่น จะผลิตอะไรออกไปขายตลาดภายนอกอย่าง แชมพู น้ำยาล้างจาน สมุนไพร บัญชีภาพ น้ำปลาและอื่นๆ ที่ต้องกินต้องใช้ทุกวันพวกเขาก็ทำกินเองใช้เองเพื่อลดรายจ่ายซึ่งเท่ากับเพิ่มรายได้ ถ้าบางแห่งมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมีคุณลักษณะพิเศษก็อาจจะผลิตออกไปขายข้างนอกได้เพราะเชื่อว่าไปแข่งขันกับคนอื่นได้

การทำงานอย่างมีแบบมีแผนเช่นนี้ไม่มีการตลาดแบบ "ไปตายเอาดาบหน้า" อย่างแน่นอน เพราะการทำแผนแม่บทชุมชนเป็นการจัดระเบียบชีวิตของชุมชนใหม่ จัดระเบียบการผลิต การบริโภค การตลาดการลงทุน ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนระบบสวัสดิการระบบสุขภาพและระบบย่อยอื่นๆ ที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ออกจากวัฒนธรรมอุปถัมภ์เข้าสู่วัฒนธรรมข้อมูลและความรู้ การจัดระเบียบชีวิตเช่นนี้ชุมชนต้องพัฒนาตนเองไปเป็น "มีอาชีพ" มากยิ่งขึ้น จะคิดว่า "ยังไงก็ได้" ไม่ได้แล้วสังคมวันนี้เปลี่ยนไปมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นชาวบ้านที่ไม่มีความรู้ไม่เป็นมีอาชีพอยู่ไม่ได้ต้องเรียนรู้และจัดการชีวิตให้เป็นเพราะชีวิตในชุมชนเองก็ไม่ได้เรียบง่ายจะพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและภูมิปัญญาของปู่ย่าตายายอย่างเดี๋ยวกเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้แล้ว

สิ่งที่หน่วยงานต่างๆ ที่ส่งเสริมโอท็อปต้องทำวันนี้ไม่ใช่ไปบอกชาวบ้านให้ผลิตเยอะๆ แต่ไปช่วยให้พวกเขาได้เรียนรู้การจัดการชีวิตของตนเองก่อน เรียนรู้จักคิดก่อนจะรู้จักทำถามตัวเองก่อนว่า "ทำไปทำไม" ก่อนจะถามว่า "ทำอย่างไร" ถ้าคิดถูกก็จะทำถูก วันนี้ตำบลต่างๆ กำลังเริ่มทำแผนแม่บทชุมชน ถ้าทำได้ดีมีประสิทธิภาพชาวบ้านก็จะได้เรียนรู้และอยู่อย่างมีแบบมีแผน ตำบลจะเป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนา โดยชุมชนเป็นผู้วางแผนและเป็นผู้ดำเนินการหลักในทุกขั้นตอนมีหน่วยงานราชการ เอกชน วิชาการ และอื่นๆ จากภายนอกไปช่วยให้การส่งเสริมสนับสนุนนี้คือหัวใจของแผนและแนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาบูรณาการการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งและทุกฝ่ายประสานพลังกันทำงานไม่แบ่งเขาแบ่งเราอีกต่อไป เมื่อทุกตำบลมีแผนแม่บทของตนเองแล้ว พวก

เขาจะเป็นตัวของตัวเอง ไม่ใช่ "สมบัติ" ผลัดกันชมของหน่วยงานต่างๆอีกต่อไปและคงถึงเวลาที่ชุมชนจะต้องเลิกกลุ่มที่ใส่เสื้อสีต่างๆที่หน่วยงานของรัฐอ้างเป็น "เจ้าของ" เลิกระบบอุปถัมภ์และระบบไม้มืดในกระถาง ทูบกระถางทิ้งและให้ไม้ลงดินจะได้เติบโตเป็นไม้ใหญ่เกิดดอกออกผลเป็นตัวของมันเองถึงเวลาคืนงานพัฒนาให้ชุมชนให้พวกเขาพัฒนาศักยภาพของตนเอง เมื่อเป็นตัวของตัวเองพึ่งตนเองได้ก็เป็นอิสระทางความคิด คนที่เป็นอิสระทางความคิดสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้อย่างน่าอัศจรรย์ดังกรณีชุมชนหลายแห่งทั่วประเทศวันนี้”

ดังนั้นจึงเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดจากนโยบายที่ไม่แน่นอนคงเส้นคงวาและขาดความจริงจังต่อเนื่องของหน่วยงานราชการหรือจากรัฐบาลที่ผ่านมา ส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่องานหัตถกรรมพื้นบ้านในทุกภูมิภาคของไทยรวมถึงผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย

4.4.2.5 ความเชื่อเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณ

ปลาตะเพียนโบราณถือได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมประเภทงานจักสานจากภูมิปัญญาของคนไทยในสมัยโบราณที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อของคนไทยในอดีตเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตประจำวันและจากการทำมาหากินในวิถีชีวิตชนบทของคนไทยมาแต่อดีตอีกด้วย ในอดีตพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางจัดเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งของประเทศไทยชาวชนบทในภาคกลางประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะการทำนา การประมงพื้นบ้านการหาปลาตามห้วยหนองคลองบึงและในแม่น้ำสายต่างๆก็เป็นอีกหนึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ภาคกลาง สมกับคำขวัญที่ว่าบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางนั้นอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว

วิถีชีวิตผู้คนผูกพันอยู่กับสายน้ำมาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งอดีตจนปัจจุบันจากหลักฐานงานเขียนเรื่องพื้นบ้านพื้นเมืองของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2524: 32) ที่กล่าวไว้ว่าสังคมชนบทในพื้นที่ภาคกลางตั้งแต่โบราณเป็นสังคมเกษตรกรรมประชาชนมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับท้องนาและแม่น้ำมาโดยตลอด เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันล้วนแต่เป็นงานหัตถกรรมจักสานเสียเป็นส่วนใหญ่งานจักสานในแทบพื้นที่ภาคกลางนั้นนอกจากทำเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพต่างๆแล้วยังมีงานจักสานประเภทที่เกี่ยวข้องกับวิถีการเกิดแก่เจ็บตายอีกมากมายด้วย นอกจากนี้งานเขียนของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ เรื่องมรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านยังกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของปลาน้ำจืดชนิดต่างๆในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางโดยเฉพาะปลาตะเพียน ซึ่งเป็นปลาน้ำจืดประเภทปลาที่มีเกล็ดขนาดปานกลางชนิดหนึ่งที่มีชุกชุมในแหล่งน้ำแทบทุกแห่งหนในประเทศไทยโดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของไทย ปลาตะเพียนเป็นปลาน้ำจืดที่มีรสชาติอร่อยมากชนิดหนึ่งเป็นที่นิยมบริโภคของชาวบ้านมานานตั้งแต่อดีต จากงานเขียนของชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2550 : 45) เรื่อง “ความรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยา” ตอนหนึ่งกล่าวว่า“ในสมัยพระเจ้าท้ายสระพระองค์ทรงโปรด

ปรานการรับประทานปลาตะเพียนเป็นอย่างมากจนถึงขนาดที่เคยออกกฏเอาไว้ว่าห้ามผู้ใดบริโภคปลาตะเพียนโดยเด็ดขาดเพราะเกรงว่าปลาตะเพียนจะหมดไปนั่นเอง” แสดงถึงรสชาติความอร่อยของปลาตะเพียนปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งของไทย

เนื่องจากปลาตะเพียนเป็นปลาที่สามารถแพร่ขยายพันธุ์ได้รวดเร็วจึงส่งผลให้มีจำนวนมากมายในธรรมชาติและเป็นที่ยึดของชาวบ้านมานานและด้วยรูปร่างลักษณะที่สวยงามของปลาตะเพียนที่มีรูปแบบคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีครีบบนและครีบล่างสวยงามและครีบบลายนางทั้งบนและล่างที่สวยงามส่วนอีกด้วย จึงเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดงานหัตถกรรมภูมิปัญญาชาวบ้านจากการเลียนแบบรูปร่างปลาตะเพียนของชาวบ้าน ในที่ลุ่มภาคกลางโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยามาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันยาวนานกว่า 200 ปีมาแล้ว ในปลายรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศกษัตริย์องค์สุดท้ายที่ปกครองกรุงศรีอยุธยาก่อนที่จะเสียกรุงให้แก่พม่าในปีพ.ศ. 2310 นั้น เป็นยุคที่รุ่งเรืองมากในทางเศรษฐกิจการค้ากับชาวต่างประเทศมีชนชาติจากต่างประเทศอพยพเข้ามาทำมาหากินในกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก

ชนชาติมุสลิมก็เป็นอีกหนึ่งชนชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยในกรุงศรีอยุธยามานาน เดิมทีนั้นชาวมุสลิมอพยพมาทางเรือเพื่อมาค้าขายกับชาวพื้นเมืองในกรุงศรีอยุธยา จากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่เป็นลูกหลานของชาวมุสลิมดั้งเดิมที่ปัจจุบันตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยามานานหลายชั่วอายุคนแล้ว เล่าให้ฟังว่าเดิมทีเดียวชาวมุสลิมอพยพลงเรือขึ้นมาจากภาคใต้ของไทยซึ่งแต่ดั้งเดิมชาวมุสลิมในแถบภาคใต้ประกอบอาชีพประมงทางทะเลเป็นส่วนใหญ่ ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมชายทะเลรวมกันเป็นกลุ่มชนเล็กๆเมื่อจะออกทะเลหาปลาจะมีพิธีบอกกล่าวพระอัลเลาะห์ ซึ่งเป็นพระเจ้าที่คนมุสลิมนับถือให้ช่วยคุ้มครองและบันดาล ให้ประสบความสำเร็จในการหาปลาได้มากๆ ในการบอกกล่าวพระอัลเลาะห์ของชาวมุสลิมที่มีอาชีพประมงในภาคใต้นั้น จะนำใบมะพร้าวใบจากหรือใบตาลมาจักสานเป็นรูปปลาแล้วนำไปแขวนไว้บนปลายไม้ไผ่ปักไว้หน้าบ้านทุกครั้งที่ออกหาปลาเพื่อขอพรพระเจ้าที่ตัวเองนับถือ

ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันที่ว่าชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นล้วนแล้วแต่เป็นพี่น้องชาวมุสลิมแทบทั้งสิ้นนั่นเอง จากคำบอกเล่าดังกล่าวเล่าต่อไปว่าเดิมทีพี่น้องชาวมุสลิมที่ลงเรือต้องขึ้นมาค้าขายยังพื้นที่อยุธยาในอาศัยกินนอนอยู่ในเรือเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการเดินทางมาทางเรื่อนั้นใช้ระยะเวลาานหลายวันหลายเดือนและมักันทั้งครอบครัว การอยู่อาศัยกันในเรือบางครั้งก็มักมีลูกเล็กเด็กแดงอาศัยมาด้วยการดูแลเด็กเล็กๆจึงเป็นปัญหาที่วุ่นวายไม่น้อย การหาวิธีที่จะทำให้อาศัยอยู่เฉยและหลับนอนได้ง่ายขึ้นจึงจำเป็นต้องหาเครื่องมือเบี่ยงเบนความสนใจของเด็กเล็กๆในระหว่างการ

เดินทางทางเรือ งานจักสานง่ายๆที่ชาวมุสลิมที่อาศัยมากับเรือค้าขายในสถานที่ต่างๆจึงทำขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเครื่องแขวนดึงดูดความสนใจของเด็ก

หัตถกรรมการสานปลาตะเพียนจากใบมะพร้าวจึงถูกทำขึ้นมาใช้ในการดังกล่าว เพราะแต่ดั้งเดิมก็เป็นงานจักสานที่ชาวบ้านมุสลิมในภาคใต้ทำขึ้นกันอยู่แล้ว ศิลปะและภูมิปัญญา งานจักสานรูปปลาจากใบมะพร้าวทางภาคใต้เพื่อใช้เป็นเครื่องบูชาขอพรพระเจ้าในยามที่ต้องเดินทางออกทะเลหาปลาของพี่น้องมุสลิมในพื้นที่ภาคใต้ เมื่อต้องเดินทางมาค้าขายในต่างแดนและ ต้องทำเครื่องแขวนเพื่อใช้ในการเลี้ยงดู เด็กเล็กๆในเรือที่อาศัยระหว่างเดินทางงานจักสานปลาจึง ถูกทำขึ้นมาอีกครั้งหากแต่วัตถุประสงค์มิได้ทำเพื่อตอบสนองความเชื่อเรื่องพรจากพระเจ้าเหมือน ครั้งในอดีตที่ชาวประมงมุสลิมภาคใต้ทำกันมาแต่ครั้งอดีตกาล

เมื่อภูมิปัญญาการทำงานจักสานปลาของพี่น้องชาวมุสลิมถูกนำมาใช้กับการทำ เครื่องแขวนเพื่อหลอกให้เด็กเล็กๆหันมาสนใจทำให้อยู่ในความสงบและนอนหลับพักผ่อนเพื่อให้ พ่อแม่มีเวลาว่างในการทำกิจกรรมอื่นๆจากเหตุผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานเขียน เรื่องมรดก บ้านของวินูลย์ ลีสุวรรณ (2524: 36) ที่กล่าวว่า เครื่องจักสานอีกชนิดหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นเครื่อง จักสานที่มีเฉพาะถิ่นของภาคกลางคือปลาตะเพียนใบลาน สำหรับแขวนไว้เหนือเปลเด็กสานด้วยใบ ลานหรือใบตาลเป็นรูปปลาตะเพียนตัวใหญ่หนึ่งตัวมีลูกปลาตัวเล็กๆห้อยเป็นพวงอยู่ข้างล่าง รูปลักษณะของปลาตะเพียนเลียนแบบมาจากปลาตะเพียนจริงๆการสานปลาตะเพียนใบลานเป็น ความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวชนบทที่มีมาแต่โบราณที่เชื่อว่า ถ้าแขวนปลาตะเพียนสานไว้เหนือเปล และแขวนให้พอดีกับระดับที่เด็กมองเห็นได้ตรงๆไม่ก่อนไปทางหัวนอนหรือก่อนไปทางปลายเท้า จะช่วยให้เด็กมีสายตาปกติหากมองปลาตะเพียนสานนานๆนอกจากนี้คนโบราณยังเชื่อว่าถ้าแขวน ปลาตะเพียนไปทางหัวนอนมากๆจะทำให้เด็กตาช้อนขึ้นเพราะถูก “แม่ซื้อ” มารบกวนทำให้เด็กมีตา ผิดปกติได้

จากคำให้สัมภาษณ์ของนางกอลิเยะ ซูไฮมี (2553) กล่าวว่า “ดิฉันได้ยินคุณแม่ เล่าให้ฟังเมื่อตอนเป็นเด็กว่า การสานปลาด้วยใบมะพร้าวสดมีมานานแล้วคุณแม่เล่าว่าได้ฟังมาจาก คุณยายอีกทีหนึ่งถึงเรื่องความเชื่อบางอย่างของคนทางภาคใต้ที่อยู่อาศัยแถวชายทะเลที่ประกอบ อาชีพออกทะเลหาปลา ก่อนที่จะออกทะเลหาปลาทุกครั้งจะขอพรพระเจ้าผู้เป็นเจ้าหมายถึงพระอัล เลาะห์ ช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยกลับมาเข้าฝั่งและหาปลาได้มากๆก็จะทำเครื่องหมายบอกแก่พระเจ้า ผู้เป็นเจ้า เพื่อให้รู้ว่าวันนี้นั้นบ้านไหนออกไปหาปลาในทะเลบ้างคนที่บ้านก็จะสานปลาจากใบ มะพร้าว แล้วนำไปแขวนที่ปลายไม้ไผ่ปักไว้ที่หน้าบ้านเป็นการบอกให้พระเจ้ารู้ว่าบ้านนี้กำลังออก ทะเลไปหาปลาอยู่ช่วยดูแลคุ้มครองให้ปลอดภัยด้วย ” ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของนายวิเชียร สมบัติกุล (2553) ที่กล่าวว่า “คนโบราณเชื่อว่าการสานปลาตะเพียนใบลานแล้วนำไปแขวนไว้ที่

บ้านจะทำให้ครอบครัวไม่อดอยากหากินสะดวก ลูกหลานเลี้ยงดูง่ายเจริญเติบโตเร็วได้เหมือนปลาตะเพียนในธรรมชาติ ไม่รู้จะรับมือไม่เชื่ออย่างนั้นแต่ก็เห็นที่บ้านผมคุณแม่ก็ซื้อปลาตะเพียนใบลานมาแขวนประดับที่บ้านเหมือนกันแม่แกอาจจะเชื่ออย่างว่าก็เป็นได้”

ในปัจจุบันชาวชนบทก็ยังนิยมเลี้ยงเด็กให้นอนเปลไม้ไผ่ที่แกว่งไกวได้อยู่แต่การนิยมใช้ปลาตะเพียนสานไปแขวนเหนือเปลนั้นความนิยมกลับค่อยเลือนหายไป การทำปลาตะเพียนใบลานในปัจจุบันนั้นยังคงมีประชาชนในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังคงประกอบอาชีพดังกล่าวหลงเหลืออยู่แต่วัตถุดิบในการทำนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ที่ทำเพื่อแขวนเหนือเปลไว้ให้เด็กดูเล่นแต่ปัจจุบันทำเพื่อเป็นเครื่องแขวนประดับบ้านเรือนมีการปรับปรุงรูปแบบให้สวยงามขึ้นสีสันสวยงามขึ้นมีการตกแต่งระบายสีสวยงามขึ้น รูปแบบวงปลาตะเพียนใหญ่ขึ้นซึ่งเป็นการประยุกต์รูปแบบให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน

สรุปได้ว่าปัจจัยภายนอกได้แก่ ผู้บริโภค สินค้าทดแทนหรือคู่แข่ง ค่านิยมสมัยใหม่ นโยบายภาครัฐ และความเชื่อเกี่ยวกับปลาตะเพียนใบลาน มีผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงอยู่หรือการสูญหายของปลาตะเพียนใบลานอย่างยิ่ง

ดังนั้นปลาตะเพียนใบลานงานหัตถกรรมพื้นบ้านศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีแนวโน้มที่จะสูญหายไปในอนาคตด้วยเหตุปัจจัยที่มาจากภายในที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนใบลานเองทั้งสิ้นได้แก่ วัตถุดิบ ผู้ผลิต รายได้ แหล่งจำหน่าย สินค้าและราคาของปลาตะเพียนใบลานที่ล้นส่งผลให้ปลาตะเพียนใบลานอาจพบจุดวิกฤติและสูญหายไปที่สุดในเช่นเดียวกับมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยหลายอย่างที่ผ่านมาในอดีต รวมถึงในส่วนของปัจจัยจากภายนอกเองก็ส่งผลกระทบเป็นอย่างมากต่อการดำรงอยู่หรือสูญหายไปของปลาตะเพียนใบลานงานฝีมือหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ปลายตะเพียนใบลาน : ศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเกี่ยวกับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรีในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาหาคำตอบเกี่ยวกับภูมิหลังและความเป็นมาของปลายตะเพียนใบลาน ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมในด้านการจักสานประเภทเครื่องแขวนประดับบ้านเรือนของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน ที่สืบทอดทักษะฝีมือการทำปลายตะเพียนใบลานจากคนรุ่นปู่ย่าตายายต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ศึกษาถึงการดำรงอยู่ในปัจจุบันท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจในระบบการตลาดแบบเสรี ซึ่งปลายตะเพียนใบลานสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านผลงานฝีมือชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ประจำชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ รวมถึงศึกษาแนวโน้มในอนาคตของปลายตะเพียนใบลานต่อไปอีกว่าปลายตะเพียนใบลานจะดำรงอยู่ได้ต่อไปหรือสูญหายไปจากสังคมไทย

ในการศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับปลายตะเพียนใบลานให้มากที่สุด จึงได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยการกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้ใช้เวลาลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตัวเองในชุมชนที่มีการทำปลายตะเพียนใบลานเป็นระยะเวลาหลายเดือนเพื่อสังเกตวิถีชีวิตประจำวัน ขั้นตอนกระบวนการทำปลายตะเพียนใบลาน สถานที่เกี่ยวข้องกับปลายตะเพียนใบลาน พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำปลายตะเพียนใบลานสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเป็นอีกหนึ่งวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ด้วยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สอบถามผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับปลายตะเพียนใบลาน ผู้สูงอายุที่มีช่วงชีวิตเดียวกับปลายตะเพียนใบลาน ปราชญ์ชาวบ้านด้านวัฒนธรรมชุมชน

นักวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี นักการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาในท้องถิ่น ประชาชนทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเพื่อสอบถามข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณ

โดยการใช้ประเด็นคำถามแบบไม่มีโครงสร้างคำถามแบบกว้างๆปลายเปิดที่ผู้ตอบสามารถตอบได้ตามที่ต้องการและสุดท้ายผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเอกสารหลักฐาน งานเขียน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณมาใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงข้อมูลที่ได้จากการวิจัย เพื่อความถูกต้องแม่นยำ และทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ผลได้ตรงประเด็นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5.2 อภิปรายผล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ศึกษาวิจัยครบถ้วนตามที่ต้องการแล้ว นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย เอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ข้อคิดเห็นข้อเท็จจริง สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการวิจัย ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะของที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่ได้จากการพูดคุย สอบถาม สัมภาษณ์ มาประกอบวิเคราะห์ซึ่งสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

5.2.1 จากการศึกษาพบว่า

ปลาตะเพียนโบราณมีที่มาจากความเชื่อของคนมุสลิมในภาคใต้ของไทยในอดีตที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเลประกอบอาชีพหาปลาในทะเลเพื่อบริโภครวมและค้าขายมานาน ชาวมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเล็กๆเลียบตามแนวชายฝั่งทะเลมีความเชื่อความศรัทธาในพระเจ้าองค์อัลเลาะห์ทำให้ชาวมุสลิมที่ออกทะเลหาปลาเชื่อว่าได้รับพรจากพระเจ้าที่นับถือ ดังนั้นทุกครั้งที่จะออกทะเลหาปลาเพื่อเป็นการบอกกล่าวและขอพรพระเจ้าที่ตนเองนับถือ ชาวมุสลิมที่ทำอาชีพหาปลาในทะเลจึงคิดหาวิธีในการบอกกล่าวพระเจ้าให้รับรู้และประทานพรให้ประสบ โชคดีและปลอดภัยกลับมา ดังนั้นจึงคิดประดิษฐ์งานจักสานรูปปลาจากใบมะพร้าวที่หาได้ง่ายในชุมชนใช้เป็นสิ่งบูชาบอกกล่าวพระเจ้าให้รับรู้เวลาออกทะเลหาปลาสืบต่อกันมา

และเมื่อชาวมุสลิมต้องเดินทางเพื่อไปติดต่อค้าขายกับดินแดนห่างไกลซึ่งในการเดินทางนั้นต้องอาศัยเรือในการขนสินค้าบรรทุกต้องไปตามแม่น้ำลำคลองต่างๆการเดินทางไปทำมาค้าขายยังต่างถิ่นจึงต้องเดินทางกันไปทั้งครอบครัว โดยอาศัยกันในเรือขนสินค้านั่นเองในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรืองในทางการค้ามากมีพ่อค้าวานิชจากต่างแดนเดินทางมาติดต่อค้าขายอยู่เป็นประจำ ชาวมุสลิมก็เป็นอีกกลุ่มที่เดินทางมาค้าขายยังกรุงศรีอยุธยานับแต่นั้นเรื่อยมาเมื่อต้องเดินทางรอนแรมในเรือเป็นระยะเวลาในบางครอบครัวก็มีลูกเล็กเด็กแดงอาศัยมาด้วย

การเลี้ยงดูเด็กๆ เป็นเรื่องที่ว่านวยสับสนยุ่งยากมากพ่อแม่ต้องใช้เวลาในการดูแลเด็กๆ มากมาย เสียเวลาทำกิจกรรมอย่างอื่นเพื่อให้เด็กอยู่ในความสงบและนอนหลับพักผ่อนได้ง่าย จึงนำเอางาน จักสานปลาด้วยใบมะพร้าวมาทำเป็นเครื่องแขวนลลอกให้เด็กดูเล่นเพลินตาเบี่ยงเบนความสนใจ ของเด็กๆ ให้เพลิดเพลินกับการมองดูปลาสานใบมะพร้าวทำให้เด็กไม่ซุกซนและนอนหลับได้ในที่สุด

ซึ่งจากการใช้ปลาสานใบมะพร้าวในการลลอกให้เด็กดูในระหว่างเดินทางของชาวมุสลิมที่เดินทางมาค้าขายยังกรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้น ตรงกับความเชื่อของคนไทยในหลายพื้นที่ที่มีความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับเด็กเกิดใหม่ๆ ในสมัยก่อนนิยมให้เด็กนอนในเปลที่สานจากไม้ไผ่แกว่งไปกวไปมาคนโบราณมีความเชื่อว่าเด็กเกิดใหม่แต่ละคนจะมีเทวดาหรือภูตผีคุ้มครองดูแลทุกคน ดังนั้นเพื่อให้เด็กเกิดใหม่เป็นลูกคนไม่ใช่ลูกของเทวดาหรือภูตผีพ่อแม่จึงต้องทำเครื่องหมายมาแขวนไว้บนเปลที่เด็กนอนเพื่อบอกกล่าวเหล่าเทวดาหรือภูตผีว่าเด็กคนนี้เป็นลูกคนแล้วไม่ต้องมารบกวนดูแลอีกต่อไป แต่ในทางภูมิปัญญาชาวบ้านในชนบทเชื่อว่า สานปลาจากใบมะพร้าวมาแขวนบนเปลนอนก็เพื่อให้เด็กได้ดูในขณะที่เด็กนอนให้เด็กสนใจมองที่ปลาสานใบมะพร้าวที่แขวนเหนือเปลเพื่อฝึกสายตาจะทำให้เด็กตาปกติมากกว่า

ส่วนในความเชื่อของคนในแถบลุ่มน้ำภาคกลางของไทยซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแม่น้ำ ลำคลอง หนองบึงต่างๆ มากมาย เพราะเป็นที่ราบลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์มากชาวบ้านในอดีตมีอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นยังทำอาชีพประมงพื้นบ้านอีกด้วยเพราะในแถบลุ่มน้ำภาคกลางมีปลามากมายหลายชนิด โดยเฉพาะปลาตะเพียนชาวบ้านในชนบทภาคกลางเชื่อว่าการสานปลาจากใบมะพร้าวนั้นจะทำให้เด็กเจริญเติบโตรวดเร็วเหมือนปลา รักใคร่ปองดองสามัคคีกันเหมือนปลาในน้ำ แต่เนื่องด้วยว่าปลาสานจากใบมะพร้าวที่ทำให้เด็กดูนั้นมีรูปร่างลักษณะที่คล้ายปลาตะเพียนมากที่สุดกว่าปลาอื่นๆ งานปลาสานจากใบมะพร้าวจึงมีชื่อเรียกว่า “ปลาตะเพียนสาน” นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปลาตะเพียนโบราณมีที่มาจากวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตปลาสานนั่นเอง แต่เดิมชาวบ้านนิยมใช้ใบมะพร้าวสานปลา เพราะหาได้ง่ายในชุมชนหมู่บ้านโดยทั่วไป ใบมะพร้าวสดมีความอ่อนนุ่มบิดงอปรับเปลี่ยนรูปแบบได้สะดวกจึงเหมาะกับการนำมาสานปลาตะเพียน แต่ใบมะพร้าวก็มีข้อเสียที่เมื่ออยู่นานๆ จะแห้งเหี่ยวเสียรูปทรงและแตกหักได้ง่ายเช่นกันจึงต้องทิ้งและทำใหม่อยู่เรื่อยๆ นอกจากใบมะพร้าวแล้ว ยังมีการนำใบตาลมาทำปลาตะเพียนสานด้วย แต่คุณสมบัติคล้ายกับใบมะพร้าวคือเมื่อแห้งแล้วแตกหักได้ง่ายไม่คงทน แต่ปรากฏว่าใบลานพืชตระกูลปาล์ม เช่นเดียวกับต้นมะพร้าวและต้นตาลกลับมีคุณสมบัติที่ต่างออกไปจากใบมะพร้าวและใบตาลนั่นคือใบลานมีคุณสมบัติเหนียวนุ่มไม่แตกหักง่ายเมื่อใบแห้งจึงเหมาะแก่การนำมาทำงานจักสานปลา

ตะเพียนและในขณะเดียวกันใบลานยังถูกนำไปใช้ในการจดบันทึกเรื่องราวต่างๆทางพุทธศาสนา อีกด้วย เมื่อพบว่าใบลานเหมาะกับการสานปลาตะเพียนมากที่สุดชาวบ้านในจังหวัด พระนครศรีอยุธยาจึงใช้ใบลานมาทำงานจักสานปลาตะเพียนแทนใบมะพร้าวและใบตาลจึงเป็นที่มาของคำว่า “ปลาตะเพียนใบลาน” เช่นในปัจจุบันนี้เอง

5.2.2 จากการศึกษาพบว่า

ปลาตะเพียนใบลานสามารถดำรงอยู่ได้ในปัจจุบันมานานกว่า 200 ปีมาแล้ว โดยมีชาวบ้านในชุมชนหัวแหลม ตำบลท่าวาสกรี อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นมุสลิมที่มำตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณริมชายฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่เรียกว่า หัวแหลมในปัจจุบัน มีครอบครัวมุสลิมที่เป็นเครือญาติกันประมาณ 10 ครอบครัวในชุมชนหัวแหลมที่ยังคงทำอาชีพการสานปลาตะเพียนใบลานอยู่ในปัจจุบัน

โดยมีครอบครัวป่าต๋วย (นางมาลีรัตน์ วงษ์ชัยวรรณ) เป็นครอบครัวของผู้ที่คนโตของตระกูลนี้ที่ยังคงสืบทอดงานจักสานปลาตะเพียนใบลานมาจากรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็ก ป่าต๋วยมีพี่น้องท้องเดียวกัน 5 คนเป็นหญิง 3 คนและชาย 2 คน ทั้งหมดทุกครอบครัวยังคงยึดอาชีพทำปลาตะเพียนสานกันอยู่ในปัจจุบัน ครอบครัวนางแต้วมีสมาชิก 7 คนเป็นน้องสาวคนโตของป่าต๋วยที่ยังทำอาชีพสานปลาตะเพียนใบลานเป็นอาชีพเสริมในครอบครัวอยู่ครอบครัวนางแต้วมีสมาชิก 5 คนเป็นน้องสาวคนรองของป่าต๋วย ที่ทำอาชีพสานปลาตะเพียนใบลานอย่างจริงจังทั้งครอบครัว เพราะนางแต้วมีร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนใบลานทุกขนาดจำหน่าย

นางแต้วจัดได้ว่าเป็นคนที่มีทักษะฝีมือการทำปลาตะเพียนใบลานที่ดีที่สุดในกลุ่ม สามีนางแต้วเคยเรียนศิลปะมาก่อนจึงใช้วิชาความรู้ทางศิลปะมาออกแบบลวดลายสีสันปลาตะเพียนใบลานให้ทันสมัย ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบันมากที่สุด ด้วยฝีมือที่ปราณีตบรรจงสวยงามของนางแต้วจึงทำให้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษและเป็นที่แรกในงานหัตถกรรมพื้นบ้านศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีโอกาสเผยแพร่สู่สายตาชาวโลกในต่างประเทศและเป็นจุดเริ่มต้นของการส่งออกสินค้าหัตถกรรมปลาตะเพียนใบลานไปขายต่างประเทศในเวลาต่อมา

ครอบครัวนายไต้มีสมาชิก 6 คนเป็นน้องชายคนโตของป่าต๋วยทำอาชีพเปิดอู่ซ่อมรถยนต์เป็นอาชีพหลัก แต่ก็ยังคงให้ภรรยาและลูกๆทำอาชีพสานปลาตะเพียนใบลานเป็นอาชีพเสริมอยู่ในปัจจุบันครอบครัวนายไต้มีสมาชิก 5 คนเป็นน้องชายคนสุดท้องของป่าต๋วยทำอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังในแม่น้ำเจ้าพระยา ภรรยาและลูกๆยังทำอาชีพเสริมสานปลาตะเพียนใบลานอยู่

ครอบครัวนายบันเทิงลูกชายคนโตของนายโต้งหลังจากแต่งงานแยกครอบครัวแล้ว ทำงานในเป็นลูกจ้างโรงพยาบาลทั้งคู่แต่ยังคงให้ภรรยารับจ้างระบายสีปลาตะเพียนโบราณ ให้นางแต่วอยู่เป็นรายได้เสริมของครอบครัว ครอบครัวนายอภิชาติลูกชายนายดี เช่นกันเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้ว เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมทั้งคู่ แต่ยังคงใช้เวลาว่างมารับจ้างทำปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ในครอบครัวต่อไป เช่นเดียวกับครอบครัวนางสาวสมรและนางสาวลีนินาดหลานป้าตุ้ยที่เมื่อมีครอบครัวแล้วทำงานในภาคเอกชนก็ยังคงมาทำอาชีพเสริมปลาตะเพียนโบราณหารายได้เสริมอยู่เป็นประจำ

จากข้อมูลที่ศึกษาพบว่า ครอบครัวที่ทำอาชีพปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 2,800-4,500 บาทต่อเดือน ซึ่งเมื่อนำรายได้ดังกล่าวไปเปรียบเทียบกับรายได้ขั้นต่ำของผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีรายได้ประมาณ 5,300 บาทต่อเดือนแล้วพบว่า รายได้ที่แต่ละครอบครัวที่ทำปลาตะเพียนโบราณได้รับนั้นต่ำกว่ารายได้ต่อเดือนของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมอยู่มาก ซึ่งอาจเป็นเหตุผลที่ทำให้ในปัจจุบันคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ไม่นิยมทำอาชีพปลาตะเพียนโบราณ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาว่า ครอบครัวป้าตุ้ยไม่มีลูกหลานคนใดสืบทอดงานฝีมือศิลปะและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเลยแม้แต่คนเดียว แต่จากการศึกษายังพบอีกว่า แม้รายได้เสริมจากการทำปลาตะเพียนโบราณในแต่ละครอบครัวจะต่ำมากแต่เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสัดส่วนรายได้รวมทั้งครอบครัวก็พบว่ารายได้จากการทำปลาตะเพียนโบราณนั้น มีสัดส่วนของรายได้รวมในครอบครัวถึง 1 ใน 6 ส่วนเลยทีเดียว อาจพอเป็นแรงจูงใจให้คนในครอบครัวดังกล่าวยังยึดอาชีพการทำปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเสริมอยู่ต่อไป

5.2.3 จากการศึกษาพบว่า

แนวโน้มในอนาคตของปลาตะเพียนโบราณเมื่อศึกษาจากประเด็นปัจจัยทั้งภายในและภายนอก โดยปัจจัยภายในที่ศึกษาได้แก่ วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการผลิต ผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณ รายได้จากการผลิต แหล่งจำหน่ายสินค้าและราคาของสินค้า ได้ผลการศึกษาเมื่อนำไปวิเคราะห์แล้วดังนี้

5.2.3.1 ปัจจัยภายในที่ใช้ศึกษา

1) วัตถุประสงค์ โบราณที่ใช้ในการผลิตปลาตะเพียนโบราณนั้น มีแหล่งปลูกหรือกำเนิดที่สำคัญ 2 แหล่งคือที่อำเภอชาติ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งอยู่ห่างจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประมาณ 350 กิโลเมตรและที่แหล่งอำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น ซึ่งอยู่ห่างไปประมาณ 450 กิโลเมตร ซึ่งจากข้อมูลจะเห็นว่าแหล่งโบราณที่นำมาทำปลาตะเพียนโบราณของ

ชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาต้องนำมาจากแหล่งที่ไกลมากเสียค่าใช้จ่ายมากในการเดินทางไปซื้อไบลานแต่ละครั้งในจำนวนไบลาน 2,000 กิโลกรัมต่อเที่ยวจะเสียค่าใช้จ่ายประมาณ 20,000 บาทต่อเที่ยวและถ้าหากสั่งให้ผู้ขายมาส่งสินค้าให้ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเป็นเกือบ 25,000 บาทต่อเที่ยวเลยทีเดียว ซึ่งจากปัจจัยด้านวัตถุดิบในอนาคตอาจทำให้ไบลานขาดแคลนได้เนื่อง จากต้นลานมีอายุขัยที่ในช่วงเวลาหนึ่งจะแก่ตัวและออกดอกแล้วก็ตายไปตามธรรมชาติ ประกอบกับราคาไบลานที่อาจแพงมากขึ้นกว่าปัจจุบันอีกจะส่งผลให้ผู้ผลิตปลาตะเพียนไบลานไม่สามารถต่อสู้กับราคาวัตถุดิบที่สูงเกินไปได้และเลิกทำอาชีพสานปลาตะเพียนไบลานได้ในอนาคต

2) ผู้ผลิตปลาตะเพียนไบลานในปัจจุบันในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเหลือผู้ผลิตปลาตะเพียนไบลานในชุมชนหัวแหลมอยู่เพียงแค่ 10 ครอบครัวเท่านั้น ทั้งหมดเป็นคนในตระกูลเดียวกันที่สืบทอดภูมิปัญญางานจักสานปลาตะเพียนไบลานมาจากคนรุ่นก่อนๆ แต่ในปัจจุบันปรากฏว่าคนรุ่นลูกหลาน ไม่มีเข้ามาสืบทอดงานหัตถกรรมพื้นบ้านงานสานปลาตะเพียนไบลานกันต่อไป โดยเฉพาะครอบครัวป่าตู่ที่ไม่มีลูกหลานสืบทอดอีกต่อไปแล้ว ยังมีเพียงครอบครัวน้องสาวและน้องชายป่าตู่ที่ยังมีรุ่นลูกสืบทอดต่อมาอีกหนึ่งรุ่น ซึ่งก็ไม่อาจประกันได้ว่าทุกคนในรุ่นลูกจะยังคงทำอาชีพสานปลาตะเพียนไบลานอยู่ต่อไปอีกนานเท่าไร ดังนั้นในอนาคตปลาตะเพียนไบลานงานจักสานศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คงจะไม่สามารถยืนยงคงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันและสูญหายไปเหมือนเช่นมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนในหลายอย่างที่ผ่านมา

3) รายได้ รายได้จากการทำปลาตะเพียนไบลานนั้นในแต่ละเดือนต่ำกว่ารายได้ขั้นต่ำของผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมอีกจึงไม่จูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาทำอาชีพสานปลาตะเพียนไบลาน ประกอบกับการทำปลาตะเพียนไบลานเป็นงานหัตถกรรมที่ต้องใช้ทักษะฝีมือในด้านศิลปะอยู่มาก รวมถึงต้องใช้ความอดทนระยะเวลาที่ยาวนานในแต่ละชิ้นตอนก็เป็นเหตุผลที่ทำให้ไม่มีลูกหลานคนรุ่นใหม่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามาทำอาชีพสานปลาตะเพียนไบลานกันเลย เหลือเพียงครอบครัวในตระกูลป่าตู่กับญาติพี่น้องไม่กี่ครอบครัวเท่านั้นที่ยังสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนแขนงนี้อยู่ต่อไป ในอนาคตปลาตะเพียนไบลานอาจสูญสลายไปจากสังคมไทย เช่นเดียวกับงานหัตถกรรมด้านอื่นๆอีกหลายอย่างที่ปัจจุบันไม่หลงเหลืออยู่แล้วในสังคมไทย

4) แหล่งจำหน่ายสินค้า ปัจจุบันมีร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนไบลานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2 แห่งคือ ร้านค้าริมถนนสายหน้าโรงพยาบาลไปชุมชนหัวแหลม ตรงข้ามกับสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ เป็นสถานที่เดียวกับร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประจำจังหวัดอีกด้วย อีกแห่งตั้งอยู่ที่ร้านค้าใกล้ๆกับหน้าโรงเรียนประจักษ์สถานี่

ท่องเที่ยวขึ้นชื่อแห่งหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับในต่างจังหวัดยังไม่มีร้านค้าจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณ ส่วนใหญ่จะเป็นการไปออกร้านตามงานเทศกาลต่างๆหรือตามงานที่หน่วยราชการจัดแสดงสินค้าเป็นต้น ดังนั้นในอนาคตหากกิจการจำหน่าย ปลาตะเพียนโบราณ รายได้ไม่ดีผู้จำหน่ายอาจเปลี่ยนไปขายสินค้าอย่างอื่นที่ตลาดผู้บริโภคมีมากกว่าก็ได้

5) ราคาของปลาตะเพียนโบราณ ปัจจุบันปลาตะเพียนโบราณที่จำหน่ายในท้องตลาดมีราคาตามขนาดดังนี้ ชุดใหญ่พิเศษเรียกว่า ชุด 15 ตัวราคาประมาณ 2,000– 3,500 บาทต่อชุด ชุดใหญ่เรียกว่า ชุด 12 ตัว ราคาประมาณ 1,000–2,000 บาทต่อชุด ชุดกลางเรียกว่า ชุด 9 ตัว ราคาประมาณ 300–1,000 บาทต่อชุดและชุดเล็กเรียกว่า ชุด 6 ตัวราคาประมาณ 50–300 บาทต่อชุด จากข้อมูลจะเห็นว่าราคาปลาตะเพียนโบราณค่อนข้างมีราคาแพงมาก ซึ่งหากเทียบกับราคาสินค้าทั่วไปในท้องตลาดผู้บริโภคส่วนใหญ่ไม่มีแรงจูงใจที่จะตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณ นอกจากผู้ที่ชื่นชอบในงานหัตถกรรมพื้นบ้านจริงๆหรือมีจุดประสงค์ที่พิเศษส่วนตัวบางประการเท่านั้นที่จะซื้อปลาตะเพียนโบราณ ส่วนใหญ่ผู้บริโภคที่ซื้อปลาตะเพียนโบราณเป็นนักท่องเที่ยวจากต่างจังหวัดหรือชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น ดังนั้นปัจจัยด้านราคาปลาตะเพียนโบราณที่แพงเกินไปไม่ดึงดูดให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อและด้วยเหตุที่ปลาตะเพียนโบราณเป็นงานหัตถกรรมประเภทเครื่องแขวนประดับบ้านเรือนไม่ใช่สินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันผู้บริโภคจึงไม่นิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณ

5.2.3.2 ปัจจัยภายนอกที่ใช้ศึกษา

1) ผู้บริโภค ปัจจุบันปลาตะเพียนโบราณยังคงจำหน่ายได้เพราะเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวจากต่างจังหวัดที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนใหญ่มาทั้งครอบครัวโดยรถยนต์ส่วนตัวและมีฐานะชนชั้นกลางอันพอมีกิน จึงตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณเป็นของฝากของที่ระลึกในราคาที่แพงได้ นอกจากนั้นยังเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ที่เดินทางมาท่องเที่ยวกันเป็นหมู่คณะ โดยรถโดยสารรับจ้างจะนิยมซื้อปลาตะเพียนโบราณกลับไปด้วย ดังนั้นหากมองในประเด็นผู้บริโภคปลาตะเพียนโบราณมีกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นนักท่องเที่ยวมากกว่าคนในพื้นที่

2) สินค้าทดแทนหรือคู่แข่งหากพิจารณาในประเด็นนี้ ปลาตะเพียนโบราณยังคงมีปัจจัยเสี่ยงมากที่จะสูญหายไปจากสังคมได้เพราะในสภาพปัจจุบันมีสินค้าที่ผลิตจากอุตสาหกรรมเข้ามาทดแทนตลาดสินค้าตกแต่งประดับบ้านเรือนแทนปลาตะเพียนโบราณเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นสินค้าในประเทศและที่เป็นสินค้าจากต่างประเทศ จึงมีแนวโน้มที่ปลาตะเพียนโบราณงานหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะถูกสินค้าจากภาคอุตสาหกรรมที่มีรูปทรงทันสมัยตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากกว่า เข้ามา

ทดแทนหรือเป็นคู่แข่งทางการตลาดของปลาตะเพียนโบราณจนอาจส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนชนิดนี้ไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภคในยุคปัจจุบันอีกต่อไปและอาจส่งผลให้ผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันหันไปทำกิจการด้านอื่นๆแทนการทำปลาตะเพียนโบราณในที่สุด

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าปลาตะเพียนโบราณมีคู่แข่งหรือสินค้าทดแทนจำนวนมากจากผลิตภัณฑ์ทางด้านอุตสาหกรรมที่ทันสมัยตรงตามค่านิยมของผู้บริโภคยุคใหม่มากกว่าและอาจส่งผลให้ปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสูญหายไปจากสังคมไทยในที่สุด

3) ค่านิยมสมัยใหม่ สังคมในยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีหลายอย่างที่ต้องปรับปรุงให้พัฒนาขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในสังคมสมัยให้ได้อย่างทันทั่วทั้ง วัฒนธรรมในสังคมหลายอย่างในหลายแห่งทั่วโลกที่ไม่สามารถปรับตัว ให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปได้อย่างทันเวลา ทันความต้องการของคนในสังคมนั้นๆก็จะถึงกาลสูญสลายไปไม่สามารถดำรงคงอยู่ได้ ปลาตะเพียนโบราณเป็นอีกหนึ่งในจำนวนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การดำรงอยู่ของปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันนั้นเกี่ยวข้องกับรายได้จากการจำหน่ายสินค้าพื้นบ้านชนิดนี้ ผู้ผลิตจำนวนหนึ่งที่ยังคงยึดอาชีพการทำปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันแม้จะมีความผูกพันในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมากเพียงใดก็ตาม แต่หากความนิยมของผู้บริโภคสมัยใหม่ไม่ให้ความสนใจที่จะซื้อหาผลิตภัณฑ์ชุมชนชนิดนี้แล้ว ย่อมส่งผลต่อรายได้การดำรงชีพประจำวันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำปลาตะเพียนโบราณอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อผู้บริโภคในยุคปัจจุบันหันไปให้ความสำคัญกับสินค้าทดแทนชนิดอื่นมากเท่าใด ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่องานหัตถกรรมสานปลาตะเพียนโบราณอย่างแน่นอน

ดังนั้นค่านิยมของผู้บริโภคในยุคปัจจุบันจึงส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณอย่างยิ่งซึ่งเมื่อมีจำนวนผู้บริโภคยุคใหม่ลดจำนวนลงมากขึ้นและผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน อาจเป็นไปได้ว่าในอนาคตผู้ผลิตปลาตะเพียนโบราณที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาคงลดจำนวนลงและไม่มีใครสนใจในการทำปลาตะเพียนโบราณอีกต่อไป

4) นโยบายของภาครัฐ นโยบายของภาครัฐที่ชัดเจนที่สุดเกี่ยวกับงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ผ่านมามีเพียงแค่นโยบายส่งเสริมการผลิตสินค้าประจำชุมชนในแต่ละตำบลที่ผ่านมามีชื่อเรียกว่า นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ นี้แหละที่ถือว่าเป็นนโยบายของภาครัฐ ที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านมากที่สุด เพราะมุ่งเน้นให้ชาวบ้านในแต่ละตำบล สร้างสรรค์พัฒนางานฝีมือ ทางหัตถกรรมด้านต่างๆออกจำหน่ายเป็นสินค้าประจำท้องถิ่น แล้วแต่ว่าท้องถิ่นไหนถนัด หรือเชี่ยวชาญในงานหัตถกรรมในด้านใดปลาตะเพียนโบราณซึ่งเป็นงานฝีมือ

จากภูมิปัญญาด้านจักสานของชาวบ้านในชุมชนหัวแหลมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เป็นอีกหนึ่งในงานหัตถกรรมด้านจักสานที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสินค้าประจำตำบลและเป็นสินค้าประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกด้วย

แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปหลายปีปรากฏว่าหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น กลับปล่อยปละละเลยที่จะส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจังกับงานหัตถกรรมพื้นบ้านในแทบทุกพื้นที่ของประเทศไทย ทำให้ผู้ผลิตสินค้าประจำตำบลหรือชุมชนต่างๆ ประสบปัญหาทางการตลาดเป็นอย่างมาก สินค้าหลายอย่างผลิตออกมาแล้วไม่สามารถหาตลาดจำหน่ายที่แน่นอนได้ รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐก็หดหายไปอีกด้วย ในปัจจุบันจึงพบว่าผู้ผลิตสินค้าชุมชนต้องยืนหยัดอยู่ด้วยลำแข้งของตัวเอง ทำให้ผู้ผลิตจำนวนมากไม่สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการตลาดแบบเสรีในปัจจุบันที่มีคู่แข่งขันในตลาดจำนวนมากและมีสินค้าทดแทนที่ตรงตามรสนิยมของผู้บริโภคในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดจากนโยบายที่ไม่แน่นอนคงเส้นคงวาและขาดความจริงจังต่อเนื่องของหน่วยงานราชการหรือจากรัฐบาลที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่ออย่างใหญ่หลวงต่องานหัตถกรรมพื้นบ้านในทุกภูมิภาคของไทยรวมถึงผู้ผลิตปลาดิบตากแห้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย

5) ความเชื่อเกี่ยวกับปลาดิบตากแห้ง ปลาดิบตากแห้งถือได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมประเภทงานจักสานจากภูมิปัญญาของคนไทยในสมัยโบราณที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อของคนไทยในอดีตเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตประจำวันและจากการทำมาหากินในวิถีชีวิตชนบทของคนไทยมาแต่อดีตอีกด้วย ในอดีตพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางจัดเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งของประเทศไทยชาวชนบทในภาคกลางประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะการทำนา การประมงพื้นบ้านการหาปลาดิบตามห้วยหนองคลองบึงและในแม่น้ำสายต่างๆ ก็เป็นอีกหนึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ภาคกลาง สมกับคำขวัญที่ว่าบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางนั้นอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว หากแต่ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่มีความเชื่อดังกล่าวแล้วจึงไม่นิยมซื้อปลาดิบตากแห้งตามความเชื่ออีกต่อไป

สรุปได้ว่าปัจจัยภายนอก ได้แก่ ผู้บริโภค สินค้าทดแทนหรือคู่แข่ง ค่านิยมสมัยใหม่ นโยบายภาครัฐและความเชื่อเกี่ยวกับปลาดิบตากแห้ง มีผลกระทบต่อการค้าอยู่หรือการสูญหายของปลาดิบตากแห้งอย่างยั้งดังนั้นปลาดิบตากแห้งงานหัตถกรรมพื้นบ้านศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีแนวโน้มที่จะสูญหายไปในอนาคต ด้วยเหตุที่มาจากปัจจัยภายในที่เกี่ยวข้องกับปลาดิบตากแห้งเองทั้งสิ้น ได้แก่ วัตถุดิบ ผู้ผลิต รายได้ แหล่งจำหน่ายสินค้าและราคาของปลาดิบตากแห้งล้วนส่งผลให้ปลาดิบตากแห้งอาจพบจุด

วิกฤติและสูญหายไปมากที่สุดเช่นเดียวกับมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยหลายอย่างที่ผ่านมากในอดีตรวมถึงในส่วนของปัจจัยจากภายนอกเองก็ส่งผลกระทบเป็นอย่างมากต่อการดำรงอยู่หรือสูญหายไปของปลาตะเพียนโบราณงานฝีมือหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5.3 ข้อคิดเห็นสำหรับบทบาทหน้าที่ทางสังคมของปลาตะเพียนโบราณ

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นมีคุณสมบัติในหลายประการที่สามารถอธิบายได้ว่า ปลาตะเพียนโบราณมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในด้านต่างๆ ได้อีกหลายฐานะดังต่อไปนี้

5.3.1 ปลาตะเพียนโบราณในฐานะวัฒนธรรมชุมชน

เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านด้านงานจักสานประเภทเครื่องแขวนประดับ บ้านเรือนที่มีประวัติภูมิหลังและความเป็นมาที่ยาวนานมากกว่า 200 ปีมาแล้วถือว่าเป็นงานฝีมือชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นศิลปะและภูมิปัญญาประจำถิ่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์รักษาไว้ ให้คงอยู่กับสังคมไทยสืบต่อไปให้นานเท่านานไว้ให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อแสวงหาภูมิความรู้เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณมรดกทางวัฒนธรรมศิลปะและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้ดำรงคงอยู่คู่สังคมไทยเป็นแนวทางในงานฝีมือด้านการจักสานสืบสานหัตถกรรมพื้นบ้านแขนงนี้ให้อยู่ได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในโลกยุคโลกาภิวัตน์ตลอดไป

5.3.2 ปลาตะเพียนโบราณในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่น

คนรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายครั้งในอดีตได้ประดิษฐ์คิดค้นงานฝีมือที่มีคุณค่าเกิดมาจากความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อธรรมชาติรอบตัว สังเกตทักษะฝีมือถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเกิดเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าสืบทอดต่อกันเรื่อยมาในหลายช่วงอายุคนจนในปัจจุบันตกทอดมาสู่รุ่นลูกหลานเป็นงานจักสานปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านมุสลิมในชุมชนหัวแหลมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ยังคงทำอาชีพดังกล่าวอยู่เป็นอาชีพสร้างรายได้ เลี้ยงครอบครัวกันอยู่ในปัจจุบันซึ่งล้วนแล้วแต่เกิดมาจากความคิดสร้างสรรค์ของคนรุ่นก่อนในครั้งอดีตที่ส่งผลสืบทอดคุณประโยชน์อันมากมายมหาศาลให้แก่ลูกหลานใช้ประกอบอาชีพทำมาหากินสืบต่อกันมาและจะยังคงมีการถ่ายทอดศิลปะภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวต่อไป

5.3.3 ฝาตะเพียนใบลานในฐานะหัตถกรรมพื้นบ้าน

ในประเทศไทยมีงานหัตถกรรมพื้นบ้านอยู่มากมายในทุกพื้นที่ของประเทศ แบ่งออกได้ตามการทำประโยชน์ใช้สอยทั้งที่เป็นเครื่อง มือเครื่องใช้ประจำวันเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น สำหรับฝาตะเพียนใบลานจัดอยู่ในประเภทงานหัตถกรรมประเภทเครื่องแขวนประดับบ้านเรือนให้สวยงาม ซึ่งทำมาจากวัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติวัตถุประสงค์เพื่อใช้สอยตกแต่งบ้านเรือนให้สวยงาม ซึ่งหัตถกรรมประเภทตกแต่งยังมีอีกมากในทุกท้องถิ่นแตกต่างกันไป สำหรับฝาตะเพียนใบลานเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนมายาวนาน

5.3.4 ฝาตะเพียนใบลานในฐานะผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา

ที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติให้ฝาตะเพียนใบลานเป็นหนึ่งในสินค้าโอท็อปประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในประเภทหัตถกรรมงานจักสานท้องถิ่น ที่ได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาต้องตัดสินใจซื้อฝาตะเพียนใบลานเป็นของขวัญของฝากกลับบ้าน ไปฝากญาติสนิทมิตรสหายและใช้เป็นที่ระลึกอีกด้วย นอกจากนี้ฝาตะเพียนใบลานศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังถูกคัดเลือกใช้เป็นรูปเครื่องหมายของสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของประเทศไทยอีกด้วย

5.3.5 ฝาตะเพียนใบลานในฐานะทุนทางสังคม

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีทุนทางสังคมที่ดั่งงามอยู่มากมายสิ่งใดที่เกิดขึ้นดำรงอยู่แล้วเป็นประโยชน์กับส่วนรวม ให้คุณค่ากับคนอื่นโดยไม่มีสิ่งตอบแทน ทุกสิ่งเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจที่จะทำให้เกิดความรักความหวังดีความสุขสงบในสังคม ทุกอย่างที่เกิดล้วนเป็นทุนทางสังคมที่ไม่ต้องลงทุนซื้อหามาแต่อย่างใด เพียงรู้จักการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มีคุณค่าต่อสังคม ดังนั้นสิ่งดั่งงามในสังคมไทยจึงต้องรักษาไว้ให้ดำรงคงอยู่สืบต่อไป ฝาตะเพียนใบลานเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่ทรงคุณค่าและมีประโยชน์อันล้นเหลือแก่สังคม ทั้งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและประเทศชาติบ้านเมืองการดำรงอยู่ของหัตถกรรมพื้นบ้านฝาตะเพียนใบลานส่งผลให้ท้องถิ่นชนบทที่ราบลุ่มภาคกลางอย่างอยุธยา เป็นที่รู้จักของคนไทยทั่วไปจากทุกทิศหรือแม้แต่ในหมู่

ชาวต่างชาติก็เคยได้ยินเคยรู้จักชื่อเสียงของปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยายาวนาน

5.3.6 ปลาตะเพียนโบราณในฐานะพลังชุมชน

ท้องถิ่นที่ประชาชนสามารถสร้างงานสร้างอาชีพสร้างรายได้ได้ด้วยคนในท้องถิ่นของตนถือว่าเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ จากการที่คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดแก่ชุมชนของตนเรียกว่า พลังชุมชน เพราะหากสามารถที่จะส่งเสริมพลังความรักความสามัคคีให้กระจายไปสู่ชุมชนอื่นๆข้างเคียงด้วยจะยิ่งแสดงถึงพลังของชุมชนที่ทรงประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไปอีก ชาวบ้านในชุมชนมุสลิมหัวแหลมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้แสดงให้เห็นถึงพลังความรักความสามัคคีที่คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกันสร้างงานสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้เกิดแก่ตนเอง ครอบครัวและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชนและท้องถิ่นของตนเองได้ จึงถือว่าคนในชุมชนหัวแหลมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างให้เกิดพลังชุมชนอย่างแท้จริง

5.3.7 ปลาตะเพียนโบราณในฐานะอาชีพเสริม

ในชุมชนหัวแหลมปัจจุบันมีครอบครัวที่ยังทำอาชีพเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณอยู่ 10 ครอบครัวทั้งหมดคืออาชีพการสานปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเสริมแทบทั้งสิ้น เพราะในทุกครอบครัวสมาชิกส่วนใหญ่มีหน้าที่การทำงานประจำอยู่แล้วแต่ก็ยังคงยึดอาชีพการทำปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเพื่อเสริมรายได้ในครอบครัวอยู่ประจำและจากการสร้างงานสร้างอาชีพเสริมจากการทำปลาตะเพียนโบราณ จึงอาจเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้ครอบครัวอื่นหันมาให้ความสนใจในการทำปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอาชีพเสริมมากยิ่งขึ้นในสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันอันอาจจะเป็นการร่วมสืบสานงานหัตถกรรมพื้นบ้านจากภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนๆให้ดำรงคงอยู่ต่อไปได้อีกนานเท่านานในสังคมไทย

5.4. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านปลาตะเพียนโบราณ ผลงานฝีมือชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่แสดงถึงศิลปะและภูมิปัญญาที่สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อกันมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี ทั้งที่เป็นหน่วยงานในพื้นที่และหน่วยงานส่วนกลางที่ต้องแสดงออกถึงความจริงใจที่จะอนุรักษ์รักษางานหัตถกรรมพื้นบ้านประจำท้องถิ่นอยุธยาขึ้นนี้

ให้คงอยู่สืบต่อไปโดย ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะผลการวิจัยในครั้งนี้ให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับ ปลายตะเพียนโบราณได้นำข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้ไปปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการอนุรักษ์ รักษาฟื้นฟูส่งเสริมให้งานหัตถกรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัด พระนครศรีอยุธยาให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมสืบต่อไปดังนี้

5.4.1 ด้านผู้ผลิตปลายตะเพียนโบราณ

5.4.1.1 หน่วยงานด้านวัฒนธรรมประจำจังหวัด

ควรจัดทำนโยบายด้านการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ให้ความสนใจ ศึกษาเรียนรู้การทำปลายตะเพียนโบราณให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อสืบทอดให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจทำ อาชีพการสานปลายตะเพียนโบราณ รวมถึงการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมปลายตะเพียน โบราณขึ้นเป็นประจำทุกปีให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางของประชาชนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ และส่งเสริมงานหัตถกรรมปลายตะเพียนโบราณของชาวบ้านใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้เป็นวัฒนธรรมประจำจังหวัดที่ประชาชนทั่วไปรู้จักและคุ้นเคยจดจำได้ เป็นอย่างดีว่าปลายตะเพียนโบราณเป็นศิลปะและภูมิปัญญาของชาวพระนครศรีอยุธยากันทุกคน ต่อไป

5.4.1.2 หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว

ส่งเสริมด้านการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวรู้จักปลายตะเพียนโบราณมากยิ่งขึ้นและสนใจเดินทางมาท่องเที่ยวชมสถานที่ผลิตและเลือกซื้อสินค้าปลายตะเพียนโบราณ เพิ่มมากขึ้นช่วยเหลือกลุ่มผู้ผลิตสินค้าปลายตะเพียนโบราณให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นสามารถดำรงอยู่ ได้สืบต่อไปในส่วนของ การประชาสัมพันธ์นั้น หน่วยงานที่มีหน้าที่ทั้งในส่วนกลางและส่วน ภูมิภาคในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต้องจัดทำเอกสารเผยแพร่เรื่องราวของปลายตะเพียนโบราณให้แพร่หลายมากขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนชาวไทย รู้จักงานหัตถกรรมพื้นบ้านปลายตะเพียนโบราณและเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นสืบ ต่อไป รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการทำปลายตะเพียนโบราณรวมถึงคุณประโยชน์ทางด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมไทยให้เพิ่มมากยิ่งขึ้นสืบไป

5.4.1.3 หน่วยงานด้านการพัฒนาชุมชน

ควรส่งเสริมให้กลุ่มผู้ผลิตปลายตะเพียนโบราณรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่ม อาชีพด้านหัตถกรรมพื้นบ้านปลายตะเพียนโบราณและทำให้เกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนต่อไป เพื่อ ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนเกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ฟื้นฟูรักษาศิลปะและภูมิ ปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้มั่นคงยืนยาวตลอดไป ส่งเสริมให้

ผู้ประกอบการปลาดิบเพียนโบราณมีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอต่อการดำรงชีพเพื่อเป็นแรงจูงใจให้คนในชุมชนอื่นๆหันมาประกอบอาชีพผลิตปลาดิบเพียนโบราณกันมากขึ้นเพื่อให้การสืบสานศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาดำรงอยู่ได้ต่อไป

5.4.1.4 หน่วยงานด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ต้องให้ความสนใจกับผลกระทบที่เกิดกับสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ เพราะการขยายตัวอย่างต่อเนื่องของภาคอุตสาหกรรมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านอีกด้วย ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่ก่อให้เกิดค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่ใช้วิถีชีวิตและแนวคิดแบบสังคมสมัยใหม่ หลงลืมรากเหง้าของวัฒนธรรมทางสังคมที่ดีงามซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับปลาดิบเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันที่คนรุ่นใหม่ไม่ใส่ใจในการสืบทอดงานฝีมือของบรรพบุรุษดั้งเดิมที่ทำสืบทอดต่อกันมามากกว่าสองร้อยปีเนื่องจากนิยมไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากกว่าเพราะรายได้ที่มากกว่ารวมถึงสวัสดิการต่างๆที่ดีกว่า กลุ่มผู้ประกอบการด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาต้องส่งเสริม และปลูกฝังค่านิยมให้กับคนรุ่นใหม่ที่อยู่ในแวดวงธุรกิจภาคอุตสาหกรรมให้ตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองควบคู่ไปกับความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม

5.4.2 ด้านวัตถุดิบที่ใช้ในการทำปลาดิบเพียนโบราณ

5.4.2.1 หน่วยงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

กรมอุทยานแห่งชาติ ทรัพยากรป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ต้องพยายามรักษาพื้นที่ป่าไม้ตามธรรมชาติให้เหลือมากที่สุด โดยเฉพาะพื้นที่ป่าธรรมชาติที่มีต้นลานขึ้นอยู่ในพื้นที่ซึ่งในปัจจุบันมีพื้นที่ป่าต้นลานอยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทยในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติทับลาน อำเภอนาดิ จังหวัดปราจีนบุรี ที่เป็นป่าต้นลานที่มีพื้นที่มากที่สุดในประเทศไทยแต่ในปัจจุบันพบว่ามีการบุกรุกทำลายพื้นที่ต้นลานเป็นจำนวนมาก ประกอบกับต้นลานตามธรรมชาตินั้นมีช่วงอายุที่ออกดอกตามธรรมชาติและตายในที่สุด ดังนั้นหากไม่มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นลานตามธรรมชาติไว้และไม่มีการปลูกเพิ่มเติมอาจส่งผลให้พื้นที่ป่าต้นลานตามธรรมชาติหมดสิ้นไปได้ในที่สุด ส่งเสริมให้ประชาชนให้ความสนใจกับต้นลานให้มากขึ้นส่งเสริมการปลูกต้นลานในพื้นที่หัวไร่ปลายนาที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึงสามารถปลูกต้นลานได้เช่นเดียวกับต้นตาลหรือมะพร้าว เพื่อให้มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นทดแทนต้นลานธรรมชาติที่ล้มตายลงไปตามธรรมชาติและจากการตัดทำลายของคน เพื่อให้มีต้นลานเอาไว้ทำปลาดิบเพียนโบราณกันต่อไป เพราะหากยังไม่รีบ

ดำเนินการปลูกทดแทนต้นลานในอนาคตประเทศไทยอาจไม่มีต้นลานหลงเหลืออยู่ในธรรมชาติอีกต่อไปและปลาดตะเพียนใบลานของชาวอุษายาก็จะสูญหายไปอีกด้วย

5.4.2.2 หน่วยงานราชการของกระทรวงมหาดไทย

ที่มีพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆต้องจัดทำนโยบายส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ปลูกต้นลานไว้ในทุกชุมชนทุกหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าหัตถกรรมชุมชนชนิดต่างๆที่ใช้ใบลานเป็นวัตถุดิบในการผลิตเช่น หมวก กอบ ร่ม รวมถึงปลาดตะเพียนใบลานด้วย หากมีการส่งเสริมให้ประชาชนปลูกต้นลานทั่วทุกหมู่บ้านตำบลทั่วประเทศจะมีพื้นที่ต้นลานเพิ่มขึ้นอีกหลายร้อยหลายพันต้นที่เดี๋ยวอันจะส่งผลให้ต้นลานมีเหลืออยู่ทดแทนต้นลานที่ตายไปตามธรรมชาติ

5.4.3 ด้านผลิตภัณฑ์ปลาดตะเพียนใบลาน

5.4.3.1 หน่วยงานด้านการส่งเสริมสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ต้องให้ความสำคัญกับการจัดทำนโยบายเกี่ยวกับสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในแทบทุกพื้นที่ของประเทศไทย การส่งเสริมสินค้าชุมชนนอกจากเป็นการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านทั่วไปแล้วยังเป็นการส่งเสริมอาชีพให้เกิดแก่ชุมชนประชาชนเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย เพิ่มการสร้างงานสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆทั่วประเทศ ผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีสืบทอดกันมานานเป็นผลผลิตจากความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษที่ส่งผ่านมายังคนรุ่นต่อๆมาเป็นเวลานานหลายสิบหลายร้อยปีมาแล้ว การส่งเสริมให้ประชาชนได้นำภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมาสร้างรายได้หล่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวจึงน่าจะเป็นหนทางที่สามารถทำให้มรดกทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นต่างๆของประเทศไทยยังคงยืนหยัดอยู่ได้สืบต่อไป

5.4.3.2 หน่วยงานด้านอาชีวศึกษาในพื้นที่

วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิคพระนครศรีอยุธยา วิทยาลัยสารพัดช่างพระนครศรีอยุธยา รวมถึง วิทยาลัยการอาชีพเสนา และศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต้องจัดทำหลักสูตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ปลาดตะเพียนใบลานให้มีความแปลกใหม่แตกต่างไปจากรูปแบบเดิม เพื่อสร้างทางเลือกในการตัดสินใจซื้อปลาดตะเพียนใบลานของผู้บริโภค การสร้างรูปลักษณ์สินค้าให้หลากหลายรูปทรงทางกายภาพจะส่งผลต่ออำนาจการตัดสินใจซื้อปลาดตะเพียนใบลานเพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันประชาชนที่ทำปลาดตะเพียนใบลานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นเป็นเพียงชาวบ้านที่ไม่มีโอกาสในการเรียนรู้การออกแบบผลิตภัณฑ์

ตามหลักวิชาการแต่อย่างใด รูปแบบปลาตะเพียนโบราณเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่คนรุ่นปู่ย่าตายายคิดค้นและถ่ายทอดสืบต่อกันมายาวนานหลายร้อยปีแล้ว

5.4.3.3 หน่วยงานด้านการศึกษาในพื้นที่

ทั้งในระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาต้องจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การเรียนการสอนเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความรักความผูกพันในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน สร้างแรงกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณในระดับชั้นของสถานศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพราะเมื่อมีการเรียนการสอนที่เป็นหลักวิชาการอย่างเป็นระบบในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะสร้างพลังความคิดความรักความศรัทธาในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความสำคัญทางภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป

5.4.4 ด้านการตลาดของปลาตะเพียนโบราณ

5.4.4.1 หน่วยงานด้านพาณิชย์จังหวัด

ต้องจัดหาสถานที่จำหน่ายปลาตะเพียนโบราณให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเลือกซื้อสินค้าต่างๆ ได้สะดวกสบายเดินทางไปมาได้อย่างรวดเร็วและอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมขนส่ง การจัดสถานที่จำหน่ายปลาตะเพียนโบราณให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้สะดวกจะส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณรวมถึงสินค้าหัตถกรรมอื่นๆที่เป็นผลผลิตของชาวบ้านอีกด้วย ในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการตลาดจะทำให้ปลาตะเพียนโบราณเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะส่งผลดีต่อผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณต่อไป

5.4.4.2 หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

ต้องจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศน์ในสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณที่ชุมชนหัวแหลม ตำบลท่าวาสุกรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นมาและสภาพในปัจจุบันของพี่น้องมุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ยังคงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมรวมทั้งวิถีการอนุรักษ์ศิลปะและภูมิปัญญางานหัตถกรรมพื้นบ้านปลาตะเพียนโบราณให้อยู่รอดมาได้จนถึงปัจจุบัน การจัดทำเอกสารการท่องเที่ยวจะต้องบรรจุรายละเอียดที่เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณของอยุธยาเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้รับทราบและให้ความสนใจที่จะซื้อปลาตะเพียนโบราณเพื่อประดับตกแต่งบ้านเรือนตามคติความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณสืบไป

5.4.4.3 หน่วยงานการส่งเสริมการส่งออก

ต้องจัดกิจกรรมในต่างประเทศเพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่เรื่องราวที่เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบลานผลผลิตของชาวบ้านงานฝีมือหัตถกรรมจากภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมายาวนานหลายร้อยปีของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบลานในแพร่หลายในต่างประเทศ จะทำให้ชาวต่างชาติรู้จักและเรียนรู้เกี่ยวกับปลาตะเพียนโบลานได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น รวมถึงสร้างแรงจูงใจให้ชาวต่างชาติเล็งเห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญของปลาตะเพียนโบลานมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้ชาวต่างชาติตัดสินใจเลือกซื้อปลาตะเพียนโบลานไปประดับตกแต่งบ้านเรือนให้สวยงามและเชิดชูคุณค่าทางมรดกจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในอยุธยาให้แพร่หลายต่อไป

5.4.5 ด้านความเชื่อเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบลาน

5.4.5.1 หน่วยงานด้านวัฒนธรรม

ต้องสร้างกระแสเกี่ยวกับความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณของปลาตะเพียนโบลานที่ใช้เป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองความอุดมสมบูรณ์ เมื่อนำปลาตะเพียนโบลานมาแขวนประดับไว้ที่บ้านที่ทำงานจะช่วยให้การดำเนินกิจการหรือชีวิตประสบความสำเร็จ เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ความเชื่อดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้คนหันมาให้ความสนใจซื้อปลาตะเพียนโบลานมากยิ่งขึ้นเพราะปลาตะเพียนโบลานเป็นสิ่งที่แสดงถึงพลังศรัทธาในความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ และปลาตะเพียนโบลานเป็นผลผลิตจากความเชื่อผ่านการคิดประดิษฐ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดสืบทอดกันมายาวนานจนเป็นวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5.4.5.2 หน่วยงานด้านศาสนา

ต้องสั่งสอนให้ความรู้ประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับคุณค่าทางจิตใจที่เกิดจากความเชื่อความศรัทธาที่มาจากปลาตะเพียนโบลาน เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทุกคนมั่นทำความดีให้เจริญก้าวหน้าทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจ โอบอ้อมอารีขยันหมั่นเพียรดูแลปลาคะเพียนที่แหวกว่ายไปมาในสายน้ำเป็นหมู่คณะด้วยความเกื้อกูลปกป้องอันตรายจากสิ่งรอบตัว แสดงถึงความรักความสามัคคีให้เกิดในชุมชนต่างๆทั่วไป การใช้ปลาตะเพียนโบลานเป็นเครื่องแสดงถึงพลังแห่งความรักความสามัคคีในหมู่คณะจะช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุขขึ้นได้ต่อไป

5.4.5.3 หน่วยงานด้านประชาสัมพันธ์

กรมประชาสัมพันธ์ ต้องจัดทำสื่อโฆษณาทางสื่อสารมวลชนทั้งของรัฐและสื่อของเอกชน เพื่อสร้างจิตสำนึกถึงคุณค่าทางจิตใจและความเชื่อในสิ่งที่ดีงามเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณ วรรณคดีให้ประชาชนหันมาซื้อปลาตะเพียนโบราณไปประดับตกแต่งบ้านเรือน ร้านค้า สำนักงาน สถานที่ราชการ โรงงาน ห้างร้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าในอาชีพ การงาน ค้าขายร่ำรวย อยู่เย็นเป็นสุข ครอบครัวอบอุ่นรักใคร่กลมเกลียวเหมือนฝูงปลาตะเพียนโบราณ ที่อยู่ด้วยกันด้วยความรักความเอื้ออาทรต่อกัน การสร้างความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อปลาตะเพียนโบราณจะส่งเสริมให้ประชาชนสนใจซื้อปลาตะเพียนโบราณมากขึ้น จะส่งผลดีต่อรายได้ของผู้ประกอบการปลาตะเพียนโบราณ และทำให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจในการทำปลาตะเพียนโบราณเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน

5.5 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

5.5.1 ควรศึกษา

ในประเด็น ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เกี่ยวกับแรงจูงใจของผู้ที่ทำงานหัตถกรรมพื้นบ้านปลาตะเพียนโบราณว่ามีเหตุปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการตัดสินใจทำอาชีพเกี่ยวกับการสานปลาตะเพียนโบราณอยู่ในปัจจุบัน

5.5.2 ควรศึกษา

ในประเด็นที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณ เพื่อศึกษาว่าผู้บริโภคที่ตัดสินใจซื้อนั้นมีเหตุผลหรือมีปัจจัยอะไรที่ใช้ในการตัดสินใจเช่นนั้น รวมถึงแรงจูงใจของผู้บริโภคว่ามีผลอย่างไรบ้างหลังจากการตัดสินใจซื้อปลาตะเพียนโบราณ

5.5.3 ควรศึกษา

ในประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาทของปลาตะเพียนโบราณที่มีต่อจิตสาธารณะของประชาชนในสังคมไทย เพื่อศึกษาว่าหัตถกรรมพื้นบ้านประจำท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นจะมีบทบาทที่สำคัญในการสร้างจิตสาธารณะของประชาชนได้หรือไม่

บรรณานุกรม

- กรณีศึกษา โปธิ์สามต้น. 2549. การศึกษาสภาพการผลิตและการตลาดไก่พันธุ์พื้นเมืองไทย
ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีสุรนารี.
- กอลีเยาะ ซูโฮมี. 2553 (24 มิถุนายน). การสัมภาษณ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2527. จิตสำนึกของชาวนา : ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบ
เศรษฐศาสตร์การเมือง. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2530. การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท.
กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2538ก. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถือมนุษย์เป็น
ศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2538ข. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน.
กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา แก้วเทพ. ม.ป.ป. การพัฒนาบ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.
- เกียรติศักดิ์ แก้วมหาชัย. 2550. แรงจูงใจในการเลือกประกอบอาชีพเสริมของชาวนาในเขต
ตำบลเชียงหวาง อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. 2551. เศรษฐกิจไทยในห้วงอันตราย. กรุงเทพมหานคร: คณะ
รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- งามพิศ สัตย์สงวน. 2545. วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง.
กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินตนา กงเพชร. 2549. หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผากับวิถีชีวิต กรณีศึกษาบ้านโค้งสวรรค์
ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ ปริญญา
โทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- จำลอง วิบูลย์ปิ่น. 2545. ศิลปหัตถกรรมผักตบชวาในจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

- จุรี วิจิตรวาทการ. 2536. ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับชนชั้นกลางใหม่ในประเทศไทย.
วัฒนธรรมไทย. 30 (กันยายน 2536): 19-24.
- จุรี วิจิตรวาทการ . 2545. **การให้เพื่อสังคมและประชาสังคมในประเทศไทย.**
 กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม
 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . 2540 ก. **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไท.**
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540ข. **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต.** กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540ค. **บ้านกับเมือง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . 2541. **ชุมชนเป็นรากฐานของชาติ.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษา
 เศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2551. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
 แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ชิน สักค, สุวรรณอักษร, อภิชาติ ทองอยู่, วรวิทย์ เจริญเลิศ, มณีมัย
 ทองอยู่ และพรพิไล เลิศวิชา. 2541. **ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา.**
 กรุงเทพมหานคร: วิถีทัศน์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. 2542. **ข้อเสนอโครงการวิจัยเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย.**
 กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2550. **อยุธยา.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, มูลนิธิ
 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ . 2551. **อยุธยาศึกษา : ตลาดวิชาสำหรับครู-อาจารย์. พิมพ์ครั้งที่ 5**
 ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, มูลนิธิ
 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชูศักดิ์ จรยุทธสวัสดี. 2548. **ระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจไทย.** กรุงเทพมหานคร
 : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2549. **การศึกษาผลกระทบการตลาดของผู้ประกอบการธุรกิจหนึ่งตำบลหนึ่ง
 ผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านทำกล้วยตาก บ้านท่ากกทัน ตำบลเขมราฐ
 อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหาร
 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.**

ณรงค์ชัย อัครเศรณี. 2541. **เดินกลางฝนเมื่อผมเป็นดริมทีมของรัฐบาลจิ๋ว.**

กรุงเทพมหานคร: อินฟอร์มีเดีย คอร์ปอเรชั่น.

ดำรง พุฒตาล. 2553 (28 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.

ทัศน์ ทัศนียานนท์. 2546. **ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อเพิ่มรายได้แก่ชุมชน กรณีการทำเจีย**

กระดาษจากต้นปอเต่าไห้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ทัศน์ ศิริดาพันธ์. 2550. **ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้บริการร้านกาแฟรูปแบบสมัยใหม่ของ**

ผู้บริโภคในเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.

ชนพร เวทย์ศิริยานันท์. 2548. **ภูมิปัญญาผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร บ้านท่าสว่าง**

อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

นฤมล ปัญญาวิโรภาส. 2550. **ใฝ่วิถีชุมชนชาวเลย กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการ**

จักสานกระติบข้าว บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญา

โทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

นฤมล ปิยวิทย์. 2544. **การศึกษาภาษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์โอบถาน**

เรื่องปฐมมูลลี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.

นันทสาร สีสลับ. 2541. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา : รายงานการ**

วิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2539. **สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง.** กรุงเทพมหานคร:

คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2541. **ชุมชนเข้มแข็งทุนทางสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน

กองทุนเพื่อสังคม.

นิพนธ์ เทียนวิหาร. 2547ก. **ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม.**

กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.

นิพนธ์ เทียนวิหาร. 2547ข. **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร:

เคล็ดไทย.

นิภา ทองก้อน. 2550. **ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่ง**

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าโอท็อป ในเขตพื้นที่จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

นิวัฒน์ มาศวรรณา. 2541. สถาบันเกษตรกร : เอกสารประกอบการสอนวิชาการบริหาร
และการพัฒนาสถาบันเกษตรกร. ขอนแก่น: คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

นิวัฒน์ อมาตยกุล. 2549. การศึกษาปัจจัยทางสังคม ผลกระทบและการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

นิติ เรื่องพานิช. 2522. ภูมิศาสตร์มนุษย์และสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บังลิ้ม กอชัน. 2553 (16 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.

ประภาพร ภูมิธรรมรัตน์. 2549. ปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่ใช้ในการตัดสินใจซื้อสินค้า
ของผู้บริโภค. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ
วไลยอลงกรณ์.

ประมวลด มาหาร. 2553. ทับลานบ้านหลังสุดท้ายของต้นลาน. ASTVผู้จัดการออนไลน์.
25 (สิงหาคม). ค้นจาก [http://www.108acc.com/
index.php?mo=3&art=483323](http://www.108acc.com/index.php?mo=3&art=483323)

ประเวศ วะสี. 2542. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางฟื้นฟูเศรษฐกิจสังคม.
กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน.

ประเวศ วะสี. 2545. การสร้างธรรมาภิบาลในกระบวนการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

ประเวศ วะสี. 2548. การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. กรุงเทพมหานคร :
กระทรวงวัฒนธรรม.

ประเวศ วะสี. 2549. การพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน : สุขภาวะชุมชนเป็นรากฐานของ
สุขภาวะทั้งมวล. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ.

ปัญญา น้ำเพชร. 2553 (30 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.

ปรีชา อุยตระกูล. 2521. วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังไกใหญ่ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัด
นครราชสีมา. กรุงเทพมหานคร: กรมการฝึกหัดครู.

ปรีชา อุยตระกูล. 2531. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอพื้นบ้านในสังคมชนบท
อีสาน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. 2531. การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร:
ฝ่ายตำราและอุปกรณ์การศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2544. **ธรรมาภิบาลการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: สายธาร.
- พนัส พงษ์สุนันท์. 2548. **การขับเคลื่อนเมืองน่าอยู่ : บทบาทนักส่งเสริมสุขภาพ**. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมสุขภาพ.
- พันธ์เทพ สุทธิสถิต. 2550. **พฤติกรรมและการตัดสินใจซื้อของลูกค้าที่มีต่อการบริหารจัดการของกลุ่มผู้ผลิตเครื่องจักรสานสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดอ่างทอง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พิทักษ์ ศิริวงศ์. 2550. **กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านใต้กระบวนการการสร้างพลังชุมชนด้วยภูมิปัญญาทางชาติพันธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. 2540. **ประชาสังคม : ทัศนะนักคิดในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มติชน.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. 2541. **วิสัยทัศน์ประเทศไทยด้านเศรษฐกิจ พาณิชยกรรม เกษตรกรรมและอุตสาหกรรม**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมนักเรียนทุนรัฐบาลไทย.
- ภัคพัฒน์ ทิพย์ประไพ. 2540. **แนวคิดวิธีการผลิตแบบเอเชียกับการอธิบายหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มงคล ด้านธารินทร์. 2536. **ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- มงคล ด้านธารินทร์. 2541ก. **เอกสารชุดประชาคม**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มงคล ด้านธารินทร์. 2541ข. **เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ : หลักการและแนวทางการปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: เซิร์คเวฟคอมมิวนิเคชั่น.
- มยุรี พิมพ์พาท. 2546. **เศรษฐกิจชุมชนชาวนาแบบพึ่งตนเองโดยใช้ภูมิปัญญาชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีตำบลดอนตูม จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มาตยา อิงคนารถ, ทวี ทองสว่าง และวัฒนา รอดสำอางค์. 2529. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณ-กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- มาลินี สวยคำข้าว. 2524. **เครื่องจักสานในประเทศไทย : รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- มาลินี สวดยคำข้าว. 2538. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มาลีรัตน์ วงษ์วรรณ. 2553 (22 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2537ก. ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ยศ สันตสมบัติ. 2537ข. ทำเกวียน : บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชน ชวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ยศ สันตสมบัติ. 2542. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. 2546. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย.
- รัฐทิติยา หิรัญยหาด. 2544. แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รัตนะ บัวสนธ์. 2535. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนในเขตภาคกลางตอนล่าง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รัตนะ บัวสนธ์ และสุจรีต บัวพิมพ์. 2535. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- วรวิภา โรมรัตน์พันธ์. 2546. โครงการศึกษาทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วรวิภา โรมรัตน์พันธ์. 2548. ทุนทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- วสันต์ เฉชะกัน. 2546. ทศนคติของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อกลยุทธ์ส่วนประสมการตลาดของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหมู่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- วสันต์ เทพสุริยานนท์. 2548. กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ
โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนวัดวัวแดง ตำบล
แม่สา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วารุณี พงษ์กัญญา. 2548. ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
กรณีศึกษาบ้านอัมพวัน หมู่ 8 ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- วาสนา บุญสม. 2541. ศิลปะและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ประกายแสง.
- วาสนา บุญสม. 2548. ศิลปวัฒนธรรมไทยสายใยจากอดีต. กรุงเทพมหานคร: ปิรามิด.
- วิชิต นันทสุวรรณ. 2546. ขบวนการชุมชนใหม่ : การพัฒนาแบบแผนใหม่ทางเศรษฐกิจ
และสังคมของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันทรัพยากรชุมชน.
- วิเชียร สมบัติกุล. 2553 (25 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.
- วิทยา จันทะวงศ์ศรี. 2547. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอ
กันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิทยากร เชียงกุล. 2538. การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย : การศึกษากรณีเกษตรกรรม
ภาคกลาง 2503-2523. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2524. เครื่องจักรกลในประเทศไทย : รายงานการวิจัย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2551. เครื่องมือเครื่องใช้ไทยประดิษฐ์. กรุงเทพมหานคร: นานามีบุคส์.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. 2534. กลยุทธ์การตลาด. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. 2538. พฤติกรรมผู้บริโภค. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. 2539ก. การตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อมในทัศนคติของนิสิตนักศึกษาที่กำลัง
ศึกษาในหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษาสังกัด
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล : รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร:
พัฒนาศึกษา.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. 2539ข. การบริหารการตลาดยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร:
พัฒนาศึกษา.
- สมใจ ชันมาลี. 2553 (27 มิถุนายน). การสัมภาษณ์.
- สมชัย ใจดี. 2530. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

สมเดช บุญสาธ. 2546. เศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาเครื่องจักสานบ้านทุ่งนางโอก ตำบล
ทุ่งนางโอก อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

สมเดช รักษาสัตย์. 2553 (22 มิถุนายน). การสัมภาษณ์.

สมทรง พันธุ์เจริญวรกุล. 2553 (18 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.

สมศักดิ์ จัง โสพานิช. 2553 (16 มิถุนายน). การสัมภาษณ์.

สมศักดิ์ วชิรพันธ์. 2537. การถ่ายทอดความรู้หัตถกรรมท้องถิ่น กรณีการทำกระดาษสา
บ้านท่าล้อ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สามารถ จันทร์สุริย์. 2541. รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. ประเด็นการศึกษา กับ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สาย แก้วทอง. 2553 (12 มิถุนายน). การสัมภาษณ์.

สำริด วงษ์สวรรค์. 2553 (25 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.

สิริลักษณ์ สักดิ์เกรียงไกร. 2527. ระบบเศรษฐกิจไทยสมัยอยุธยา ใน ประวัติศาสตร์
เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2448. นวัตกรรม นวัตกรรมและสมภพ มานะรังสรรค์,
บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
หน้า 31 - 46

สุจิต บัวพิมพ์. 2530. การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุจิตรา รัตนานนท์. 2536. ทางเลือกใหม่ขององค์กรพัฒนาเอกชน : การพัฒนาชนบท
แนววัฒนธรรมชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุชาติ วิลาพันธ์. 2549. กระบวนการทุนทางสังคมในโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ : กรณีศึกษา
บ้านเกาะกลาง ตำบลบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุธี ประศาสน์เศรษฐ. 2525. วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี.
วารสารปาจารย์สาร. 9 (มกราคม): 8 - 23.

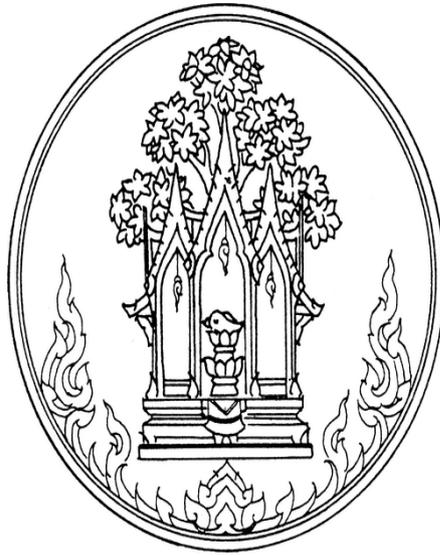
- สุธีรา เผ่าโชคสถิตย์. 2537. การศึกษาความคิดเห็นของคนเชื้อสายมอญเกี่ยวกับบทบาทของสื่อ สื่อบุคคล สื่อประเพณีและสื่อมวลชน ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมกรณีศึกษาชุมชนมอญปากเกร็ด ปากลัดและบางกะดี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุธีรา เผ่าโชคสถิตย์. 2542. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุนิชา มีศิริ. 2549. การศึกษาการจัดการผลิตภัณฑ์กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวเพื่อการจัดการศึกษาของเทศบาลเมืองตากลิ อำเภอดาเกลิ จังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- สุพัตรา สุภาพ. 2541. สังคมและวัฒนธรรมไทย กำนियม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุมาลี กุสกูลนิรันดร์. 2531. การประกอบอาชีพเสริมของชาวนาอีสาน ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านศรีฐาน อำเภอปาดิว จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สุมาลี ศรีสมาน. 2551. ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลกับผลการจัดระดับสินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
- เสรี พงศ์พิศ. 2536. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสรี พงศ์พิศ. 2540. องค์กรชุมชนกลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เสรี พงศ์พิศ. 2544. แนวคิด แนวปฏิบัติ ประสพการณ์ กองทุนหมู่บ้านสวัสดิการชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญาไทย.
- เสรี พงศ์พิศ. 2553. ปฏิรูปการเรียนรู้ ปฏิรูปการเกษตร ปฏิรูปประเทศไทย. ปรัชญาชีวิต. ค้นจาก www.phongpit.com.
- เสรี วงษ์มณฑา. 2532. กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด. กรุงเทพมหานคร: อินเตอร์เนชั่นแนลเอนจิเนียริง.
- เสรี วงษ์มณฑา. 2536. ยุทธวิธีการตลาดช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ฉบับดรอ.เสรี วงษ์มณฑา. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า.

- เสรี วงษ์มณฑา. 2540. การตลาดต้นทุนต่ำ. กรุงเทพมหานคร: เอเอ็นการพิมพ์.
- อดุลย์ คามดิษฐ์. 2551. หัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่บ้านเหล่าเหนือ อำเภอชนบท จังหวัด
ขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- อรุณ รักธรรม. 2523. การพัฒนาองค์การ : การสร้างและพัฒนาการทำงานเป็นทีม.
กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์.
- อ้อยทิพย์ เกตุเอม. 2547. ภูมิปัญญาชาวบ้านตาลโตนดเพื่อการพัฒนาอาชีพ อำเภอโนน
ไทย จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- อังกูร สมคะเนย์. 2534. เอกสารสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านมิติจรสแสดงต่อการจัดการ
การเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อาร์ม หุ่นศิริ. 2547. แนวนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และการพัฒนาแบบยั่งยืน
กรณีศึกษากลุ่มจักสานตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อำนาจ การะเกตุ. 2553 (16 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.
- อำภา จันทราภาศ. 2545. ทูทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุดม มัจฉาชีพ. 2553 (27 มิถุนายน). การสัมภาษณ์.
- เอนก นาคะบุตร. 2533. จุดเปลี่ยนการพัฒนาชนบทไทยและองค์กรพัฒนาเอกชนไทย.
กรุงเทพมหานคร: กองทุนพัฒนาท้องถิ่น ไทย-แคนาดา.
- เอนก นาคะบุตร. 2540. องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพหุภาคี.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เอนก นาคะบุตร. 2545. ทูทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน.
- อุไรวรรณ พวงสายใจ. 2545. ทูทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Amara Pongsapich and Bencha Yoddumner-Attig., ed. 2000. **Thailand Social
Monitor : Social Capital and Crisis**. Retrieved May 27, 2000 from
www.worldbank.org.

- Baker, Wayne E. 2000. **Achieving Success through Social Capital.**
University of Michigan Business School Management
series. Sanfrancisco: University of Michigan.
- Coleman J. Samule. 1961. **The Adolescent Society : the Social Life of the
Teenager And its Impact on Education.** New York: Free Press of
Glencoe.
- Coleman J. Samule . 1999. Social Capital in the creation of Human
Capital. In **Social Capital Amultifaceted Perspective.**
Washington DC: World Bank. p13-36 .
- Fukuyama, Francis. 2004. **Trust : the Social Virtues and the Creation of
Prosperity.** London: Profile Books.
- Kotler , Philip. 2005. **Corporate Social Responsibility: doing the most
good for your company and your cause.** N.J: Wiley.
- Narayan,Depa and Lant Prichett. 1999. Social Capital : evidence and
implications. In **Social Capital Amultifaceted Perspective.**
Washington DC : World Bank. p 269-290.

ภาคผนวก

ภาพประกอบที่ 1 ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบที่ 2 วัดพระศรีสรรเพชญ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบที่ 3 ภาพในอดีตของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบที่ 4 มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 5 สถานที่ฝังศพเจ้าพระยาบวรราชนายก(เอกะหมัด)จุฬาราชมนตรีคนแรก

ภาพประกอบที่ 6 ชุมชนหัวแหลม ตำบลท่าวาสกรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 7 บ้านเรือนชาวบ้านในชุมชนหัวแหลม

ภาพประกอบที่ 8 บ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชนหัวแหลม

ภาพประกอบที่ 9 ปลาตะเพียนใบลานสีปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในอยุธยา

ภาพประกอบที่ 10 ชาวบ้านชุมชนหัวแหลมกำลังสานปลาตะเพียนใบลาน

ภาพประกอบที่ 11 ชาวบ้านนั่งขายกระดาษเพียนโบราณในสมัยอดีต

ภาพประกอบที่ 12 ร้านจำหน่ายกระดาษเพียนโบราณในสมัยอดีต

ภาพประกอบที่ 13 ร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในอดีต

ภาพประกอบที่ 14 ร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในอดีต

ภาพประกอบที่ 15 นางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

ภาพประกอบที่ 16 ร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 17 ร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 18 ร้านจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 19 ร้านจำหน่ายปลาทะเหียนโบราณในปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 20 ร้านจำหน่ายปลาทะเหียนโบราณในปัจจุบัน

บทสัมภาษณ์

ดร.เกษม บำรุงเวช

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

“ผมขอพูดในฐานะของคนที่เกิดครึ่งหนึ่งของชีวิต ที่ต้องมาทำมาหากินที่อยุธยา นับตั้งแต่ผมมาเป็นอาจารย์สอนหนังสืออยู่ที่นี้ ผมได้เห็นถึงสภาพความเป็นไปของสังคมในอยุธยาที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมา เมื่อสามสิบกว่าปีที่แล้วอยุธยายังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก การทำมาหากินยังพึ่งพิงการทำนาเป็นอาชีพหลักทำการประมงตามแม่น้ำลำคลอง ท้องทุ่งเป็นอาชีพเสริมตามฤดูกาลสภาพสังคมยังคงความเป็นสังคมชนบทอยู่มาก

แต่เมื่อประมาณยี่สิบกว่าปีที่แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รุนแรง อีกครึ่งหนึ่งของเมืองอยุธยา เมื่อรัฐบาลมีการดำเนินการขยายโครงสร้างทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ที่สำคัญของประเทศไทยอยุธยาถูกผลักดันให้เป็นหนึ่งในเมืองอุตสาหกรรมสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่การเกษตร ให้เป็นพื้นที่สำหรับรองรับภาคอุตสาหกรรมมีการจัดพื้นที่อยุธยาออกเป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมในหลายพื้นที่ อาทิเช่น นิคมอุตสาหกรรมบางปะอินและนิคมอุตสาหกรรมไฮเทคที่อำเภอบางปะอิน นิคมอุตสาหกรรมโรจนะที่อำเภออุทัย นิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนครที่อำเภอนครหลวงและนิคมอุตสาหกรรมแฟลตอริแลนด์ที่อำเภอวังน้อย

สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปของอยุธยาส่งผลกระทบต่ออย่างมากกับวัฒนธรรมชุมชนหลายอย่างที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สิ่งดั้งเดิมที่บรรพบุรุษในครั้งอดีตเคยสั่งสมไว้แล้วถ่ายทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นหลังกลับถูกละเลย เพราะกระแสความเจริญที่ลั่งไหลเข้ามาในอยุธยา งานศิลปะและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าหลายอย่างได้สูญหายไปจากสังคมอยุธยา หัตถกรรมพื้นบ้านหลายสิ่งได้รับการทอดทิ้งจากคนรุ่นหลังอย่างไม่รู้ถึงความสำคัญแต่อย่างใด

ในฐานะที่ผมเป็นนักวิชาการท้องถิ่นรู้สึกได้ถึงความสูญเสียของมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมอยุธยาในปัจจุบัน หากแต่ในความสับสนหวังกลับพบว่ายังคงมีความดีงามที่เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤติของวัฒนธรรมชุมชนของชาวบ้านในอยุธยาปลาดะเพียนโบราณงานหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวมุสลิมหัวแหลมเป็นอีกหนึ่งในความพยายามรักษาสืบทอดศิลปะและภูมิปัญญาของชาวอยุธยาในการปกป้องรักษาสิ่งที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมชุมชนให้คงอยู่สืบไป

ผมดีใจที่ได้เห็นงานวิจัยของคุณบุญส่ง เรศสันเทียะนักศึกษาระดับปริญญาโท จากคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่ได้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องปลาดะเพียนโบราณ ศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วยความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี ซึ่งจะทำให้เราทราบถึงที่มาของปลาดะเพียนโบราณในครั้งอดีตรวมถึงสภาพการดำรงอยู่ในปัจจุบันท่ามกลางระบบการค้าแบบเสรีและศึกษาถึงแนวโน้มทิศทางในอนาคตของปลาดะเพียนโบราณ ไว้ให้เป็นข้อมูลหลักฐานให้คนทั่วไปได้รู้จักและเข้าใจถึงงานหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวอยุธยาซึ่งถือเป็นศิลปะและภูมิปัญญาของชาวอยุธยาที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมชุมชนสืบต่อไป”

นายปัญญา น้ำเพชร

ประธานมูลนิธิพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“พ่อดีใจมากเลยนะที่ถูกๆมาถามในเรื่องราวที่เกี่ยวกับปลาดะเพียนโบราณ ซึ่งถือว่าเป็นของเก่าแก่คู่บ้านเมืองเรามาหลายร้อยปีแล้ว ตั้งแต่พ่อยังเป็นเด็กบ้านพ่ออยู่แถว โรงเรียนประตูลำในในปัจจุบันนี้แหละเห็นชาวบ้านแถวนั้นเขาสานปลาดะเพียนโบราณกันมาตั้งแต่พ่อจำความได้เมื่อตอนพ่อเป็นเด็กก็เคยเล่นปลาดะเพียนสานโบราณเหมือนกัน

เห็นมาตั้งแต่เล็กจนโตแม้ว่าที่บ้านพ่อเองไม่ได้มีอาชีพทำปลาดะเพียนโบราณหรอกนะ แต่ก็รู้สึกถึงคุณค่าของปลาดะเพียนโบราณมาตั้งแต่บัดนั้นเรียนจบออกมาเป็นครูสอนหนังสือ อยู่ที่อยุธยาตั้งแต่ โรงเรียนประชาบาลจนถึงในมหาวิทยาลัยได้เห็นพัฒนาการของงานหัตถกรรมปลาดะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวยุชชาเปลี่ยนไปมากทีเดียวเมื่อก่อนปลาดะเพียนโบราณจะทำกันแบบพื้นๆสีสันก็ไม่วิจิตรบรรจงเหมือนทุกวันนี้

พ่อนั่นเป็นการปรับตัวเพื่อให้งานหัตถกรรมพื้นบ้านของเรา สามารถอยู่รอดได้มาจนทุกวันนี้ ไม่ว่าจะผ่านยุคสมัยมานานแค่ไหนแต่งานสานปลาดะเพียนโบราณก็ยังคงอยู่คู่อยุธยาได้ก็คงต้องฝากพวกลูกๆคนรุ่นหลังนี้แหละให้ช่วยกันสืบทอดมรดกภูมิปัญญาที่ดั้งเดิมของบ้านเราให้ยังคงอยู่สืบต่อไป”

อ.สุธรรม ชาตะสิงห์

ประธานกลุ่มการเมืองภาคประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“เคยเห็นเหมือนกันตอนเด็กๆแม่กับยายผมที่บ้านนอก ก็เคยสานปลาจากใบมะพร้าวมาแขวนที่เปลให้ดูเล่นตอนทีนอนในเปลไม่รู้เกี่ยวกับความเชื่ออะไรหรือเปล่านะ แต่เคยเห็นเคยนอนดูเมื่อตอนที่เป็เด็กตัวเล็กๆเมื่อก่อนนานมาแล้วสี่ห้าสิบปีมาแล้ว ตอนที่ผมกับภรรยาเลี้ยงลูกไม่ได้แขวนปลาแล้วไม่มีเปลแล้วเลี้ยงในกรุงเทพด้วยไม่รู้จะไปหาซื้อที่ไหน เดี่ยวนี้ลูกๆโตกันหมดแล้วเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัยกันทุกคนแล้ว ผมมารู้จักปลาตะเพียนใบลานจริงๆจังๆก็เมื่อตอนที่ผมย้ายมาสอนหนังสือที่อยุธยาเน่เอง เห็นคุณป้าท่านหนึ่งที่บ้านอยู่ใกล้ๆกันในหมู่บ้านเดียวกันทำอาชีพสานปลาตะเพียนใบลานอยู่ที่บ้านเป็นประจำ เคยเข้าไปนั่งดูแกทำสอบถามความเป็นไปเป็นมาของการสานปลาตะเพียนใบลาน ถึงได้รู้จักรายละเอียดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำปลาตะเพียนใบลานตั้งแต่นั้นมา

ยังได้เห็นขั้นตอนวิธีการทำที่น่าสนใจถึงศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่คิดค้นลวดลายสีสันทึบ เย็นระบายลงบนตัวปลาตะเพียนใบลานความสวยงามที่เกิดจากฝีมือของชาวบ้านที่ผ่านการสั่งสมมาชยาวนานหลายสิบปี ทำให้ทุกวันนี้ปลาตะเพียนใบลานเป็นงานศิลปะที่เกิดจากภูมิปัญญามากกว่า ที่จะมองว่าเป็นแค่สินค้าธรรมดาตามท้องตลาดทั่วไปแต่คุณค่าของปลาตะเพียนใบลานน่าจะมาจากการถ่ายทอดความรู้ที่สืบทอดการทำปลาตะเพียนใบลานมาอย่างยาวนาน นมีประวัติศาสตร์ของตัวเองที่ไม่สามารถหาดูได้จากที่อื่นๆในประเทศไทยและต่างประเทศมากกว่า”

นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล
นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เราเล็งเห็นถึงความสำคัญของงานหัตถกรรมจากภูมิปัญญาของชาวบ้านมาโดยตลอด นับตั้งแต่วันได้เข้ามาบริหารงานในองค์กรท้องถิ่นแห่งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของอยุธยาในทุกรูปแบบ

ดังจะเห็นได้จากการจัดงานส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีในหลายครั้งที่ผ่านมา องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการมาโดยตลอด การส่งเสริมอาชีพงานหัตถกรรมพื้นบ้านก็เช่นเดียวกันเราจัดงบประมาณให้กลุ่มอาชีพต่างๆ ในทุกพื้นที่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่รวมกลุ่มกันประกอบอาชีพทางด้านงานหัตถกรรมท้องถิ่น

ปลาตะเพียนโบราณงานศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนหัวแหลม ก็เป็นอีกหนึ่งในกลุ่มอาชีพหัตถกรรมพื้นบ้านที่เราสนับสนุน จนได้รับการคัดเลือกเป็นสินค้าโอท็อปของจังหวัด เราเห็นคุณค่างานหัตถกรรมทุกอย่างของชาวอยุธยาโดยตลอด จึงเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่งานหัตถกรรมที่ทรงคุณค่าของอยุธยาจะได้รับการศึกษาวิจัยเพื่อให้เป็นแหล่งความรู้สำหรับคนทั่วไป ได้มีข้อมูลที่ถูกต้องเป็นหลักฐานอ้างอิงได้ในอนาคตต่อไป”

นางมาลีรัตน์ วงษ์วรรณ

อาชีพสานปลาตะเพียนโบราณ ชุมชนหัวแหลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ป้าทำมาตั้งนานหลายปีแล้วตั้งแต่เป็นเด็กก็ช่วยแม่ช่วยยายทำมาตลอด ถ้านับตั้งแต่ป้าเริ่มทำถึงวันนี้ก็เกือบห้าสิบปีแล้ว ตอนนี้อายุตั้ง 58 ปีเข้าไปแล้วทุกวันนี้ก็ยังทำอยู่ไม่เคยว่างเว้นสักวัน ก็เราเป็นแม่บ้านอยู่กับบ้านเลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน พอมีเวลาว่างก็ทำปลาตะเพียนโบราณนี้แหละ เป็นอาชีพเสริมหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวจะมั่วรอแต่เงินรายได้ของแฟนป้ากับลูกๆก็ไม่ไหว รายจ่ายในครอบครัวก็เยอะในแต่ละเดือน

ป้าทำมาทุกวันนี้ น่าจะเป็นรุ่นที่ห้าแล้วในครอบครัวของป้าเองนะ ตอนนี่ก็เหลือครอบครัวน้องสาวน้องชายลูกๆหลานๆก็น่าจะประมาณสิบครอบครัวที่ยังเหลืออยู่ในวันนี้ ทำกันเป็นอาชีพเสริมกันทุกครอบครัวนั้นแหละคนอื่นๆในครอบครัวก็ไปทำงานอย่างอื่นกัน เหลือพวกเราผู้หญิงอยู่บ้านก็ทำปลาตะเพียนโบราณหารายได้เสริมไปเรื่อยๆทุกวันนี้ที่ทำกันอยู่น่าจะสักเกือบห้าสิบคนได้

พวกน้องๆยังมีลูกหลานสืบต่อนะ ส่วนของป้าไม่มีลูกหลานคนไหน สืบทอดการทำปลาตะเพียนโบราณกันเลย ทำงานโรงงานอุตสาหกรรมกันหมดลูกสะใภ้ด้วยหลานก็ยังเล็กอยู่โตขึ้นมันก็ไม่ทำกันหรอกก็คงจะหมดยุคของป้านี้แหละ ไม่มีคนสืบทอดมรดกชิ้นนี้ของปู่ย่าตายายอีกต่อไปก็เสียคายนะถ้ามันจะสูญหายไปจากวัฒนธรรมชุมชนอยุธยา ก็หวังว่าจะมีคนรุ่นใหม่สานต่อมรดกทางวัฒนธรรมศิลปะและภูมิปัญญาของพ่อแม่เอาไว้สืบต่อไป”

นางกอลิเยะ ซูโฮมี

ชาวชุมชนหัวแหลม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับที่มาของปลาตะเพียนโบราณ

“ดิฉัน ได้ยินคุณแม่เล่าให้ฟังเมื่อตอนเป็นเด็กว่า การสานปลาด้วยใบมะพร้าวสดมีมานานแล้วคุณแม่เล่าว่าได้ฟังมาจากคุณยายอีกทีหนึ่งถึงเรื่องความเชื่อบางอย่างของคนทางภาคใต้ที่อยู่อาศัยแถวชายทะเลที่ประกอบอาชีพออกทะเลหาปลา ก่อนที่จะออกทะเลหาปลาทุกครั้งจะขอพรพระผู้เป็นเจ้าของบ้านถึงพระอัลเลาะห์ช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยกลับมาเข้าฝั่งและหาปลาได้มาก ๆ ก็จะทำเครื่องหมายบอกแก่พระผู้เป็นเจ้าของบ้าน เพื่อให้รู้ว่าวันนี้ที่บ้านไหนออกไปหาปลาในทะเลบ้างคนที่บ้านก็จะสานปลาจากใบมะพร้าว แล้วนำไปแขวนที่ปลายไม้ไผ่ปักไว้ที่หน้าบ้านเป็นการบอกให้พระเจ้ารู้ว่าบ้านนี้กำลังออกทะเลไปหาปลาอยู่ช่วยดูแลคุ้มครองให้ปลอดภัยด้วย

เป็นเรื่องที่คุณแม่เล่าว่าเคยได้ยินคนแก่คนแก่เล่าต่อกันมา ซึ่งโดยส่วนตัวก็ไม่เคยเห็นหรืออ่านเจอที่ไหนถึงเรื่องราวที่ว่านี้เพียงแต่ได้ยินคุณแม่เล่าให้ฟังต่อมาเท่านั้นเอง เมื่อมีคนมาถามว่าปลาตะเพียนโบราณที่อยู่ชุนยามีที่มาจากไหนตั้งแต่เมื่อไหร่ก็เลยคิดขึ้นมาได้ว่าเรื่องอย่างนี้เราเองเคยได้ยินคุณแม่เล่าให้ฟังอยู่นะ แต่เป็นเรื่องราวที่แถวภาคใต้แถบชายฝั่งทะเลมานานมาแล้ว แต่ก็เคยถามคุณแม่ว่าคนรุ่นปู่ย่าตายายของเรามุสลิมอยู่ชุนยามาจากไหน คุณแม่ก็บอกว่ามีพื้นเพมาจากคนมุสลิมจากแถวภาคใต้โน้นแหละอพยพมาค้าขายทางเรือตั้งนานหลายร้อยปีมาแล้วเอาเฉพาะที่มาตั้งรกรากรวมกันที่ชุมชนหัวแหลมที่อยู่ชุนยามีน่าจะนานกว่า 200 ปีแล้ว

ตอนนี้ที่บ้านเองก็ไม่ได้ทำปลาตะเพียนโบราณแล้ว มาขายอาหารอิสลามที่ในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาตั้งนานหลายปีมาแล้ว คุณแม่ก็มาช่วยขายด้วยเลยไม่มีเวลากลับไปทำปลาตะเพียนแต่ญาติคนอื่น ๆ ก็ยังมีทำกันอยู่บ้างเหมือนกัน”

นางอุคม มัจฉาชีพ

เจ้าของร้านค้าจำหน่ายปลาตะเพียนโบราณ หน้าสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“พูดถึงอาชีพसानปลาตะเพียนโบราณนี่นะ อันที่จริงรายได้ไม่มากเท่าไรหรอกในแต่ละเดือน เทียบกับค่าแรงในโรงงานอุตสาหกรรมแล้วที่โน้นดีกว่าเยอะ ไหนจะค่าแรง ค่ากะ ค่าโอที ค่านี้ค่านี้อีกอีกปีละเดือนๆหนึ่งได้มากกว่าทำปลาตะเพียนเยอะ อย่างนี้เมื่อก่อนตอนเด็กๆอยู่ที่ช่วยแม่ที่บ้านทำปลาตะเพียนโบราณมาก่อนเหมือนกัน แต่พอเรียนจบก็เข้าไปทำงานที่โรงงานอุตสาหกรรมเหมือนคนอื่นๆแต่แม่ที่บ้านก็ยังทำปลาตะเพียนอยู่ไม่ได้ทิ้งไปไหนแต่เราเห็นว่าได้เงินน้อยสู้ไปทำงานในโรงงานไม่ได้

แต่พออายุมากเข้าก็เลิกทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม กลับมาอยู่บ้านเฉยๆไม่ได้ทำอะไรก็กลับมาทำปลาตะเพียนโบราณอีก มันก็เป็นอาชีพเสริมได้นะคุณเดือนๆหนึ่งก็ได้หลายพันบาทอยู่หรอก รวมๆกับของแฟนของลูกก็ช่วยแบ่งเบาภาระทางครอบครัวไปได้เหมือนกัน แต่ถ้ามีงานอื่นให้เลือกทำนะฉันก็เลือกไปทำอย่างอื่นดีกว่าทำปลาตะเพียนนะ มันเหนื่อยนึ่งหลังขดหลังแข็งทั้งวันกว่าจะได้แต่ละตัวอย่างระบายสินี้นะ ตัวหนึ่งต้องทำซ้ำแล้วซ้ำอีกตั้งหลายเที่ยวกว่าจะเสร็จ บางทีก็ตายไปเลยแหละเหมือนกลิ้งสีกลิ้งทินเนอร์ ไหนจะกลิ้งน้ำมันเบนซินเข้าไปอีกปวดหัวไปเลยเหมือนกัน คนหนุ่มสาวถึงไม่ค่อยเข้ามาทำปลาตะเพียนกัน

คิดว่าในอนาคตปลาตะเพียนโบราณก็ยังจะมีคนใหม่ๆเข้ามาทำต่อไปนะ แต่อาจจะไม่ใช่คนมุสลิมอีกแล้วก็ได้ เพราะเห็นมีพวกคนทางอีสานที่มาเป็นสะใภ้อยุธยาที่ทำกันเยอะแล้ว ฉันว่ามันก็คงอยู่ได้ต่อไปนะ แต่ไม่รู้ว่าจะนานแค่ไหนในชีวิตพวกเราคงยังไม่สูญหายไปหมดหรอกถ้าส่งเสริมให้ราคาดีและมีคนมาซื้อเยอะๆก็อาจอยู่ได้ต่อไปในอนาคตนะ”

นายสำริด วงษ์สรรค์

อาชีพขายของที่ระลึกนักท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ก่อนที่คนมุสลิมจะมาตั้งบ้านเรือนกันที่ชุมชนหัวแหลมนี้ละ เคยทำอาชีพล่องเรือขายสินค้าประเภทเครื่องเทศที่นิยมในหมู่ชาวมุสลิม เดินทางขึ้นล่องระหว่างอยุธยากับแถบภาคใต้ เพราะแถวภาคใต้เครื่องเทศมีมาก ในขณะที่อยุธยามีงานหัตถกรรมพื้นบ้านมากในการเดินทางค้าขายทางเรือก็จะไปกันเป็นครอบครัว ค่าไหนนอนนั้นไปเรื่อยๆบางลำเรือมีลูกเล็กๆมาด้วยก็จะสานปลาให้ลูกดูเล่นในระหว่างที่เรือเดินทางทำให้เด็กเพลิดเพลินกับการเดินทางในเรืออีกด้วย

และเมื่อการเดินทางไปมาค้าขายระหว่างภาคใต้กับอยุธยา เริ่มไม่สะดวกหรืออาจเพราะไม่อยากจะเดินทางไกลๆอีกแล้วก็ได้ คนมุสลิมบางครอบครัวจึงอพยพขึ้นมาปลูกสร้างบ้านเรือนบนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อกว่า 200 ปีมาแล้วในบริเวณใกล้ๆแม่น้ำเช่นเคย ปัจจุบันได้แก่ชุมชนมุสลิมหัวแหลม ตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาี่เอง

จากเมื่อก่อนตอนที่ขึ้นมาปลูกบ้านเรือนบนฝั่งแม่น้ำชาวบ้านชุมชนหัวแหลมส่วนหนึ่งก็เริ่มทำปลาตะเพียนใบลานออกขายกันเป็นอาชีพเสริมของครอบครัว และมารุ่งเรืองซึกเมื่อประมาณยี่สิบปีให้หลัง ที่เห็นแทบทุกครอบครัวทำอาชีพสานปลาตะเพียนใบลานกันเป็นล่ำเป็นสันทีเดียว แต่ระยะหลังๆมานี้หายไปเยอะเหมือนกันเดี๋ยวนี้อเหลือที่ทำอยู่ไม่กี่ครอบครัวแล้ว ส่วนใหญ่ลูกหลานคนรุ่นใหม่หนีไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรมกันหมดนับตั้งแต่เริ่มมีโรงงานมาตั้งในเขตอยุธยานะ”

นายวิเชียร สมบัติกุล

ชาวบ้านในชุมชนหัวแหลม ตำบลท่าวาสกรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ผมเคยได้ยินมาว่าการสานปลาตะเพียนโบราณของอยุธยา มีที่มาจากพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง มีแม่น้ำลำคลองมากหลายสายพื้นที่ค้ำน้ำท่วมถึง เลยทำให้มีปลาเยอะมากมายหลายชนิด ชาวบ้านในอดีตหรือแม้แต่ทุกวันนี้ยังคงมีอาชีพหาปลาจากแม่น้ำมาขาย ผมก็ยังทำอาชีพนี้อยู่ในวันหยุดที่ไม่ได้ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผมก็มาหาปลาที่แม่น้ำไปขายพ่อค้าที่ตลาดบางวัน โชคดีหน่อยก็ได้เยอะเหมือนกัน

ได้ยินว่าปลาที่มีมากและเป็นที่นิยมกินกันมากคือปลาตะเพียนผมก็ว่าจริงนะปลาตะเพียนแม่น้ำเนื้อนุ่มหวานอร่อยจริงๆแล้วก็มีมากด้วย ได้แทบทุกครั้งนะแหละมันออกลูกเก่งเลี้ยงง่ายโตเร็วและที่สำคัญนะผมว่ารูปร่างมันเหมือนกับปลาตะเพียนที่สานจากโบราณของอยุธยามากที่สุดเลยแหละก็คงจะใช่ที่เขาเรียกว่า ปลาตะเพียนโบราณน่าจะมาจากรูปร่างที่เหมือนกันนี่แหละ

คนโบราณเชื่อว่าการสานปลาตะเพียนโบราณแล้วนำไปแขวนไว้ที่บ้านจะทำให้ครอบครัวไม่อดอยากหากินสะดวก ลูกหลานเลี้ยงดูง่ายเจริญเติบโตเร็วได้เหมือนปลาตะเพียนในธรรมชาติไม่รู้จะครับผมไม่เชื่ออย่างนั้นแต่ก็เห็นที่บ้านผมคุณแม่ก็ซื้อปลาตะเพียนโบราณมาแขวนประดับที่บ้านเหมือนกันแม่แกอาจจะเชื่ออย่างว่าก็เป็นได้”

นายบังลิม กอซัน

อาชีพขับรถตุ๊กๆรับจ้างบริเวณวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ผมมีอาชีพขับรถตุ๊กๆรับจ้างพานักท่องเที่ยว ไปเที่ยวสถานที่ต่างๆในอยุธยามานานหลายปีแล้ว ตั้งแต่ผมยังเป็นหนุ่มจนทุกวันนี้เกือบหกสิบแล้ว ขับรถตุ๊กๆรับจ้างส่งให้ลูกๆสองคนเรียนจนจบมหาวิทยาลัยได้นั้นแหละ ผมก็ภูมิใจนะกับอาชีพขับรถรับจ้างที่นี้ ได้เห็นผู้คนแปลกหน้ามากมายทั้งคนไทยคนต่างประเทศที่เดินทางมาเที่ยวในอยุธยา

ผมดีใจที่เห็นคนต่างถิ่นต่างบ้านต่างเมืองมาเที่ยวที่อยุธยาบ้านผม ช่วยให้ความเจริญในการทำมาหากินของผมพออยู่ได้จนทุกวันนี้ จำนวนนักท่องเที่ยวก็มีมากมีน้อยตามสภาพเศรษฐกิจนั้นแหละ ปีไหนเศรษฐกิจดีก็เข้ามาเที่ยวเยอะปีไหนเศรษฐกิจไม่ค่อยดีก็มาเที่ยวน้อยเป็นเรื่องปกติขึ้นลงตามธรรมชาตินะ

ปลาตะเพียนโบราณนะหรือผมเห็นมาตั้งแต่เป็นเด็กแล้วแถวบ้านผมเขาทำกันมานานมากหลายปีแล้ว ทุกวันก็ยังมีทำกันอยู่บ้างแต่ไม่มากเหมือนเมื่อก่อน ที่บ้านผมไม่เคยทำปลาตะเพียนโบราณหรอกทุกวันนี้ผมก็ยังเห็นว่ายังทำกันอยู่ได้นะ มีร้านค้าขายปลาตะเพียนโบราณในอยุธยาใหญ่ๆสองสามที่ แถวหน้าสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์บริเวณหน้าโรงเรียนประตูลี้ที่หนึ่งแล้วก็ตลาดโกสุมพิหารหลวงพ่อพระมงคลบพิตรอีกที่หนึ่ง ก็พอขายได้ผมเห็นพวกนักท่องเที่ยวก็ชอบซื้อนะทั้งคนไทยคนต่างชาตินั้นแหละคนไทยที่มาเที่ยวจะซื้อพวงใหญ่ๆแต่คนต่างชาติชอบซื้อพวงเล็กๆหรือเป็นตัวๆไปมากกว่า”

นายสุรัตน์ สุขลาภกิจ

อาชีพขับรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างวินปากทางวัดสุทธิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ผมเป็นลูกหลานชาวอยุธยาโดยกำเนิดบ้านเดิมพ่อแม่ผมอยู่ที่อำเภอสนา แต่ทุกวันนี้ผมมีครอบครัวแล้วมาซื้อบ้านอยู่แถวปากทางเข้าวัดสุทธิ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อก่อนผมทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่นิคมอุตสาหกรรมไฮเทคมานานหลายปี ตอนหลังๆ สภาพเศรษฐกิจไม่ค่อยดีโรงงานเลยปลดคนงานออกเป็นจำนวนมากผมก็ตกงานตั้งแต่นั้น

ผมมายึดอาชีพขับมอเตอร์ไซค์รับจ้างหน้าปากทางเข้าวัดสุทธิเป็นงานประจำ ผมเองก็เป็นคนรุ่นใหม่ที่ไม่ค่อยใส่ใจในวัฒนธรรมชุมชนของบ้านตัวเองเท่าไร อาจจะเป็นความเคยชินที่รู้เห็นมาตั้งแต่เด็กก็เป็นอย่างนี้ไป แต่เมื่อที่เขาได้มาศึกษาเรื่องราวของปลาตะเพียนโบราณซึ่งเป็นศิลปะและภูมิปัญญาของชาวอยุธยา ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

ผมถึงเกิดความรู้สึกว่าผมเองละเลยคุณค่าของสิ่งที่ดีๆ ประจำท้องถิ่นตัวเอง ไปอย่างน่าเสียดายเพราะว่าพี่ที่เขามาศึกษาวิจัย เรื่องราวของปลาตะเพียนโบราณนั้นเข้ามาอยู่ที่อยุธยาเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง แต่ทำไมพี่เขาถึงได้สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องราวดังกล่าว ผมคิดว่าเป็นความโชคดีที่ผมได้มีโอกาสแสดงความรักความศรัทธา ในวัฒนธรรมชุมชนของอยุธยาอย่างจริงจังเพราะได้รับแรงบันดาลใจจากพี่เขาแน่แหละครับ”

เด็กหญิงอภิสร คำนิง

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“หนูเป็นนักเรียน โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยค่ะ เป็นโรงเรียนประจำจังหวัดที่มีชื่อเสียงมานาน เกินกว่าร้อยปีมาแล้ว หนูเลือกมาเรียนที่นี่เพราะมีประวัติเก่าแก่ที่น่าสนใจศึกษาหาความรู้ที่มากกว่า ในหนังสือ โรงเรียนตั้งอยู่ใจกลางเกาะเมืองล้อมรอบด้วยเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมามากกว่าร้อยปี เมื่อตอนที่เรียนชั้นประถมที่โรงเรียนต่างจังหวัด หนูได้เรียนวิชาประวัติศาสตร์ของชาติไทยหนูได้ เรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของกรุงศรีอยุธยาแต่ครั้งในอดีต

พอเรียนจบชั้นประถมหนูจึงขอคุณแม่มาเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยแห่งนี้ เพราะหนูต้องการศึกษาเรื่องราวต่างๆของอยุธยาจากสถานที่จริง มากกว่าการเรียนรู้ในหนังสือเพียง อย่างเดียว หนูได้รับความรู้มากมายเกี่ยวกับอยุธยาทำให้ยิ่งรู้สึกอยากศึกษาให้ลึกมากยิ่งขึ้นไปอีก พี่เขาถามว่าหนูรู้จักปลาตะเพียนโบราณมั้ย แน่แน่นอนหนูรู้จักหนูเคยเห็นตอนที่ทางโรงเรียนพาไป ทัศนศึกษาแหล่งวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญของอยุธยา คุณครูพาไปเที่ยวชมสถานที่ทำปลาตะเพียน โบราณที่ชุมชนหัวแหลมด้วยเช่นกัน

และหนูยังชอบไปดูที่ร้านขายปลาตะเพียนโบราณที่หน้าสวนสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ที่ร้านเขา ตกแต่งสวยดีมีปลาตะเพียนโบราณหลายรูปแบบสีสันสวยงามมากหนูชอบ อยากซื้อไปเก็บที่บ้าน เหมือนกันแต่ราคาแพงเลยซื้อไม่ได้ตอนนี้ ถ้าเก็บเงินได้พอหนูจะซื้อแน่นอนค่ะหนูชอบปลา ตะเพียนโบราณเป็นพวงเวลาแขวนลมพัดแรงๆไหวๆสวยดี”

นายสมศักดิ์ จังโสพานิช

กรรมการผู้จัดการบริษัท BC2000Technology&Computer จำกัด

“ในมุมมองของผมนะผมว่าอยุธยาวันนี้ไม่ใช่เมืองเก่าเมืองโบราณหรือเมืองเกษตรกรรมเป็นหลักอีกแล้วเมื่อก่อนอาจจะใช่ว่าสังคมดั้งเดิมของอยุธยา ยังเป็นสังคมการเกษตรที่คนส่วนใหญ่ยังทำมาหากินในท้องทุ่งนาหรือแม่น้ำลำคลองสายต่างๆที่มีอยู่มากมายรายได้หลักของครอบครัวยังพึ่งพาการเกษตรผู้คนส่วนใหญ่ยังอยู่ในภาคเกษตรกรรม มีเวลาว่างจากการทำนาก็ทำอาชีพเสริมอื่นๆอีกในหลายรูปแบบแต่วันนี้ผมว่าไม่ใช่แล้วอยุธยาวันนี้เป็นเมืองอุตสาหกรรมอย่างแท้จริงที่สุดในรอบหลายปีมานี้อยุธยาขยายเมืองรองรับภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นทุกปีในหลายพื้นที่หลายอำเภอมีนิคมอุตสาหกรรมตั้งเท่าไร โรงงานเข้ามาตั้งอีกที่พื้นที่หมื่น โรงในปัจจุบันนี้ แรงงานที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมมีตั้งกี่แสนก็ล้านคนในจำนวนนั้นมีลูกหลานคนอยุธยาที่หลังไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมตั้งกี่คน

ความเป็นเมืองแห่งวัฒนธรรมชุมชนที่คุณว่าทุกวันนี้จะเหลือคนรุ่นใหม่ที่เป็นคนอยุธยาสักกี่คน ที่ยังเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เพราะพวกเขามีรายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องทุกวันนี้เพราะภาคอุตสาหกรรมแทบทั้งนั้น แต่สำหรับผมนะยังมีความเชื่อในเรื่องปลาตะเพียน ไบลานที่ว่า เมื่อนำมาแขวนประดับที่บ้านที่ทำงานจะทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรือง อยู่เย็นเป็นสุขตามคำโบราณ ผมมาเปิดร้านใหม่ที่อยุธยาก็ซื้อปลาตะเพียนไบลานมาแขวนประดับที่ร้านเหมือนกันครับ”

นายอำนวยการเกษตร

ศิลปินชาวอยุธยา เจ้าของร้านจำหน่ายงานศิลปะอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ชีวิตผมอยู่กับงานศิลปะมาตลอดตั้งแต่เรียนประถมจนจบที่เพาะช่าง ผมชื่นชอบงานศิลปะแทบทุกประเภท แต่ที่ถนัดมากที่สุดคือการเขียนภาพทั้งสีน้ำและสีน้ำมัน เมื่อก่อนงานของผมออกมาหลากหลายรูปแบบแล้วแต่ว่าใครจะจ้างให้ทำไม่มีจุดมุ่งหมายในการทำงานศิลปะ เพราะผมมองงานศิลปะเป็นอาชีพที่สร้างรายได้มากกว่าที่จะมองว่างานศิลปะคือมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่ต้องรักษาเอาไว้สืบต่อไป

ผมทำงานศิลปะขายทั้งในประเทศและต่างประเทศมากมายหลายสิบหลายร้อยชิ้นในระยะเวลาที่สามสิบปีมานี้ แต่ผมเองก็ยังคงมองว่างานศิลปะของผมเองก็เป็นเพียงแค่งานที่ผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคอยู่ดี ทำตามที่มีคนอยากได้ก็อยากซื้อทำมาขายไปให้ได้เงินก็พอจบกันไป ไม่เคยคิดว่างานศิลปะที่ผมทำขึ้นมาจะเป็นวัฒนธรรมชุมชนของอยุธยาได้ จนวันหนึ่งมีคนมาพูดกับผมว่าเขาอยากศึกษาวิจัยเรื่องปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของชาวบ้านในอยุธยานี้แหละ เขาอยากได้ภาพเขียนลายเส้นเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณไปประกอบงานวิจัย

จากจุดเริ่มต้นนี้เองที่ทำให้ผมรู้สึกถึงคุณค่าของคำว่าศิลปะที่สามารถถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมชุมชนได้ก็คือปลาตะเพียนโบราณนี้เอง ความสวยงามลวดลายสีเส้นที่ระบายอยู่บนตัวปลาตะเพียนโบราณนั้นต่างหากที่สื่อความเป็นศิลปะและภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนที่แท้จริง ทั้งที่ผมเองได้เห็นได้รู้จักปลาตะเพียนโบราณมาตั้งแต่จำความได้ทุกวันก็ยังซื้อมาแขวนไว้ที่บ้าน จากการพูดคุยกันวันนั้นเป็นต้นมาทำให้ผมเกิดความคิดที่จะสร้างสรรค์งานศิลปะของผมในอนาคต ให้เป็นงานศิลปะและสืบทอดเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่สื่อถึงความเป็นอยุธยาให้ไว้สืบต่อไป”

นางสาวสุพัตรา หิรัญชโลธร

นักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

“หนูเป็นเด็กจากต่างจังหวัดที่บ้านอยู่อยุธยา ที่เลือกมาเรียนที่อยุธยาด้วยเหตุผลข้อแรกคืออยากสัมผัสบรรยากาศของเมืองหลวงเก่าในอดีต ที่เคยได้เรียนในวิชาประวัติศาสตร์ตอนมัธยม ข้อสองมีพี่สาวมาทำงาน โรงงานอยู่ที่อยุธยานี้ค่ะ หนูคิดว่าเลือกที่เรียนไม่ผิดนะเพราะนอกจากเรียนในห้องเรียน ในตำราแล้วยังได้เดินทางไปเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ ในอยุธยา ได้เรียนรู้ศึกษาถึงความ เป็นมาตั้งแต่อดีต

หนูชอบบรรยากาศการเรียนการสอนที่นี้ค่ะ ได้เห็น ได้รู้ในเรื่องราวอีกมากมายที่ไม่มีให้ ศึกษาในห้องเรียนในตำราเรียน ได้ความรู้ลึกถึงความเจริญรุ่งเรืองของอยุธยาที่ผ่านมาในอดีตหลายร้อยปีมาแล้ว ได้ยินได้ฟังเรื่องราวเก่าๆ ในอดีตที่หาฟังที่อื่นไม่มี สำหรับปลาตะเพียนโบราณงานจักสานฝีมือชาวบ้านในอยุธยา หนูเคยได้อ่านในหนังสือว่ามีทำกันอยู่ที่เดียวในอยุธยานี้เท่านั้น พอได้มาเห็นกับตาตัวเองยอมรับว่าปลาตะเพียนโบราณสีสนลวดลายสวยงามจริงๆค่ะ

เพื่อนๆพาไปดูการทำปลาตะเพียนโบราณที่ชุมชนหัวแหลมมาแล้วค่ะ นำทั้งในวิธีการทำ นะคะตั้งแต่การสานการระบายสีลวดลายต่างๆการนำมาเข้าสู่เป็นพวงปลาตะเพียนโบราณหนูว่า น่าจะมีการนำไปสอนในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยบ้างนะ เพราะคนที่ทำอยู่เล้าว่าเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีคนรุ่นใหม่มาทำกันแล้ว รายได้ไม่ดีเลยหนีไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมกันหมด หนูว่าน่า เสียายนะคะถ้าการสานปลาตะเพียนโบราณศิลปะและภูมิปัญญาของคนอยุธยาจะสูญหายไปจริงๆ ในอนาคตนี้”

นางสาวกัทสร เจริญสม

นักศึกษานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

“หนูเป็นคนอยุธยาโดยกำเนิดเลยคะ บ้านอยู่แถววัดพระญาติการามใกล้ๆกับสนามกีฬา
กลางจังหวัดนี้เอง หนูเกิดที่นี้โตที่นี้เรียนหนังสือตั้งแต่อนุบาลที่โรงเรียนวัดพระญาติ ชั้นมัธยมที่
โรงเรียนจอมสุรางค์ซึ่งเป็นโรงเรียนหญิงประจำจังหวัด ปัจจุบันเรียนที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนครศรีอยุธยาในสาขานิติศาสตร์คะ

หนูภูมิใจที่ได้เกิดเป็นลูกหลานชาวอยุธยาเลยคะ เพราะว่าอยุธยามีเรื่องราวที่ดึงดูด
ในทางประวัติศาสตร์มากมายหลายอย่าง ที่คนรุ่นลูกหลานต้องศึกษาเรียนรู้และรักษาสิ่งที่ดึงดูด
เหล่านั้นไว้สืบต่อไป วัดวาอารามสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าในอดีต ยังคงยืนเด่น
เป็นสง่าอวดสายตาชาวโลกในปัจจุบันในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของโลกอีกแห่งหนึ่งที่เรา
ภาคภูมิใจ

ความดึงดูดแห่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวอยุธยายังมีให้เห็นในอีกหลายด้าน งาน
หัตถกรรมฝีมือชาวบ้านในท้องถิ่นอยุธยาก็เป็นอีกหนึ่งในความดึงดูดที่สัมผัสสืบทอดต่อกันมาหลาย
ชั่วอายุคนแล้ว สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องบ่งชี้ให้คนรุ่นหลังอย่างพวกเรา ต้องปกป้องดูแลรักษา
ให้สิ่งที่ดึงดูดในอดีตได้คงอยู่อย่างมั่นคงต่อไป

ปลาตะเพียนโบราณงานศิลปะแห่งภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนหัวแหลม จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ก็เป็นอีกหนึ่งในผลงานที่ทรงคุณค่าทางจิตใจที่คนรุ่นก่อนตกทอดเป็นมรดกทาง
วัฒนธรรมมาสู่ยุคปัจจุบันนี้เช่นเดียวกัน”

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล	นายบุญส่ง เรศสันเทียะ
วัน เดือน ปีเกิด	วันจันทร์ ที่ 26 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2508
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2520 ประถมศึกษาปีที่ 7 ร.ร. ชุมชนบ้านห้วยยาง ต.ห้วยยาง อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ พ.ศ. 2523 มัธยมศึกษาตอนต้น ร.ร. คอนสารวิทยาคม ต.นาเลา อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ พ.ศ. 2525 มัธยมศึกษาตอนปลาย ร.ร. ชุมแพศึกษา ต.หนองขาม อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น พ.ศ. 2550 รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต(รป.บ.) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2553 รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต(รป.ม.) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์(NIDA) กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่ง / ประสบการณ์	พ.ศ. 2530 วิทยากรพัฒนานาธุรกิจศูนย์ประสานงานโครงการ พระราชดำริสวนสัตว์ธรรมชาติภูเขียว(ศปภ.) อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ พ.ศ. 2540 อาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่นอันดับ 2 จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2542 ตัวแทนเกษตรกรในคณะกรรมการปฏิรูปที่ดิน จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2544 ประธานกองทุนหมู่บ้านค่านามแท่ง ตำบลนาคาย อำเภอตาลชุม จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2545 หัวหน้าแผนกขนส่งบริษัท อดัมแพค(ประเทศไทย)จำกัด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2546 หัวหน้าแผนกคลังสินค้า บริษัท ซูมิแคเรียอร์ จำกัด

นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2548 รองประธานชมรมนักจัดรายการวิทยุชุมชน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2550 อาสาสมัครให้ความรู้เรื่องการป้องกันเอดส์ของ

มูลนิธิธรรมรักษ์ วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี

พ.ศ. 2551 ผู้ช่วยงานอาจารย์สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2553 อาจารย์พิเศษสาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ที่อยู่ปัจจุบัน

เลขที่ 59/336 หมู่บ้านรักไทย หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านกรด

อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13160

ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ. 2553 วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

เรื่อง ปลาตะเพียนโบราณ

: ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านใน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยากับความอยู่รอดในระบบการตลาดเสรี

คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์